PUBLIUS VIRGILIUS MARO.

EDINBURGI,

Apud ROBERTUM FREEBARNIUM,
Typographum Regium, MDCCXXXII.

P. VIRGILII MARONIS BUCOLICON LIBER.

TITYRUS, ECLOGA I.

MELIBOEUS, TITYRUS.

M. TITYRE, tu patulæ recubans sub tegmine fagi
Silvestrem tenui Musam meditaris avena;
Nos patriæ fines, et dulcia linquimus arva,
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
Formosam resonare doces Amaryllida silvas.
T. O Meliboee, Deus nobis haec otia fecit.
Namque erit ille mihi semper deus: illius aram
Saepe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
Ludere, quae vellem, calamo permisit agresti.
M. Non equidem invideo: miror magis. undique totis
Usque adeo turbatur agris. en ipse capellas
Protenus aeger ago; hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter densas corylos modo namque gemellos,

Spem gregis, ah silice in nuda connixa reliquit.
Saepe malum hoc nobis, si mens non laeva fuisset,
De coelo tactas memini praedicere quercus;
[Saepe sinistra cava praedixit ab ilice cornix.]
Sed tamen, iste deus, qui sit, da, Tityre, nobis.
T. Urbem, quam dicunt Romam, Meliboee, putavi
Stultus ego huic nostrae similem, quo saepe solemus
Pastores ovium teneros depellere foetus.
Sic catulos simili, sic matribus haedos
Noram; sic parvis componere magna solebam.
Verum haec tantum alias inter caput extulit urbis,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
M. Et quae tanta fuit Romam tibi causa videndi?
T. Libertas: quae sera tamen respexit inertem;
Candidior postquam tondenti barba cadebat;
Respexit tamen, et longo post tempore venit,
Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat nec cura peculi.
Quamvis multa meis exiret victima septis,
Pinguis et ingratae premeretur caseus urbi,
Non umquam gravis aere domum mihi dextra redibat.
M. Mirabar, quid maesta deos, Amarylli, vocares;
Cui pendere sua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. ipsae te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa haec arbusta vocabant.
T. Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
Nec tam praesentis alibi cognoscere divos.
Hic illum vidi juvenem, Meliboee, quotannis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti.
Pascite, ut ante, boves, pueri; submittite tauros.
M. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt?
Et tibi magna satis; quamvis lapis omnia nudus,
Limosoque palus obducat pascua junco;
Non insueta gravis tentabunt pabula foetas;
Nec mala vicini pecoris contagia laedent.
Fortunate senex, hic inter flumina nota,

A

Et fontis sacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quae semper vicino ab limite sepes,
Hyblaeis apibus florem depasta salicti
Saepe levi somnum suadebit inire susurro.
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes,
Nec gemere aeria cessabit turtur ab ulmo.
T. Ante leves ergo pascentur in aethere cervi,
Et freta destituent nudos in litore piscis:
Ante, pererratis amborum finibus exsul,
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam nostro illius labatur pectore vultus.
M. At nos hinc alii sitientis ibimus Afros:
Pars Scythiam, et rapidum Cretae veniemus Oaxem.
Et penitus toto divisos orbe Britannos.
En umquam patrios longo post tempore finis,
Pauperis et tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot mea regna videns mirabor aristas?
Impius haec tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes? en quo discordia civis
Produxit miseros! en quis consevimus agros!
Insere nunc, Meliboee, pyros; pone ordine vitis.
Ite meae, felix quondam pecus, ite capellae.
Non ego vos posthac, viridi projectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam. non me pascente, capellae,
Florentem cytisum, et salices carpetis amaras.
T. Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem
Fronde super viridi. sunt nobis mitia poma,
Castaneae molles, et pressi copia lactis.
Et jam summa procul villarum culmina fumant,
Majoresque cadunt altis de montibus umbrae.

ALEXIS, Ecloga II.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini: nec, quid speraret, habebat.
Tantum inter densas umbrosa cacumina fagos

Assidue veniebat. ibi haec incondita solus
Montibus et silvis studio jactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil nostri miserere, mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant:
Nunc viridis etiam occultant spineta lacertos
Thestylis et rapido fessis messoribus aestu
Allia serpullumque herbas contundit olentis.
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius, tristis Amaryllidis iras
Atque superba pati fastidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.
O formose puer, nimium ne crede colori.
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Despectus tibi sum, nec qui sim quaeris, Alexi:
Quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans.
Mille meae Siculis errant in montibus agnae.
Lac mihi non aestate, novum non frigore desit.
Canto, quae solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Dircaeus in Actaeo Aracynthо.
Nec sum adeo informis: nuper me in litore vidi,
Cum placidum ventis staret mare, non ego Daphnim
Judice te metuam, si numquam fallat imago.
O tantum libeat mecum tibi sordida rura,
Atque humilis habitare casas, et figere cervos,
Haedorumque gregem viridi compellere hibisco!
Mecum una in silvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere pluris
Instituit: Pan curat oves, ovisque magistros.
Nec te poeniteat calamo triviale labellum.
Haec eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula, Damoetas dono mihi quam dedit olim.
Et dixit moriens: Te nunc habet ista secundum.
Dixit Damoetas: invidit stultus Amyntas.
Praeterea duo, nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,

Bina

Bina die ſiccant ovis ubera: quos tibi ſervo.
Jam pridem a me illos abducere Theſtylis orat:
Et faciet: quoniam ſordent tibi munera noſtra.
Huc ades, o formoſe puer. tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphae calathis: tibi candida Nais,
Pallentis violas et ſumma papavera carpens,
Narciſſum et florem jungit bene olentis anethi.
Tum, caſia atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala.
Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna: et honos erit huic quoque pomo.
Et vos, o lauri, carpam, et te, proxima myrte.
Sic poſitae quoniam ſuavis miſcetis odores.
Ruſticus es, Corydon. nec munera curat Alexis.
Nec ſi muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu, quid volui miſero mihi? floribus auſtrum
Perditus, et liquidis immiſi fontibus apros.
Quem fugis, ah demens? habitarunt Di quoque ſilvas,
Dardaniuſque Paris. Pallas, quas condidit, arces
Ipſa colat, nobis placeant ante omnia ſilvae.
Torva leaena lupum ſequitur, lupus ipſe capellam;
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella:
Te Corydon, o Alexi, trahit ſua quemque voluptas.
Aſpice; aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,
Et ſol creſcentis decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor. quis enim modus adſit amori?
Ah Corydon, Corydon, quae te dementia cepit!
Semiputata tibi frondoſa vitis in ulmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem, potius quorum indiget uſus,
Viminibus mollique paras detexere junco?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit, Alexim.

PALAEMON, Ecloga III.

MENALCAS, DAMOETAS, PALAEMON.

M. Dic mihi, Damoeta, cujum pecus? an Meliboei?
D. Non: verum Aegonis. nuper mihi tradidit Aegon.
M. Infelix o semper oves pecus! ipse Neaeram
Dum fovet, ac, ne me sibi praeferat illa, veretur,
Hic alienus ovis custos bis mulget in hora:
Et succus pecori, et lac subducitur agnis.
D. Parcius ista viris tamen objicienda memento.
Novimus et qui te, transversa tuentibus hircis,
Et quo, sed faciles, Nymphae riserе sacello.
M. Tum, credo, cum me arbustum videre Myconis,
Atque mala vitis incidere falce novellas.
D. Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum
Fregisti et calamos: quae tu, perverse Menalca,
Et cum vidisti puero donata, dolebas,
Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses.
M. Quid domini faciant, audent cum talia fures.
Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?
Et cum clamarem: Quo nunc se proripit ille?
Tityre, coge pecus: tu post carecta latebas.
D. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula, caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit; et mihi Damon
Ipse fatebatur: sed reddere posse negabat.
M. Cantando tu illum? aut unquam tibi fistula cera
Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?
D. Vis ergo inter nos, quid possit uterque, vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam, ne forte recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere foetus,
Depono; tu dic, mecum quo pignore certes.
M. De grege non ausim quicquam deponere tecum.

Est

Est mihi namque domi pater, est injusta noverca:
Bisque die numerant ambo pecus, alter et haedos.
Verum id, quod multo tute ipse fatebere majus,
Insanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina, caelatum divini opus Alcimedontis;
Lenta quibus torno facili superaddita vitis
Diffusos edera vestit pallente corymbos.
In medio duo signa, Conon; et quis fuit alter,
Descripsit radio totum qui gentibus orbem?
Tempora quae messor, quae curvus arator haberet?
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit:
Et molli circum est ansas amplexus acantho;
Orpheaque in medio posuit, silvasque sequentis.
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
Si ad vitulam spectas, nihil est quod pocula laudes.
M. Numquam hodie effugies. veniam, quocumque vocaris.
Audiat haec tantum vel qui venit, ecce, Palaemon:
Efficiam posthac ne quemquam voce lacessas.
D. Quin age, si quid habes; in me mora non erit ulla,
Nec quemquam fugio. tantum, vicine Palaemon,
Sensibus haec imis (res est non parva) reponas.
P. Dicite: quandoquidem in molli consedimus herba.
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent silvae, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damoeta; tu deinde sequere, Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camenae.
D. Ab Jove principium Musae: Jovis omnia plena:
Ille colit terras, illi mea carmina curae.
M. Et me Phoebus amat; Phoebo sua semper apud me
Munera sunt lauri, et suave rubens hyacinthus.
D. Malo me Galatea petit lasciva puella;
Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.
M. At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas:
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris.
D. Parta meae Veneri sunt munera; namque notavi
Ipse locum, aeriae quo congessere palumbes.
M. Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta

Aurea mala decem misi; cras altera mittam.
D. O quoties, et quae nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam, venti, divum referatis ad auris.
M. Quid prodest, quod me ipse animo non spernis, Amynta;
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?
D. Phyllida mitte mihi; meus est natalis, Iola;
Cum faciam vitula pro frugibus, ipse vepito.
M. Phyllida amo ante alias; nam me discedere flevit
Et, longum formose vale, vale, inquit, Iola.
D. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.
M. Dulce satis humor, depulsis arbutus haedis,
Lenta salix foeto pecori, mihi solus Amyntas.
D. Pollio amat nostram, quamvis est rustica, Musam;
Pierides, vitulam lectori pascite vestro.
M. Pollio et ipse facit nova carmina: pascite taurum,
Jam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.
D. Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque gaudet,
Mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.
M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Maevi:
Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.
D. Qui legitis flores, et humi nascentia fraga,
Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.
M. Parcite oves nimium procedere: non bene ripae
Creditur. ipse aries etiam nunc vellera siccat.
D. Tityre, pascentis a flumine reice capellas:
Ipse, ubi tempus erit, omnis in fonte lavabo.
M. Cogite ovis, pueri: si lac praeceperit aestus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.
D. Eheu, quam pingui macer est mihi taurus in herva!
Idem amor exitium pecori est pecorisque magistro.
M. His certe neque amor causa est: vix ossibus haerent.
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.
D. Dic, quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Tris pateat coeli spatium non amplius ulnas.
M. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores: et Phyllida solus habeto.
P. Non nostrum inter vos tantas componere lites:

Et

Et vitula tu dignus, et hic: et quisquis amores
Aut metuet dulcis, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos, pueri. sat prata biberunt.

POLLIO, Ecloga IV.

Sicelides Musæ, paullo majora canamus.
Non omnes arbusta juvant, humilesque myricæ.
Si canimus silvas, silvæ sint Consule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc ævi, te Consule, inibit,
Pollio: et incipient magni procedere menses.
Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.
Ille deum vitam accipiet, divisque videbit
Permixtos heroas, et ipse videbitur illis,
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu
Errantis ederas passim cum baccare tellus,
Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet et serpens, et fallax herba veneni
Occidet: Assyrium vulgo nascetur amomum.
At simul heroum laudes et facta parentis
Jam legere, et quæ sit poteris cognoscere virtus:
Molli paullatim flavescet campus arista,
Incultisque rubens pendebit sentibus uva:
Et durae quercus sudabunt roscida mella.
Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris

Oppida, quae jubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, et altera quae vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit aetas,
Cedet et ipſe mari veſtor; nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem.
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator.
Nec varios diſcet mentiri lana colores.
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.
Sponte ſua ſandyx paſcentis veſtiet agnos.
Talia ſaecla, ſuis dixerunt, currite, fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcae.
Adgredere o magnos (aderit jam tempus) honores.
Cara deum ſoboles, magnum Jovis incrementum.
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſque maris, coelumque profundum:
Aſpice, venturo laetentur ut omnia ſaeclo.
O mihi tam longae maneat pars ultima vitae
Spiritus, et quantum ſat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus.
Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater adſit:
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
Pan etiam, Arcadia mecum ſi judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe judice victum.
Incipe, parve puer, riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe, parve puer: cui non riſere parentes,
Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.

DAPHNIS, Ecloga V.

MENALCAS, MOPSUS.

CUr non, Mopſe, boni quoniam convenimus ambo
Tu calamos inflare levis, ego dicere verſus,
Hic corulis mixtas inter conſidimus ulmos?
Mo. Tu major. tibi me eſt aequum parere, Menalca:
Sive

Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potius succedimus. aspice, ut antrum
Silvestris raris sparsit labrusca racemis.
Me. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas,
Mo. Quid si idem certet Phoebum superare canendo?
Me. Incipe, Mopse, prior, si quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe: pascentis servabit Tityrus haedos.
Mo. Immo haec, in viridi nuper quae cortice fagi
Carmina descripsi, et modulans alterna notavi,
Experiar tu deinde jubeto certet Amyntas.
Me. Lenta salix quantum pallenti cedit olivae,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:
Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
Mo. Sed tu desine plura, puer successimus antro.
Extinctum nymphae crudeli funere Daphnim
Flebant: vos coruli testes, et flumina nymphis:
Cum, complexa sui corpus miserabile gnati,
Atque deos atque astra vocat crudelia mater.
Non ulli pastos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Poenos etiam ingemuisse leones
Interitum montesque feri silvaeque loquuntur.
Daphnis et Armenias curru subjungere tigris
Instituit, Daphnis thiasos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvae,
Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis, postquam te fata tulerunt,
Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.
Grandia saepe quibus mandavimus hordea sulcis,
Infelix lolium, et steriles nascuntur avenae.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus et spinis surgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, et tumulo superaddite carmen:

Daphnis ego in silvis, hinc usque ad sidera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse.
Me. Tale tuum carmen nobis, divine poeta,
Quale sopor fessis in gramine: quale per aestum
Dulcis aquae saliente sitim restinguere rivo.
Nec calamis solum aequiparas, sed voce magistrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen haec quocunque modo tibi nostra vicissim
Dicemus; Daphnimque tuum tollemus ad astra:
Daphnim ad astra feremus. amavit nos quoque Daphnis.
Mo. An quicquam nobis tali sit munere majus?
Et puer ipse fuit cantari dignus: et ista
Jam pridem Stimicon laudavit carmina nobis.
Me. Candidus insuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis.
Ergo alacris silvas, et cetera rura voluptas,
Panaque, pastoresque tenet, Dryadasque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur. amat bonus otia Daphnis.
Ipsi laetitia voces ad sidera jactant
Intonsi montes: ipsae jam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta: Deus, deus ille, Menalca.
Sis bonus o felixque tuis! en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phoebo;
Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,
Craterasque duo statuam tibi pinguis olivi:
Et multo in primis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra,
Vina novum fundam calathis Ariusia nectar.
Cantabunt mihi Damoetas et Lyctius AEgon:
Saltantis Satyros imitabitur Alphesibocus.
Haec tibi semper erunt, et cum solennia vota
Reddemus Nymphis, et cum lustrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit,
Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadae,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi sic vota quotannis
Agricolae facient: damnabis tu quoque votis.

Mo. Quae

Mo. Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis fibilus auſtri,
Nec percuſſa juvant fluctu tam litora, nec quae
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
Me. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Haec nos, Formoſum Corydon ardebat Alexim:
Haec eadem docuit, Cujum pecus? an Meliboei?
Mo. At tu ſume pedum, quod, me cum ſaepe rogaret,
Non tulit Antigenes, (et erat tum dignus amari)
Formoſum paribus nodis atque aere, Menalca.

SILENUS, ECLOGA VI.

FAUNORUM, SATYRORUM ET SILVANORUM, DELECTATIO.

PRima Syracoſio dignata eſt ludere verſu,
Noſtra nec erubuit ſilvas habitare Thalia.
Cum canerem reges et praelia, Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: Paſtorem, Tityre, pinguis
Paſcere oportet ovis, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque ſuper tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, et triſtia condere bella)
Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam.
Non injuſſa cano, ſi quis tamen haec quoque, ſi quis
Captus amore leget; te noſtrae, Vare, myricae,
Te nemus omne canet. nec Phoebo gratior ulla eſt,
Quam ſibi quae Vari praeſcripſit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis et Mnaſylos in antro
Silenum pueri ſomno videre jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapſa jacebant:
Et gravis attrita pendebat cantharus anſa.
Aggreſſi (nam ſaepe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit AEgle:
AEgle Naiadum pulcherrima, jamque videnti
Sanguineis frontem moris et tempora pingit.
Ille dolum ridens, quo vincula nectitis? inquit.

Solvite

Solvite me, pueri. satis est potuisse videri.
Carmina quae vultis, cognoscite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit. simul incipit ipse.
Tum vero in numerum Faunosque ferasque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phoebo gaudet Parnasia rupes:
Nec tantum Rhodope mirantur et Ismarus Orphea.
Namque canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque, animaeque, marisve fuissent,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis.
Tum durare solum, et discludere Nerea ponto
Coeperit, et rerum paullatim sumere formas.
Jamque novum ut terrae stupeant lucescere solem,
Altius atque cadant submotis nubibus imbres:
Incipiant silvae cum primum surgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montis,
Hinc lapides Pyrrhae jactos, Saturnia regna,
Caucasiasque refert volucres, furtumque Promethei.
His adjungit, Hylan nautae quo fonte relictum
Clamassent: ut litus, Hyla, Hyla, omne sonaret.
Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaen nivei solatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quae te dementia cepit?
Proetides implerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpis pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum,
Et saepe in levi quaesisset cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras!
Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice sub nigra pallentis ruminat herbas,
Aut aliquam in magno sequitur grege. claudite nymphae,
Dictaeae nymphae, nemorum jam claudite saltus:
Si qua forte ferant oculis sese obvia nostris
Errabunda bovis vestigia. forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta secutum,
Perducant aliquae stabula ad Gortynia vaccae.
Tum canit Hesperidum miratam mala puellam:

Tum

Tum Phaethontiadas muſco circumdat amarae
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit, errantem Permeſſi ad flumina Gallum.
Aonas in montis ut duxerit una ſororum;
Utque viro Phoebi chorus adſurrexerit omnis;
Ut Linus haec illi divino carmine paſtor,
Floribus atque apio crinis ornatus amaro,
Dixerit, Hos tibi dant calamos (en accipe) Muſae,
Aſcraeo quos ante ſeni: quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynaei nemoris dicatur origo:
Nequis ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo.
Quid loquar aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates, et gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus laceraſſe marinis:
Aut ut mutatos Terei narraverit artus:
Quas illi Philomela dapes, quae dona pararit?
Quo curſu deſerta petiverit, et quibus ante
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?
Omnia quae, Phoebo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſſitque ediſcere lauros,
Ille canit. pulſae referunt ad ſidera valles.
Cogere donec ovis ſtabulis, numerumque referre
Juſſit, et invito proceſſit veſper Olympo.

MOELIBOEUS, Ecloga VII.

MOELIBOEUS, CORYDON, THIRSIS.

M. FOrte ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon et Thyrſis in unum;
Thyrſis ovis, Corydon diſtentas lacte capellas.
Ambo florentes aetatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, et reſpondere parati.
Hic mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerraverat. atque ego Daphnim
Aſpicio:

Aſpicio: ille ubi me contra videt, Ocyus, inquit,
Huc ades, o Meliboee: caper tibi ſalvus, et haedi.
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.
Huc ipſi potum venient per prata juvenci:
Hic viridis tenera praetexit arundine ripas
Mincius, eque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulſos a lacte domi quae clauderet agnos;
Et certamen erat Corydon cum Thyrſide magnum.
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Coepere: alternos Muſae meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
C. Nymphae, noſter amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite: proxima Phoebi
Verſibus ille facit. aut, ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
T. Paſtores, edera crescentem ornate poetam,
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro:
Aut ſi ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
C. Setoſi caput hoc apri, tibi Delia, parvus
Et ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Punico ſtabis ſurae evincta cothurno.
T. Sinum lactis, et haec te liba, Priape, quotannis
Expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si foetura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
C. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblae,
Candidior cygnis, edera formoſior alba:
Cum primum paſti repetent praeſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, veni.
T. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior ruſco, projecta vilior alga;
Si mihi non haec lux toto jam longior anno eſt.
Ite domum paſti, ſiquis pudor, ite juvenci.
C. Muſcoſi fontes, et ſomno mollior herba,

Et quae vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solstitium pecori defendite. jam venit aestas
Torrida: jam laeto turgent in palmite gemmae.
T. Hic focus, et taedae pingues, hic plurimus ignis
Semper, et assidua post's fuligine nigri.
Hic tantum Boreae curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
C. Stant et juniperi, et castaneae hirsutae:
Strata jacent passim sua quaeque sub arbore poma.
Omnia nunc rident, at si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas et flumina sicca.
T. Aret ager: vitio moriens sitit aeris herba:
Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu nostrae nemus omne virebit:
Jupiter et laeto descendet plurimus imbri.
C. Populus Alcidae gratissima, vitis Iaccho,
Formosae myrtus Veneri, sua laurea Phoebo,
Phyllis amat corulos. illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corulos, nec laurea Phoebi.
T. Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis.
Saepius at si me, Lycida formose, revisas,
Fraxinus in silvis cedat tibi, pinus in hortis.
M. Haec memini, et victum frustra contendere Thyrsin.
Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis.

PHARMACEUTRIA,

ECLOGA VIII.

DAMON, ALPHESIBOEUS.

PAstorum Musam Damonis et Alphesiboei,
Immemor herbarum quos est mirata juvenca
Certantis, quorum stupefactho carmine lynces;
Et mutata suos requierunt flumina cursus:
Damonis Musam dicemus et Alphesiboei.
Tu mihi seu magni superas jam saxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis aequoris; en erit unquam

Ille

Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno!
A te principium: tibi desinet. accipe jussis
Carmina coepta tuis: atque hanc sine tempora circum
Inter victrices ederam tibi serpere lauros.
Frigida vix coelo noctis decesserat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratissimus herba,
Incumbens tereti Damon sic coepit olivae.
D. Nascere, praeque diem veniens age, Lucifer, almum:
Conjugis indigno Nisae deceptus amore
Dum queror, et divos (quamquam nil testibus illis
Profeci) extrema moriens tamen adloquor hora.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Maenalus argutumque nemus pinosque loquentis
Semper habet; semper pastorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non passus inertis.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Mopso Nisa datur. quid non speremus amantes?
Jungentur jam gryphes equis: aevoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damae.
Mopse, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deserit Hesperus Oetam.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
O digno conjuncta viro, dum despicis omnis,
Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capellae,
Hirsutumque supercilium, promissaque barba:
Nec curare deum credis mortalia quemquam.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Sepibus in nostris parvam te roscida mala
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem.
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:
Jam fragilis poteram a terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc scio, quid sit Amor. duris in cotibus illum
Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis nostri puerum nec sanguinis edunt.

Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
Saevus Amor docuit gnatorum ſanguine matrem
Commaculare manus. crudelis tu quoque, mater;
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque, mater.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc et ovis ultro fugiat lupus: aurea duras
Mala ferant quercus: narciſſo floreat alnus;
Pinguia corticibus ſudent electra myricae.
Certent et cycnis ululae: ſit Tityrus Orpheus:
Orpheus in ſilvis, inter Delphinas Arion.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
Omnia vel medium fiant mare: vivite ſilvae.
Praeceps aerii ſpecula de montis in undas
Deferar. extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine, Maenalios jam deſine, tibia, verſus.
Haec Damon: vos, quae reſponderit Alpheſiboeus,
Dicite, Pierides, non omnia poſſumus omnes.
A. Effer aquam, et molli cinge haec altaria vitta:
Verbenaſque adole pinguis et maſcula tura;
Conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris
Experiar ſenſus. nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel coelo poſſunt deducere Lunam:
Carminibus Circe ſocios mutavit Ulixi:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi haec primum triplici diverſa colore
Licia circumdo, terque haec altaria circum
Effigiem duco. numero deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
Necte, Amarylli, modo: et, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Limus ut hic duresçit, et haec ut cera liquesçit
Uno eodemque igni; ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam, et fragilis incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.

Ducite

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis, cum fessa juvencum
Per nemora atque altos quaerendo bucula lucos
Propter aquae rivum viridi procumbit in ulva
Perdita, nec ferae reminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara sui quae nunc ego limine in ipso,
Terra, tibi mando. debent haec pignora Daphnim.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has herbas, atque haec Ponto mihi lecta venena,
Ipse dedit Moeris. nascuntur plurima Ponto.
His ego saepe lupum fieri, et se condere silvis
Moerin, saepe animas imis excire sepulcris,
Atque satis alio vidi traducere messis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Fer cineres, Amarylli, foras: rivoque fluenti,
Transque caput jace: ne respexeris. his ego Daphnim
Adgrediar, nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Aspice: corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. bonum sit!
Nescio quid certe est: et Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis.

MOERIS, Ecloga IX.

LYCIDAS, MOERIS.

L. QUo te, Moeri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?
M. O Lycida, vivi pervenimus; advena nostri,
Quod numquam veriti sumus, ut possessor agelli
Diceret: Haec mea sunt; veteres migrate coloni.
Nunc victi, tristes, quoniam Fors omnia versat,
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus haedos.
L. Certe equidem audieram, qua se ad fluvium ducere colles
Incipiunt,

Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Usque ad aquam et veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus vestrum servasse Menalcan.
M. Audieras, et fama fuit. sed carmina tantum
Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas,
Quod nisi me quacumque novas incidere lites
Ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mopsus, nec viveret ipse Menalcas.
L. Heu, cadit in quemquam tantum scelus! heu tua nobis,
Paene simul tecum solatia rapta, Menalca!
Quis caneret nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontis induceret umbra.
Vel quae sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida nostras?
Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capellas:
Et potum pastas age, Tityre; et inter agendum
Occursare capro, cornu ferit ille, caveto.
M. Immo hace, quae Varo nec dum perfecta canebat,
Vare, tuum nomen (superet modo Mantua nobis,
Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae!)
Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.
L. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos:
Sic cytiso pastae distentent ubera vaccae,
Incipe, si quid habes, et me fecere poetam
Pierides; sunt et mihi carmina. me quoque dicunt
Vatem pastores; sed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, sed argutos interstrepere anser olores.
M. Id quidem ago; et tacitus, Lycida, mecum ipse voluto,
Si valeam meminisse; neque est ignobile carmen.
Huc ades, o Galatea. quis est nam ludus in undis?
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, et lentae texunt umbracula vites.
Huc ades; insani feriant sine litora fluctus.
L. Quid, quae te pura solum sub nocte canentem
Audieram? numeros memini, si verba tenerem.

M. Daphni,

M. Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?
Ecce Dionaei processit Caesaris astrum:
Astrum, quo segetes gauderent frugibus; et quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Insere, Daphni, piros; carpent tua poma nepotes.
Omnia fert aetas, animum quoque. saepe ego longos
Cantando puerum memini me condere soles.
Nunc oblita mihi tot carmina. vox quoque Moerim
Jam fugit ipsa: lupi Moerim videre priores.
Sed tamen ista satis referet tibi saepe Menalcas.
L. Caussando nostros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi stratum silet aequor; et omnes,
(Aspice) ventosi ceciderunt murmuris aurae.
Hinc adeo media est nobis via. namque sepulcrum
Incipit apparere Bianoris, hic, ubi densas
Agricolae stringunt frondes, hic, Moeri, canamus,
Hic haedos depone. tamen veniemus in urbem.
Aut, si, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet usque (minus via laedat) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo.
M. Desine plura, puer: et, quod nunc instat, agamus.
Carmina tum melius, cum venerit ipse, canemus.

GALLUS, Ecloga X.

Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem,
Pauca meo Gallo, sed quae legat ipsa Lycoris,
Carmina sunt dicenda. neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cum fluctus subter labere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat undam.
Incipe. sollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent simae virgulta capellae.
Non canimus surdis: respondent omnia silvae.
Quae nemora, aut qui vos saltus habuere, puellae
Naides, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnasi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere, neque Aoniae Aganippae.

Illum

Illum etiam lauri, etiam flevere myricae:
Pinifer illum etiam sola sub rupe jacentem
Maenalus, et gelidi fleverunt saxa Lycaei.
Stant et oves circum: nostri nec poenitet illas:
Nec te poeniteat pecoris, divine poeta;
Et formosus ovis ad flumina pavit Adonis.
Venit et upilio; tardi venere bubulci;
Uvidus hiberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iste, rogant, tibi? venit Apollo:
Galle, quid insanis? inquit. tua cura Lycoris
Perque nives alium, perque horrida castra secuta est.
Venit et agresti capitis Silvanus honore,
Florentis ferulas et grandia lilia quassans.
Pan deus Arcadiae venit: quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit. amor non talia curat.
Nec lacrimis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellae.
Tristis at ille, Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus haec vestris; soli cantare periti
Arcades. O mihi tum quam molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
Aut custos gregis, aut maturae vinitor uvae!
Certe sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
Seu quicumque furor, (quid tum, si fuscus Amyntas?
Et nigrae violae sunt, et vaccinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite jaceret.
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes: hic mollia prata, Lycori.
Hic nemus: hic ipso tecum consumerer aevo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis,
Tela inter media, atque adversos detinet hostis.
Tu procul a patria (nec sit mihi credere) tantum
Alpinas, ah dura, nives et frigora Rheni
Me sine sola vides. ah te re frigora laedant!
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!
Ibo, et Chalcidico quae sunt mihi condita versu

Carmina,

Carmina, pastoris Siculi modulabor avena.
Certum est in silvis, inter spelæa ferarum,
Malle pati, tenerisque meos incidere amores
Arboribus: crescent illæ: crescetis amores.
Interea mixtis lustrabo Mænala nymphis:
Aut acris venabor apros. non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
Jam mihi per rupes videor lucosque sonantis
Ire: libet Parthos torquere Cydonia cornu
Spicula; tanquam hæc sint nostri medicina furoris,
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
Jam neque Hamadryades rursum, nec carmina nobis
Ipsa placent: ipsæ rursum concedite silvæ.
Non illum nostri possunt mutare labores;
Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus
Sithoniasque nivis hiemis subeamus aquosæ.
Nec si, cum moriens alta liber arbor in ulmo,
Æthiopum versemus oves sub sidere Cancri.
Omnia vincit Amor, et nos cedamus Amori.
Haec sat erit, divæ, vestrum cecinisse poetam,
Dum foder, et gracili sifcellam texitur hibisco,
Pierides. vos hæc facietis maxima Gallo
Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in horas,
Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.
Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra,
Juniperi gravis umbra. nocent et frugibus umbræ.
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON LIBER I.

AD C. CILNIUM MAECENATEM.

QUID faciat laetas segetes, quo sidere terram
Vertere, Maecenas, ulmisque adjungere vites
Conveniat: quae cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori, apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vos, o clarissima mundi
Lumina, labentem coelo quae ducitis annum,
Liber et alma Ceres; vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis:
Et vos agrestum praesentia numina Fauni,
Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellae:
Munera vestra cano. tuque o, cui prima frementem
Fudit equum, magno tellus percussa tridenti,
Neptune; et cultor nemorum, cui pinguia Ceae
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci:
Ipse nemus linquens patrium saltusque Lycaei

Pan ovium custos, tua si tibi Maenala curae,
Adsis o Tegeaee favens, oleaeque Minerva
Inventrix, uncique puer monstrator aratri,
Et teneram ab radice ferens, Silvane, cupressum:
Dique deaeque omnes, studium quibus arva tueri,
Quique novas alitis non ullo semine fruges:
Quique satis largum caelo demittitis imbrem.
Tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum
Concilia incertum est, urbisne invisere, Caesar,
Terrarumque velis curam, et te maximus orbis
Auctorem frugum tempestatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto:
An deus immensi venias maris, ac tua nautae
Numina sola colant: tibi serviat ultima Thule,
Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis:
Anne novum tardis sidus te mensibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelasque sequentis
Panditur. ipse tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpios, et caeli justa plus parte reliquit.
Quicquid eris; (nam te nec sperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elysios miretur Graecia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
Da facilem cursum, atque audacibus adnue coeptis,
Ignarosque viae mecum miseratus agrestis
Ingredere, et votis jam nunc adsuesce vocari.

Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, et Zephyro putris se gleba resolvit;
Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, et sulco attritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet avari
Agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit;
Illius immensae ruperunt horrea messes.
At prius ignotum ferro quam scindimus aequor,
Ventos, et varium coeli praediscere morem
Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum,
Et quid quaeque ferat regio, et quid quaeque recuser.
Hic segetes, illic veniunt felicius uvae:

Arbo

borei foetus alibi atque injussa virescunt
ramina. nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
dia mittit ebur, molles sua thura Sabaei?
Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
storea, Eliadum palmas Epirus equarum?
minuo has leges, aeternaque foedera certis
posuit Natura locis: quo tempore primum
ucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
nde homines nati durum genus. ergo age, terrae
ngue solum primis extemplo a mensibus anni
rtes invortant tauri, glebasque jacentis
lverulenta coquat maturis solibus aestas.
si non fuerit tellus fecunda; sub ipsum
sturum tenui sat erit suspendere sulco;
ic, officiant laetis ne frugibus herbae;
ic, sterilem exiguus rore deserat humor arenam.
ternis idem tonsas cessare novalis,
segnem patiere situ durescere campum.
ut ibi flava seres mutato sidere farra,
nde prius lactum siliqua quassante legumen,
ut tenuis foetus vitiae, tristisque lupini
stuleris fragiles calamos silvamque sonantem.
git enim lini campum seges, urit avenae:
unt Lethaeo perfusa papavera somno.
d tamen alternis facilis labor: arida tantum
saturare fimo pingui pudeat sola; neve
foetos cinerem inmundum jactare per agros;
quoque mutatis requiescant foetibus arva.
ic nulla interea est inamatae gratia terrae.
epe etiam sterilis incendere profuit agros,
que levem stipulam crepitantibus urere flammis:
ve inde occultas vires, et pabula terrae
nguia concipiunt: sive illis omne per ignem
coquitur vitium, atque exsudat inutilis humor:
u pluris calor ille vias et caeca relaxat
ramenta, novas veniat qua succus in herbas:
u durat magis, et venas adstringit hiantis:
tenues pluviae, rapidive potentia solis

Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, raſtris glebas qui frangit inertis,
Vimineaſque trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo;
Et qui, proſciſſo quae ſuſcitat aequore terga,
Rurſus in obliquom verſo perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida ſolſtitia atque hiemes orate ſerenas,
Agricolae. hiberno laetiſſima pulvere farra,
Laetus ager. nullo iàntum ſe Myſia cultu
Jactat, et ipſa ſuas mirantur Gargara meſſis.
Quid dicam, jacto qui ſemine cominus arva
Inſequitur, cumuloſque ruit male pinguis arenae?
Deinde ſatis fluvium inducit, rivoſque ſequentis?
Et, cum exuſtus ager morientibus aeſtuat herbis,
Ecce ſupercilio clivoſi tramitis undam
Elicit. illa cadens raucum per levia murmur
Saxa cit, ſcatebriſque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba;
Cum primum ſulcos aequant ſata? quique paludis
Collectum humorem bibula deduxit arena.
Praeſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, et obducto late tenet omnia limo;
Unde cavae repido ſudant humore lacunae.
Nec tamen (haec cum ſint hominumque boumque labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
Strymoniaeque grues, et amaris intuba fibris,
Officiunt, aut umbra nocet. pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primuſque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda.
Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni:
Nec ſignare quidem aut partiri limite campum
Fas erat. in medium quaerebant: ipſaque tellus
Omnia liberius nullo poſcente ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Praedarique lupos juſſit, pontumque moveri:

Mollaque

Mellaque decussit foliis, ignemque removit,
Et passim rivis currentia vina repressit:
Ut varias usus meditando extunderet artis
Paullatim, et sulcis frumenti quaereret herbam;
Ut silicis venis abstrusum excuderet ignem:
Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas:
Navita tum stellis numeros et nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, et fallere visco,
Inventum; et magnos canibus circumdare saltus.
Atque alius latum funda jam verberat amnem,
Alta petens: pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutae lamina serrae:
(Nam primi cuneis scindebant fissile lignum)
Tum variae venere artes. labor omnia vicit
Improbus, et duris urguens in rebus egestas.
Prima Ceres ferro mortalis vertere terram
Instituit: cum jam glandes atque arbuta sacrae
Deficerent silvae, et victum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus: ut mala culmos
Esset robigo, segnisque horreret in arvis
Carduus. intereunt segetes: subit aspera silva
Lappaeque tribulique; interque nitentia culta
Infelix lolium et steriles dominantur avenae.
Quod nisi et assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aves, et ruris opaci
Falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem:
Heu, magnum alterius frustra spectabis acervum,
Concussaque famem in silvis solabere quercu.
Dicendum, et quae sint duris agrestibus arma:
Quis sine nec potuere seri, nec surgere messes.
Vomis, et inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleusinae matris volventia plaustra,
Tribulaque, traheaeque, et iniquo pondere rastri:
Virgea praeterea Celei vilisque supellex,
Arbuteae crates, et mystica vannus Iacchi.
Omnia quae multo ante memor provisa repones;
Si te digna manet divini gloria ruris.

Continuo in ſilvis magna vi flexa domatur
In burim, et curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic a ſtirpe pedes temo protentus in oſto:
Binae aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Caeditur et tilia ante jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quae curtus a tergo torqueat imos,
Et ſuſpenſa ſocis explorat robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum praecepta referre;
Ni refugis, tenuiſque piget cognoſcere curas.
Area cum primis ingenti aequanda cylindro.
Et vertenda manu, et creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbae, neu pulvere victa fatiſcat;
Tum variae inludant peſtes. ſaepe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpae.
Inventuſque cavis bufo, et quae plurima terrae
Monſtra ferunt: populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectae.
Contemplator item, cum ſe nux plurima ſilvis
Induet in florem, et ramos curvabit olentis:
Si ſuperant foetus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pinguis palea teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius et nigra perfundere amurca,
Grandior ut foetus ſiliquis fallacibus eſſet.
Et, quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, et multo ſpectata labore
Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
Maxima quaeque manu legeret. ſic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri.
Non aliter, quam qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit; ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.
Praeterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis,
Haedorumque dies ſervandi, et lucidus Anguis;
Quam quibus in patriam ventoſa per aequora vectis

Pontus

Pontus et oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividit orbem:
Exercete, viri, tauros; ſerite hordea campis.
Uſque ſub extremum brumae intractabilis imbrem,
Nec non et lini ſegetem et Cereale papaver
Tempus humo tegere, et jamdudum incumbere aratris,
Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio. tum te quoque, Medica, putres
Accipiunt ſulci; et milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, et averſo cedens Canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem robuſtaque farra
Exercebis humum, oliſque inſtabis ariſtis:
Ante tibi Eoae Atlantides abſcondantur,
Cnoſſiaque ardentis decedat ſtella Coronae,
Debita quam ſulcis committas ſemina, quamque
Invitae properes anni ſpem credere terrae.
Multi ante occaſum Majae coepere: ſed illos
Exſpectata ſeges vanis eluſit ariſtis.
Si vero viciamque ſeres vilemque faſelum,
Nec Peluſiacae curam aſpernabere lentis;
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes,
Incipe, et ad medias ſementem extende pruinas.
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent coelum zonae: quarum una coruſco
Semper ſole rubens, et torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremae dextra laevaque trahuntur,
Caerulea glacie concretae atque imbribus atris.
Has inter mediamque duae mortalibus aegris
Munere conceſſae divum. via ſecta per ambas,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Rhipaeaſque arduus arcis
Conſurgit; premitur Libyae devexus in auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Manesque profundi:
Maximus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis

Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentis aequore tingui.
Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox
Semper, et obtenta densantur nocte tenebrae:
Aut redit a nobis Aurora, diemque reducit:
Nosque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
Hinc tempestates dubio praedicere coelo
Possumus, hinc messisque diem, tempusque serendi;
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat: quando armatas deducere classis,
Aut tempestivam silvis evertere pinum.
Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus,
Temporibusque parem diversis quatuor annum.
Frigidus agricolam siquando continet imber,
Multa, forent quae mox coelo properanda sereno,
Maturare datur. durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem: cavat arbore lintres:
Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.
Exacuunt alii vallos, furcasque bicornis,
Atque Amerina parant lentae retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quaedam exercere diebus
Fas et jura sinunt. rivos deducere nulla
Religio vetuit, segeti praetendere sepem,
Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
Saepe oleo tardi costas agitator asselli,
Vilibus aut onerat pomis; lapidemque revertens
Incusum, aut atrae massam picis urbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum. quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenidesque satae. tum partu terra nefando
Coeumque Japetumque creat, saevumque Typhoea.
Et conjuratos coelum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
Scilicet, atque Ossae frondosum involvere Olympum:

Ter pater extructos disjecit fulmine montis.
Septuma post decumam felix et ponere vitem,
Et prensos domitare boves, et licia telae
Addere. nona fugae melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
Aut cum sole novo terras inrorat Eous.
Nocte leves melius stipulae, nocte arida prata
Tondentur: noctis lentus non deficit humor.
Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto.
Interea longum cantu solata laborem
Arguto conjunx percurrit pectine telas.
Aut dulcis musti Volcano decoquit humorem,
Et foliis undam trepidi despumat aheni.
At rubicunda Ceres medio succiditur aestu,
Et medio tostas aestu terit area fruges.
Nudus ara, sere nudus. hiems ignava colono.
Frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur,
Mutuaque inter se laeti convivia curant.
Invitat genialis hiems, curasque resolvit:
Ceu pressae cum jam portum tetigere carinae,
Puppibus et laeti nautae imposuere coronas.
Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.
Tum gruibus pedicas et retia ponere cervis,
Auritosque sequi lepores: tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundae,
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.
Quid tempestates autumni et sidera dicam?
Atque ubi jam brevioroue dies, et mollior aestas,
Quae vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver;
Spicea jam campis cum messis inhorruit, et cum
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent?
Saepe ego, cum flavis messorem induceret arvis
Agricola, et fragili jam stringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere proelia vidi:
Quae gravidam late segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent: ita turbine nigro

Ferret hiems culmumque levem ſtipulaſque volantis.
Saepe etiam inmenſum coelo venit agmen aquarum.
Et foedam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectae ex alto nubes. ruit arduus aether,
Et pluvia ingenti ſata laeta boumque labores
Diluit. implentur foſſae, et cava flumina creſcunt
Cum ſonitu, fervetque fretis ſpirantibus aequor.
Ipſe pater, media nimborum in nocte, coruſca
Fulmina molitur dextra. quo maxuma motu
Terra tremit: fugere ferae; et mortalia corda
Per gentes humilis ſtravit pavor. ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit: ingeminant auſtri, et denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens, coeli menſis et ſidera ſerva,
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet,
Quos ignis coeli Cyllenius erret in orbis.
In primis venerare deos atque annua magnae
Sacra refer Cereri laetis operatus in herbis,
Extremae ſub caſum hiemis, jam vere ſereno.
Tum pingues agni, et tum molliſſima vina:
Tum ſomni dulces, denſaeque in montibus umbrae.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret.
Quoi tu lacte favos, et miti dilue Baccho:
Terque novas circum felix eat hoſtia fruges?
Omnis quam chorus, et ſocii comitentur ovantes;
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompoſitos, et carmina dicat.
Atque haec ut certis poſſimus diſcere ſignis,
AEſtuſque, pluviaſque, et agentis frigora ventos;
Ipſe pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret,
Quo ſigno caderent auſtri: quid ſaepe videntes
Agricolae, propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus aut freta ponti
Ineipiunt agitata tumeſcere, et aridus altis
Montibus audiri fragor; aut reſonantia longe

Litora

Litora miſceri, et nemorum increbeſcere murmur.
Jam ſibi tum a curvis male temperat unda carinis,
Cum medio celeres revolant ex aequore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora: cumque marinae
In ſicco ludunt fulicae: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Saepe etiam ſtellas, vento impendente, videbis
Praecipites caelo labi, noctiſque per umbram
Flammarum longos a tergo albeſcere tractus:
Saepe levem paleam et frondes volitare caducas,
Aut ſumma natis in aqua conludere plumas.
At Boreae de parte trucis cum fulminat, et cum
Eurique zephyrique tonat domus; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto
Humida vela legunt. numquam imprudentibus imber
Obfuit aut illum ſurgentem vallibus imis
Aeriae fugere grues: aut bucula caelum
Suſpiciens patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circum volitavit hirundo:
Et veterem in limo ranae cecinere querelam.
Saepius et teſtis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter, et bibit ingens
Arcus: et e paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, et quae Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores;
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellae
Neſcivere hiemem: teſta cum ardente viderent
Scintillare oleum, et putris concreſcere fungos.
Nec minus ex imbri ſoles et aperta ſerena
Proſpicere, et certis poteris cognoſcere ſignis.
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna;

Tenuia nec lanae per coelum vellera ferri.
Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
Dilectae Thetidi Alcyones: non ore solutos
Immundi meminere sues jactare manipulos.
At nebulae magis ima petunt, campoque recumbunt:
Solis et occasum servans de culmine summo
Nequicquam seros exercet noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aere Nisus,
Et pro purpureo poenas dat Scylla capillo.
Quacumque illa levem fugiens secat aethera pennis,
Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras,
Illa levem fugiens raptim secat aethera pennis.
Tum liquidas corvi presso ter gutture voces
Aut quater ingeminant: et saepe cubilibus altis,
Nescio qua praeter solitum dulcedine laeti,
Inter se foliis strepitant. juvat imbribus actis
Progeniem parvam dulcisque revisere nidos.
Haud equidem credo, quia sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major.
Verum, ubi tempestas et coeli mobilis humor
Mutavere vias, et Juppiter uvidus austris
Densat, erant quae rara modo, et, quae densa, relaxat;
Vertuntur species animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt. hinc ille avium concentus in agris,
Et laetae pecudes, et ovantes gutture corvi.
Si vero solem ad rapidum lunasque sequentis
Ordine respicies; numquam te crastina fallet
Hora, neque insidiis noctis capiere serenae.
Luna revertentes cum primum colligit ignis,
Si nigrum obscuro comprenderit aera cornu,
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
At, si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit. vento semper rubet aurea Phoebe.
Sin ortu quarto (namque is certissimus auctor)
Pura. neque obtusis per coelum cornibus ibit;
Totus et ille dies, et qui nascentur ab illo

Exactum

Exactum ad menſem, pluvia ventiſque carebunt:
Votaque ſervati ſolvent in littore nautae
Glauco, et Panopeae, et Inoo Melicertae.
Sol quoque et exoriens, et cum ſe condit in undas,
Signa dabit. ſolem certiſſima ſigna ſequuntur,
Et quae mane refert, et quae ſurgentibus aſtris.
Ille ubi naſcentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suſpecti tibi ſint imbres. namque urguet ab alto
Arboribuſque ſatiſque Notus pecorique ſiniſter.
Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diverſi rumpent radii, aut ubi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Heu, male tum mitis defendet pampinus uvas;
Tam multa in tectis crepitans ſalit horrida grando.
Hoc etiam, emenſo cum jam decederet Olympo,
Profuerit meminiſſe magis. nam ſaepe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores.
Caeruleus pluviam denuntiat, igneus euros.
Si maculae incipient rutilo immiſcerier igni;
Omnia tunc pariter vento nimbiſque videbis
Fervere. non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moneat convellere funem.
At ſi, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit, fruſtra terrebere nimbis,
Et clarо ſilvas cernes aquilone moveri.
Denique, quid veſper ſerus vehat, unde ſerenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus auſter,
Sol tibi ſigna dabit. ſolem quis dicere falſum
Audeat? ille etiam caecos inſtare tumultus
Saepe monet, fraudemque et operta tumeſcere bella.
Ille etiam extincto miſeratus Caeſare Romam,
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque aeternam timuerunt ſaecula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque, et aequora ponti,
Obſcenaeque canes, importunaeque volucres
Signa dabant. quoties Cyclopum effervere in agros,
Vidimus undantem ruptis fornacibus AEtnam

Flam-

Flammarumque globos, liquefactaque volvere saxa!
Armorum sonitum toto Germania coelo
Audiit; insolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos volgo exaudita silentis
Ingens, et simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis, pecudesque locutae,
Infandum! sistunt amnes, terraeque dehiscunt,
Et moestum inlacrimat templis ebur, aeraque sudant.
Proluit insano contorquens vortice silvas
Fluviorum rex Eridanus, camposque per omnes
Cum stabulis armenta tulit. nec tempore eodem
Tristibus aut extis fibrae apparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessavit; et alte
Per noctem resonare, lupis ululantibus, urbes.
Non alias coelo cecidere plura sereno
Fulgura; nec diri toties arsere cometae.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
Emathiam, et Haemi pinguescere campos.
Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet scabra robigine pila;
Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanis,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
Di patrii Indigetes, et Romule, Vestaque mater,
Quae Tuscum Tiberim, et Romana Palatia servas,
Hunc saltem everso juvenem succurrere saeclo
Ne prohibete. satis jampridem sanguine nostro
Laomedonteae luimus perjuria Trojae.
Jam pridem nobis coeli te regia, Caesar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas versum atque nefas: tot bella per orbem:
Tam multae scelerum facies; non ullus aratro
Dignus honos. squalent abductis arva colonis,
Et curvae rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum;
Vicinae ruptis inter se legibus urbes

Armi

Arma ferunt. ſævit toto Mars impius orbe.
Ut, cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt in ſpatio, et fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

GEORGICON. LIB. II.

HACTENUS arvorum cultus, et ſidera cœli;
Nunc te, Bacche, canam, nec non ſilveſtria tecum
Virgulta, et prolem tarde creſcentis olivæ.
Huc, pater o Lenæe, (tuis hic omnia plena
Muneribus; tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager; ſpumat plenis vindemia labris)
Huc, pater o Lenæe, veni; nudataque muſto
Tinge novo mecum dereptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia eſt natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt, campoſque et flumina late
Curva tenent; ut molle ſiler, lentæque geneſtæ,
Populus, et glauca canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: ut altæ
Caſtaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet
Æſculus, atque habitæ Grajis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſilva;
Ut ceraſis, ulmiſque; etiam Parnaſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.
Hos Natura modos primum dedit; his genus omne
Silvarum, fruticumque viret, nemorumque ſacrorum.
Sunt alii, quos ipſe via ſibi repperit uſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit arvo,
Quadriſidaſque ſudes, et acuto robore vallos:
Silvarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Exſpectant, et viva ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ: ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin et caudicibus ſectis (mirabile dictu)

Truditur e sicco radix oleagina ligno.
Et saepe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque insita mala
Ferre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite o, proprios generatim discite cultus,
Agricolae, fructusque feros mollite colendo:
Neu segnes jaceant terrae. juvat Ismara Baccho
Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
O decus, o famae merito pars maxima nostrae,
Maecenas; pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti versibus opto:
Non, mihi si linguae centum sint, oraque centum,
Ferrea vox. ades, et primi lege litoris oram.
In manibus terrae. non hic te carmine ficto,
Atque per ambages et longa exorsa tenebo.
Sponte sua quae se tollunt in luminis oras,
Infecunda quidem, sed laeta et fortia surgunt:
Quippe solo natura subest. tamen haec quoque si quis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
Exuerint silvestrem animum: cultuque frequenti,
In quascumque voces artis, haud tarda sequentur.
Nec non et sterilis quae stirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
Nunc altae frondes, et rami matris opacant,
Crescentique adimunt foetus, uruntque ferentem.
Jam, quae seminibus jactis se sustulit, arbos
Tarda venit, seris factura nepotibus umbram:
Pomaque degenerant succos oblita prioris:
Et turpis avibus praedam fert uva racemos.
Scilicet omnibus est labor inpendendus, et omnes
Cogendae in sulcum, ac multa mercede domandae.
Sed truncis oleae melius, propagine vites,
Respondent, solido Paphiae de robore myrtus.
Plantis edurae coruli nascuntur, et ingens
Fraxinus, Herculeaeque arbos umbrosa coronae,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Nascitur, et casus abies visura marinos.

Inseritur

aeritur vero ex foetu nucis arbutus horrida;
ic steriles platani malos gessere valentis,
Castaneae fagos, ornusque incanuit albo
flore piri, glandemque sues fregere sub ulmis.
Nec modus inserere atque oculos imponere simplex.
Nam qua se medio trudunt de cortice gemmae,
Et tenuis rumpunt tunicas; angustus in ipso
Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, et alte
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantae immittuntur. nec longum tempus, et ingens
Exiit ad coelum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondis, et non sua poma.
Praeterea genus haud unum nec fortibus ulmis,
Nec salici, lotoque, neque Idaeis cypariſſis:
Nec pingues unam in faciem nascuntur olivae,
Dechades, et radii, et amara pausia bacca,
Pomaque, et Alcinoi silvae: nec surculus idem
Crustumiis, Syriisque piris, gravibusque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnaeo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thasiae vites, sunt et Mareotides albae:
Pinguibus hae terris habiles, levioribus illae.
Et passo psythia utilior, tenuisque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam,
Purpureae, preciaeque. et quo te carmine dicam,
Rhaetica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Ammineae vites firmiſſima vina,
Tmolius adsurgit quibus, et rex ipse Phanaeus,
Argitisque minor: cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, Dis et mensis accepta secundis,
Transierim, Rhodia, et tumidis, bumaste, racemis.
Sed neque quam multae species, nec nomina quae sint,
Est numerus; neque enim numero comprendere refert:
Quem qui scire velit, Libyci velit aequoris idem
Discere quam multae zephyro turbentur arenae:

Aut,

Aut, ubi navigiis violentior incidit eurus,
Noſſe, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
Nec vero terrae ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur: ſteriles ſaxoſis montibus orni.
Litora myrtetis laetiſſima. denique apertos
Bacchus amat colles, aquilonem et frigora taxi.
Aſpice et extremis domitum cultoribus orbem,
Eoaſque domos Arabum, pictoſque Gelonos.
Diviſae arboribus patriae. ſola India nigrum
Fert ebenum: ſolis eſt turea virga Sabaeis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, et baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora AEthiopum molli canentia lana?
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? ubi aera vincere ſummum
Arboris haud ullae jactu potuere ſagittae.
Et gens illa quidem ſumtis non cauda pharetris,
Media fert triſtis ſuccos, tardumque ſaporem
Felicis mali; quo non praeſentius ullum,
Pocula ſi quando ſaevae infecere novercae,
Miſcueruntque herbas et non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro;
Et, ſi non alium late jactaret odorem,
Laurus erat. folia haud ullis labentia ventis:
Flos ad prima tenax. animas et olentia Medi
Ora fovent illo, et ſenibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum ſilvae ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiae certent: non Baſtra, neque Indi,
Totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.
Haec loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertere, ſatis inmanis dentibus hydri;
Nec galeis, denſiſque virum ſeges horruit haſtis:
Sed gravidae fruges, et Bacchi Maſſicus humor
Implevere: tenent oleae armentaque laeta.

Hinc

Hinc bellator equus campo sese arduus inferr:
Hinc albi, Clitumne, greges, et maxima taurus
Victima, saepe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa deum duxere triumphos.
Hic ver assiduum, atque alienis mensibus aestas:
Bis gravidae pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidae tigres absunt, et saeva leonum
Semina: nec miseros fallunt aconita legentis;
Nec rapit immensos orbis per humum, neque tanto
Squameus in spirem tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbis operumque laborem,
Tot congesta manu praeruptis oppida saxis;
Fluminaque antiquos subterlabentia muros.
An mare, quod supra, memorem, quodque adluit infra,
Anne lacus tantos? te, Lari maxime, teque
Fluctibus et fremitu assurgens, Benace, marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita claustra:
Atque indignatum magnis stridoribus aequor,
Julia qua ponto longe sonat unda refuso,
Tyrrhenusque fretis immittitur aestus Avernis?
Haec eadem argenti rivos, aerisque metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Haec genus acre virum Marsos, pubemque Sabellam,
Adsuetumque malo Ligurem, Volscosque verutos
Extulit: haec Decios, Marios, magnosque Camillos:
Scipiadas duros bello: et te, maxime Caesar:
Qui nunc extremis Asiae jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus;
Magna virum; tibi res antiquae laudis et artis
Ingredior, sanctos ausus recludere fontis,
Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis; quae robora cuique,
Quis color, et quae sit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terrae, collesque maligni,
Tenuis ubi argilla, et dumosis calculus arvis,
Palladia gaudent silva vivacis olivae.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem

Plurimus,

Plurimus, et ſtrati baccis ſilveſtribus agri.
At quae pinguis humus, dulcique uligine laeta,
Quique frequens herbis et fertilis ubere campus,
Qualem ſaepe cava montis convalle ſolemus
Diſpicere: huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum: quique editus auſtro,
Et ſilicem curvis inviſam paſcit aratris:
Hic tibi praevalidas olim multoque fluentes
Sufficiet Baccho vitis: hic fertilis uvae,
Hic laticis, qualem pareris libamus et auro,
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium vituloſque tueri,
Aut foetus ovium, aut urentis culta capellas:
Saltus et ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cygnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, et preſſo pinguis ſub vomere terra.
Et cui putre ſolum, (namque hoc imitamur arando)
Optuma frumentis. non ullo ex aequore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis:
Aut unde iratus ſilvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquaſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit: illae altum nidis petiere relictis.
At rudis enituit impulſo vomere campus.
Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris
Vix humilis apibus caſias roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, et nigris exeſa chelydris
Creta, negant alios aeque ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, et curvas praebere latebras.
Quae tenuem exhalat nebulam, fumoſque volucris;
Et bibit humorem, et, cum vult, ex ſe ipſa remittit,
Quaeque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie et ſaliſa laedit robigine ferrum;

Illa tibi laetis intexet vitibus ulmos;
Ille ferax oleo eſt: illam experiere colendo,
Et facilem pecori, et patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, et vicina Veſevo
Ora jugo, et vacuis Clanius non aequus Acerris.
Nunc, quo quamque modo poſſis cognoſcere, dicam.
Terra ſit, an ſupra morem ſi denſa, requiras,
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho;
Denſa magis Cereri, rariſſima quaeque Lyaeo;
Ante locum capies oculis, alteque jubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humum, et pedibus ſummas aequabis arenas.
Si deerunt, rarum pecorique et vitibus almis
Aptius uber erit. ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, et ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager: glebas cunctantis craſſaque terga
Expecta, et validis terram proſcinde juvencis.
Illa autem tellus, et quae perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervat)
Talem dabit ſpecimen. tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque praelorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſque a fontibus undae
Ad plenum calcentur. aqua eluctabitur omnis
Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttae.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, et ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quae ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus. haud unquam manibus jactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida majores herbas alit, ipſaque juſto
Lactior. ah nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe praevalidam primis oſtendat ariſtis!
Quae gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit;
Quaeque levis, promtum eſt oculis praediſcere nigram,
Et quis cui color. at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt: piceae tantum, taxique nocentes
Interdum, aut ederae pandunt veſtigia nigrae.

His

His animadverſis, terram multo ante memento
Excoquere, et magnos ſcrobibus concidere montis.
Ante ſupinatas aquiloni oſtendere glebas,
Quam laetum infodias vitis genus. optima putri
Arva ſolo; id venti curant, gelidaeque pruinae,
Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor.
At ſi quos haud ulla vinos vigilantia fugit;
Ante locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus ſeges, et quo mox digeſta ſeratur
Mutatam ignorent ſubito ne ſemina matrem.
Quin etiam coeli regionem in cortice ſignant:
Ut, quo quaeque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quae terga obverterit axi,
Reſtituant. adeo in teneris conſuefcere multum eſt.
Collibus, an plano melius ſit ponere vitem,
Quaere prius. ſi pinguis agros metabere campi,
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
Sin, tumulis adclive ſolum colliſque ſupinos,
Indulge ordinibus; nec ſecius omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
Ut ſaepe ingenti bello cum longa cohortis
Explicuit legio, et campo ſtetit agmen aperto,
Directaeque acies, ac late fluctuat omnis
AEre renidenti tellus, nec dum horrida miſcent
Proelia, ſed dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum:
Non animum modo uti paſcat proſpectus inanem:
Sed quia non aliter vires dabit omnibus aequas
Terra, neque in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan et ſcrobibus quae ſint faſtigia quaeras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altior ac penitus terrae defigitur arbos,
AEſculus in primis: quae quantum vertice ad auras
AEtherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt. immota manet, multoſque nepotes,
Multa virum volvens durando ſaecula vincit.
Tum forti late ramos et brachia tendens

Huc

Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites corulum sere: neve flagella
Summa pete, aut summa destringe ex arbore plantas:
(Tantus amor terrae) neu ferro laede retuso
Semina, neve olene silvestris insere truncos.
Nam saepe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum sub cortice tectus
Robora comprendit, frondesque elapsus in altas
Ingentem coelo sonitum dedit. inde secutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
Ad coelum picea crassus caligine nubem:
Praesertim si tempestas a vertice silvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi; non a stirpe valent, caesaeque reverti
Possunt, atque ima similes revirescere terra:
Infelix superat foliis oleaster amaris.
Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam spirante moveri.
Rura gelu tum claudit hiems: nec semine jacto
Concretam patitur radicem adfigere terrae,
Optima vinetis satio, cum vere rubenti
Candida venit avis longis invisa colubris:
Prima vel autumni sub frigora, cum rapidus Sol
Nondum hiemem contingit equis, jam praeterit aestas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis:
Vere tument terrae, et genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fecundis imbribus AEther
Conjugis in gremium laetae descendit, et omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, foetus.
Avia tum resonant avibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus:
Parturit almus ager, zephyrique tepentibus auris
Laxant arva sinus. superat tener omnibus humor;
Inque novos soles audent se gramina tuto
Credere: nec metuit surgentis pampinus austros,
Aut actum coelo magnis aquilonibus imbrem:

Sed

Sed trudit gemmas, et frondes explicat omnis.
Non alios prima crescentis origine mundi
Inluxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim. ver illud erat: ver magnus agebat
Orbis, et hibernis parcebant flatibus euri:
Cum primae lucem pecudes hausere, virumque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immissaeque ferae silvis, et sidera coelo.
Nec res hunc tenerae possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusque caloremque
Inter, et exciperet coeli indulgentia terras.
Quod supereſt, quaecumque premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, et multa memor occule terra:
Aut lapidem bibulum, aut squalentis infode conchas.
Inter enim labentur aquae, tenuisque subibit
Halitus: atque animos tollent sata. jamque reperti,
Qui saxo super, atque ingenti pondere testae
Urguerent: hoc effusos munimen ad imbris;
Hoc, ubi hiulca siti findit canis aestifer arva.
Seminibus positis, supereſt deducere terram
Saepius ad capita, et duros jactare bidentis;
Aut presso exercere solum sub vomere, et ipsa
Flectere luctantis inter vineta juvencos.
Tum levis calamos, et rasae hastilia virgae,
Fraxineasque aptare sudes, furcasque bicornis:
Viribus eniti quarum, et contemnere ventos
Adsuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adolescit frondibus aetas,
Parcendum teneris; et dum se laetus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immissus habenis.
Ipsa acies nondum falcis tentanda, sed uncis
Carpendae manibus frondes, interque legendae.
Inde ubi jam validis amplexae stirpibus ulmos
Exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde.
Ante reformidant ferrum; tum denique dura
Exerce imperia, et ramos compesce fluentis.
Texendae sepes etiam, et pecus omne tenendum:
Praecipue dum frons tenera imprudensque laborum

Cui, super indignas hiemes solemque potentem,
Silvestres uri assidue capreaeque sequaces
Inludunt; pascuntur oves avidaeque juvencae.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens scopulis arentibus aestas,
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, et admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Creditur, et veteres ineunt proscaenia ludi:
Praemiaque ingentis pagos et compita circum
Thesidae posuere, atque inter pocula laeti
Mollibus in pratis unctos saluere per utres.
Nec non Ausonii, Troja gens missa, coloni
Versibus incomtis ludunt, risuque soluto;
Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis:
Et te, Bacche, vocant per carmina laeta, tibique
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea fetu:
Complentur vallesque cavae saltusque profundi,
Et quocumque deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceque et liba feremus;
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter;
Cui numquam exhausti satis est. namque omne quotannis
Terque quaterque solum scindendum, glebaque versis
Aeternum frangenda bidentibus; omne levandum
Fronde nemus. redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia volvitur annus.
Ac jam olim seras posuit cum vinea frondis,
Frigidus et silvis aquilo decussit honorem;
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Rusticus, et curvo Saturni dente relictum
Persequitur vitem adtondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, et vallos primus sub tecta referto:
Ultremus metito. bis vitibus ingruit umbra:

Bis segetem densis obducunt sentibus herbae.
Durus uterque labor. laudato ingentia rura:
Exiguum colito. nec non etiam aspera rusci
Vimina per silvam, et ripis fluvialis arundo
Caeditur, incultique exercet cura salicti.
Jam vinctae vites: jam falcem arbusta reponunt:
Jam canit extremos effoetus vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus,
Et jam maturis metuendus Juppiter uvis.
Contra, non ulla est oleis cultura: neque illae
Procurvam exspectant falcem rastrosque tenaces,
Cum semel haeserunt arvis, aurasque tulerunt.
Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, et gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam.
Poma quoque, ut primum truncos sensere valentis,
Et vires habuere suas, ad sidera raptim
Vi propria nituntur, opisque haud indiga nostrae.
Nec minus interea foetu nemus omne gravescit;
Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytisi, taedas silva alta ministrat,
Pascunturque ignes nocturni, et lumina fundunt.
Et dubitant homines serere, atque impendere curam?
Quid majora sequar? salices, humilesque genistae,
Aut illae pecori frondem, aut pastoribus umbras
Sufficiunt: sepemque satis, et pabula melli.
Et juvat undantem buxo spectare Cytorum,
Narycinaeque picis lucos: juvat arva videre,
Non rastris hominum, non ulli obnoxia curae.
Ipsae Caucasio steriles in vertice silvae,
Quas animosi Euri assidue franguntque feruntque,
Dant alios aliae foetus: dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque.
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris
Agricolae, et pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fecundae, frondibus ulmi:
At myrtus validis hastilibus, et bona bello
Cornus: Ityraeos taxi torquentur in arcus.

Nec tiliae leves aut torno rasile buxum
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.
Nec non et torrentem undam levis innatat alnus,
Missa Pado: nec non et apes examina condunt
Corticibusque cavis vitiosaeque ilicis alveo.
Quid memorandum aeque Bacchea dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam causas dedit. ille furentis
Centauros letho domuit, Rhoetumque, Pholumque,
Et magno Hylaeum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum justissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit aedibus undam;
Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
Illusaque auro vestis, Ephyreiaque aera;
Alba neque Assyrio fucatur lana veneno;
Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi;
At secura quies, et nescia fallere vita,
Dives opum variarum, at latis otia fundis,
Speluncae, vivique lacus, ac frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni
Non absunt. illic saltus ac lustra ferarum,
Et patiens operum, exiguoque assueta juventus,
Sacra deum, sanctique patres: extrema per illos
Justitia excedens terris vestigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Musae,
Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
Accipiant; caelique vias, et sidera monstrent:
Defectus solis varios, lunaeque labores:
Unde tremor terris: qua vi maria alta tumescant
Objicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant:
Quid tantum Oceano properent se tinguere soles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturae accedere partes,
Frigidus obstiterit circum praecordia sanguis;
Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes;
Flumina amem silvasque inglorius. O ubi campi,

Spercheosque, et virginibus bacchata Lacaenis
Taygeta: O qui me gelidis in vallibus Haemi
Sistat, et ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas:
Atque metus omnis et inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari!
Fortunatus et ille, deos qui novit agrestis,
Panaque, Silvanumque senem, Nymphasque sorores!
Illum non populi fasces, non purpura regum
Flexit, et infidos agitans discordia fratres;
Aut conjurato descendens Dacus ab Histro:
Non res Romanae, perituraque regna: neque illa
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea jura,
Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta caeca, ruuntque
In ferrum; penetrant aulas et limina regum:
Hic petit excidiis urbem, miserosque Penatis,
Ut gemma bibat, et Sarrano indormiat ostro.
Condit opes alius, defossoque incubat auro.
Hic stupet attonitus Rostris: hunc plausus hiantem
Per cuneos (geminatus enim) plebisque patrumque
Corripuit: gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilioque domos et dulcia limina mutant;
Atque alio patriam quaerunt sub sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro.
Hinc anni labor: hinc patriam parvosque nepotes
Sustinet; hinc armenta boum, meritosque juvencos
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut foetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi:
Proventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems, terunt Sicyonia bacca trapetis,
Glande sues laeti redeunt, dant arbuta silvae:
Et varios ponit foetus autumnus, et alte
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea dulces pendent circum oscula nati:
Casta pudicitiam servat domus: ubera vaccae

Lactea

Lactea demittunt; pinguesque in gramine laeto
Inter se adversis luctantur cornibus haedi.
Ipse dies agitat festos; fususque per herbam,
Ignis ubi in medio, et socii cratera coronant,
Te libans, Lenaee, vocat, pecorisque magistris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo;
Corporaque agresti nudat praedura palaestrae.
Hinc olim veteres vitam coluere Sabini;
Hanc Remus et frater: sic fortis Etruria crevit;
Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
Septemque una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictaei regis, et ante
Impia quam caesis gens est epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatiis confecimus aequor;
Et jam tempus equum fumantia solvere colla.

GEORGICON. LIB. III.

TE quoque, magna Pales, et te memorande canemus
Pastor ab Amphryso; vos silvae amnesque Lycaei.
Caetera, quae vacuas tenuissent carmina mentes,
Omnia jam volgata. quis aut Eurysthea durum
Aut inlaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, et Latonia Delos?
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
Acer equis? tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum, modo vita supersit,
Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, et tenera praetexit arundine ripas.
In medio mihi Caesar erit, templumque tenebit.

Illi victor ego, et Tyrio conspectus in ostro
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
Cursibus et crudo decernet Graecia certu.
Ipse caput tonsae foliis ornatus olivae
Dona feram. jam nunc sollemnis ducere pompas
Ad delubra juvat, caesosque videre juvencos:
Vel scaena ut versis discedat frontibus; utque
Purpurea intexti tollant aulaea Britanni.
In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini:
Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali surgentis aere columnas.
Addam urbis Asiae domitas, pulsumque Niphaten,
Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis,
Et duo rapta manu diverso ex hoste tropaea.
Bisque triumphatas utroque ab litore gentis.
Stabunt et Parii lapides spirantia signa,
Assaraci proles, demissaeque ab Jove gentis
Nomina, Trosque parens, et Trojae Cynthius auctor,
Invidia infelix Furias amnemque severum
Cocyti metuet, tortosque Ixionis anguis,
Immanemque rotam, et non exsuperabile saxum.
Interea Dryadum silvas saltusque sequamur
Intactos, tua, Maecenas, haud mollia jussa.
Te sine nil altum mens inchoat. en age segnis
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithaeron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum;
Et vox adensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentis accingar dicere pugnas
Caesaris, et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Caesar.
Seu quis, Olympiacae miratus praemia palmae,
Pascit equos; seu quis fortis ad aratra juvencos;
Corpora praecipue matrum legat. optuma torvae
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:

Pes etiam, et camuris hirtae sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis et albo,
Aut juga detrectans; interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro propior, quaeque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.
AEtas Lucinam, justosque pati hymenaeos 60
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:
Cetera nec foeturae habilis, nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum laeta juventas,
Solve mares: mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando suffice prolem. 65
Optima quaeque dies miseris mortalibus aevi
Prima fugit; subeunt morbi, tristisque senectus:
Et labor, et durae rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac, ne post amissa requiras, 70
Anteveni, et sobolem armento sortire quotannis.
Nec non et pecori est idem dilectus equino.
Tu modo, quos in spem statues submittere gentis,
Praecipuum jam inde a teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in arvis 75
Altius ingreditur, et mollia crura reponit.
Primus et ire viam, et fluvios tentare minacis
Audet, et ignoto sese committere ponti:
Nec vanos horret strepitus. illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga: 80
Luxuriatque toris animosum pectus: honesti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo. tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit: micat auribus, et tremit artus;
Collectumque premens volvit sub naribus ignem: 85
Densa juba, et dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina, cavatque
Tellurem, et solido graviter sonat ungula cornu.
Talis Amyclaei domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et, quorum Graii meminere poetae, 90
Martis equi bijuges, et magni currus Achilli.
Talis et ipse jubam cervice effundit equina

Conjugis adventu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam segnior annis
Deficit, abde domo; nec turpi ignosce senectae,
Frigidus in Venerem senior, frustraque laborem
Ingratum trahit: et, si quando ad proelia ventum est,
Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. ergo animos aevumque notabis
Praecipue: hinc alias artis, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quae gloria palmae.
Nonne vides, cum praecipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus,
Cum spes adrectae juvenum, exsultantiaque haurit
Corda pavor pulsans: illi instant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis.
Jamque humiles, jamque elati sublime videntur
Aera per vacuum ferri, atque adsurgere in auras.
Nec mora, nec requies. at fulvae nimbus arenae
Tollitur; humescunt spumis, flatuque sequentum.
Tantus amor laudum, tantae est victoria curae.
Primus Erichthonius currus et quatuor ausus
Jungere equos, rapidusque rotis insistere victor.
Frena Pelethronii Lapithae, gyrosque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, et gressus glomerare superbos.
AEquus uterque labor: aeque juvenemque magistri
Exquirunt, calidumque animis et cursibus acrem.
Quamvis saepe fuga versos ille egerit hostis,
Et patriam Epirum referat, fortisque Mycenas;
Neptunique ipsa deducat origine gentem.
His animadversis instant sub tempus, et omnis
Impendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem, et pecori dixere maritum;
Pubentesque secant herbas, fluviosque ministrant,
Farraque; ne blando nequeat superesse labori;
Invalidique patrum referant jejunia nati:
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes.
Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas

Soli-

Sollicitat, frondisque negant, et fontibus arcent;
Saepe etiam cursu quatiunt, et sole fatigant,
Cum graviter tunsis gemit area frugibus, et cum
Surgentem ad zephyrum paleae jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali arvo, et sulcos oblimet inertis:
Sed rapiat sitiens Venerem; interiusque recondat.
Rursus cura patrum cadere, et succedere matrum
Incipit. exactis gravidae cum mensibus errant,
Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, et acri
Carpere prata fuga, fluvioque innare rapacis.
Silvis in vacuis pascant, et plena secundum
Flumina: muscus ubi, et viridissima gramine ripa,
Speluncaeque tegant, et saxea procubet umbra.
Est lucos Silari circa ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, quoi nomen Asilo
Romanum est, oestrum Graii vertere vocantes;
Asper, acerba sonans: quo tota exterrita silvis
Diffugiunt armenta; furit mugitibus aether
Concussus, silvaeque et sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribilis exercuit iras
Inachiae Juno pestem meditata juvencae.
Hunc quoque, nam mediis fervoribus acrior instat,
Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.
Post partum cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoque notas et nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris servare sacros, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cetera pascuntur viridis armenta per herbas.
Tu quos ad studium atque usum formabis agrestem,
Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis aetas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici subnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio adsuerint, ipsis e torquibus aptos

Junge pares, et coge gradum conserre juvencos:
Atque illis jam saepe rotae ducantur inanes
Per terram, et summo vestigia pulvere signent.
Post valido nitens sub pondere saginus axis
Instrepat, et junctos temo trahat aereus orbis.
Interea pubi indomitae non gramina tantum,
Nec vescas salicum frondes, ulvamque palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi foetae
More patrum nivea implebunt mulctraria vaccae,
Sed tota in dulcis consument ubera natos.
Sin ad bella magis studium, turmasque feroces,
Aut Alphea rotis praelabi flumina Pisae,
Et Jovis in luco currus agitare volantis;
Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati; tractuque gementem
Ferre rotam, et stabulo frenos audire sonantis.
Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
Laudibus, et plausae sonitum cervicis amare.
Atque haec jam primo depulsus ab ubere matris
Audeat, inque vicem det mollibus ora capistris
Invalidus, et jamque tremens, et jam inscius aevi.
At, tribus exactis, ubi quarta accesserit aestas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
Conpossis, sinuetque alterna volumina crurum;
Sitque laboranti similis: tum cursibus auras
Tum vocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Aequora, vix summa vestigia ponat arena:
Qualis, Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
Incubuit, Scythiaeque hiemes atque arida differt
Nubila: tum segetes altae campique natantes
Lenibus horrescunt flabris, summaeque sonorem
Dant silvae, longique urguent ad litora fluctus.
Ille volat, simul arva fuga, simul aequora verrens.
Hic vel ad Elei metas et maxima campi
Sudabit spatia, et spumas aget ore cruentus:
Belgica vel molli melius feret esseda collo.
Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere jam domitis sinito. namque ante domandum

Ingens

Ingentis tollent animos, prenſique negabunt
Verbera lenta pari, et duris parere lupatis.
Sed non ulla magis viris induſtria firmat,
Quam venerem et caeci ſtimulos avertere amoris,
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitum, et trans flumina lata:
Aut intus clauſos ſatura ad praeſepia ſervant.
Carpit enim viris paullatim, uritque videndo
Femina: nec nemorum patitur meminiſſe, nec herbae.
Dulcibus illa quidem illecebris et ſaepe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantis:
Paſcitur in magna ſilva formoſa juvenca:
Illi alternantes multa vi praelia miſcent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora ſanguis,
Verſique in obnixos urguentur cornua vaſto
Cum gemitu. reboant ſilvaeque et magnus Olympus.
Nec mos bellantis una ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exſulat oris;
Multa gemens ignominiam plagaſque ſuperbi
Victoris; tum, quos amiſit inultus, amores,
Et ſtabula aſpectans, regnis exceſſit avitis.
Ergo omni cura viris exercet, et inter
Dura jacet pernix inſtrato ſaxa cubili,
Frondibus hirſutis et carice paſtus acuta:
Et tentat ſeſe, atque icaſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco: ventoſque laceſſit
Ictibus, et ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, ubi confectum robur, viresque refectae,
Signa movet, praeceſſque oblitum fertur in hoſtem:
Fluctus ut, in medio coepit cum albeſcere ponto,
Longius, ex altoque ſinum trahit; utque volutus
Ad terras, immane ſonat per ſaxa, neque ipſo
Monte minor procumbit: at ima exaeſtuat unda
Vorticibus, nigramque alte ſubjectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et genus aequorum, pecudes, pictaeque volucres,
In furias ignemque ruunt. amor omnibus idem.

Tempore non alio catulorum oblita leaena
Saevior erravit campis: nec funera volgo
Tam multa informes ursi stragemque dedere
Per silvas. tum saevus aper, tum pessima tigris.
Heu, male tum Libyae solis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantum notas odor adtulit auras?
Ac neque eos jam frena virum, neque verbera saeva,
Non scopuli, rupesque cavae, atque objecta retardant
Flumina, conreptosque unda torquentia montis.
Ipse ruit, dentisque Sabellicus exacuit sus,
Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
Atque hinc atque illinc humeros ad volnera durat.
Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat caeca serus freta: quem super ingens
Porta tonat coeli, et scopulis illisa reclamant
AEquora; nec miseri possunt revocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variae, et genus acre luporum,
Atque canum? quid, quae imbelles dant praelia cervi?
Scilicet ante omnis furor est insignis equarum:
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumsere quadrigae.
Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
Ascanium: superant montis, et flumina tranant.
Continuoque avidis ubi subdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit ossibus) illae
Ore omnes versae in zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantque levis auras: et saepe sine ullis
Conjugiis vento gravidae (mirabile dictu)
Saxa per et scopulos et depressas convallis
Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque solis ad ortus;
In Borean Caurumque, aut unde nigerrimus Auster
Nascitur, et pluvio contristat frigore caelum.
Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum destillat ab inguine virus.
Hippomanes, quod saepe malae legere novercae,

Misce-

Miſcueruntque herbas et non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit inreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc ſatis armentis. ſuperat pars altera curae,
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas.
Hic labor: hinc laudem forte ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam ſit, et anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor. juvat ire jugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli devertitur orbita clivo.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore ſonandum.
Incipiens ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere ovis, dum mox frondoſa reducitur aeſtas:
Et multa duram ſtipula ſilicumque maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida laedat
Molle pecus, ſcabiemque ferat, turpiſque prodagras.
Poſt hinc digreſſus jubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere, et fluvios praebere recentis;
Et ſtabula a ventis hiberno opponere ſoli
Ad medium converſa diem; cum frigidus olim
Jam cadit, extremoque inrorat Aquarius anno.
Hic quoque non cura nobis leviore tuendae;
Nec minor uſus erit; quamvis Mileſia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſuboles: hinc largi copia lactis.
Quam magis exhauſto ſpumaverit ubere mulctra,
Lacta magis preſſis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſaetaſque comantis,
Uſum in caſtrorum, et miſeris velamina nautis.
Paſcuntur vero ſilvas, et ſumma Lycaei,
Horrentiſque rubos, et amantis ardua dumos.
Atque ipſae memores redeunt in tecta, ſuoſque
Ducunt, et gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem ventoſque nivalis,
Quo minus eſt illis curae mortalis egeſtas,
Avertes: victumque feres, et virgea laetus

Pabula;

Pabula; nec tota claudes focnilia bruma.
At vero, zephyris cum laeta vocantibus aestas,
In saltus utrumque gregem atque in pascua mittes.
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba.
Inde, ubi quarta sitim caeli conlegerit hora,
Et cantu querulae rumpent arbusta cicadae;
Ad puteos, aut alta greges ad stagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam:
AEstibus at mediis umbrosam exquirere vallem,
Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentis tendat ramos: aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra.
Tum tenuis dare rursus aquas, et pascere rursus
Solis ad occasum. cum frigidus aera vesper
Temperat, et saltus reficit jam rosida luna,
Litoraque Alcyonen resonant, acalanthida dumi.
Quid tibi pastores Libyae, quid pascua versa
Prosequar, et raris habitata mapalia tectis?
Saepe diem noctemque, et totum ex ordine mensem
Pascitur, itque pecus longa in deserta sine ullis
Hospitiis: tantum campi jacet. omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
Armaque, Amycleumque canem, Cressamque pharetram.
Non secus ac patriis acer Romanus in armis
Injusto sub fasce viam cum carpit, et hosti
Ante exspectatum positis stat in agmine castris.
At non, qua Scythiae gentes, Maeotiaque unda,
Turbidus et torquens flaventis Hister arenas,
Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta; neque ullae
Aut herbae campo adparent, aut arbore frondes;
Sed jacet aggeribus nivis informis, et alto
Terra gelu late, septemque adsurgit in ulnas.
Semper hiems, semper spirantes frigora cauri.
Tum sol pallentis haud umquam discutit umbras:
Nec cum invectus equis altum petit aethera: nec cum

Praeci-

Praecipitem Oceani rubro lavit aequore currum.
Concrescunt subitae currenti in flumine crustae,
Undique jam tergo ferratos sustinet orbis,
Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris.
Aeraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt
Indutae, caeduntque securibus humida vina,
Et totae solidam in glaciem vertere lacunae,
Stiriaque inpexis induruit horrida barbis.
Interea toto non secius aere ninguit:
Intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis
Corpora magna boum: confertoque agmine cervi
Torpent mole nova, et summis vix cornibus extant.
Hos non inmissis canibus, non cassibus ullis
Puniceaeve agitant pavidos formidine pinnae:
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
Comminus obtruncant ferro, graviterque rudentes
Cadunt, et magno laeti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus secura sub alta
Otia agunt terra, congestaque robora, totasque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, et pocula laeti
Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo septem subjecta trioni
Gens effrena virum Rhipaeo tunditur euro,
Et pecudum fulvis velatur corpora setis.
Si tibi lanitium curae; primum aspera silva,
Lappaeque tribulique absint: fuge pabula laeta:
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum: plenoque alium circumspice campo.
Munere sic nivco lanae, si credere dignum est,
Pan deus Arcadiae captam te, luna, fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aspernata vocantem.
Et cui lactis amor, cytisum, lotosque frequentis
Ipse manu, salsasque ferat praesepibus herbas.
Illae et amant fluvios magis, et magis ubera tendunt.

Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi jam excretos prohibent a matribus haedos,
Primaque ferratis praefigunt ora capistris.
Quod surgente die mulsere horisque diurnis,
Nocte premunt; quod jam tenebris et sole cadente,
Sub lucem exportans calathis adit oppida pastor:
Aut parco sale contingunt, hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed una
Velocis Spartae catulos acremque Molossum
Pasce sero pingui. numquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
Aut inpacatos a tergo horrebis Hiberos.
Saepe etiam cursu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Saepe volutabris pulsos silvestribus apros
Latratu turbatis agens, montisque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Disce et odoratam stabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare gravis nidore chelydros.
Saepe sub inmotis praesepibus aut mala tactu
Vipera delituit, caelumque exterrita fugit:
Aut tecto adsuetus coluber succedere et umbrae,
Pestis acerba boum, pecorique adspergere virus,
Fovit humum. cape saxa manu: cape robora, pastor,
Tollentemque minas et sibila colla tumentem
Dejice. jamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medii nexus, extremaeque agmina caudae
Solvuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbis.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea convolvens sublato pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus alvum:
Qui dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
Vere madent udo terrae, ac pluvialibus austris,
Stagna colit, ripisque habitans, hic piscibus atram
Inprobus ingluviem ranisque loquacibus explet.
Postquam exusta palus, terraeque ardore dehiscunt,
Exsilit in siccum, et flammantia lumina torquens
Saevit agris, asperque siti atque exterritus aestu.

Ne mihi tum mollis sub dio carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas:
Cum positis novus exuviis nitidusque juventa
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens,
Arduus ad solem et linguis micat ore trifulcis.
Morborum quoque te causas et signa docebo.
Turpis ovis tentat scabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum persedit, et horrida cano
Bruma gelu: vel cum tonsis inlotus adhaesit
Sudor, et hirsuti secuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri
Perfundunt, udisque aries in gurgite villis
Mersatur, missusque secundo defluit amni:
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
Et spumas miscent argenti, vivaque sulfura,
Idaeasque pices, et pinguis unguine ceras,
Scillamque elleborosque gravis, nigrumque bitumen.
Non tamen ulla magis praesens fortuna laborum est,
Quam si quis ferro potuit rescindere summum
Ulceris os. alitur vitium, vivitque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, aut meliora deos sedet omina poscens.
Quin etiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cum furit, atque artus depascitur arida febris,
Profuit incensos aestus avertere, et inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
Sic Alpini quo more solent, acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quam procul aut molli succedere saepius umbrae
Videris, aut summas carpentem ignavius herbas,
Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem, et serae solam decedere nocti;
Continuo culpam ferro compesce, prius quam
Pestis per incautum serpant contagia volgus.
Non tam creber agens hiemem ruit aequore turbo,
Quam multae pecudum pestes. nec singula morbi
Corpora corripiunt; sed tota aestiva repente,

Spem-

Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.
Tum sciat, aerias Alpis, et Norica si quis
Castella in tumulis, et Iapidis arva Timavi,
Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
Pastorum et longe saltus lateque vacantis.
Hic quondam morbo caeli miseranda coorta est
Tempestas, totoque autumni incanduit aestu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;
Corrupitque lacus: infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex: sed ubi ignea venis
Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus,
Rursus abundabat fluidus liquor; omniaque in se
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
Saepe in honore deum medio stans hostia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantis cecidit moribunda ministros.
Aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos,
Inde neque impositis ardent altaria fibris;
Nec responsa potest consultus reddere vates:
Ac vix suppositi tinguuntur sanguine cultri,
Summaque jejuna sanie infuscatur arena.
Hinc laetis vituli volgo moriuntur in herbis,
Et dulcis animas plena ad praesepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, et quarit aegros
Tussis anhela sues, ac faucibus angit obesis.
Labitur infelix, studiorum atque inmemor herbae,
Victor equus, fontisque avertitur, et pede terram
Crebra ferit: demissae aures: incertus ibidem
Sudor, et ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, et ad tactum tractanti dura resistit.
Haec ante exitium primis dant signa diebus.
Sin in processu coepit crudescere morbus,
Tum vero ardentes oculi atque adtractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo
Ilia singultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, et obscenas fauces premit aspera lingua.
Profuit inserto latices infundere cornu
Lenaeos: ea visa salus morientibus una.

Mox erat hoc ipsum exitio, furiisque refecti
Ardebant, ipsique suos, jam morte sub aegra,
(Di meliora piis, erroremque hostibus illum!)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit, et mixtum spumis vomit ore cruorem,
Extremosque ciet gemitus. it tristis arator,
Mœrentem abjungens fraterna morte juvencum:
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbrae altorum nemorum, non mollia possunt
Prata movere animum, non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos stupor urguet inertis.
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertisse gravis? atqui non Massica Bacchi
Munera, non illis epulae nocuere repostae:
Frondibus et victu pascuntur simplicis herbae.
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina, nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quaesitas ad sacra boves Junonis, et uris
Impatibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo aegre rastris terram rimantur, et ipsis
Unguibus infodiunt fruges, montisque per altos
Contenta cervice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat: timidi damae cervique fugaces
Nunc interque canes et circum tecta vagantur.
Jam maris immensi prolem, et genus omne natantum
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Evolvit: insolitae fugiunt in flumina phocae.
Interit et curvis frustra defensa latebris
Vipera, et attonitis squamis adstantibus hydri.
Ipsis est aer avibus non aequus, et illae
Praecipites alta vitam sub nube relinquunt.
Quaeterea jam nec mutari pabula refert,

Quae-

Quaesitaeque nocent artes: cessere magistri
Phillyrides Chiron Amythaoniusque Melampus,
Saevit et in lucem Stygiis emissa tenebris
Pallida Tisiphone, morbos agit ante metumque,
Inque dies avidum surgens caput altius effert.
Balatu pecorum et crebris mugitibus amnes,
Arentesque sonant ripae, collesque supini.
Jamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo:
Donec humo tegere, ac foveis abscondere discunt.
Nam neque erat coriis usus: nec viscera quisquam
Aut undis abolere potest, aut vincere flamma:
Nec tondere quidem morbo inluvieque pereta
Vellera, nec telas possunt adtingere putris.
Verum etiam invisos si quis tentarat amictus;
Ardentes papulae, atque inmundus olentia sudor
Membra sequebatur. nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

GEORGICON. Lib. IV.

PROTINUS aerii mellis caelestia dona
Exsequar. hanc etiam, Maecenas, aspice partem
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusque ordine gentis
Mores, et studia, et populos, et praelia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria, si quem
Numina laeva sinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio sedes apibus statioque petendae,
Quo neque sit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oves haedique petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et surgentis atterat herbas.
Absint et picti squalentia terga lacerti
Pinguibus a stabulis, meropesque, aliaeque volucres;
Et manibus Procne pectus signata cruentis.

Omn

Omnia nam late vaſtant, ipſaſque volantis
Ore ferunt dulcem nidis inmitibus eſcam.
At liquidi fontes et ſtagna virentia muſco
Adſint, et tenuis fugiens per gramina rivus,
Palmaque veſtibulum aut ingens oleaſter inumbret.
Ut, cum prima novi ducent examina reges
Vere ſuo, ludetque favis emiſſa juventus,
Vicina invitet decedere ripa calori;
Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Tranſverſas ſalices, et grandia conjice ſaxa:
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, et alas
Pandere ad aeſtivum ſolem; ſi forte morantis
Sparſerit, aut praeceps Neptuno inmerſerit Eurus.
Haec circum caſiae virides, et olentia late
Serpulla, et graviter ſpirantis copia thymbrae
Floreat, intriguumque bibant violaria fontem.
Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus. nam frigore mella
Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illae
Nequicquam in teſtis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque et floribus oras
Explent, collectumque haec ipſa ad munera gluten,
Et viſco et Phrygiae ſervant pice lentius Idae.
Saepe etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris
Sub terra fovere larem, penituſque repertae
Domicibuſque cavis, exeſaeque arboris antro.
Tu tamen e levi rimoſa cubilia limo
Unge fovens circum, et raras ſuperinjice frondis.
Neu propius teſtis taxum ſine, neve rubentis
Ne foco cancros, altae neu crede paludi;
Aut ubi odor coeni gravis, aut ubi concava pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.
Quod ſupereſt, ubi pulſam hiemem ſol aureus egit
Sub terras, caelumque aeſtiva luce recluſit;
Illae continuo ſaltus ſilvaſque peragrant,

Purpu-

Purpureosque metunt flores, et flumina libant
Summa leves. hinc nescio qua dulcedine laetae
Progeniem nidosque fovent: hinc arte recentis
Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emissum caveis ad sidera caeli
Nare per aestatem liquidam suspexeris agmen,
Obscuramque trahi vento mirabere nubem;
Contemplator: aquas dulcis, et frondea semper
Tecta petunt. huc tu jussos adsperge sapores,
Trita melisphylla, et cerinthae ignobile gramen:
Tinnitusque cie, et Matris quate cymbala circum.
Ipsae consident medicatis sedibus: ipsae
Intima more suo sese in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint; (nam saepe duobus
Regibus incessit magno discordia motu)
Continuoque animos volgi et trepidantia bello
Corda licet longe praesciscere: namque morantis
Martius ille aeris rauci canor increpat, et vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum.
Tum trepidae inter se coeunt, pennisque coruscant,
Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipsa ad praetoria densae
Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
Ergo, ubi ver nactae sudum camposque patentis,
Erumpunt portis; concurritur; aethere in alto
Fit sonitus, magnum mixtae glomerantur in orbem,
Praecipitesque cadunt. non densior aere grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentis animos angusto in pectore versant.
Usque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos versa fuga victor dare terga subegit.
Hi motus animorum atque haec certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescent.
Verum ubi ductores acie revocaveris ambo;
Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens:

Nam duo sunt genera) hic melior, insignis et ore,
Et rutilis clarus squamis; ille horridus alter
Desidia, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binae regum facies, ita corpora plebis.
Namque aliae turpes horrent; ceu pulvere ab alto
Cum venit, et sicco terram spuit ore viator
Aridus; elucent aliae, et fulgore coruscant
Ardentes auro, et paribus lita corpora guttis.
Haec potior suboles. hinc coeli tempore certo
Dulcia mella premes; nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, et durum Bacchi domitura saporem.
Hocum incerta volant, caeloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, et frigida tecta relinquunt;
Instabilis animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor. tu regibus alas
Tripe. non illis quisquam cunctantibus altum
Te iter, aut castris audebit vellere signa.
Invitent croceis halantes floribus horti,
Et custos furum atque avium cum falce saligna
Hellespontiaci servet tutela Priapi.
Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis
Tecta serat late circum, cui talia curae;
Ipse labore manum duro terat; ipse feracis
Figat humo plantas, et amicos inriget imbris.
Atque equidem, extremo ni jam sub fine laborum
Vel traham, et terris festinem advertere proram;
Forsitan et, pinguis hortos quae cura colendi
Ornaret, canerem, biferique rosaria Paesti;
Quoque modo potis gauderent intuba rivis;
Et virides apio ripae, tortusque per herbam
Cresceret in ventrem cucumis: nec sera comantem
Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentisque ederas, et amantis litora myrtos.
Namque sub OEbaliae memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galesus,
Corycium vidisse senem: cui pauca relicti
Jugera ruris erant; nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.

Hic

Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum
Lilia, verbenasque premens, vescumque papaver,
Regum aequabat opes animis; seraque revertens
Nocte domum dapibus mensas onerabat inemtis.
Primus vere rosam atque autumno carpere poma,
Et cum tristis hiems etiamnum frigore saxa
Rumperet, et glacie cursus frenaret aquarum,
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Aestatem increpitans seram zephyrosque morantis.
Ergo apibus foetis idem atque examine multo
Primus abundare, et spumantia cogere pressis
Mella favis; illi tiliae, atque uberrima pinus:
Quotque in flore novo pomis se fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
Eduramque pirum, et spinos jam pruna ferentis,
Jamque ministrantem platanum potantibus umbras.
Verum haec ipse equidem spatiis exclusus iniquis
Praetereo, atque aliis post me memoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Juppiter ipse
Addidit, expediam: pro qua mercede, canoros
Curetum sonitus crepitantiaque aera secutae,
Dictaeo caeli regem pavere sub antro.
Solae communis gnatos, consortia tecta
Urbis habent, magnique agitant sub legibus aevum;
Et patriam solae, et certos novere penatis;
Venturaeque hiemis memores aestate laborem
Experiuntur, et in medium quaesita reponunt.
Namque aliae victu invigilant, et foedere pacto
Exercentur agris: pars intra septa domorum
Narcissi lacrimam, et lentum de cortice gluten
Prima favis ponunt fundamina, deinde tenacis
Suspendunt ceras: aliae spem gentis adultos
Educunt foetus; aliae purissima mella
Stipant, et liquido distendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit custodia sorti:
Inque vicem speculantur aquas, et nubila caeli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto

Ign

Ignavum fucos pecus a praesepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina massis
Cum properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt redduntque, alii stridentia tinguunt
Aera lacu: gemit impositis incudibus Aetna.
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum.
Non aliter, si parva licet componere magnis,
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque suo. grandaevis oppida curae,
Et munire favos, et daedala fingere tecta.
At fessae multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenae: pascuntur et arbuta passim,
Et glaucas salices, casiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, et ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis; nusquam mora. rursus easdem
Vesper ubi e pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit sonitus, mussantque oras et limina circum.
Post, ubi jam thalamis se composuere, siletur
In noctem, fessosque sopor suus occupat artus.
Nec vero a stabulis pluvia impendente recedunt
Longius, aut credunt caelo adventantibus euris;
Sed circum tutae sub moenibus urbis aquantur,
Excursusque brevis tentant, et saepe lapillos,
Ut cumbae instabiles fluctu jactante saburram,
Tollunt: his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem solvunt, aut foetus nixibus edunt:
Verum ipsae e foliis natos et suavibus herbis
Ore legunt: ipsae regem parvosque Quirites
Sufficiunt, aulasque, et cerea regna refingunt.
Saepe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam sub fasce dedere.
Tantus amor florum, et generandi gloria mellis.

Ergo ipsas quamvis angusti terminus aevi
Excipiat: (neque enim plus septima ducitur aestas)
At genus inmortale manet, multosque per annos
Stat Fortuna domus, et avi numerantur avorum.
Praeterea regem non sic AEgyptos, et ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant. rege incolumi mens omnibus una est:
Amisso rupere fidem; constructaque mella
Diripuere ipsae, et crates solvere favorum.
Ille operum custos: illum admirantur, et omnes
Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes;
Et saepe attollunt humeris, et corpora bello
Objectant, pulchramque petunt per volnera mortem.
His quidam signis atque haec exempla secuti,
Esse apibus partem divinae mentis, et haustus
AEtherios dixere. deum namque ire per omnis
Terrasque, tractusque maris, coelumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenuis nascentem arcessere vitas.
Scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viva volare
Sideris in numerum, atque alto succedere coelo.
Si quando sedem augustam, servataque mella
Thesauris relines; prius haustu sparsus aquarum
Ora fove, fumosque manu praetende sequacis.
Bis gravidos cogunt fetus, duo tempora messis,
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleias, et Oceani spretos pede reppulit amnis:
Aut eadem sidus fugiens ubi piscis aquosi
Tristior hibernas coelo descendit in undas.
Illis ira modum supra est, laesaeque venenum
Morsibus inspirant, et spicula caeca relinquunt
Adfixae venis, animasque in volnera ponunt.
Sin duram metues hiemem, parcesque futuro,
Contusosque animos, et res miserabere fractas;
At sufflire thymo, cerasque recidere inanis
Quis dubitet? nam saepe favos ignotus adedit
Stellio, et lucifugis congesta cubilia blattis:

Im

nmuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
ut aſper crabro inparibus ſe inmiſcuit armis ; 245
ut dirum tineae genus, aut inviſa Minervae
unos in foribus ſuſpendit aranea caſſes.
quo magis exhauſtae fuerint, hoc acrius omnes
incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
on lebuntque favos, et floribus horrea texent. 250
i vero (quoniam caſus apibus quoque noſtros
ſi tulit) triſti languebunt corpora morbo,
uod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis;
ontinuo eſt aegris alius color : horrida vultum
formae macies : tum corpora luce carentum 255
xportant tectis, et triſtia funera ducunt:
ut illae pedibus connexae ad limina pendent,
ut intus clauſis cunctantur in aedibus omnes,
gravaeque fame et contracto frigore pigrae.
um ſonus auditur gravior, tractimque ſuſurrant : 260
rigidus ut quondam ſilvis inmurmurat auſter:
t mare ſollicitum ſtridit refluentibus undis,
eſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
ic jam galbaneos ſuadebo incendere odores,
ellaque arundineis inferre canalibus, ultro 265
rantem, et feſſas ad pabula nota vocantem.
derit et tunſum gallae admiſcere ſaporem,
entiſque roſas, aut igni pinguia multo
ſtuta, vel pſythia paſſos de vite racemos,
ropiumque thymum, et grave olentia centaurea. 270
ſt etiam flos in pratis, cui nomen amelli
cere agricolae, facilis quaerentibus herba.
mque uno ingentem tollit de ceſpite ſilvam,
reus ipſe : ſed in foliis, quae plurima circum
nduntur, violae ſublucet purpura nigrae. 275
ge deum nexis ornatae torquibus aras.
per in ore ſapor. tonſis in vallibus illum
lores, et curva legunt prope flumina Mellae.
jus odorato radices incoque Baccho,
ulaque in foribus plenis adpone caniſtris. 280
d ſi quem proles ſubito defecerit omnis,

Nec, genus unde novae ſtirpis revocetur, habebit;
Tempus et Arcadii memoranda inventa magiſtri
Pandere, quoque modo caeſis jam ſaepe juvencis
Inſincerus apes tulerit cruor. altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellaei gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura faſelis;
Quaque pharetratae vicinia Perſidis urget,
Et viridem AEgyptum nigra fecundat arena,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primum, atque ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus. hunc angu ſtique imbrice tecti
Parietibuſque premunt artis, et quatuor addunt,
Quatuor a ventis obliqua luce feneſtras.
Tum vitulus, bima curvans jam cornua fronte,
Quaeritur: huic geminae nares, et ſpiritus oris
Multa reluctanti obſuitur, plagiſque peremto
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt, et ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque recentis.
Hoc geritur, zephyris primum impellentibus undas,
Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Aeſtuat, et viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo. mox et ſtridentia pennis
Miſcentur, tenuemque magis magis aera carpunt:
Donec, ut aeſtivis effuſus nubibus imber,
Erupere; aut ut, nervo pulſante, ſagittae,
Prima leves ineunt ſi quando proelia Parthi.
Quis deus hanc, Muſae, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingreſſus hominum experientia cepit?
Paſtor Ariſtaeus fugiens Peneia Tempe,
Amiſſis (ut fama) apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput adſtitit amnis,

Multa

Multa querens, atque hæc adfatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes, quid me præclara stirpe deorum,
(Si modo, quem perhibes, pater est Thymbræus Apollo)
Invisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
Pulsus amor? quid me cælum sperare jubebas?
En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum et pecudum custodia sollers
Omnia tentanti extuderat, te matre relinquo.
Quin age, et ipsa manu felicis erue silvas:
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messis:
Ure sata, et validam in vitis molire bipennem;
Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.
At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit. eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali saturo fucata colore:
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllidoceque,
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla:
Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, et flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores;
Clioque et Beroe soror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ;
Atque Ephyre, atque Opis, et Asia Deiopea;
Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Volcani, Martisque dolos, et dulcia furta:
Atque Chao densos divum numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fusis mollia pensa
Devolvunt, iterum maternas impulit auris
Luctus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes
Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens, summa flavum caput extulit unda.
Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror; ipse tibi tua maxima cura
Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
Stat lacrimans, et te crudelem nomine dicit.
Huic percussa nova mentem formidine mater,

Duc age, duc ad nos; fas illi limina divum
Tangere, ait: simul alta jubet discedere late
Flumina, qua juvenis gressus inferret. at illum
Curvata in montis faciem circumstetit unda,
Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
Jamque domum mirans genetricis, et humida regna,
Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantis,
Ibat, et ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat diversa locis, Phasimque, Lycumque,
Et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta,
Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior effluit amnis.
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, et gnati fletus cognovit inanis
Cyrene; manibus liquidos dant ordine fontis
Germinae, tonsisque ferunt mantelia villis.
Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt
Pocula. Panchaeis adolescunt ignibus arae.
Et mater, Cape Maconii carchesia Bacchi:
Oceano libemus, ait. simul ipsa precatur
Oceanumque patrem rerum Nymphasque sorores,
Centum quae silvas, centum quae flumina servant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam:
Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa:
Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
Caeruleus Proteus, magnum qui piscibus aequor
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiae portus patriamque revisit
Pallenen. hunc et Nymphae veneramur, et ipse
Grandaevus Nereus. novit namque omnia vates,
Quae sint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno visum est: immania cujus
Armenta, et turpis pascit sub gurgite phocas.

Hic

Hic tibi, nate, prius vinclis capiundus, ut omnem
Expediat morbi cauſſam, eventuſque ſecundet.
Nam ſine vi non ulla dabit praecepta, neque illum
Orando flectes: vim duram et vincula capto
Tende. doli circum haec demum frangentur inanes.
Ipſa ego te, medios cum ſol accenderit aeſtus,
Cum ſitiunt herbae, et pecori jam gratior umbra eſt,
In ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab undis
Se recipit; facile ut ſomno adgrediare jacentem.
Verum ubi correptum manibus vinciſque tenebis;
Tum variae eludent ſpecies atque ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, et fulva cervice leaena:
Aut acrem flammae ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.
Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omnis,
Tanto, gnate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina ſomno.
Haec ait, et liquidum ambroſiae diffundit odorem:
Quo totum nati corpus perduxit. at illi
Dulcis conpoſitis ſpiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos;
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit objice ſaxi.
Hic juvenem in latebris averſum a lumine Nympha
Conlocat: ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit.
Jam rapidus torrens ſitientis Sirius Indos
Ardebat; caelo et medium ſol igneus orbem
Hauſerat. arebant herbae, et cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Cum Proteus conſueta petens a fluctibus antra
Ibat. eum vaſti circum gens humida ponti
Exſultans rorem late diſperſit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſae in litore phocae.
Ipſe, velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,

Vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisque lupos acuunt balatibus agni,
Considit scopulo medius, numerumque recenset:
Cujus Aristaeo quoniam est oblata facultas;
Vix defessa senem passus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
Occupat. ille suae contra non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
Verum, ubi nulla fugam reperit pellacia, victus
In sese redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras
Jussit adire domos? quidve hinc petis? inquit. at ille:
Scis, Proteu, scis ipse: neque est te fallere cuiquam.
Sed tu desine velle. deum praecepta secuti
Venimus hinc lapsis quaesitum oracula rebus.
Tantum effatus, ad haec vates vi denique multa
Ardentis oculos intorsit lumine glauco,
Et graviter frendens, sic fatis ora resolvit:
Non te nullius exercent numinis irae.
Magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum poenas, ni fata resistant,
Suscitat; et rapta graviter pro conjuge saevit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
Inmanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus aequalis Dryadum clamore supremos
Implerunt montis. flerunt Rhodopeiae arces,
Altaque Pangaea, et Rhesi Mavortia tellus,
Atque Getae, atque Hebrus, et Actias Orithyia.
Ipse cava solans aegrum testudine amorem,
Te, dulcis conjux, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Taenarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manisque adiit, regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotae Erebi de sedibus imis

Umbrae

Umbrae ibant tenues, simulacraque luce carentum:
Quam multa in foliis avium se millia condunt,
Vesper ubi, aut hibernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptaeque puellae,
Impositique rogis juvenes ante ora parentum,
Quos circum limus niger, et deformis arundo
Cocyti, tardaque palus inamabilis unda
Adligat, et novies Styx interfusa coercet.
Quin ipsae stupuere domus, atque intima Lethi
Tartara, caeruleosque implexae crinibus anguis
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionii vento rota constitit orbis.
Jamque pedem referens casus evaserat omnis,
Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
Pone sequens; namque hanc dederat Proserpina legem:
Cum subita incautum dementia cepit amantem,
Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes.
Restitit, Eurydicenque suam jam luce sub ipsa
Immemor, heu, victusque animi respexit. ibi omnis
Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
Foedera, terque fragor stagnis auditus Avernis.
Illa: Quis et me, inquit, miseram, et te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, condique natantia lumina somnus.
Jamque vale. feror ingenti circumdata nocte,
Invalidasque tibi tendens, heu non tua, palmas.
Dixit, et ex oculis subito, ceu fumus in auras
Commixtus tenuis, fugit diversa: neque illum,
Prensantem nequicquam umbras, et multa volentem
Dicere praeterea, vidit: nec portitor Orci
Amplius objectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se rapta bis conjuge ferret?
Quo fletu Manis, qua numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine mensis
Rupe sub aeria deserti ad Strymonis undam
Flevisse, et gelidis haec evolvisse sub antris,

Mulcentem tigris, et agentem carmine quercus.
Qualis populea maerens philomela sub umbra
Amissos queritur foetus; quos durus arator
Observans nido inplumis detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
Integrat, et maestis late loca questibus inplet.
Nulla Venus, non ulli animum flexere hymenaei.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimque nivalem,
Arvaque Riphaeis numquam viduata pruinis
Lustrabat, raptam Eurydicen atque inrita Ditis
Dona querens. spretae Ciconum quo munere matres,
Inter sacra deum, nocturnique orgia Bacchi,
Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
Tum quoque marmorea caput a cervice revolsum,
Gurgite cum medio portans OEagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripae,
Haec Proteus, et se jactu dedit aequor in altum.
Quaque dedit, spumantem undam sub vertice torsit.
At non Cyrene: namque ultro adfata timentem:
Nate, licet tristis animo deponere curas.
Haec omnis morbi causa: hinc miserabile Nymphae,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misere apibus. tu munera supplex
Tende petens pacem, et faciles venerare Napaeas.
Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios praestanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycaei,
Delige, et intacta totidem cervice juvencas.
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, et sacrum jugulis demitte cruorem:
Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Post, ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
Inferias Orphei Lethaea papavera mittes,
Placatam Eurydicen vitula venerabere caesa,
Et nigram mactabis ovem, lucumque revises.

Haud mora: continuo matris praecepta faceſſit:
Ad delubra venit; monſtratas excitat aras;
Quatuor eximios praeſtanti corpore tauros
Ducit, et intacta totidem cervice juvencas.
Poſt, ubi nona ſuos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque reviſit.
Hic vero ſubitum ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt, liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, et ruptis effervere coſtis;
Immenſaſque trahi nubes: jamque arbore ſumma
Confluere, et lentis uvam demittere ramis.
Haec ſuper arvorum cultu pecorumque canebam;
Et ſuper arboribus: Caeſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphraten bello, victorque volentis
Per populos dat jura, viamque adfectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis oti:
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulae cecini ſub tegmine fagi.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON LIBER IV. EXPLICITUS.

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBER I.

ARMA virumque cano, Trojae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lavinaque venit
Litora. multum ille et terris jactatus et alto
Vi superum, saevae memorem Junonis ob iram:
Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque deos Latio. genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altae moenia Romae.
Musa, mihi causas memora, quo numine laeso,
Quidve dolens regina deum, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores

Impule-

pulerit. tantaene animis coelestibus irae?
bs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
rthago, Italiam contra Tiberinaque longe
lia, dives opum, studiisque asperrima belli:
nam Juno fertur terris magis omnibus unam
osthabita coluisse Samo. hic illius arma,
ic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
qua fata sinant, jam tum tenditque fovetque.
ogeniem sed enim Trojano a sanguine duci
udierat, Tyrias olim quae verteret arces.
nc populum late regem, belloque superbum,
entirum excidio Libyae: sic volvere Parcas.
metuens, veterisque memor Saturnia belli,
ima quod ad Trojam pro caris gesserat Argis.
ic dum etiam caussae irarum saevique dolores
xciderant animo. manet alta mente repostum
udicium Paridis, spretaeque injuria formae;
genus invisum, et rapti Ganymedis honores.
is accensa super, jactatos aequore toto
ros, reliquias Danaum atque inmitis Achilli,
ebat longe Latio: multosque per annos
rabant acti fatis maria omnia circum.
antae molis erat Romanam condere gentem.
x e conspectu Siculae telluris in altum
ls dabant laeti, et spumas salis aere ruebant;
um Juno, aeternum servans sub pectore volnus,
haec secum: Mene incepto desistere victam,
ec posse Italia Teucrorum avertere regem?
quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem
rgivum, atque ipsos potuit submergere ponto,
nius ob noxam et furias Ajacis Oilei?
ipsa, Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
isceique rates, evertitque aequora ventis:
illum exspirantem transfixo pectore flammas
urbine corripuit, scopuloque infixit acuto.
ast ego, quae divum incedo regina, Jovisque
et soror et conjux, una cum gente tot annos
bella gero. et quisquam numen Junonis adorat

Praete-

Praeterea, aut ſupplex aris inponet honorem?
Talia flammato ſecum dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca foeta furentibus auſtris,
AEoliam venit. hic vaſto rex AEolus antro
Luctantis ventos tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt. celſo ſedet AEolus arce
Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras caelumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque et montis inſuper altos
Impoſuit, regemque dedit, qui foedere certo
Et premere, et laxas ſciret dare juſſus habenas.
Ad quem tum Juno ſupplex his vocibus uſa eſt;
AEole, (namque tibi divum pater atque hominum rex)
Et mulcere dedit fluctus et tollere vento)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor,
Ilium in Italiam portans, victoſque Penates:
Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes:
Aut age diverſas: et disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis ſeptem praeſtanti corpore Nymphae:
Quarum, quae forma pulcherrima, Deiopeam
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo:
Omnis ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, et pulchra faciat te prole parentem.
AEolus haec contra: Tuus, o regina, quid optes
Explorare labor: mihi juſſa capeſſere fas eſt.
Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu ſceptra Jovemque
Concilias: tu das epulis accumbere divum,
Nimborumque facis tempeſtatumque potentem.
Haec ubi dicta, cavum converſa cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, et terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque a ſedibus imis
Una Euruſque Notuſque ruunt; creberque procellis
Africus, et vaſtos volvunt ad litora fluctus.

Inſe-

Insequitur clamorque virum stridorque rudentum.
Eripiunt subito nubes coelumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, et crebris micat ignibus aether:
Praesentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo AEneae solvuntur frigore membra.
Ingemit, et duplicis tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Quis ante ora patrum Trojae sub moenibus altis
Contigit oppetere! O Danaum fortissime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuisse, tuaque animam hanc effundere dextra?
Saevus ubi AEacidae telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon: ubi tot Simois conrepta sub undis
Scuta virum galeasque et fortia corpora volvit.
Talia jactanti stridens aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctumque ad sidera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, et undis
Dat latus. insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
Hi summo in fluctu pendent: his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit. furit aestus arenis.
Tris notus abreptas in saxa latentia torquet:
Saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, aras.
Dorsum inmane mari summo. tris Eurus ab alto
In brevia et Syrtis urget, miserabile visu;
Inliditque vadis, atque aggere cingit arenae.
Unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit. excutitur, pronusque magister
Volvitur in caput. ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et rapidus vorat aequore vortex.
Adparent rari nantes in gurgite vasto;
Arma virum, tabulaeque, et Troia gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatae,
Et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
Vicit hiems. laxis laterum conpagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum,

Emissam-

Emissamque hiemem sensit Neptunus, et imis
Stagna refusa vadis: graviter commotus, et alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit unda.
Disjectam AEneae toto videt aequore classem:
Fluctibus oppressos Troas, caelique ruina.
Nec latuere doli fratrem Junonis et irae.
Eurum ad se Zephyrumque vocat. dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Jam coelum terramque meo sine numine, venti,
Miscere, et tantas audetis tollere moles?
Quos ego. sed motos praestat componere fluctus.
Post mihi non simili poena commissa luetis.
Maturate fugam, regique haec dicite vestro:
Non illi imperium pelagi saevumque tridentem,
Sed mihi sorte datum. tenet ille immania saxa,
Vestras, Eure, domos. illa se jactet in aula
AEolus, et clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, et dicto citius tumida aequora placat:
Collectasque fugat nubes, solemque reducit.
Cymothoe simul et Triton adnixus acuto
Detrudunt navis scopulo. levat ipse tridenti;
Et vastas aperit Syrtis, et temperat aequor:
Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
Ac, veluti magno in populo cum saepe coorta est
Seditio, saevitque animis ignobile vulgus;
Jamque faces et saxa volant; furor arma ministrat:
Tum, pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent: arrectisque auribus adstant:
Ille regit dictis animos, et pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor: aequora postquam
Prospiciens genitor, caeloque invectus aperto
Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.
Defessi AEneadae, quae proxima, litora cursu
Contendunt petere, et Libyae vertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus. insula portum
Efficit objectu laterum: quibus omnis ab alto
Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vastae rupes, geminique minantur

In caelum scopuli: quorum sub vertice late
AEquora tuta silent. tum silvis scena coruscis
Desuper horrentique atrum nemus inminet umbra.
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum:
Intus aquae dulces, vivoque sedilia saxo:
Nympharum domus. hic fessas non vincula navis
Ulla tenent: unco non alligat anchora morsu.
Huc septem AEneas collectis navibus omni
Ex numero subit: ac magno telluris amore
Egressi optata potiuntur Troes arena,
Et sale tabentis artus in litore ponunt.
Ac primum silici scintillam excudit Achates,
Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma
Expediunt fessi rerum: frugesque receptas
Et torrere parant flammis et frangere saxo.
AEneas scopulum interea conscendit, et omnem
Prospectum late pelago petit: Anthea si quem
Jactatum vento videat Phrygiosque biremis,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.
Navem in conspectu nullam: tris litore cervos
Prospicit errantis: hos tota armenta sequuntur
A tergo, et longum per vallis pascitur agmen.
Constitit hic, arcumque manu celerisque sagittas
Corripuit: fidus quae tela gerebat Achates:
Ductoresque ipsos primum, capita alta ferentis
Cornibus arboreis, sternit: tum volgus: et omnem
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerum cum navibus aequet.
Hinc portum petit, et socios partitur in omnis:
Vina, bonus quae deinde cadis onerarat Acestes
Litore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit, et dictis maerentia pectora mulcet:
O socii, (neque enim ignari sumus ante malorum)
O passi graviora: dabit deus his quoque finem.
Vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis

Acceftis

Acceſtis ſcopulos: vos et Cyclopia ſaxa
Experti. revocate animos, maeſtumque timorem
Mittite. forſan et haec olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
Tendimus in Latium: ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt. illic fas regna reſurgere Trojae.
Durate, et voſmet rebus ſervate ſecundis.
Talia voce refert: curiſque ingentibus aeger
Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.
Illi ſe praedae accingunt, dapibuſque futuris:
Tergora deripiunt coſtis, et viſcera nudant.
Pars in fruſta ſecant, veribuſque trementia figunt:
Litore aena locant alii, flammaſque miniſtrant.
Tum victu revocant vires: fuſique per herbam
Inplentur veteris Bacchi pinguiſque ferinae.
Poſtquam exemta fames epulis, menſaeque remotae,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt:
Spemque metumque inter dubii: ſeu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Praecipue pius AEneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci caſum gemit, et crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et jam finis erat: cum Juppiter aethere ſummo
Deſpiciens mare velivolum terraſque jacentis,
Litoraque, et latos populos, ſic vertice coeli
Conſtitit, et Libyae defixit lumina regnis.
Atque illum talis jactantem pectore curas
Triſtior, et lacrimis oculos ſuffuſa nitentis,
Adloquitur Venus: O qui res hominumque deumque
AEternis regis imperiis, et fulmine terres,
Quid meus AEneas in te commiſere tantum,
Quid Troes potuere? quibus tot funera paſſis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato a ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus. quae te, genitor, ſententia vertit?
Hoc equidem occaſum Trojae triſtiſque ruinas

Soliab

olubar, fatis contraria fata rependens.
unc eadem fortuna viros tot casibus actos
sequitur. quem das finem, rex magne, laborum?
uenor potuit, mediis elapsus Achivis,
yricos penetrare sinus, atque intima tutus
egna Liburnorum, et fontem superare Timavi:
nde per ora novem vasto cum murmure montis
mare proruptum, et pelago premit arva sonanti.
ic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
ucerorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
roia. nunc placida conpostus pace quiescit.
os tua progenies, caeli quibus adnuis arcem,
avibus (infandum) amissis, unius ob iram
odimur, atque Italis longe disjungimur oris.
ic pietatis honos? sic nos in sceptra reponis?
lli subridens hominum sator atque deorum,
ltu, quo caelum tempestatesque serenat:
culea libavit natae. dehinc talia fatur:
rce metu, Cytherea. manent inmota tuorum
ata tibi. cernes urbem et promissa Lavini
oenia, sublimemque feres ad sidera caeli
agnanimum AEnean: neque me sententia vertit.
c tibi (fabor enim, quando haec te cura remordet:
rofius et volvens fatorum arcana movebo)
ellum ingens geret Italia, populosque feroces
ontundet, moresque viris et moenia ponet:
enia dum Latio regnantem viderit aestas,
rmaque tranfierint Rutulis hiberna subactis.
puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
ditur (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno)
riginta magnos volvendis mensibus orbis
perio explebit, regnumque ab sede Lavini
ransferet, et longam multa vi muniet Albam.
ic jam tercentum totos regnabitur annos
ente sub Hectorea; donec regina sacerdos
arte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
de lupae fulvo nutricis tegmine laetus
mulus excipiet gentem, et Mavortia condet

Moenia

Moenia, Romanoſque ſuo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi. quin aſpera Juno,
Quae mare nunc terraſque metu caelumque fatigat,
Conſilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum, veniet luſtris labentibus aetas,
Cum domus Aſſaraci Phthiam clarasque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur pulchra Trojanus origine Caeſar,
(Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris:)
Julius, a magno demiſſum nomen Iulo.
Hunc tu olim caelo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies ſecura. vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis mitescent ſaecula bellis.
Cana Fides, et Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Jura dabunt: dirae ferro et compagibus artis
Claudentur belli portae. Furor impius intus
Saeva ſedens ſuper arma, et centum vinctus aenis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Haec ait: et Maja genitum demittit ab alto:
Ut terrae, utque novae pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido
Finibus arceret. volat ille per aera magnum
Remigio alarum: ac Libyae citus adſtitit oris.
Et jam juſſa facit: ponuntque ferocia Poeni
Corda, volente deo. in primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.
At pius AEneas per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data eſt, exire: locoſque
Explorare novos, quas vento acceſſerit oras:
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne feraene,
Quaerere conſtituit, ſociisque exacta referre.
Claſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſam circum atque horrentibus umbris
Occulit. ipſe uno graditur comitatus Achate:
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater media ſese tulit obvia ſilva,

Virgi-

ginis os habitumque gerens, et virginis arma
partanae: vel qualis equos Threissa fatigat
rpalyce, volucremque fuga praevertitur Hebrum.
amque humeris de more habilem suspenderat arcum
entrix, dederatque comam diffundere ventis:
da genu, nodoque sinus collecta fluentis.
e prior, Heus, inquit, juvenes, monstrate mearum
llis si quam hic errantem forte sororum,
ccinctam pharetra et maculosae tegmine lyncis,
ut spumantis apri cursum clamore prementem.
Venus: et Veneris contra sic filius orsus:
lla tuarum audita mihi neque visa sororum,
(quam te memorem?)virgo. namque haud tibi vultus
ortalis, nec vox hominem sonat. O dea, certe;
n Phoebi soror, an Nympharum sanguinis una?
felix, nostrumque leves quaecumque laborem:
quo sub caelo tandem, quibus orbis in oris
emur, doceas. ignari hominumque locorumque
mus, vento huc et vastis fluctibus acti.
lta tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
m Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
iginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
rpureoque alte suras vincire cothurno.
nica regna vides, Tyrios et Agenoris urbem:
d fines Libyci, genus intractabile bello.
erium Dido Tyria regit urbe profecta,
rmanum fugiens. longa est injuria, longae
bages. sed summa sequar fastigia rerum.
ic conjux Sichaeus erat, ditissimus agri
enicum, et magno miserae dilectus amore:
i pater intactam dederat, primisque jugarat
minibus. sed regna Tyri germanus habebat
gmalion, scelere ante alios immanior omnis.
s inter medius venit furor. ille Sichaeum
pius ante aras, atque auri caecus amore,
m ferro incautum superat, securus amorum
rmanae: factumque diu celavit, et aegram,
lta malus simulans, vana spe lusit amantem.

Ipsa

Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudelis aras, trajectaque pectora ferro
Nudavit: caecumque domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam patriaque excedere suadet,
Auxiliumque viae veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
His conmota fugam Dido sociosque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: navis, quae forte paratae,
Corripiunt, onerantque auro. portantur avari
Pygmalionis opes pelago. dux femina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Moenia, surgentemque novae Carthaginis arcem:
Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris,
Quove tenetis iter? Quaerenti talibus ille
Suspirans, imoque trahens a pectore vocem:
O dea, si primam repetens ab origine pergam,
Et vacet annalis nostrorum audire laborum:
Ante diem clauso componet vesper Olympo.
Nos Troja antiqua, si vestras forte per aures
Trojae nomen iit, diversa per aequora vectos
Forte sua Libycis tempestas adpulit oris.
Sum pius AEneas, raptos qui ex hoste Penates
Classe veho mecum, fama super aethera notus.
Italiam quaero patriam: et genus ab Jove summo.
Bis denis Phrygium conscendi navibus aequor:
Matre dea monstrante viam, data fata secutus:
Vix septem convulsae undis euroque supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyae deserta peragro,
Europa atque Asia pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus medio sic interfata dolore est:
Quisquis es, haud (credo) invisus caelestibus auras
Vitalis carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginae ad limina perfer.
Namque tibi reduces socios classemque relatam

Nuntio, et in tutum verſis aquilonibus actam:
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos lætantis agmine cycnos,
AEtheria quos lapſa plaga Jovis ales aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam deſpectare videntur.
Ut reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedere:
Haud aliter puppeſque tuae pubeſque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo,
Perge modo, et qua te ducit via, dirige greſſum.
Dixit, et avertens roſea cervice refulſit,
Ambroſiaeque comae divinum vertice odorem
Spiravere: pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit dea. ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
Quid natum toties crudelis tu quoque falſis
Ludis imaginibus? cur dextrae jungere dextram
Non datur, ac veras audire et reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumque ad moenia tendit.
At Venus obſcuro gradientis aere ſepſit:
Et multo nebulae circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Molirive moram, aut veniendi poſcere cauſſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reviſit
Lactea ſuas: ubi templum illi, centumque Sabaeo
Ture calent arae, ſertiſque recentibus halant.
Corripuere viam interea, qua ſemita monſtrat.
Jamque adſcendebant collem: qui plurimus urbi
Imminet, adverſaſque adſpectat deſuper arces.
Miratur molem AEneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, et ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, et manibus ſubvolvere ſaxa:
Pars optare locum tecto, et concludere ſulco.
Jura, magiſtratuſque legunt, ſanctumque Senatum.
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alii: immaniſque columnas

Rupi-

Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
Qualis apes aestate nova per florea rura
Exercet sub sole labor: cum gentis adultos
Educunt fetus, aut cum liquentia mella
Stipant, et dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus a praesepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam moenia surgunt!
AEneas ait, et fastigia suspicit urbis.
Infert se septus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetque viris: neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
Quo primum jactati undis et turbine Poeni
Effodere loco signum, quod regia Juno
Monstrarat, caput acris equi. sic nam fore bello
Egregium et facilem victu per saecula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum et numine divae:
AErea cui gradibus surgebant limina, nexaeque
AEre trabes: foribus cardo stridebat aenis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem
Leniit. hic primum AEneas sperare salutem
Ausus, et afflictis melius confidere rebus.
Namque, sub ingenti lustrat dum singula templo
Reginam opperiens, dum quae fortuna sit urbi,
Artificumque manus inter se operumque laborem
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam fama totum vulgata per orbem:
Atridas, Priamumque, et saevum ambobus Achillem.
Constitit, et lacrimans, Quis jam locus, inquit, Achate,
Quae regio in terris nostri non plena laboris?
En Priamus. sunt hic etiam sua praemia laudi:
Sunt lacrimae rerum: et mentem mortalia tangunt.
Solve metus. feret haec aliquam tibi fama salutem.
Sic ait, atque animum pictura pascit inani
Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.
Namque videbat, uti bellantes Pergama circum

Hic fugerent Graii, premeret Trojana juventus:
Hic Phryges: instaret curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
Agnoscit lacrimans: primo quae prodita somno
Tydides multa vastabat caede cruentus:
Arcentisque avertit equos in castra, prius quam
Pabula gustassent Trojae Xanthumque bibissent.
Parte alia fugiens amissis Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis, curruque haeret resupinus inani,
Lora tenens tamen. huic cervixque comaeque trahuntur
Per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
Interea ad templum non aequae Palladis ibant
Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant
Suppliciter tristes, et tunsae pectora palmis.
Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo:
Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,
Eoasque acies, et nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet,
Aurea subnectens exsertae cingula mammae
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Haec dum Dardanio AEneae miranda videntur,
Dum stupet, obtutuque haeret defixus in uno:
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Incessit, magna juvenum stipante caterva.
Qualis in Eurotae ripis aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros: quam mille secutae
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradiensque deas supereminet omnis:
Latonae tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido: talem se laeta ferebat
Per medios, instans operi regnisque futuris.

Tum foribus divae, media testudine templi,
Septa armis, solioque alte subnixa resedit.
Jura dabat legesque viris: operumque laborem
Partibus aequabat justis, aut sorte trahebat:
Cum subito AEneas concursu accedere magno
Anthea Sergestumque videt fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios: ater quos aequore turbo
Dispulerat, penitusque alias avexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates
Laetitiaque metuque, avidi conjungere dextras
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant; et nube cava speculantur amicti,
Quae fortuna viris: classem quo litore linquant:
Quid veniant. cunctis nam lecti navibus ibant,
Orantes veniam, et templum clamore petebant.
Postquam introgressi, et coram data copia fandi:
Maximus Ilioneus placido sic pectore coepit:
O regina, novam cui condere Juppiter urbem,
Justitiaque dedit gentis frenare superbas:
Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos a navibus ignis:
Parce pio generi, et propius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere praedas.
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt.
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae:
Oenotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit.
Cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion
In vada caeca tulit, penitusque procacibus austris,
Perque undas, superante salo, perque invia saxa
Dispulit. huc pauci vestris adnavimus oris.
Quod genus hoc hominum, quaeve hunc tam bar-
morem
Permittit patria: hospitio prohibemur arenae.
Bella cient, primaque vetant consistere terra:

genus humanum et mortalia temnitis arma,
sperate deos memores fandi atque nefandi.
rex erat AEneas nobis, quo justior alter
tio pietate fuit, nec bello major et armis.
quem si fata virum servant, si vescitur aura
Aetheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris:
non metus, officio nec te certasse priorem
poeniteat. sunt et Siculis regionibus urbes,
armaque, Trojanoque a sanguine clarus Acestes.
conflatam ventis liceat subducere classem,
et silvis aptare trabes, et stringere remos.
si datur Italiam, sociis et rege recepto,
tendere, ut Italiam laeti Latiumque petamus.
sin absumta salus, et te, pater optime Teucrum,
omnibus habet Libyae, nec spes jam restat Iuli;
at freta Sicaniae saltem, sedesque paratas,
unde huc advecti, regemque petamus Acesten.
haec fatus Ilioneus. cuncti simul ore fremebant
Dardanidae.
tum breviter Dido, vultum demissa, profatur:
solvite corde metum, Teucri: secludite curas.
res dura, et regni novitas me talia cogunt
moliri, et late fines custode tueri.
quis genus AEneadum, quis Trojae nesciat urbem,
virtutesque virosque, aut tanti incendia belli?
non obtusa adeo gestamus pectora Poeni:
nec tam aversus equos Tyria Sol jungit ab urbe.
seu vos Hesperiam magnam, Saturniaque arva,
sive Erycis fines, regemque optatis Acesten:
cum validis tutos dimittam, opibusque juvabo.
voltis et his mecum pariter considere regnis?
urbem quam statuo, vestra est. subducite naves.
nec Tyrius ac mihi nullo discrimine agetur.
atque utinam rex ipse noto compulsus eodem
adforet AEneas! equidem per litora certos
dimittam, et Libyae lustrare extrema jubebo:
si quibus ejectus silvis, aut urbibus errat.
his animum arrecti dictis, et fortis Achates,

Et pater AEneas, iamdudum erumpere nubem
Ardebant. prior AEneam compellat Achates:
Nate dea, quae nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides: classem, sociosque receptos.
Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum: dictis respondent cetera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
Scindit se nubes, et in aethera purgat apertum.
Restitit AEneas, claraque in luce refulsit,
Os humerosque deo similis: namque ipsa decoram
Caesariem nato genetrix, lumenque iuventae
Purpureum, et laetos oculis adflarat honores.
Quale manus addunt eburi decus, aut ubi flavo
Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.
Tum sic reginam adloquitur, cunctisque repente
Improvisus ait: Coram, quem quaeritis, adsum
Troius AEneas, Libycis ereptus ab undis.
O sola infandos Trojae miserata labores,
Quae nos, reliquias Danaum, terraeque marisque
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo, sociis. grates persolvere dignas
Non opis est nostrae, Dido: nec quicquid ubique est
Gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.
Di tibi, si qua pios respectant numina, si quid
Usquam iustitia est, et mens sibi conscia recti,
Praemia digna ferant. quae te tam laeta tulerunt
Saecula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet:
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt:
Quae me cumque vocant terrae. sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, laevaque Serestum:
Post alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido:
Casu deinde viri tanto. et sic ore locuta est:
Quis te, nate dea, per tanta pericula casus
Insequitur? quae vis immanibus applicat oris?
Tune ille AEneas, quem Dardanio Anchisae

Alm

Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire
Finibus expulsum patriis, nova regna petentem,
Auxilio Beli. genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, et victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
Trojanae, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.
Quare agite o tectis, juvenes, succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
Jactatam hac demum voluit consistere terra.
Non ignara mali miseris succurrere disco.
Sic memorat. simul AEneam in regia ducit
Tecta: simul divum templis indicit honorem.
Nec minus interea sociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pinguis centum cum matribus agnos
Munera: laetitiamque dei.
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant convivia tectis.
Arte laboratae vestes, ostroque superbo:
Ingens argentum mensis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiquae ab origine gentis.
AEneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad navis praemittit Achatem,
Ascanio ferat haec: ipsumque ad moenia ducat.
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera praeterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet: pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivae Helenae: quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret, inconcessosque Hymenaeos,
Extulerat, matris Ledae mirabile donum.
Insuper sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
Maxima natarum Priami, colloque monile
Bacatum, et duplicem gemmis auroque coronam.

Haec celerans, iter ad navis tendebat Achates.
At Cytherea novas artis, nova pectore versat
Consilia: ut faciem mutatus et ora Cupido
Pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem. 660
Quippe domum timet ambiguam, Tyriosque bilinguis.
Urit atrox Juno, et sub noctem cura recursat.
Ergo his aligerum dictis adfatur Amorem:
Nate, meae vires, mea magna potentia solus,
Nate, patris summi qui tela Typhoea temnis: 665
Ad te confugio, et supplex tua numina posco.
Frater ut AEneas pelago tuus omnia circum
Litora jactetur, odiis Junonis iniquae,
Nota tibi: et nostro doluisti saepe dolore.
Hunc Phoenissa tenet Dido, blandisque moratur 670
Vocibus: et vereor, quo se Junonia vertant
Hospitia. haud tanto cessabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, et cingere flamma
Reginam meditor; ne quo se numine mutet:
Sed magno AEneae mecum teneatur amore. 675
Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
Regius accitu cari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat; mea maxima cura;
Dona ferens pelago, et flammis restantia Trojae.
Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera, 680
Aut super Idalium sacrata sede recondam:
Ne qua scire dolos, mediusve occurrere possit.
Tu faciem illius noctem non amplius unam
Falle dolo, et notos pueri puer indue vultus:
Ut, cum te gremio accipiet laetissima Dido, 685
Regalis inter mensas laticemque Lyaeum,
Cum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,
Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
Paret Amor dictis carae genetricis, et alas
Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli. 690
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Inrigat, et fotum gremio dea tollit in altos
Idaliae lucos: ubi mollis amaracus illum

Flori

Floribus et dulci adspirans complectitur umbra.
Jamque ibat dicto parens, et dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce laetus Achate.
Cum venit, aulaeis jam se regina superbis
Aurea conposuit sponda, mediamque locavit.
Jam pater AEneas, et jam Trojana juventus
Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris
Expediunt, tonsisque ferunt mantelia villis.
Quinquaginta intus famulae: quibus ordine longo
Cura penum struere, et flammis adolere penates.
Centum aliae, totidemque pares aetate ministri,
Qui dapibus mensas onerent, et pocula ponant.
Nec non et Tyrii per limina laeta frequentes
Convenere, toris jussi discumbere pictis.
Mirantur dona AEneae; mirantur Iulum,
Flagrantesque dei vultus, simulataque verba,
Pallamque, et pictum croceo velamen acantho.
Praecipue infelix pesti devota futurae
Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
Phoenissa, et puero pariter donisque movetur.
Ille, ubi complexu AEneae colloque pependit,
Et magnum falsi inplevit genitoris amorem;
Reginam petit. haec oculis, haec pectore toto
Haeret: et interdum gremio fovet, inscia Dido
Insidat quantus miserae deus. at memor ille
Matris Acidaliae, paullatim abolere Sichaeum
Incipit, et vivo tentat praevertere amore
Jam pridem resides animos desuetaque corda.
Postquam prima quies epulis, mensaeque remotae;
Crateras magnos statuunt, et vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, et noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroque poposcit,
Inplevitque mero, pateram: quam Belus, et omnes
A Belo soliti. tum facta silentia tectis:
Juppiter, (hospitibus nam te dare jura loquuntur)

Hunc lætum Tyriisque diem Trojaque profectis
Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores.
Adsit lætitiae Bacchus dator, et bona Juno.
Et vos o coetum Tyrii celebrate faventes.
Dixit, et in mensam laticum libavit honorem,
Primaque libato summo tenus attigit ore.
Tum Bitiae dedit increpitans. ille impiger hausit
Spumantem pateram, et pleno se proluit auro.
Post alii proceres. cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quem maximus Atlas.
Hic canit errantem lunam, solisque labores;
Unde hominum genus, et pecudes; unde imber, et ignes;
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones;
Quid tantum Oceano properent se tinguere soles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausu Tyrii, Troesque sequuntur.
Nec non et vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:
Nunc, quibus Aurorae venisset filius armis:
Nunc, quales Diomedis equi; nunc, quantus Achilles.
Immo age, et a prima, dic, hospes, origine nobis
Insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,
Erroresque tuos. nam te jam septima portat
Omnibus errantem terris et fluctibus aestas.

AENEIDOS Lib. II.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant:
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:
Infandum, regina, jubes renovare dolorem;
Trojanas ut opes, et lamentabile regnum
Eruerint Danai: quaeque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulixei
Temperet a lacrimis! et jam nox humida caelo
Praecipitat, suadentque cadentia sidera somnos.
Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breviter Trojae supremum audire laborem;
Quamquam animus meminisse horret, luctuque refugit;
Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi
Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,
Instar montis equum divina Palladis arte
Aedificant, sectaque intexunt abiete costas.
Votum pro reditu simulant. ea fama vagatur.
Hic delecta virum sortiti corpora furtim
Includunt caeco lateri, penitusque cavernas
Ingentis uterumque armato milite complent.
Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, dives opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantum sinus, et statio male fida carinis:
Huc se provecti deserto in litore condunt.
Nos abiisse rati, et vento petiisse Mycenas.
Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu:
Panduntur portae. juvat ire, et Dorica castra,
Desertosque videre locos, litusque relictum.
Hic Dolopum manus, hic saevus tendebat Achilles:
Classibus hic locus: hic acie certare solebant.
Pars stupet innuptae donum exitiale Minervae,
Et molem mirantur equi: primusque Thymoetes

Duci intra muros hortatur, et arce locari;
Sive dolo, seu jam Trojae sic fata ferebant.
At Capys, et quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
Praecipitare jubent, subjectisque urere flammis:
Aut terebrare cavas uteri et tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria volgus.
Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce:
Et procul, O miseri, quae tanta insania, cives?
Creditis avectos hostis? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaum? sic notus Ulixes?
Aut hoc incluси ligno occultantur Achivi,
Aut haec in nostros fabricata est machina muros;
Inspectura domos, venturaque desuper urbi;
Aut aliquis latet error. equo ne credite, Teucri.
Quidquid id est, timco Danaos et dona ferentis.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum
Contorsit. stetit illa tremens, uteroque recusso
Insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
Et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,
Impulerat ferro Argolicas foedare latebras:
Trojaque nunc stares, Priamique arx alta maneres.
Ecce, manus juvenem interea post terga revinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidae: qui se ignotum venientibus ultro,
Hoc ipsum ut strueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,
Seu versare dolos, seu certae occumbere morti.
Undique visendi studio Trojana juventus
Circumfusa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaum insidias, et crimine ab uno
Disce omnis.
Namque, ut conspectu in medio turbatus inermis
Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit:
Heu, quae nunc tellus, inquit, quae me aequora possunt
Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat?

Cui neque apud Danaos usquam locus: et super ipsi
Dardanidae infensi poenas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conversi animi, compressus et omnis
Impetus. hortamur fari, quo sanguine cretus,
Quidve ferat, memoret, quae sit fiducia capto.
[Ille haec, deposita tandem formidine, fatur.]
Cuncta equidem tibi, Rex, (fuerit quodcumque,) fatebor,
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo,
Hoc primum. nec, si miserum Fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.
Fando aliquod si forte tuas pervenit ad aures
Belidae nomen Palamedis, et inclita fama
Gloria: quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci: nunc cassum lumine lugent.
Illi me comitem, et consanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis, regnumque vigebat
Conciliis; et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus. invidia postquam pellacis Ulixei
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris:
Adflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et casum insontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens: et me, fors si qua tulisset,
Si patrios umquam remeassem victor ad Argos,
Promisi ultorem, et verbis odia aspera movi.
Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Ulixes
Criminibus terrere novis: hinc spargere voces
In volgum ambiguas, et quaerere conscius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante ministro.
Sed quid ego haec autem nequicquam ingrata revolvo?
Quidve moror? si omnis uno ordine habetis Achivos,
Idque audire sat est; jamdudum sumite poenas.
Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridae.
Tum vero ardemus scitari et quaerere causas,
Ignari scelerum tantorum artisque Pelasgae.
Prosequitur pavitans, et ficto pectore fatur:
Saepe fugam Danai Troja cupiere relicta

Moliri, et longo fessi discedere bello.
Fecissentque utinam! saepe illos aspera ponti
Intercluſit hiems, et terruit auster euntis.
Praecipue, cum jam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto sonuerunt aethere nimbi.
Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phoebi
Mittimus. isque adytis haec tristia dicta reportat.
Sanguine placastis ventos, et virgine caesa,
Cum primum Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quaerendi reditus, animaque litandum
Argolica. volgi quae vox ut venit ad auris,
Obstupuere animi, gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor; cui fata parent, quem poscat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quae sint ea numina divum
Flagitat. et mihi jam multi crudele canebant
Artificis scelus, et taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies, tectusque recusat
Prodere voce sua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Composito rumpit vocem, et me destinat arae.
Adsensere omnes: et, quae sibi quisque timebat,
Unius in miseri exitium conversa tulere.
Jamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
Et salsae fruges, et circum tempora vittae.
Eripui (fateor) leto me, et vincula rupi:
Limosoque lacu per noctem obscurus in ulva
Delitui, dum vela darent, si forte dedissent.
Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
Nec dulcis natos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad poenas ob nostra reposcent
Effugia, et culpam hanc miserorum morte piabunt.
Quod te, per superos, et conscia numina veri,
Per, si qua est, quae restet adhuc mortalibus usquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantorum: miserere animi non digna ferentis.
His lacrimis vitam damus, et miserescimus ultro.
Ipse viro primus manicas atque arcta levari

Vincla

Vincla jubet Priamus; dictisque ita fatur amicis:
Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios:
Noster eris; mihique hæc edissere vera roganti.
Quo molem hanc immanis equi statuere? quis auctor?
Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina belli?
Dixerat. ille dolis instructus et arte Pelasga,
Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:
Vos, æterni ignes, et non violabile vestrum
Testor numen, ait: vos aræ, ensesque nefandi,
Quos fugi, vittaeque deum, quas hostia gessi;
Tas mihi Graiorum sacrata resolvere jura,
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modo promissis maneas, servatque fidem
Troja fidem; si vera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaum, et cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit: impius ex quo
Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulixes,
Fatale adgressi sacrato avellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
Virgineas ausi divae contingere vittas:
Ex illo fluere ac retro sublapsa referri
Spes Danaum: fractæ vires, aversa dea mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum; arsere coruscae
Luminibus flammae arrectis, salsusque per artus
Sudor iit: terque ipsa solo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens hastamque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas:
Nec posse Argolicis excindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod pelago et curvis secum avexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Armа deosque parant comites, pelagoque remenso
Improvisi aderunt. ita digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso
Effigiem statuere, nefas quæ triste piaret.

Hanc

Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, caeloque educere jussit:
Ne recipi portis, aut duci in moenia possit:
Neu populum antiqua sub religione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona Minervae,
Tum magnum exitium (quod dii prius omen in ipsum
Convertant) Priami imperio Phrygibusque futurum.
Sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem;
Ultro Asiam magno Pelopea ad moenia bello
Venturam, et nostros ea fata manere nepotes.
Talibus insidiis perjurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis lacrimisque coactis,
Quos neque Tydides, nec Larissaeus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinae.
Hic aliud majus miseris multoque tremendum
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon ductus Neptuno sorte sacerdos
Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta,
(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta jubaeque
Sanguineae exsuperant undas: pars cetera pontum
Pone legit, sinuatque immensa volumine terga.
Fit sonitus, spumante salo: jamque arva tenebant,
Ardentisque oculos suffecti sanguine et igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus visu exsangues. illi agmine certo
Laocoonta petunt: et primum parva duorum
Corpora natorum serpens amplexus uterque
Implicat, et miseros morsu depascitur artus.
Post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
Corripiunt, spirisque ligant ingentibus: et jam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati superant capite et cervicibus altis.
Ille simul manibus tendit divellere nodos,
Perfusus sanie vittas atroque veneno:
Clamores simul horrendos ad sidera tollit.

Quales

Quales mugitus, fugit cum saucius aram
Taurus, et incertam excussit cervice securim.
At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt, saevaeque petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibusque deae, clipeique sub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Insinuat pavor: et scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt; sacrum qui cuspide robur
Laeserit, et tergo sceleratam intorserit hastam.
Ducendum ad sedes simulacrum, orandaque divae
Numina conclamant.
Dividimus muros, et moenia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum
Subjiciunt lapsus, et stupea vincula collo
Intendunt. scandit fatalis machina muros,
Foeta armis. pueri circum innuptaeque puellae
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa subit, mediaeque minans inlabitur urbi.
O patria, O divum domus Ilium, et inclita bello
Moenia Dardanidum! quater ipso in limine portae
Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen immemores caecique furore,
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
Ora dei jussu, non umquam credita Teucris.
Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per urbem.
Vertitur interea caelum, et ruit Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos: fusi per moenia Teucri
Conticuere: sopor fessos complectitur artus.
Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat
A Tenedo, tacitae per amica silentia lunae,
Litora nota petens: flammas cum regia puppis
Extulerat: fatisque deum defensus iniquis,
Inclusos utero Danaos et pinea furtim
Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus, laetique cavo se robore promunt.

Thessan-

Thessandrus Sthenelusque duces, et dirus Ulixes,
Demissum labsi per funem, Acamasque, Thoasque,
Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
Et Menelaus, et ipse doli fabricator Epeos,
Invadunt urbem somno vinoque sepultam.
Caeduntur vigiles, portisque patentibus omnis
Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
Incipit, et dono divum gratissima serpit.
In somnis, ecce, ante oculos maestissimus Hector
Visus adesse mihi, largosque effundere fletus;
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentis.
Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore; qui redit exuvias indutus Achillei,
Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignis!
Squalentem barbam, et concretos sanguine crinis,
Vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
Accepit patrios. ultro flens ipse videbar
Compellare virum, et maestas expromere voces:
O lux Dardaniae, spes O fidissima Teucrum,
Quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris
Exspectate venis? ut te post multa tuorum
Funera, post varios hominumque urbisque labores
Defessi aspicimus! quae causa indigna serenos
Foedavit vultus? aut cur haec vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quaerentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros: ruit alto a culmine Troja.
Sat patriae Priamoque datum. si Pergama dextra
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troja Penates:
Hos cape fatorum comites. his moenia quaere,
Magna pererrato statues quae denique ponto.
Sic ait, et manibus vittas, Vestamque potentem,
AEternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverso interea miscentur moenia luctu:

Et magis atque magis, quamquam secreta parentis
Anchisae domus, arboribusque obtecta recessit,
Clarescunt sonitus; armorumque ingruit horror.
Excutior somno, et summi fastigia tecti
Ascensu supero, atque adrectis auribus adsto.
In segetem veluti cum flamma furentibus austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata laeta, boumque labores:
Praecipitesque trahit silvas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
Tum vero manifesta fides, Danaumque patescunt
Insidiae. jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano superante, domus: jam proximus ardet
Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virum clangorque tubarum.
Arma amens capio; nec sat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
Cum sociis ardent animi. furor iraque mentem
Praecipitant: pulchrumque mori succurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapsus Achivum,
Panthus Othryades, arcis Phoebique sacerdos,
Sacra manu, victosque deos, parvumque nepotem
Ipse trahit, cursuque amens ad limina tendit.
Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
Venit summa dies, et ineluctabile tempus
Dardaniae. fuimus Troes: fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum. ferus omnia Jupiter Argos
Transtulit. incensa Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in moenibus adstans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet
Insultans. portis alii bipatentibus adsunt,
Millia quot magnis umquam venere Mycenis:
Obsedere alii telis angusta viarum
Oppositi, stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci: vix primi proelia tentant
Portarum vigiles, et caeco Marte resistunt.
Talibus Othryadae dictis et numine divum

In

In flammas et in arma feror : quo triſtis Erinnys,
Quo fremitus vocat, et ſublatus ad aethera clamor.
Addunt ſe ſocios Ripheus, et maximus armis
AEpytus : oblati per lunam Hypaniſque Dymaſque :
Et lateri adglomerant noſtro : juveniſque Corocbus
Mygdonides. illis ad Trojam forte diebus
Venerat, inſano Caſſandrae incenſus amore :
Et gener auxilium Priamo Phrygibuſque ferebat.
Infelix, qui non ſponſae praecepta furentis
Audierit.
Quos ubi confertos audere in proelia vidi ;
Incipio ſuper his : Juvenes, fortiſſima fruſtra
Pectora, ſi vobis audentem extrema cupido
Certa ſequi ; (quae ſit rebus fortuna videtis.
Exceſſere omnes adytis ariſque relictis
Di, quibus imperium hoc ſteterat) ſuccurritis urbi
Incenſae. moriamur, et in media arma ruamus.
Una ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.
Sic animis juvenum furor additus. inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos inproba ventris
Exegit caecos rabies, catulique relicti
Faucibus exſpectant ſiccis ; per tela, per hoſtis
Vadimus haud dubiam in mortem : mediaeque tenemus
Urbis iter. nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut poſſit lacrimis aequare labores ?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos :
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora, perque domos, et relligioſa deorum
Limina. nec ſoli poenas dant ſanguine Teucri :
Quondam etiam victis redit in praecordia virtus ;
Victoreſque cadunt Danai. crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago.
Primus ſe, Danaum magna comitante caterva,
Androgeus offert nobis, ſocia agmina credens
Inſcius ; atque ultro verbis compellat amicis :
Feſtinate viri. nam quae tam ſera moratur
Segnities ? alii rapiunt incenſa ferunrque

Pergama: vos celsis nunc primum a navibus itis?
Dixit; et extemplo (neque enim responsa dabantur
Fida satis) sensit medios delabsus in hostis:
Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepiduque repente refugit
Attollentem iras, et caerula colla tumentem.
Haud secus Androgeus visu tremefactus abibat.
Irruimus, densis et circumfundimur armis:
Ignaro que loci passim, et formidine captos
Sternimus. adspirat primo fortuna labori.
Atque hic successu exsultans animisque Coroebus,
O socii, qua prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quaque ostendit se dextra sequamur.
Mutemus clipeos, Danaumque insignia nobis
Aptemus. dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
Arma dabunt ipsi, sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clipeique insigne decorum
Induitur, laterique Argivum accommodat ensem.
Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisque juventus
Laeta facit: spoliis se quisque recentibus armat.
Vadimus immixti Danais haud numine nostro:
Multaque per caecam congressi proelia noctem
Conserimus: multos Danaum demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad navis, et litora cursu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equum, et nota conduntur in alvo.
Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!
Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae,
Ad caelum tendens ardentia lumina frustra:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
Et sese medium injecit periturus in agmen.
Consequimur cuncti, et densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes,
Armorum facie et Graiarum errore jubarum.

Tum

Tum Danai gemitu atque ereptae virginis ira
Undique conlecti invadunt; acerrimus Ajax,
Et gemini Atridae, Dolopumque exercitus omnis.
Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusque Notusque et laetus Eois
Eurus equis: stridunt silvae, saevitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet aequora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe,
Adparent: primi clipeos mentitaque tela
Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero. primusque Corocbus,
Penelei dextra, divae armiporentis ad aram,
Procumbit: cadit et Ripheus, justissimus unus
Qui fuit in Teucris, et servantissimus aequi.
Dis aliter visum. pereunt Hypanisque Dymasque
Confixi a sociis: nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, et flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro, nec tela, nec ullas
Vitavisse vices Danaum: et, si fata fuissent,
Ut caderem, meruisse manu. divellimur inde:
Iphitus et Pelias mecum: quorum Iphitus aevo
Jam gravior, Pelias et vulnere tardus Ulixi,
Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu caetera nusquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe:
Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentis
Cernimus, obsessumque acta testudine limen.
Haerent parietibus scalae, postesque sub ipsos
Nituntur gradibus, clipeosque ad tela sinistris
Protecti objiciunt: prensant fastigia dextris.
Dardanidae contra turris ac tecta domorum
Culmina convellunt, (his se, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte parant defendere telis)
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt. alii strictis mucronibus imas
Obsidere fores: has servant agmine denso.

Instaurati animi, regis succurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, caecaeque fores, et pervius usus
Tectorum inter se Priami, postesque relicti
A tergo: infelix qua se, dum regna manebant, 455
Saepius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, et avo puerum Astyanacta trahebat.
Evado ad summi fastigia culminis: unde
Tela manu miseri jactabant irrita Teucri.
Turrim in praecipiti stantem, summisque sub astra 460
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaum solitae naves, et Achaica castra,
Adgressi ferro circum, qua summa labantis
Juncturas tabulata dabant: convellimus altis
Sedibus, impulimusque. ea labsa repente ruinam 465
Cum sonitu trahit, et Danaum super agmina late
Incidit. at alii subeunt: nec saxa, nec ullum
Telorum interea cessat genus.
Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrhus
Exultat telis, et luce coruscus aena. 470
Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis novus exuviis nitidusque juventa,
Lubrica convolvit sublato pectore terga
Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis. 475
Una ingens Periphas, et equorum agitator Achillis
Armiger Automedon: una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, et flammas ad culmina jactant.
Ipse inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, postesque a cardine vellit 480
Aeratos: jamque excisa trabe firma cavavit
Robora, et ingentem lato dedit ore fenestram.
Apparet domus intus, et atria longa patescunt:
Apparent Priami et veterum penetralia regum:
Armatosque vident stantis in limine primo. 485
At domus interior gemitu miseroque tumultu
Miscetur: penitusque cavae plangoribus aedes
Femineis ululant. ferit aurea sidera clamor.

Tum

Tum pavidae tectis matres ingentibus errant,
Amplexaeque tenent postes, atque oscula figunt.
Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra, neque ipsi
Custodes sufferre valent. labat ariete crebro
Janua, et emoti procumbunt cardine postes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant
Inmissi Danai, et late loca milite complent.
Non sic, aggeribus ruptis cum spumeus amnis
Exiit, oppositasque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnis
Cum stabulis armenta trahit. vidi ipse furentem
Caede Neoptolemum, geminosque in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per ara
Sanguine foedantem, quos ipse sacraverat, ignis.
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
Barbarico postes auro spoliisque superbi
Procubuere. tenent Danai, qua deficit ignis.
Forsitan et, Priami fuerint quae fata, requiras.
Urbis uti captae casum, convolsaque vidit
Limina tectorum, et medium in penetralibus hostem:
Arma diu senior desuета trementibus aevo
Circumdat nequicquam humeris, et inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostis.
AEdibus in mediis nudoque sub aetheris axe
Ingens ara fuit: juxtaque veterrima laurus
Incumbens arae, atque umbra complexa Penates.
Hic Hecuba et natae nequicquam altaria circum,
Praecipites atra ceu tempestate columbae,
Condensae, et divom amplexae simulacra sedebant.
Ipsum autem sumtis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit: Quae mens tam dira, miserrime conjux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget: non, si ipse meus nunc adforet Hector.
Huc tandem concede: haec ara tuebitur omnis:
Aut moriere simul. Sic ore effata, recepit
Ad sese, et sacra longaevum in sede locavit.
Ecce autem elabsus Pyrrhi de caede Polites,

Unus natorum Priami, per tela, per hostis
Porticibus longis fugit, et vacua atria lustrat
Saucius. illum ardens infesto volnere Pyrrhus
Insequitur, jam jamque manu tenet, et premit hasta.
Ut tandem ante oculos evasit et ora parentum:
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iraeque pepercit.
At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
Persolvant grates dignas, et praemia reddant
Debita: qui nati coram me cernere letum
Fecisti, et patrios foedasti funere vultus.
At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo: sed jura fidemque
Supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
Sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
Conjecit: rauco quod protinus aere repulsum,
Et summo clipei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo haec, et nuntius ibis
Pelidae genitori. illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipsa trementem
Traxit, et in multo labsantem sanguine nati,
Implicuitque comam laeva: dextraque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Haec finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam Incensam, et prolabsa videntem
Pergama; tot quondam populis terrisque superbum
Regnatorem Asiae. jacet ingens litore truncus,
Avolsumque humeris caput, et sine nomine corpus.
Tum me tum primum saevus circumsteterit horror:
Obstupui; subiit cari genitoris imago,
Ut regem aequaevum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem. subiit deserta Creusa,
Et direpta domus, et parvi casus Iuli.
Respicio, et quae sit me circum copia lustro.

Dese-

Deseruere omnes defessi, et corpora saltu
Ad terram misere, aut ignibus aegra dedere.
Jamque adeo super unus eram: cum limina Vestae
Servantem, et tacitam secreta in sede latentem
Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem
Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
Et poenas Danaum, et deserti conjugis iras
Permetuens, Trojae et patriae communis Erinnys,
Abdiderat sese, atque aris invisa sedebat.
Exarsere ignes animo: subit ira cadentem
Ulcisci patriam, et sceleratas sumere poenas.
Scilicet haec Spartam incolumis patriasque Mycenas
Adspiciet, partoque ibit regina triumpho?
Conjugiumque, domumque, patres, natosque videbit,
Iliadum turba et Phrygiis comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine litus?
Non ita. namque etsi nullum memorabile nomen
Feminea in poena est, nec habet victoria laudem:
Extinxisse nefas tamen, et sumsisse merentis
Laudabor poenas: animumque expleisse juvabit
Ultricis flammae, et cineres satiasse meorum.
Talia jactabam, et furiata mente ferebar:
Cum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, et pura per noctem in luce refulsit
Alma parens, confessa deam; qualisque videri
Caelicolis, et quanta solet: dextraque prehensum
Continuit, roseoque haec insuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non prius aspicies, ubi fessum aetate parentem
Liqueris Anchisen? superet conjuxne Creusa,
Ascaniusque puer? quos omnis undique Graiae
Circum errant acies: et, ni mea cura resistat,
Jam flammae tulerint, inimicus et hauserit ensis.
Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacaenae,
Culpatusve Paris, divom inclementia, divom

Has evertit opes, sternitque a culmine Trojam.
(Aspice: namque omnem, quae nunc obducta tuenti
Mortalis hebetat visus tibi, et humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Jussa time, neu praeceptis parere recusa)
Hic, ubi disjectas moles, avulsaque saxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit; totamque a sedibus urbem
Eruit. hic Juno Scaeas saevissima portas
Prima tenet, sociumque furens a navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam summas arces Tritonia (respice) Pallas
Insedit, nimbo effulgens et Gorgone saeva.
Ipse pater Danais animos viresque secundas
Sufficit: ipse deos in Dardana suscitat arma.
Eripe, nate, fugam; finemque impone labori.
Nusquam abero, et tutum patrio te limine sistam.
Dixerat: et spissis noctis se condidit umbris.
Apparent dirae facies, inimicaque Trojae
Numina magna deum.
Tum vero omne mihi visum considere in ignes
Ilium, et ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti summis antiquam in montibus ornum,
Cum ferro accisam crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolae certatim: illa usque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat:
Vulneribus donec paullatim evicta supremum
Ingemuit, traxitque jugis avulsa ruinam.
Descendo, ac ducente deo flammam inter et hostis
Expedior. dant tela locum, flammaeque recedunt.
Atque ubi jam patriae perventum ad limina sedis,
Antiquasque domos; genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montis, primumque petebam:
Abnegat excisa vitam producere Troja,
Exilioque pati. Vos o, quibus integer aevi
Sanguis, ait, solidaeque suo stant robore vires,
Vos agitate fugam.

Me si caelicolae voluissent ducere vitam,
Has mihi servassent sedes. satis una superque
Vidimus excidia, et captae superavimus urbi.
Sic o, sic positum adfati discedite corpus.
Ipse manu mortem inveniam. miserebitur hostis,
Exuviasque petet. facilis jactura sepulcri.
Jam pridem invisus divis, et inutilis annos
Demoror: ex quo me divom pater atque hominum rex
Fulminis adflavit ventis, et contigit igni.
Talia perstabat memorans, fixusque manebat.
Nos contra effusi lacrimis, conjuxque Creusa,
Ascaniusque, omnisque domus, ne vertere secum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque et sedibus haeret in iisdem.
Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto.
Nam quod consilium, aut quae jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui;
Et sedet hoc animo, perituraeque addere Trojae,
Teque tuosque juvat: patet isti janua letho.
Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis
Eripis, ut mediis hostem in penetralibus, utque
Ascanium, patremque meum, juxtaque Creusam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
Reddite me Danais: sinite instaurata revisam
Proelia. numquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rursus, clipeoque sinistram
Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine conjux
Haerebat, parvumque patri tendebat Iulum:
Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus sumtis spem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. cui parvus Iulus,
Cui pater, et conjux quondam tua dicta relinquor?

Talia vociferans gemitu tectum omne replebat:
Cum subitum, dictuque oritur mirabile monstrum.
Namque manus inter, maestorumque ora parentum,
Ecce levis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, et sanctos restinguere fontibus ignis.
At pater Anchises, oculos ad sidera laetus
Extulit, et caelo palmas cum voce tetendit:
Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
Aspice nos; hoc tantum: et, si pietate meremur,
Da deinde auxilium, pater, atque haec omnia firma.
Vix ea fatus erat senior: subitoque fragore
Intonuit laevum, et de caelo labsa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, summa super labentem culmina tecti,
Cernimus Idaea claram se condere silva,
Signantemque vias: tum longo limite sulcus
Dat lucem, et late circum loca sulfure fumant.
Hic vero victus genitor se tollit ad auras,
Adfaturque deos, et sanctum sidus adorat.
Jam jam nulla mora est. sequor, et, qua ducitis, adsum.
Di patrii, servate domum, servate nepotem:
Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja est.
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.
Dixerat ille: et jam per moenia clarior ignis
Auditur, propiusque aestus incendia volvunt.
Ergo age, care pater, cervici impone nostrae:
Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit:
Quo res cumque cadent, unum et commune periclum,
Una salus ambobus erit. mihi parvus Iulus
Sit comes, et longe servet vestigia conjux.
Vos famuli, quae dicam, animis advertite vestris.
Est urbe egressis tumulus templumque vetustum
Desertae Cereris, juxtaque antiqua cupressus:
Religione patrum multos servata per annos.
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.

Me si caelicolae voluissent ducere vitam,
Has mihi servassent sedes. satis una superque
Vidimus excidia, et captae superavimus urbi.
Sic o, sic positum adfati discedite corpus.
Ipse manu mortem inveniam. miserebitur hostis,
Exuviasque petet. facilis jactura sepulcri.
Jam pridem invisus divis, et inutilis annos
Demoror: ex quo me divom pater atque hominum rex
Fulminis adflavit ventis, et contigit igni.
Talia perstabat memorans, fixusque manebat.
Nos contra effusi lacrimis, conjuxque Creusa,
Ascaniusque, omnisque domus, ne vertere secum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque et sedibus haeret in iisdem.
Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto.
Nam quod consilium, aut quae jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui;
Et sedet hoc animo, perituraeque addere Trojae,
Teque tuosque juvat: patet isti janua letho.
Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis
Eripis, ut mediis hostem in penetralibus, utque
Ascanium, patremque meum, juxtaque Creusam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
Reddite me Danais: sinite instaurata revisam
Proelia. numquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rursus, clipeoque sinistram
Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine conjux
Haerebat, parvumque patri tendebat Iulum:
Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus sumtis spem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. cui parvus Iulus,
Cui pater, et conjux quondam tua dicta relinquor?

Talia vociferans gemitu tectum omne replebat:
Cum subitum, dictuque oritur mirabile monstrum.
Namque manus inter, maestorumque ora parentum,
Ecce levis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, et sanctos restinguere fontibus ignis.
At pater Anchises, oculos ad sidera laetus
Extulit, et caelo palmas cum voce tetendit:
Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
Aspice nos; hoc tantum: et, si pietate meremur,
Da deinde auxilium, pater, atque haec omnia firma.
Vix ea fatus erat senior: subitoque fragore
Intonuit laevum, et de caelo labsa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, summa super labentem culmina tecti,
Cernimus Idaea claram se condere silva,
Signantemque vias: tum longo limite sulcus
Dat lucem, et late circum loca sulfure fumant.
Hic vero victus genitor se tollit ad auras,
Adfaturque deos, et sanctum sidus adorat.
Iam iam nulla mora est. sequor, et, qua ducitis, adsum.
Di patrii, servate domum, servate nepotem:
Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja est.
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.
Dixerat ille: et iam per moenia clarior ignis
Auditur, propiusque aestus incendia volvunt.
Ergo age, care pater, cervici impone nostrae:
Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit:
Quo res cumque cadent, unum et commune periclum,
Una salus ambobus erit. mihi parvus Iulus
Sit comes, et longe servet vestigia conjux.
Vos famuli, quae dicam, animis advertite vestris.
Est urbe egressis tumulus templumque vetustum
Desertae Cereris, juxtaque antiqua cupressus:
Religione patrum multos servata per annos.
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.

Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates.
Me, bello e tanto digressum et caede recenti,
Attrectare nefas; donec me flumine vivo
Abluero.
Haec fatus, latos humeros subjectaque colla
Veste super, fulvique insternor pelle leonis:
Succedoque oneri. dextrae se parvus Iulus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus aequis:
Pone subit conjux. ferimur per opaca locorum.
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent aurae: sonus excitat omnis
Suspensum, et pariter comitique onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evasisse viam: subito cum creber ad auris
Visus adesse pedum sonitus: genitorque per umbram
Prospiciens, Nate, exclamat, fuge, nate; propinquant.
Ardentis clipeos, atque aera micantia cerno.
Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
Confusam eripuit mentem. namque avia cursu
Dum sequor, et notae excedo regione viarum:
Heu misero conjux fatone erepta Creusa
Substitit, erravitne via, seu lassa resedit,
Incertum; nec post oculis est reddita nostris:
Nec prius amissam respexi, animumque reflexi,
Quam tumulum antiquae Cereris sedemque sacratam
Venimus. hic demum collectis omnibus una
Defuit: et comites, natumque, virumque fefellit.
Quem non incusavi amens hominumque deorumque?
Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?
Ascanium, Anchisemque patrem, Teucrosque Penates
Commendo sociis, et curva valle recondo.
Ipse urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
Stat casus renovare omnis, omnemque reverti
Per Trojam: et rursus caput objectare periclis.
Principio muros obscuraque limina portae,
Qua gressum extuleram, repeto; et vestigia retro
Observata sequor per noctem, et lumine lustro.

Horror

Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.
Inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
Me refero. inruerant Danai, et tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax summo ad fastigia vento
Volvitur: exsuperant flammae: furit aestus ad auras,
Procedo, et Priami sedes arcemque revisо.
Et jam porticibus vacuis Junonis asylo
Custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
Praedam adservabant. huc undique Troia gaza
Incensis erepta adytis, mensaeque deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque vestis
Congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
Stant circum.
Ausus quinetiam voces jactare per umbram
Implevi clamore vias, maestusque Creusam
Nequicquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.
Quaerenti, et tectis urbis sine fine furenti,
Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
Visa mihi ante oculos, et nota major imago.
Obstupui, steteruntque comae, et vox faucibus haesit.
Tum sic adfari, et curas his demere dictis:
Quid tantum insano juvat indulgere dolori,
O dulcis conjux? non haec sine numine divom
Eveniunt, nec te hinc comitem asportare Creusam
Fas, aut ille sinit superi regnator Olympi.
Longa tibi exsilia, et vastum maris aequor arandum.
Et terram Hesperiam venies: ubi Lydius, arva
Inter opima virum, leni fluit agmine Thybris.
Illic res laetae, regnumque, et regia conjunx
Parta tibi. lacrimas dilectae pelle Creusae.
Non ego Myrmidonum sedes, Dolopumve superbas
Aspiciam, aut Graiis servitum matribus ibo,
Dardanis, et divae Veneris nurus:
Sed me magna deum genetrix his detinet oris.
Jamque vale, et nati serva communis amorem.
Haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem
Dicere deseruit, tenuisque recessit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:

Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios conſumta nocte reviſo,
Atque hic ingentem comitum adfluxiſſe novorum
Invenio admirans numerum; matresque, virosque,
Collectam exſilio pubem, miſerabile vulgus:
Undique convenere, animis opibuſque parati;
In quaſcumque velim pelago deducere terras.
Jamque jugis ſummae ſurgebat Lucifer Idae,
Ducebatque diem; Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum: nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi, et ſublato montem genitore petivi.

AENEIDOS Lib. III.

POSTQUAM res Aſiae, Priamique evertere gentem
Immeritam viſum Superis, ceciditque ſuperbum
Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troja;
Diverſa exſilia, et deſertas quaerere terras
Auguriis agimur divum, claſſemque ſub ipſa
Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae;
Incerti quo fata ferant, ubi ſiſtere detur:
Contrahimuſque viros. vix prima inceperat aeſtas;
Et pater Anchiſes dare fatis vela jubebat:
Litora cum patriae lacrimans portuſque relinquo,
Et campos ubi Troja fuit. feror exſul in altum
Cum ſociis, natoque, Penatibus, et magnis Dis.
Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis,
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo:
Hoſpitium antiquum Trojae, ſociique Penates,
Dum Fortuna fuit. feror huc, et litore curvo
Moenia prima loco, fatis ingreſſus iniquis:
Aeneadaſque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionaeae matri, diviſque ferebam
Auſpicibus coeptorum operum: ſuperoque nitentem
Caelicolum regi mactabam in litore taurum.
Forte fuit juxta tumulus, quo cornea ſummo

Virgulta, et denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, viridemque ab humo convellere ſilvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras:
Horrendum, et dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quae prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttae,
Et terram tabo maculant. mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine ſanguis.
Ruſus et alterius lentum convellere vimen
Inſequor, et cauſſas penitus tentare latentis:
Ater et alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa movens animo Nymphas venerabar agreſtis,
Gradivumque patrem, Geticis qui praeſidet arvis,
Rite ſecundarent viſus, omenque levarent,
Tertia ſed poſtquam majore haſtilia niſu
Adgredior, genibuſque adverſae obluctor arenae:
(Eloquar, an ſileam?) gemitus lacrimabilis imo
Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad auris:
Quid miſerum, AEnea, laceras? jam parce ſepulto:
Parce pias ſcelerare manus. non me tibi Troja
Externum tulit: aut cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
Nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, et jaculis increvit acutis.
Tum vero ancipiti mentem formidine preſſus
Obſtupui, ſteteruntque comae, et vox faucibus haeſit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi; cum jam diffideret armis
Dardaniae, cingique urbem obſidione videret.
Ille, ut opes fractae Teucrum, et Fortuna receſſit,
Res Agamemnonias victriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, et auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
Auri ſacra fames? poſtquam pavor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem
Monſtra deum refero: et, quae ſit ſententia, poſco.
Omnibus idem animus ſcelerata excedere terra;

Linqui pollutum hospitium, et dare classibus austros.
Ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
Aggeritur tumulo tellus: stant manibus arae,
Caeruleis maestae vittis atraque cupresso;
Et circum Iliades crinem de more solutae.
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis et sacri pateras: animamque sepulcro
Condimus, et magna supremum voce ciemus.
Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, et lenis crepitans vocat auster in altum;
Deducunt socii navis, et litora complent,
Provehimur portu: terraeque urbesque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratissima tellus
Nereidum matri, et Neptuno AEgeo:
Quam pius arcitenens, oras et litora circum
Errantem, Gyaro e celsa Myconoque revinxit,
Immotamque coli dedit, et contemnere ventos.
Huc feror: haec fessos tuto placidissima portu
Accipit. egressi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos,
Vittis et sacra redimitus tempora lauro,
Occurrit: veterem Anchisen agnovit amicum.
Jungimus hospitio dextras, et tecta subimus.
Templa dei saxo venerabar structa vetusto.
Da propriam, Thymbraee, domum: da moenia fessis,
Et genus, et mansuram urbem. serva altera Trojae
Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.
Quem sequimur? quove ire jubes? ubi ponere sedes?
Da, pater, augurium; atque animis illabere nostris.
Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente,
Liminaque, laurusque dei; totusque moveri
Mons circum, et mugire adytis cortina reclusis.
Submissi petimus terram, et vox fertur ad auris:
Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto
Accipiet reduces. antiquam exquirite matrem.
Hic domus AEneae cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.

Haec

Haec Phoebus: mixtoque ingens exorta tumultu
Laetitia: et cuncti, quae sint ea moenia, quaerunt:
Quo Phoebus vocet errantis, jubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
Audite, o proceres, ait, et spes discite vestras.
Creta Jovis magni medio jacet insula ponto:
Mons Idaeus ubi, et gentis cunabula nostrae.
Centum urbis habitant magnas, uberrima regna:
Maximus unde pater, si rite audita recordor,
Teucrus Rhoeteas primum est advectus ad oras.
Optavitque locum regno. nondum Ilium, et arces
Pergameae steterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque aera,
Idaeumque nemus: hinc fida silentia sacris:
Et juncti currum dominae subiere leones.
Ergo agite, et, divom ducunt qua jussa, sequamur:
Placemus ventos, et Gnosia regna petamus.
Non longo distant cursu: modo Juppiter adsit,
Tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo:
Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus album.
Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertaque litora Cretae:
Hoste vacare domos, sedesque adstare relictas.
Linquimus Ortygiae portus, pelagoque volamus,
Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donysam.
Olearon, niveamque Paron, sparsasque per aequor
Cycladas, et crebris legimus freta consita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur socii, Cretam proavosque petamus.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntis,
Et tandem antiquis Curetum adlabimur oris.
Ergo avidus muros optatae molior urbis,
Pergameamque voco, et laetam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque adtollere tectis.
Jamque fere sicco subductae litore puppes,
Connubiis arvisque novis operata juventus:

Jura domosque dabam: subito cum tabida membris,
Corrupto caeli tractu, miserandaque venit
Arboribusque satisque lues, et pestifer annus.
Linquebant dulcis animas, aut aegra trahebant
Corpora. tum sterilis exurere Sirius agros.
Arebant herbae, et victum seges aegra negabat.
Rursus ad oraclum Ortygiae Phoebumque remenso
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quam fessis finem rebus ferat: unde laborum
Tentare auxilium jubeat: quo vertere cursus.
Nox erat, et terris animalia somnus habebat.
Effigies sacrae divum, Phrygiique Penates,
Quos mecum a Troja, mediisque ex ignibus urbis
Extuleram, visi ante oculos adstare jacentis
In somnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat luna fenestras.
Tum sic adfari, et curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit; et tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incensa, tuaque arma secuti,
Nos tumidum sub te permensi classibus aequor:
Idem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus. tu moenia magnis
Magna para, longumque fugae ne linque laborem.
Mutandae sedes. non haec tibi litora suasit
Delius, aut Cretae jussit considere Apollo.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae.
Oenotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
Hae nobis propriae sedes: hinc Dardanus ortus,
Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum.
Surge age, et haec laetus longaevo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Corythum, terrasque require
Ausonias. Dictaea negat tibi Juppiter arva.
Talibus adtonitus visis, ac voce deorum,
(Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
Velatasque comas, praesentiaque ora videbar:

Tum

Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio e stratis corpus, tendoque supinas
Ad caelum cum voce manus, et munera libo
Intemerata focis. perfecto laetus honore
Anchisen facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminosque parentes,
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi talis casus Cassandra canebat.
Nunc repeto haec generi portendere debita nostro:
Et saepe Hesperiam, saepe Itala regna vocare.
Sed quis ad Hesperiae venturos litora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
Cedamus Phoebo, et moniti meliora sequamur.
Sic ait: et cuncti dicto paremus ovantes.
Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis
Vela damus, vastumque cava trabe currimus aequor.
Postquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullae
Adpurent terrae, caelum undique et undique pontus:
Tum mihi caeruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hiememque ferens; et inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaque surgunt
Aequora. dispersi jactamur gurgite vasto.
Involvere diem nimbi, et nox humida caelum
Abstulit. ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, et caecis erramus in undis.
Ipse diem noctemque negat discernere caelo
Nec meminisse viae media Palinurus in unda.
Tris adeo incertos caeca caligine soles
Erramus pelago, totidem sine sidere noctes.
Quarto terra die primum se attollere tandem
Visa, aperire procul montis, ac volvere fumum.
Vela cadunt: remis insurgimus: haud mora, nautae
Adnixi torquent spumas, et caerula verrunt.
Servatum ex undis Strophadum me litora primum
Accipiunt. Strophades Graio stant nomine dictae,
Insulae Ionio in magno: quas dira Celaeno,
Harpyiaeque colunt aliae, Phinea postquam

Clausa domus, mensaque metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec saevior ulla
Pestis et ira deum Stygiis sese extulit undis.
Virginei volucrum voltus, foedissima ventris
Proluvies, uncaeque manus, et pallida semper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus: ecce
Laeta boum passim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
Inruimus ferro, et divos ipsumque vocamus
In praedam partemque Jovem. tum litore curvo
Exstruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.
At subito horrifico lapsu de montibus adsunt
Harpyiae, et magnis quatiunt clangoribus alis,
Diripiuntque dapes, contactuque omnia foedant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo sub rupe cavata,
Arboribus clausi circum atque horrentibus umbris,
Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
Rursum ex diverso caeli caecisque latebris
Turba sonans praedam pedibus circumvolat uncis:
Polluit ore dapes. sociis tunc, arma capessant,
Edico, et dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus ac jussi faciunt, tectosque per herbam
Disponunt enses, et scuta latentia condunt.
Ergo ubi delapsae sonitum per curva dedere
Litora; dat signum specula Misenus ab alta
Aere cavo. invadunt socii, et nova proelia tentant,
Obscaenas pelagi ferro foedare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt; celeresque fuga sub sidera labsae
Semesum praedam et vestigia foeda relinquunt.
Una in praecelsa consedit rupe Celaeno
Infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro caede boum stratisque juvencis,
Laomedontiadae, bellumne inferre paratis;
Et patrio Harpyias insontis pellere regno?
Accipite ergo, animis atque haec mea figite dicta:

Quae Phoebo pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo
Praedixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis moenibus urbem,
Quam vos dira fames nostraeque injuria caedis
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit: et in silvam pennis ablata refugit.
At sociis subita gelidus formidine sanguis
Deriguit: cecidere animi; nec jam amplius armis,
Sed votis precibusque jubent exposcere pacem,
Sive deae, seu sint dirae obscaenaeque volucres.
Et pater Anchises, passis de litore palmis,
Numina magna vocat; meritosque indicit honores.
Di, prohibete minas: di, talem avertite casum:
Et placidi servate pios. tum litore funem
Deripere, excussosque jubet laxare rudentis.
Tendunt vela Noti: ferimur spumantibus undis,
Qua cursum ventusque gubernatorque vocabat.
Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, et Neritos arduus saxis.
Effugimus scopulos Ithacae Laertia regna,
Et terram altricem saevi exsecramur Ulixi.
Mox et Leucatae nimbosa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus fessi, et parvae succedimus urbi.
Anchora de prora jacitur. stant litore puppes.
Ergo insperata tandem tellure potiti
Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras;
Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent patrias oleo labente palaestras
Nudati socii. juvat evasisse tot urbis
Argolicas, medioque fugam tenuisse per hostis.
Interea magnum sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hiems aquilonibus asperat undas.
Aëre cavo clipeum, magni gestamen Abantis,
Postibus adversis figo, et rem carmine signo:
Aeneas haec de Danais victoribus arma.

Linquere

Linquere tum portus jubeo, et considere transtris.
Certatim socii feriunt mare, et aequora verrunt.
Protenus aerias Phaeacum abscondimus arces,
Litoraque Epiri legimus, portuque subimus
Chaonio, et celsam Buthroti ascendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat auris,
Priamiden Helenum Graias regnare per urbis,
Conjugio AEacidae Pyrrhi sceptrisque potitum:
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui; miroque incensum pectus amore,
Compellare virum, et casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classis et litora linquens.
Sollemnis cum forte dapes, et tristia dona,
Ante urbem in luco falsi Simoentis ad undam
Libabat cineri Andromache, Manisque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et geminas caussam lacrimis sacraverat aras.
Ut me conspexit venientem, et Troia circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monstris
Deriguit visu in medio: calor ossa reliquit.
Labitur, et longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
Nate dea? vivisne? aut si lux alma recessit,
Hector ubi est? dixit, lacrimasque effudit, et omnem
Implevit clamore locum. vix pauca furenti
Subjicio, et raris turbatus vocibus hisco.
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita: nam vera vides.
Heu, quis te casus dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quae digna satis Fortuna revisit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia servas?
Dejecit vultum, et demissa voce locuta est:
O felix una ante alias Priameia virgo,
Hostilem ad tumulum Trojae sub moenibus altis
Jussa mori, quae sortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
Nos, patria incensa, diversa per aequora vectae,
Stirpis Achilleae fastus, juvenemque superbum

Servi-

Servitio enixae tulimus. qui deinde secutus
Ledeam Hermionen Lacedaemoniosque Hymenaeos,
Me famulo famulamque Heleno transmisit habendam.
Ast illum creptae magno inflammatus amore
Conjugis, et scelerum Furiis agitatus Orestes,
Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Trojano a Chaone dixit:
Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere?
Aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superatne, et vescitur aura?
Quem tibi jam Troja * * * *
Ecqua tamen puero est amissae cura parentis?
Et quid in antiquam virtutem animosque virilis
Et pater AEneas et avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrimans, longosque ciebat
Incassum fletus: cum sese a moenibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus adfert,
Agnoscitque suos, laetusque ad limina ducit,
Et multum lacrimas verba inter singula fundit.
Procedo, et parvam Trojam, simulataque magnis
Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivum
Agnosco, Scaeaeque amplector limina portae.
Nec non et Teucri socia simul urbe fruuntur.
Illis porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus; paterasque tenebant.
Jamque dies, alterque dies processit; et aurae
Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quaeso:
Trojugena interpres divum, qui numina Phoebi,
Qui tripodas, Clarii laurus, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, et praepetis omina pennae:
Fare age (namque omnem cursum mihi prospera dixit
Religio, et cuncti suaserunt numine divi
Italiam petere, et terras tentare repostas:

Sola

Sola novom dictuque nefas Harpyia Celaeno
Prodigium canit, et tristis denuntiat iras,
Obscaenamque famem) quae prima pericula vito ?
Quidve sequens tantos possim superare labores ?
Hic Helenus, caesis primum de more juvencis,
Exorat pacem divum, vittasque resolvit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phoebe,
Ipse manu multo suspensum numine ducit :
Atque haec deinde canit divino ex ore sacerdos :
Nate dea, (nam te majoribus ire per altum
Auspiciis manifesta fides : sic fata deum rex
Sortitur, volvitque vices : is vertitur ordo)
Pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustres
AEquora, et Ausonio possis considere portu,
Expedior dictis. prohibent nam cetera Parcae
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno.
Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinosque ignare paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris,
Ante et Trinacria lentandus remus in unda,
Et salis Ausonii lustrandum navibus aequor,
Infernique lacus, AEaeaeque insula Circes,
Quam tuta possis urbem conponere terra.
Signa tibi dicam : tu condita mente teneto.
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus
Triginta capitum foetus enixa jacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati :
Is locus urbis erit : requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros :
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
Proxima quae nostri perfunditur aequoris aestu,
Effuge : cuncta malis habitantur moenia Graiis.
Hic et Narycii posuerunt moenia Locri,
Et Sallentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus ; hic illa ducis Meliboei
Parva Philoctetae subnixa Petilia muro.

Qui

Quin, ubi transmissae steterint trans aequora classes,
Et positis aris jam vota in litore solves,
Purpureo velare comas adopertus amictu;
Ne qua inter sanctos ignis in honore deorum
Hostilis facies occurrat, et omina turbet.
Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hic casti maneant in religione nepotes.
Ast ubi digressum Siculae te admoverit orae
Ventus, et angusti rarescent claustra Pelori;
Laeva tibi tellus, et longo laeva petantur
AEquora circuitu: dextrum fuge litus, et undas.
Haec loca vi quondam, et vasta convolsa ruina
(Tantum aevi longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt; cum protenus utraque tellus
Una foret: venit medio vi pontus, et undis
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque et urbis
Litore diductas angusto interluit aestu.
Dextrum Scylla latus, laevom inplacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, et sidera verberat unda.
At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris,
Ora exsertantem, et navis in saxa trahentem.
Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
Pube tenus: postrema inmani corpore pistris,
Delphinum caudas utero conmissa luporum.
Praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos et circumflectere cursus,
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, et caeruleis canibus resonantia saxa.
Praeterea, si qua est Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum si veris inplet Apollo,
Unum illud tibi, nate dea, proque omnibus unum
Praedicam; et repetens iterumque iterumque monebo.
Junonis magnae primum prece numen adora:
Junoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus supera donis. sic denique victor
Trinacria finis Italos mittere relicta.

Huc

Huc ubi delatus Cumaeam accesseris urbem,
Divinosque lacus, et Averna sonantia silvis;
Insanam vatem aspicies: quae rupe sub ima
Fata canit, foliisque notas et nomina mandat.
Quaecunque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent inmota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
Impulit et teneras turbavit janua frondis;
Numquam deinde cavo volitantia prendere saxo,
Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.
Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllae.
Hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti:
Quamvis increpitent socii, et vi cursus in altum
Vela vocet, possisque sinus implere secundos:
Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas.
Ipsa canat, vocemque volens atque ora resolvat.
Illa tibi Italiae populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem,
Expediet; cursusque dabit venerata secundos.
Haec sunt, quae nostra liceat te voce moneri.
Vade age, et ingentem factis fer ad aethera Trojam.
Quae postquam vates sic ore effatus amico est,
Dona dehinc auro gravia, sectoque elephanto
Imperat ad navis ferri, stipatque carinis
Ingens argentum, Dodonaeosque lebetas,
Loricam consertam hamis auroque trilicem,
Et conum insignis galeae, cristasque comantis,
Arma Neoptolemi, sunt et sua dona parenti.
Addit equos, additque duces:
Remigium supplet: socios simul instruit armis.
Interea classem velis aptare jubebat
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phoebi interpres multo compellat honore:
Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo,
Cura deum, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Ausoniae tellus: hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago praeterlabare necesse est.

Ausoni

Ausoniae pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, o felix nati pietate. quid ultra
Provehor, et fando surgentis demoror austros?
Nec minus Andromache, digressu maesta supremo,
Fert picturatas auri subtemine vestis,
Et Phrygiam Ascanio chlamydem: nec cedit honori,
Textilibusque onerat donis, ac talia fatur:
Accipe et haec, manuum tibi quae monumenta mearum
Sint, puer, et longum Andromachae testentur amorem
Conjugis Hectoreae. cape dona extrema tuorum,
O mihi sola mei super Astyanactis imago.
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat:
Et nunc aequali tecum pubesceret aevo.
Hos ego digrediens lacrimis adfibar obortis:
Vivite felices, quibus est Fortuna peracta
Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris aequor arandum:
Arva neque Ausoniae semper cedentia retro
quaerenda. effigiem Xanthi Trojamque videtis,
Quam vestrae fecere manus, melioribus (opto)
Auspiciis: et quae fuerit minus obvia Graiis.
Si quando Thybrim, vicinique Thybridis arva
Intraro, gentique meae data moenia cernam,
Cognatas urbis olim, populosque propinquos
Epiro Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus: unam faciemus utramque
Trojam animis. maneat nostros ea cura nepotes.
Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta:
Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
Sol ruit interea, et montes umbrantur opaci.
Sternimur optatae gremio telluris ad undam
Sortiti remos, passimque in litore sicco
Corpora curamus, fessos sopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, et omnis
Explorat ventos, atque auribus aera captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia caelo,
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,

Arma-

Armatumque auro circumſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta videt caelo conſtare ſereno:
Dat clarum e puppi ſignum: nos caſtra movemus,
Tentamuſque viam, et velorum pandimus alas.
Jamque rubeſcebat ſtellis Aurora fugatis,
Cum procul obſcuros colles humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates:
Italiam laeto ſocii clamore ſalutant.
Tum pater Anchiſes magnum cratera corona
Induit, implevitque mero: divoſque vocavit
Stans celſa in puppi.
Di, maris et terrae tempeſtatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, et ſpirate ſecundi.
Crebeſcunt optatae aurae, portuſque pateſcit
Jam propior, templumque apparet in arce Minervae.
Vela legunt ſocii, et proras ad litora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatus in arcum:
Objectae ſalſa ſpumant adſpergine cautes:
Ipſe latet. gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli, refugitque a litore templum.
Quatuor hic primum omen equos in gramine vidi
Tondentis campum late, candore nivali,
Et pater Anchiſes: Bellum, o terra hoſpita, portas:
Bello armantur equi: bellum haec armenta minantur.
Sed tamen idem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes, et frena jugo concordia ferre.
Spes et pacis, ait. tum numina ſancta precamur
Palladis armiſonae, quae prima accepit ovantis:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Praeceptisque Heleni, dederat quae maxima, rite
Junoni Argivae juſſos adolemus honores.
Haud mora: continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum,
Grajugenumque domos ſuſpectaque linquimus arva.
Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti
Cernitur. attollit ſe diva Lacinia contra,
Caulonique arces, et navifragum Scylaceum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur AEtna,

Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa
Audimus longe, fractasque ad litora voces:
Exsultantque vada, atque aestu miscentur arenae.
Et pater Anchises: Nimirum haec illa Charybdis:
Hos Helenus scopulos, haec saxa horrenda canebat.
Eripite, o socii: pariterque insurgite remis.
Haud minus ac jussi faciunt: primusque rudentem
Contorsit laevas proram Palinurus ad undas.
Laevam cuncta cohors remis ventisque petivit.
Tollimur in caelum curvato gurgite, et idem
Subducta ad Manis imos desedimus unda.
Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:
Ter spumam elisam et rorantia vidimus astra.
Interea fessos ventus cum sole reliquit;
Ignarique viae Cyclopum adlabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, et ingens
Ipse; sed horrificis juxta tonat AEtna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem,
Turbine fumantem piceo et candente favilla:
Attollitque globos flammarum, et sidera lambit:
Interdum scopulos avulsaque viscera montis
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exaestuat imo.
Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemque insuper AEtnam
Impositam, ruptis flammam exspirare caminis;
Et, fessum quoties mutet latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, et caelum subtexere fumo.
Noctem illam tecti silvis immania monstra
Perferimus: nec, quae sonitum det caussa, videmus.
Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus aethra
Siderea polus; obscuro sed nubila caelo:
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Postera jamque dies primo surgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram:
Cum subito e silvis, macie confecta suprema,
Ignoti nova forma viri miserandaque cultu
Procedit, supplexque manus ad litora tendit.

Respici

Respicimus. dira illuvies, immissaque barba,
Consertum tegumen spinis: at cetera Graius,
Et quondam patriis ad Trojam missus in armis.
Isque ubi Dardanios habitus et Troia vidit
Arma procul; paullum aspectu conterritus haesit,
Continuitque gradum: mox sese ad litora praeceps
Cum fletu precibusque tulit. Per sidera testor,
Per superos, atque hoc caeli spirabile lumen;
Tollite me, Teucri: quascumque abducite terras.
Hoc sat erit. scio me Danais e classibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiisse Penates.
Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto.
Si pereo, manibus hominum periisse juvabit.
Dixerat: et genua amplexus, genibusque volutans
Haerebat. qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur: quae deinde agitet Fortuna, fateri.
Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,
Dat juveni; atque animum praesenti pignore firmat.
Ille haec, deposita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulixi,
Nomen Achemenides, Trojam genitore Adamasto
Paupere (mansissetque utinam Fortuna!) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socii vasto Cyclopis in antro
Deseruere. domus sanie dapibusque cruentis,
Intus opaca, ingens. ipse arduus, altaque pulsat
Sidera, (Di, talem terris avertite pestem)
Nec visu facilis, nec dictu adfabilis ulli,
Visceribus miserorum et sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro,
Prensa manu magna, medio resupinus in antro
Frangere ad saxum, sanieque exspersa natarent
Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, et trepidi tremerent sub dentibus artus.
Haud inpune quidem. nec talia passus Ulixes,
Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus

Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
Immensus, saniem eructans ac fructa cruento
Per somnum commixta mero; nos, magna precati
Numina, sortitique vices, una undique circum
Fundimur, et telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva solum sub fronte latebat,
Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar;
Et tandem laeti sociorum ulciscimur umbras.
Sed fugite, o miseri, fugite, atque ab litore funem
Rumpite.
Nam qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pressat,
Centum alii curva haec habitant ad litora vulgo
Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
Tertia jam lunae se cornua lumine complent,
Cum vitam in silvis, inter deserta ferarum
Lustra domosque traho, vastosque ab rupe Cyclopas
Prospicio, sonitumque pedum vocemque tremisco.
Victum infelicem baccas lapidosique corna
Dant rami, et vulsis pascunt radicibus herbae.
Omnia conlustrans, hanc primum ad litora classem
Conspexi venientem. huic me, quaecumque fuisset,
Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animam hanc potius quocumque absumite leto.
Vix ea fatus erat: summo cum monte videmus
Ipsum inter pecudes vasta se mole moventem
pastorem Polyphemum, et litora nota petentem:
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum.
Trunca manum pinus regit, et vestigia firmat:
Lanigerae comitantur oves: ea sola voluptas,
Solamenque mali.
Postquam altos tetigit fluctus, et ad aequora venit:
Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem;
Dentibus infrendens gemitu: graditurque per aequor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, sic merito; tacitique incidere funem.
Verrimus et proni certantibus aequora remis

Sensit

Senſit, et ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum ubi nulla datur dextram adfectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus aequare ſequendo;
Clamorem immenſum tollit: quo pontus, et omnes
Intremuere undae, penituſque exterrita tellus
Italiae, curviſque immugiit AEtna cavernis.
At genus e ſilvis Cyclopum et montibus altis
Excitum ruit ad portus, et litora conplent.
Cernimus adſtantis nequicquam lumine torvo
AEtnaeos fratres, caelo capita alta ferentis,
Concilium horrendum: quales cum vertice celſo
Aeriae querceus, aut coniferae cypariſſi
Conſtiterunt, ſilva alta Jovis, lucuſve Dianae.
Praecipites metus acer agit quocumque rudentis
Excutere, et ventis intendere vela ſecundis.
Contra juſſa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim
Inter utramque viam, leti diſcrimine parvo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retro.
Ecce autem Boreas anguſta ab ſede Pelori
Miſſus adeſt. vivo praetervehor oſtia ſaxo
Pantagiae, Megaroſque ſinus, Tapſumque jacentem.
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Litora Achemenides, comes infelicis Ulixi.
Sicanio praetenta ſinu jacet inſula contra
Plemmyrium undoſum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare: qui nunc
Ore Arethuſa tuo Siculis confunditur undis.
Juſſi numina magna loci veneramur: et inde
Exſupero praepingue ſolum ſtagnantis Helori,
Hinc altas cautes projectaque ſaxa Pachyni
Radimus, et fatis numquam conceſſa moveri
Adparet Camerina procul, campique Geloi,
Immaniſque Gela fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Acragas oſtentat maxima longe
Moenia, magnanimum quondam generator equorum.
Teque datis linquo ventis, palmoſa Selinus.
Et vada dura lego ſaxis Lilybeia caecis.

Hinc

Hinc Drepani me portus et inhaetabilis ora
Accipit. hic, pelagi tot tempestatibus actus,
Heu genitorem, omnis curae casusque levamen,
Amitto Anchisen. hic me, pater optime, fessum
Deseris, heu, tantis nequicquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
Hic labor extremus, longarum haec meta viarum.
Hinc me digressum vestris deus adpulit oris.
Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
Fata renarrabat divom, cursusque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

AENEIDOS Lib. IV.

At regina gravi jamdudum saucia cura
Vulnus alit venis, et caeco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusque recursat
Gentis honos. haerent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phoebea lustrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Cum sic unanimam adloquitur male sana sororem:
Anna soror, quae me suspensam insomnia terrent!
Quis novus hic nostris successit sedibus hospes!
Quem sese ore ferens! quam forti pectore, et armis!
Credo equidem (nec vana fides) genus esse deorum.
Degeneres animos timor arguit. heu, quibus ille
Jactatus fatis! quae bella exhausta canebat!
Mihi non animo fixum immotumque sederet,
Ne cui me vinclo vellem sociare jugali,
Postquam primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertaesum thalami taedaeque fuissem;
Huic uni forsan potui succumbere culpae.
Anna, fatebor enim: miseri post fata Sichaei
Conjugis, et sparsos fraterna caede Penatis,

Solus hic inflexit sensus, animumque labantem
Impulit. agnosco veteris vestigia flammae.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentis umbras Erebi noctemque profundam,
Ante, pudor, quam te violo, aut tua jura resolvo.
Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores
Abstulit. ille habeat secum, servetque sepulcro.
Sic effata sinum lacrimis inplevit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta sorori,
Solane perpetua maerens carpere juventa?
Nec dulcis natos, Veneris nec praemia noris?
Id cinerem aut manis credis curare sepultos?
Esto: aegram nulli quondam flexere mariti:
Non Libyae, non ante Tyro despectus Iarbas,
Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit. placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum consederis arvis?
Hinc Gaetulae urbes, genus insuperabile bello,
Et Numidae infreni cingunt, et inhospita Syrtis:
Hinc deserta siti regio, lateque furentes
Barcaei. quid bella Tyro surgentia dicam,
Germanique minas?
Dis equidem auspicibus reor et Junone secunda
Hunc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu urbem, soror, hanc cernes! quae surgere regna
Conjugio tali! Teucrum comitantibus armis,
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modo posce deos veniam, sacrisque litatis
Indulge hospitio, causasque innecte morandi:
Dum pelago desaevit hiems, et aquosus Orion,
Quassataeque rates, dum non tractabile caelum.
His dictis incensum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiae menti, solvitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentis
Legiferae Cereri, Phoeboque, patrique Lyaco:
Junoni ante omnis, cui vincla jugalia curae.

Ipsa

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccae media inter cornua fundit:
Aut ante ora deum pinguis spatiatur ad aras,
Instauratque diem donis; pecudumque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.
Heu vatum ignarae mentes! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? est mollis flamma medullas
Interea, et tacitum vivit sub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totaque vagatur
Urbe furens: qualis conjecta cerva sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
Nescius. illa fuga silvas saltusque peragrat
Dictaeos: haeret lateri letalis arundo.
Nunc media AEnean secum per moenia ducit,
Sidoniasque ostentat opes, urbemque paratam.
Incipit effari, mediaque in voce resistit.
Nunc eadem, labente die, convivia quaerit,
Iliacosque iterum demens audire labores
Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Post, ubi digressi, lumenque obscura vicissim
Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos:
Sola domo maeret vacua, stratisque relictis
Incubat. illum absens absentem auditque videtque:
Aut gremio Ascanium genitoris imagine capta
Detinet, infandum si fallere possit amorem.
Non coeptae adsurgunt turres; non arma juventus
Exercet, portusve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minaeque
Murorum ingentes, aequataque machina caelo.
Quam simul ac tali persensit peste teneri
Cara Jovis conjux; nec famam obstare furori;
Talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem et spolia ampla referris
Tuque puerque tuus: magnum et memorabile nomen;
Una dolo divom si femina victa duorum est.
Nec me adeo fallit, veritam te moenia nostra
Suspectas habuisse domos Carthaginis altae.

Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem aeternam pactosque Hymenaeos
Exercemus? habes, tota quod mente petisti.
Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribusque regamus
Auspiciis: liceat Phrygio servire marito,
Dota isque tuae Tyrios permittere dextrae.
Olli (sensit enim simulata mente locutam,
Quo regnum Italiae Libycas averteret oras)
Sic contra est ingressa Venus: Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
Si modo, quod memoras, factum fortuna sequatur.
Sed fatis incerta feror, si Juppiter unam
Esse velit Tyriis urbem Trojaque profectis,
Miscerive probet populos, aut foedera jungi.
Tu conjux: tibi fas animum tentare precando.
Perge: sequar. Tum sic excepit regia Juno:
Mecum erit iste labor. nunc, qua ratione, quod instat,
Confieri possit, paucis (adverte) docebo.
Venatum AEneas unaque miserrima Dido
In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.
His ego nigrantem commixta grandine nimbum,
Dum trepidant alae, saltusque indagine cingunt,
Desuper infundam, et tonitru caelum omne ciebo.
Diffugient comites, et nocte tegentur opaca:
Speluncam Dido dux et Trojanus eandem
Devenient. adero, et, tua si mihi certa voluntas,
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenaeus erit. Non adversata petenti
Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
It portis jubare exorto delecta juventus,
Retia rara, plagae, lato venabula ferro,
Massylique ruunt equites, et odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Poenorum exspectant: ostroque insignis et auro
Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.

Tandem progreditur, magna stipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
Nec non et Phrygii comites, et laetus Iulus,
Incedunt. ipse ante alios pulcherrimus omnis
Infert se socium AEneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hibernam Lyciam, Xanthique fluenta
Deserit; ac Delum maternam invisit Apollo,
Instauratque choros: mixtique altaria circum
Cretesque Dryopesque fremunt, pictique Agathyrsi:
Ipse jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela sonant humeris. haud illo segnior ibat
AEneas: tantum egregio decus enitet ore.
Postquam altos ventum in montis, atque invia lustra:
Ecce ferae saxi dejectae vertice caprae
Decurrere jugis: alia de parte patentis
Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, montisque relinquunt.
At puer Ascanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: jamque hos cursu, jam praeterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.
Interea magno misceri murmure caelum
Incipit. insequitur commixta grandine nimbus.
Et Tyrii comites passim, et Trojana juventus,
Dardaniusque nepos Veneris, diversa per agros
Tecta metu petiere. ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux et Trojanus eandem
Deveniunt. prima et Tellus et pronuba Juno
Dant signum: fulsere ignes, et conscius aether
Connubiis: summoque ululârunt vertice Nymphae.
Ille dies primus laeti primusque malorum
Causa fuit. neque enim specie famave movetur,
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:
Conjugium vocat. hoc praetexit nomine culpam.
Extemplo Libyae magnas it Fama per urbis:

Fama, malum qua non aliud velocius ullum
Mobilitate viget, viresque adquirit eundo;
Parva metu primo, mox sese adtollit in auras,
Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira inritata deorum,
Extremam, ut perhibent, Coeo Enceladoque sororem
Progenuit; pedibus celerem, et pernicibus alis.
Monstrum horrendum, ingens: cui quot sunt corpore plumae,
Tot vigiles oculi subter, mirabile dictu,
Tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit auris.
Nocte volat caeli medio terraeque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, et magnas territat urbis;
Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.
Haec tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens, et pariter facta atque infecta canebat:
Venisse AEnean Trojano a sanguine cretum,
Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido:
Nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fovere
Regnorum inmemores, turpique cupidine captos.
Haec passim dea foeda virum diffundit in ora.
Protenus ad regem cursus detorquet Iarban,
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras,
Hic Hammone satus rapta Garamantide Nympha,
Templa Jovi centum, latis inmania regnis,
Centum aras posuit, vigilemque sacraverat ignem,
Excubias divum aeternas, pecudumque cruore
Pingue solum, et variis florentia limina sertis.
Isque amens animi, et rumore accensus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina divum,
Multa Jovem manibus supplex orasse supinis:
Juppiter omnipotens, cui nunc Mauresia pictis
Gens epulata toris Lenaeum libat honorem,
Aspicis haec? an te, genitor, cum fulmina torques,
Nequicquam horremus? caecique in nubibus ignes
Terrificant animos, et inania murmura miscent?

Femina, quae noſtris errans in finibus urbem
Exiguam pretio poſuit, cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra
Reppulit, ac dominum AEnean in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu,
Maeonia mentum mitra crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur. nos munera templis
Quippe tuis ferimus: famamque fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, arasque tenentem
Audiit omnipotens, oculoſque ad moenia torſit
Regia, et oblitos famae melioris amantis.
Tum ſic Mercurium adloquitur, ac talia mandat:
Vade age, nate, voca Zephyros, et labere pennis,
Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Exſpectat, fatiſque datas non reſpicit urbis,
Adloquere, et celeris defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genetrix pulcherrima talem
Promiſit, Graiumque ideo bis vindicat armis:
Sed fore, qui gravidam imperiis, belloque frementem
Italiam regeret, genus alto a ſanguine Teucri
Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem;
Aſcanione pater Romanas invidet arces?
Quid ſtruit; aut qua ſpe inimica in gente moratur?
Nec prolem Auſoniam, et Lavinia reſpicit arva?
Naviget. haec ſumma eſt: hic noſtri nuntius eſto.
Dixerat. ille patris magni parere parabat
Imperio: et primum pedibus talaria nectit
Aurea: quae ſublimem alis, ſive aequora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit. hac animas ille evocat Orco
Pallentis, alias ſub triſtia Tartara mittit;
Dat ſomnos adimitque, et lumina morte reſignat.
Illa fretus agit ventos, et turbida tranat
Nubila: jamque volans apicem et latera ardua cernit
Atlantis duri, caelum qui vertice fulcit;
Atlantis, cinctum aſſidue cui nubibus atris

Piniferum caput et vento pulsatur et imbri:
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Praecipitant senis, et glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Constitit: hinc toto praeceps se corpore ad undas
Misit; avi similis, quae circum litora, circum
Piscosos scopulos humilis volat aequora juxta.
Haud aliter terras inter caelumque volabat,
Litus arenosum Libyae ventosque secabat
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
AEnean fundantem arces ac tecta novantem.
Conspicit: atque illi stellatus jaspide fulva
Ensis erat, Tyrioque ardebat murice laena,
Demissa ex humeris: dives quae munera Dido
Fecerat, et tenui telas discreverat auro.
Continuo invadit: Tu nunc Carthaginis altae
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Exstruis? heu regni rerumque oblite tuarum?
Ipse deum tibi me claro demittit Olympo
Regnator, caelum et terras qui numine torquet:
Ipse haec ferre jubet celeris mandata per auras.
Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec super ipse tua moliris laude laborem;
Ascanium surgentem, et spes heredis Iuli
Respice; cui regnum Italiae Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus
Mortalis visus medio sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At vero AEneas aspectu obmutuit amens,
Arrectaeque horrore comae, et vox faucibus haesit.
Ardet abire fuga, dulcisque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperioque deorum.
Heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat adfatu? quae prima exordia sumat?
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partisque rapit varias, perque omnia versat.

Haec

Haec alternanti potior sententia visa est:
Mnesthea Sergestumque vocat, fortemque Cloanthum:
Classem aptent taciti, socios ad litora cogant;
Arma parent, et, quae sit rebus causa novandis,
Dissimulent. sese interea, quando optima Dido
Nesciat, et tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, et quae mollissima fandi
Tempora; qui rebus dexter modus. Ocius omnes
Imperio laeti parent, ac jussa faciunt.
At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
Praesensit, motusque excepit prima futuros;
Omnia tuta timens, eadem impia fama furenti
Detulit armari classem, cursumque parari.
Saevit inops animi, totamque incensa per urbem
Bacchatur, qualis commotus excita sacris
Thyias, ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithaeron.
Tandem his AEneam compellat vocibus ultro:
Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum
Posse nefas? tacitusque mea decedere terra?
Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hiberno moliris sidere classem,
Et mediis properas aquilonibus ire per altum,
Crudelis? quid si non arva aliena domosque
Ignotas peteres, et Troja antiqua maneret;
Troja per undosum peteretur classibus aequor?
Mene fugis? per ego has lacrymas, dextramque tuam te,
(Quando aliud mihi jam miserae nihil ipsa reliqui)
Per connubia nostra, per inceptos Hymenaeos;
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum, miserere domus labentis, et istam,
Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycae gentes Nomadumque tyranni
Odere, infensi Tyrii: te propter eundem
Extinctus pudor, et, qua sola sidera adibam,
Fama prior, cui me moribundam deseris, hospes?
Hoc solum nomen quoniam de conjuge restat.

Quid moror? an mea Pygmalion dum moenia frater
Deſtruat, aut captam ducat Gaetulus Iarbas?
Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſuboles; ſi quis mihi parvulus aula
Luderet AEneas, qui te tamen ore referret;
Non equidem omnino capta ac deſerta viderer.
Dixerat. ille Jovis monitis inmota tenebat
Lumina, et obnixus curam ſub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quae plurima fando
Enumerare vales, numquam, regina, negabo
Promeritam: nec me meminiſſe pigebit Eliſſae;
Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos regit artus.
Pro re pauca loquar. neque ego hanc abſcondere furto
Speravi, ne finge, fugam; nec conjugis umquam
Praetendi taedas, aut haec in foedera veni.
Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpiciis, et ſponte mea componere curas;
Urbem Trojanam primum dulciſque meorum
Reliquias colerem: Priami tecta alta manerent;
Et recidiva manu poſuiſſem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo,
Italiam Lyciae juſſere capeſſere ſortes.
Hic amor, haec patria eſt. ſi te Carthaginis arces
Phoeniſſam, Libycaeque aſpectus detinet urbis;
Quae tandem, Auſonia Teucros conſidere terra,
Invidia eſt? et nos fas extera quaerere regna.
Me patris Anchiſae, quotiens humentibus umbris
Nox operit terras, quotiens aſtra ignea ſurgunt,
Admonet in ſomnis et turbida terret imago.
Me puer Aſcanius, capitiſque injuria cari,
Quem regno Heſperiae fraudo, et fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres divum Jove miſſus ab ipſo
(Teſtor utrumque caput) celeris mandata per auras
Detulit. ipſe deum maniſeſto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi.
Deſine meque tuis incendere teque querelis:
Italiam non ſponte ſequor.

Talia

Talia dicentem jamdudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, et sic accensa profatur:
Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanaeque admorunt ubera tigres.
Nam quid dissimulo, aut quae me ad majora reservo?
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lacrimas victus dedit, aut miseratus amantem est?
Quae quibus anteferam? jam jam nec maxima Juno,
Nec Saturnius haec oculis pater aspicit aequis.
Nusquam tuta fides. ejectum litore, egentem
Excepi, et regni demens in parte locavi.
Amissam classem, socios a morte reduxi.
Heu furiis incensa feror! nunc augur Apollo,
Nunc Lyciae sortes, nunc et Jove missus ab ipso
Interpres divum fert horrida jussa per auras.
Scilicet is superis labor est: ea cura quietos
Sollicitat. neque te teneo, neque dicta refello.
I, sequere Italiam ventis: pete regna per undas.
Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
Supplicia hausurum scopulis, et nomine Dido
Saepe vocaturum. sequar atris ignibus absens:
Et, cum frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero. dabis improbe, poenas.
Audiam, et haec manis veniet mihi fama sub imos.
His medium dictis sermonem abrumpit, et auras
Aegra fugit, seque ex oculis avertit et aufert,
Linquens multa metu cunctantem, et multa parantem
Dicere. suscipiunt famulae, conlabsaque membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt.
At pius AEneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, et dictis avertere curas;
Multa gemens, magnoque animum labefactus amore;
Jussa tamen divum exsequitur, classemque revisit.
Tum vero Teucri incumbunt, et litore celsas
Deducunt toto navis. natat uncta carina:
Frondentisque ferunt remos, et robora silvis

Infabricata, fugae ſtudio.
Migrantis cernas, totaque ex urbe ruentis:
Ac veluti ingentem formicae farris acervum
Cum populant, hiemis memores, tectoque reponunt:
It nigrum campis agmen, praedamque per herbas
Convectant calle anguſto: pars grandia trudunt
Obnixae frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Caſtigantque moras: opere omnis ſemita fervet.
Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia ſenſus?
Quoſve dabas gemitus, cum litora fervere late
Proſpiceres arce ex ſumma, totumque videres
Miſceri ante oculos tantis clamoribus aequor?
Inprobe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrimas, iterum tentare precando
Cogitur, et ſupplex animos ſubmittere amori:
Ne quid inexpertum fruſtra moritura relinquat.
Anna, vides toto properari litore circum.
Undique convenere: vocat jam carbaſus auras:
Puppibus et laeti nautae impoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre, ſoror, potero. miſerae hoc tamen unum
Exſequere, Anna, mihi. ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus:
Sola viri mollis aditus, et tempora noras.
I, ſoror; atque hoſtem ſupplex adfare ſuperbum:
Non ego cum Danais Trojanam exſcindere gentem
Aulide juravi, claſſemve ad Pergama miſi:
Nec patris Anchiſae cinerem manive revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in auris?
Quo ruit? extremum hoc miſerae det munus amanti:
Exſpectet facilemque fugam, ventoſque ferentis,
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro;
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat.
Tempus inane peto, requiem ſpatiumque furori;
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam: miſerere ſororis:
Quam mihi cum dederis, cumulatam morte remittam.
Talibus orabat, taliſque miſerrima fletus

Fer-

Fertque refertque soror: sed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obstant, placidasque viri deus obstruit auris.
Ac velut, annoso validam cum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant, it stridor; et alte
Consternunt terram concusso stipite frondes:
Ipsa haeret scopulis: et, quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
Haud secus assiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, et magno persentit pectore curas.
Mens inmota manet: lacrimae volvuntur inanes.
Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: taedet caeli convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat;
Vidit, turicremis cum dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
Fusaque in obscenum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
Praeterea fuit in tectis de marmore templum
Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis et festa fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces et verba vocantis
Visa viri; nox cum terras obscura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Saepe queri, et longas in fletum ducere voces.
Multaque praeterea vatum praedicta priorum
Terribili monitu horrificant. agit ipse furentem
In somnis ferus AEneas: semperque relinqui
Sola sibi, semper longam incomitata videtur
Ire viam, et Tyrios deserta quaerere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et solem geminum, et duplices se ostendere Thebas;
Aut Agamemnonius scaenis agitatus Orestes;
Armatam facibus matrem et serpentibus atris
Cum fugit; ultricesque sedent in limine Dirae.
Ergo ubi concepit Furias evicta dolore,
Decrevitque mori, tempus secum ipsa modumque

Exigis

Exigit, et, maestam dictis adgressa sororem,
Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat:
Inveni, germana, viam, (gratare sorori)
Quae mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem.
Oceani finem juxta, solemque cadentem,
Ultimus AEthiopum locus est, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum;
Hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos:
Hesperidum templi custos, epulasque draconi
Quae dabat, et sacros servabat in arbore ramos;
Spargens humida mella soporiferumque papaver.
Haec se carminibus promittit solvere mentis,
Quas velit; ast aliis duras inmittere curas;
Sistere aquam fluviis, et vertere sidera retro:
Nocturnosque ciet manis. mugire videbis
Sub pedibus terram, et descendere montibus ornos.
Testor, cara, deos, et te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artis.
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
Erige, et arma viri, thalamo quae fixa reliquit
Impius, exuviasque omnis, lectumque jugalem,
Quo perii, superinponas. abolere nefandi
Cuncta viri monumenta jubet monstratque sacerdos.
Haec effata silet. pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna novis praetexere funera sacris
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit, aut graviora timet, quam morte Sichaei.
Ergo jussa parat.
At regina pyra penetrali in sede sub auras
Erecta ingenti, taedis atque ilice secta,
Intenditque locum sertis, et fronde coronat
Funerea: super exuvias, ensemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stant arae circum, et crinis effusa sacerdos
Tercentum tonat ore deos, Erebumque, Chaosque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae.
Sparserat et latices simulatos fontis Averni:
Falcibus et messae ad lunam quaeruntur aenis

Pubes

Pubentes herbae, nigri cum lacte veneni:
Quaeritur et nascentis equi de fronte revolsus,
Et matri praereptus amor.
Ipsa mola, manibusque piis, altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta,
Testatur moritura deos, et conscia fati
Sidera: tum, si quod non aequo foedere amantis
Curae numen habet, justumque memorque precatur.
Nox erat; et placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, silvaeque et saeva quierant
Aequora: cum medio volvuntur sidera lapsu,
Cum tacet omnis ager: pecudes, pictaeque volucres,
Quaeque lacus late liquidos, quaeque aspera dumis
Rura tenent, somno positae sub nocte silenti
Lenibant curas, et corda oblita laborum.
At non infelix animi Phoenissa, neque umquam
Solvitur in somnos, oculisve aut pectore noctem
Accipit. ingeminant curae: rursusque resurgens
Saevit amor, magnoque irarum fluctuat aestu.
Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat:
En quid ago? rursusne procos inrisa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia supplex,
Quos ego sim toties jam dedignata maritos?
Iucas igitur classis atque ultima Teucrum
Jussa sequar? quiane auxilio juvat ante levatos,
Et bene apud memores veteris stat gratia facti?
Quis me autem (fac velle) sinet, ratibusve superbis
Invisam accipiet? nescis heu, perdita, necdum
Laomedonteae sentis perjuria gentis?
Quid tum? sola fuga nautas comitabor ovantis?
An Tyriis, omnique manu stipata meorum
Inferar? et quos Sidonia vix urbe revelli,
Rursus agam pelago, et ventis dare vela jubebo?
Quin morere, ut merita es; ferroque averte dolorem.
Tu lacrimis evicta meis, tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atque objicis hosti.
Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more ferae, talis nec tangere curas?

Non

Non servata fides, cineri promissa Sichaeo.
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
AEneas celsa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat somnos, rebus jam rite paratis.
Huic se forma dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est;
Omnia Mercurio similis, vocemque coloremque,
Et crinis flavos, et membra decora juventae:
Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?
Nec, quae circumstent te deinde pericula, cernis?
Demens! nec zephyros audis spirare secundos?
Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat aestu.
Non fugis hinc praeceps, dum praecipitare potestas?
Jam mare turbari trabibus, saevasque videbis
Conlucere faces, jam fervere litora flammis;
Si te his adtigerit terris Aurora morantem.
Eja age, rumpe moras. varium et mutabile semper
Femina. sic fatus nocti se inmiscuit atrae.
Tum vero AEneas, subitis exterritus umbris,
Corripit e somno corpus, sociosque fatigat:
Praecipites vigilate, viri, et considite transtris:
Solvite vela citi. deus aethere missus ab alto,
Festinare fugam, tortosque incidere funis,
Ecce iterum stimulat. sequimur te, sancte deorum,
Quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes,
Adsis o, placidusque juves, et sidera caelo
Dextra feras. dixit: vaginaque eripit ensem
Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnis simul ardor habet; rapiuntque, ruuntque,
Litora deseruere: latet sub classibus aequor.
Annixi torquent spumas, et caerula verrunt.
Et jam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Regina e speculis, ut primum albescere lucem
Vidit, et aequatis classem procedere velis,
Litoraque, et vacuos sensit sine remige portus;
Terque quaterque manu pectus percussa decorum,

Flaventisque abscissa comas, Pro Juppiter! ibit
Hic, ait, et nostris inluserit advena regnis?
Non arma expedient, totaque ex urbe sequentur,
Diripientque rates alii navalibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut ubi sum? quae mentem insania mutat?
Infelix Dido! nunc te fata impia tangunt.
Tum decuit, cum sceptra dabas. en dextra fidesque!
Quem secum patrios aiunt portare Penatis:
Quem subiisse humeris confectum aetate parentem!
Non potui abreptum divellere corpus, et undis
Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro
Ascanium, patriisque epulandum apponere mensis?
Verum anceps pugnae fuerat fortuna. fuisset.
Quem metui moritura? faces in castra tulissem,
Implessemque foros flammis, natumque patremque
Cum genere exstinxem, memet super ipsa dedissem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,
Tuque harum interpres curarum, et conscia Juno,
Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbis,
Et Dirae ultrices, et di morientis Elissae,
Accipite haec, meritumque malis advertite numen,
Et nostras audite preces. si tangere portus,
Infandum caput ac terris adnare necesse est,
Et sic fata Jovis poscunt; hic terminus haeret:
At bello audacis populi vexatus et armis,
Finibus extorris, complexu avulsus Iuli,
Auxilium imploret, videatque indigna suorum
Funera: nec, cum se sub leges pacis iniquae
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur:
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Haec precor: hanc vocem extremam cum sanguine fundo.
Tum vos, o Tyrii, stirpem et genus omne futurum
Exercete odiis, cinerique haec mittite nostro
Munera. nullus amor populis, nec foedera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor;

Qui

Qui face Dardanios ferroque sequare colonos,
Nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires:
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotesque.
Haec ait, et partis animum versabat in omnis;
Invisam quaerens quamprimum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem adfata Sichaei;
Namque suam patria antiqua cinis ater habebat:
Annam, cara mihi nutrix, huc siste sororem:
Dic corpus properet fluviali spargere lympha,
Et pecudes secum et monstrata piacula ducat:
Sic veniat, tuque ipsa pia tege tempora vitta.
Sacra Jovi Stygio, quae rite incepta paravi,
Perficere est animus, finemque imponere curis:
Dardaniique rogum capitis permittere flammae.
Sic ait. illa gradum studio celerabat anili.
At trepida, et coeptis inmanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculisque trementis
Interfusa genas, et pallida morte futura,
Interiora domus inrumpit limina, et altos
Conscendit furibunda rogos, ensemque recludit
Dardanium, non hos quaesitum munus in usus.
Hic, postquam Iliacas vestis notumque cubile
Conspexit, paulum lacrimis et mente morata,
Incubuitque toro, dixitque novissima verba:
Dulces exuviae, dum fata deusque sinebant,
Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis.
Vixi, et, quem dederat cursum fortuna, peregi:
Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
Urbem praeclaram statui: mea moenia vidi:
Ulta virum, poenas inimico a fratre recepi:
Felix, heu nimium felix, si litora tantum
Numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae!
Dixit, et, os impressa toro, Moriemur inultae?
Sed moriamur, ait. sic, sic juvat ire sub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, et nostrae secum ferat omina mortis.
Dixerat. atque illum media inter talia ferro

Con-

Conlabsam aspiciunt comites, ensemque cruore
Spumantem, sparsasque manus. it clamor ad alta
Atria: concussam bacchatur fama per urbem.
Lamentis, gemituque, et femineo ululatu
Tecta fremunt: resonat magnis plangoribus aether.
Non aliter, quam si immissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammaeque furentes
Culmina perque hominum volvantur perque deorum.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita cursu,
Unguibus ora soror foedans, et pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iste mihi, hoc ignes araeque parabant?
Quid primum deserta querar? comitemne sororem
Sprevisti moriens? eadem me ad fata vocasses:
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisset.
His etiam struxi manibus, patriosque vocavi
Voce deos, sic te ut posita crudelis abessem?
Exstinxsti me teque, soror, populumque, patresque
Sidonios, urbemque tuam. date vulnera lymphis
Abluam, et, extremus si quis super halitus errat,
Ore legam. sic fata gradus evaserat altos,
Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
Illa gravis oculos conata attollere, rursus
Deficit. infixum stridit sub pectore vulnus.
Ter sese attollens cubitoque adnixa levavit:
Ter revoluta toro est, oculisque errantibus alto
Quaesivit caelo lucem, ingemuitque reperta.
Tum Juno omnipotens, longum miserata dolorem,
Difficilisque obitus, Irim demisit Olympo,
Quae luctantem animam nexosque resolveret artus.
Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed misera ante diem, subitoque accensa furore,
Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per caelum roscida pennis,
Mille trahens varios adverso sole colores,

Devo-

Devolat, et supra caput adstitit: Hunc ego Diti
Sacrum jussa fero, teque isto corpore solvo.
Sic ait, et dextra crinem secat. omnis et una
Dilabsus calor, atque in ventos vita recessit.

AENEIDOS LIB. V.

INTEREA medium AEneas jam classe tenebat
Certus iter, fluctusque atros aquilone secabat.
Moenia respiciens, quae jam infelicis Elissae
Conlucent flammis. quae tantum accenderit ignem
Causa latet: duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque, furens quid femina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla
Occurrit tellus; maria undique, et undique caelum:
Olli caeruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hiememque ferens, et inhorruit unda tenebris.
Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta,
Heu! quianam tanti cinxerunt aethera nimbi?
Quidve, pater Neptune, paras? sic deinde locutus
Conligere arma jubet, validisque incumbere remis;
Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime AEnea, non, si mihi Juppiter auctor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere caelo.
Mutati transversa fremunt, et vespere ab atro
Consurgunt venti, atque in nubem cogitur aer.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. superat quoniam Fortuna, sequamur:
Quoque vocat, vertamus iter. nec litora longe
Fida reor fraterna Erycis, portusque Sicanos:
Si modo rite memor servata remetior astra.
Tum pius AEneas: Equidem sic poscere ventos
Jamdudum; et frustra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. an sit mihi gratior ulla,

Quo

quove magis fessis optem dimittere navis,
Quam quae Dardanium tellus mihi servat Acesten,
Et patris Anchisae gremio complectitur ossa?
Hoc ubi dicta, petunt portus: et vela secundi
Intendunt zephyri. fertur cita gurgite classis:
Laetus tandem laeti notae advertuntur arenae.
At procul excelso miratus vertice montis
Adventum sociasque rates, occurrit Acestes,
Horridus in jaculis et pelle Libystidis ursae:
Troja Crinisso conceptum flumine mater
Quem genuit. verum non inmemor ille parentum
Contatur reduces, et gaza laetus agresti
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera cum primo stellas Oriente fugarat
Clara dies; socios in coetum litore ab omni
Advocat AEneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidae magni, genus alto a sanguine divum,
Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo reliquias divinique ossa parentis
Condidimus terra, moestasque sacravimus aras.
Jamque dies (ni fallor) adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum (sic di voluistis) habebo.
Hunc ego, Gaetulis agerem si Syrtibus exsul,
Argolicove mari deprensus, et urbe Mycenae;
Annua vota tamen sollemnisque ordine pompas
Exequerer; strueremque suis altaria donis.
Nec nè ultro ad cineres ipsius et ossa parentis,
Haud equidem sine mente, reor, sine numine divum
Adsumus, et portus delati intramus amicos.
Ergo agite, et laetum cuncti celebremus honorem:
Poscamus ventos. atque haec me sacra quotannis
Urbe velint posita templis sibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troja generatus Acestes
Dat numero capita in navis. adhibete Penatis
Et patrios epulis, et quos colit hospes Acestes.
Praeterea, si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem,
Prima citae Teucris ponam certamina classis.

Quique

Quique pedum cursu valet, et qui viribus audax,
Aut jaculo incedit melior, levibusque sagittis,
Seu crudo fidit pugnam committere caestu:
Cuncti adsint, meritaeque exspectent praemia palmae.
Ore favete omnes, et cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto.
Hoc Helymus facit, hoc aevi maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius: sequitur quos cetera pubes.
Ille e concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterva.
Hic duo rite mero libans carchesia Baccho,
Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro,
Purpureosque jacit flores, ac talia fatur:
Salve, sancte parens: iterum salvete recepti
Nequicquam cineres, animaeque umbraeque paternae.
Non licuit finis Italos fataliaque arva,
Non tecum Ausonium, quicumque est, quaerere Tybrim.
Dixerat haec: adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placide tumulum, labsusque per aras:
Caeruleae cui terga notae, maculosus et auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverso sole colores.
Obstupuit visu AEneas. ille agmine longo
Tandem inter pateras, et levia pocula serpens,
Libavitque dapes, rursusque innoxius imo
Successit tumulo, et depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
Incertus Geniumne loci, famulumne parentis
Esse putet: caedit quinas de more bidentis,
Totque sues, totidem nigrantis terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchisae magni, manisque Acheronte remissos.
Nec non et socii, quae cuique est copia, laeti
Dona ferunt: onerantque aras, mactantque juvencos.
Ordine aena locant alii, fusique per herbam
Subjiciunt veribus prunas, et viscera torrent.

Exſpectata dies aderat, nonamque ſerena
Auroram Phaethontis equi jam luce vehebant:
Famaque finitimos et clari nomen Aceſtae
Excierat. Iaeto complerant litora coetu
Viſuri AEneadas, pars et certare parati.
Munera principio ante oculos circoque locantur
In medio ſacri tripodes, viridesque coronae,
Et palmae, pretium victoribus, armaque, et oſtro
Perfuſae veſtes, argenti aurique talentum:
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quatuor, ex omni delectae claſſe, carinae.
Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin,
Mox Italus Mneſtheus, genus a quo nomine Memmi,
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimaeram,
Urbis opus: triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt; terno conſurgunt ordine remi.
Sergeſtuſque, domus tenet a quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magna; Scyllaque Cloanthus
Caerulea: genus unde tibi, Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum ſpumantia contra
Litora, quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hiberni condunt ubi ſidera cori:
Tranquillo ſilet, inmotaque adtollitur unda
Campus et apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem AEneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit ſignum nautis pater: unde reverti
Scirent, et longos ubi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt, ipſique in puppibus auro
Ductores longe effulgent oſtroque decori.
Cetera populea velatur fronde juventus,
Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit.
Considunt tranſtris, intentaque brachia remis:
Intenti exſpectant ſignum, exſultantiaque haurit
Corda pavor pulſans, laudumque adrecta cupido.
Inde, ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes
(Haud mora) proſiluere ſuis: ferit aethera clamor
Nauticus: adductis ſpumant freta verſa lacertis.

Inſin-

Infindunt pariter ſulcos, totumque dehiſcit
Convolſum remis roſtriſque tridentibus aequor.
Non tam praecipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus:
Nec ſic inmiſſis aurigae undantia lora
Concuſſere jugis, pronique in verbera pendent.
Tum plauſu fremituque virum, ſtudiiſque faventum
Conſonat omne nemus: vocemque inclusa volutant
Litora: pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primiſque elabitur undis
Turbam inter fremitumque Gyas: quem deinde Cloanthus
Conſequitur, melior remis: ſed pondere pinus
Tarda tenet: poſt hos aequo diſcrimine Priſtis
Centauruſque locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis habet, nunc victam praeterit ingens
Centaurus: nunc una ambae junctiſque feruntur
Frontibus, et longa ſulcant vada ſalſa carina.
Jamque propinquabant ſcopulo, metamque tenebant:
Cum princeps medioque Gyas in gurgite victor
Rectorem navis compellat voce Menoeten:
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige greſſum.
Litus ama, et laevas ſtringat ſine palmula cautes;
Altum alii teneant. dixit. ſed caeca Menoetes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas.
Quo diverſus abis? iterum pete ſaxa, Menoete,
Cum clamore Gyas revocabat: et ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, et propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyae ſcopuloſque ſonantis
Radit iter laevum interior, ſubituſque priorem
Praeterit, et metis tenet aequora tuta reliſtis.
Tum vero exarſit juveni dolor oſſibus ingens:
Nec lacrimis caruere genae. ſegnemque Menoeten,
Oblitus decoriſque ſui ſociumque ſalutis,
In mare praecipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaclo rector ſubit, ipſe magiſter:
Hortaturque viros, clavumque ad litora torquet.
At gravis ut ſundo vix tandem redditus imo eſt

Jam

Jam senior, madidaque fluens in veste, Menoetes;
Summa petit scopuli, siccaque in rupe resedit.
Illum et labentem Teucri, et risere natantem:
Et salsos rident revomentem pectore fluctus.
Hic lecta extremis spes est accensa duobus
Sergesto Mnestheoque, Gyan superare morantem.
Sergestus capit ante locum, scopuloque propinquat:
Nec tota tamen ille prior praeeunte carina:
Parte prior: partim rostro premit aemula Pristis.
At media socios incedens nave per ipsos
Hortatur Mnestheus; Nunc, nunc insurgite remis,
Hectorei socii; Trojae quos sorte suprema
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gaetulis Syrtibus usi,
Ionioque mari, Maleaeque sequacibus undis.
Non jam prima peto Mnestheus, neque vincere certo.
Quamquam o! sed superent, quibus hoc, Neptune, dedisti.
Extremos pudeat rediisse. hoc vincite, cives,
Et prohibete nefas. Olli certamine summo
Procumbunt: vastis tremit ictibus aerea puppis,
Subtrahiturque solum. tum creber anhelitus artus
Aridaque ora quatit: sudor fluit undique rivis.
Attulit ipse viris optatum casus honorem.
Namque furens animi, dum proram ad saxa suburget
Interior, spatioque subit Sergestus iniquo;
Infelix saxis in procurrentibus haesit.
Concussae cautes, et acuto in murice remi
Obnixi crepuere, inlisaque prora pependit.
Consurgunt nautae, et magno clamore morantur:
Ferratasque trudes, et acuta cuspide contos
Expediunt; fractosque legunt in gurgite remos.
At laetus Mnestheus, successuque acrior ipso,
Agmine remorum celeri, ventisque vocatis,
Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.
Qualis spelunca subito commota columba,
Cui domus et dulces latebroso in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plausumque exterrita pennis

Dat tecto ingentem: mox aere labsa quieto
Radit iter liquidum, celeris neque conmovet alas.
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat ultima Priſtis
AEquora: ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibuſque vadis, fruſtraque vocantem
Auxilia, et fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimaeram
Conſequitur, cedit: quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, et ſummis adnixus viribus urguet.
Tum vero ingeminat clamor, cunctique ſequentem
Inſtigant ſtudiis: reſonatque fragoribus aether.
Hi proprium decus, et partum indignantur honorem,
Ni tenent: vitamque volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors aequatis cepiſſent praemia roſtris:
Ni, palmas ponto tendens utraſque, Cloanthus
Fudiſſetque preces, divoſque in vota vocaſſet:
Di, quibus imperium eſt pelagi, quorum aequora curro,
Vobis laetus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, extaque ſalſos
Porriciam in fluctus: et vina liquentia fundam.
Dixit, eumque imis ſub fluctibus audiit omnis
Nereidum Phorcique chorus, Panopeaque virgo;
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit. illa noto citius volucrique ſagitta
Ad terram fugit, et portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchiſa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna praeconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro:
Muneraque in navis ternos optare juvencos,
Vinaque, et argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis praecipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura Maeandro duplici Meliboea cucurrit:
Intextuſque puer frondoſa regius Ida
Velocis jaculo cervos curſuque fatigat

Acer, anhelanti similis: quem praepes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longaevi palmas nequicquam ad sidera tendunt
Custodes: saevitque canum latratus in auras.
At qui deinde locum tenuit virtute secundum,
Levibus huic hamis confertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoenta sub Ilio alto,
Donat habere viro, decus et tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant
Multiplicem, connixi humeris. indutus at olim
Demoleus cursu palmitis Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex aere lebetas;
Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.
Jamque adeo donati omnes, opibusque superbi,
Puniceis ibant evincti tempora taeniis:
Cum saevo e scopulo multa vix arte revolsus,
Amissis remis, atque ordine debilis uno,
Invictam sine honore ratem Sergestus agebat.
Qualis saepe viae deprensus in aggere serpens,
AErea quem obliquum rota transiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit saxo lacerumque viator,
Nequicquam longos fugiens, dat corpore tortus;
Parte ferox; ardensque oculis, et sibila colla
Arduus adtollens; pars volnere clauda retentat
Nexantem nodis, seque in sua membra plicantem.
Tali remigio navis se tarda movebat:
Vela facit tamen, et velis subit ostia plenis.
Serpestum AEneas promisso munere donat,
Servatam ob navem laetus, sociosque reductos.
Olli serva datur, operum haud ignara Minervae,
Cressa genus Pholoe, geminique sub ubere nati.
Hoc pius AEneas misso certamine tendit
Gramineum in campum, quem collibus undique curvis
Cingebant silvae: mediaque in valle theatri
Circus erat, quo se multis cum millibus heros
Consessu medium tulit, exstructoque resedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere cursu,

Invitat pretiis animos, et praemia ponit.
Undique conveniunt Teucri, mixtique Sicani,
Nisus et Euryalus primi.
Euryalus forma insignis, viridique juventa;
Nisus amore pio pueri. quos deinde secutus
Regius egregia Priami de stirpe Diores.
Hunc Salius, simul et Patron: quorum alter Acarnan,
Alter ab Arcadio Tegeneae sanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes Helymus Panopesque,
Adsueti silvis, comites senioris Acestae.
Multi praeterea, quos fama obscura recondit.
AEneas quibus in mediis sic deinde locutus:
Accipite haec animis, laetasque advertite mentis:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Cnossia bina dabo levato lucida ferro
Spicula, caelatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit unus honos. tres praemia primi
Accipient, flavaque caput nectentur oliva.
Primus equum phaleris insignem victor habeto:
Alter Amazoniam pharetram, plenamque sagittis
Threiciis: lato quam circumplectitur auro
Balteus, et tereti subnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Haec ubi dicta, locum capiunt, signoque repente
Corripiunt spatia audito, limenque relinquunt,
Effusi nimbo similes: simul ultima signant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Nisus
Emicat, et ventis et fulminis ocior alis.
Proximus huic, longo sed proximus intervallo,
Insequitur Salius: spatio post deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumque Helymus sequitur: quo deinde sub ipso
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores,
Incumbens humero: spatia et si plura supersint,
Transeat elabsus prior, ambiguumque relinquat.
Jamque fere spatio extremo, fessique sub ipsam
Finem adventabant; levi cum sanguine Nisus
Labitur infelix: caesis ut forte juvencis

Fusi

Fusus humum viridisque super madefecerat herbas.
Hic juvenis jam victor ovans vestigia presso
Haud tenuit titubata solo: sed pronus in ipso
Concidit inmundoque simo sacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens.
Ille autem spissa jacuit revolutus arena.
Emicat Euryalus, et munere victor amici
Prima tenet, plausuque volat fremituque secundo.
Post Helymus subit, et nunc tertia palma Diores.
Hic totum caveae consessum ingentis, et ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet;
Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrimaeque decorae,
Gratior et pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, et magna proclamat voce Diores:
Qui subiit palmae, frustraque ad praemia venit
Ultima, si primi Salio redduntur honores.
Tum pater AEneas, Vestra, inquit, munera vobis
Certa manent, pueri; et palmam movet ordine nemo:
Me liceat casus miserari insontis amici.
Sic fatus, tergum Gaetuli inmane leonis
Dat Salio, villis onerosum atque unguibus aureis.
Hic Nisus, Si tanta, inquit, sunt praemia victis,
Et te lapsorum miseret; quae munera Niso
Digna dabis? primam merui qui laude coronam;
Ni me, quae Salium, Fortuna inimica tulisset.
Et simul his dictis faciem ostentabat, et udo
Turpia membra fimo. risit pater optimus olli,
Et clipeum efferri jussit, Didymaonis artes,
Neptuni sacro Danais de poste refixum.
Hoc juvenem egregium praestanti munere donat.
Post ubi confecti cursus, et dona peregit;
Nunc si cui virtus, animusque in pectore praesens,
Adsit, et evinctis adtollat brachia palmis.
Sic, ait, et geminum pugnae proponit honorem:
Victori velatum auro vittisque juvencum;
Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.

Nec mora; continuo vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit:
Solus qui Paridem solitus contendere contra:
Idemque ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten inmani corpore, qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, et fulva moribundum extendit arena.
Talis prima Dares caput altum in proelia tollit,
Ostenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachia protendens, et verbere ictibus auras.
Quaeritur huic alius: nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibusque inducere caestus.
Ergo alacris, cunctosque putans excedere palma,
AEneae stetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum laeva taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate dea, si nemo audet se credere pugnae,
Quae finis standi? quo me decet usque teneri?
Ducere dona jube. cuncti simul ore fremebant
Dardanidae, reddique viro promissa jubebant.
Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,
Proximus ut viridante toro consederat herbae:
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? ubi nunc nobis deus ille, magister
Nequicquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam, et spolia illa tuis pendentia tectis?
Ille sub haec: non laudis amor, nec gloria cessit
Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentque effetae in corpore vires,
Si mihi, quae quondam fuerat, quaque improbus iste
Exsultat fidens, si nunc foret illa Juventas:
Haud equidem pretio inductus pulchroque juvenco
Venissem: nec dona moror. sic deinde locutus,
In medium geminos inmani pondere caestus
Projecit; quibus acer Eryx in proelia suetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obstupuere animi. tantorum ingentia septem
Terga boum plumbo insuto ferroque rigebant.

Ante omnis ſtupet ipſe Dares, longeque recuſat:
Magnanimuſque Anchiſiades et pondus et ipſa
Huc illuc vinctorum immenſa volumina verſat.
Tum ſenior talis reſerebat pectore voces:
Quid, ſi quis caeſtus ipſius et Herculis arma
Vidiſſet, triſtemque hoc ipſo in litore pugnam?
Haec germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc ſparſoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra ſtetit: his ego ſuetus;
Dum melior vires ſanguis dabat, aemula necdum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed, ſi noſtra Dares haec Troius arma recuſat,
Idque pio ſedet AEneae, probat auctor Aceſtes;
AEquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto:
Solve metus, et tu Trojanos exue caeſtus.
Haec fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum:
Et magnos membrorum artus, magna oſſa lacertoſque
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena.
Tum ſatus Anchiſa caeſtus pater extulit aequos,
Et paribus palmis amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo adrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
Immi ſcentque manus manibus, pugnamque laceſſunt.
Ille pedum melior motu, fretuſque juventa:
Hic membris et mole valens: ſed tarda trementi
Genua labant: vaſtos quatit aeger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter ſe volnera jactant,
Multa cavo lateri ingeminant, et pectore vaſto
Dant ſonitus, erratque auris et tempora circum
Crebra manus: duro crepitant ſub volnere malae.
Stat gravis Entellus; niſuque inmotus eodem,
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque peterrat
Arte locum; et variis adſultibus inritus urguet.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, et alte

Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
Praevidit, celerique elabsus corpore cessit.
Entellus vires in ventum effudit; et ultro
Ipse gravis, graviterque ad terram pondere vasto
Concidit: ut quondam cava concidit aut Erymanthо,
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Consurgunt studiis Teucri et Trinacria pubes:
It clamor caelo, primusque adcurrit Acestes,
AEquaevumque ab humo miserans adtollit amicum.
At non tardatus casu neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, ac vim suscitat ira.
Tum pudor incendit vires, et conscia virtus:
Praecipitemque Daren ardens agit aequore toto;
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
Nec mora, nec requies. quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant; sic densis ictibus heros
Creber utraque manu pulsat versatque Dareta.
Tum pater AEneas procedere longius iras,
Et saevire animis Entellum haud passus acerbis;
Sed finem imposuit pugnae, fessumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis: ac talia fatur:
Infelix, quae tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, conversaque numina sentis?
Cede deo. dixitque, et proelia voce diremit.
Ast illum fidi aequales, genua aegra trahentem,
Jactantemque utroque caput, crassumque cruorem
Ore ejectantem, mixtosque in sanguine dentis,
Ducunt ad navis, galeamque ensemque vocati
Accipiunt: palmam Entello taurumque relinquunt.
Hic victor, superans animis, tauroque superbus,
Nate dea, vosque haec, inquit, cognoscite, Teucri,
Et mihi quae fuerint juvenili in corpore vires,
Et qua servetis revocatum a morte Dareta.
Dixit, et adversi contra stetit ora juvenci,
Qui donum adstabat pugnae, durosque reducta
Libravit dextra media inter cornua caestus
Arduus, effractoque inlisit in ossa cerebro.
Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.

Ille super talis effundit pectore voces :
Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis
Persolvo : hic victor caestus artemque repono.
Protenus AEneas celeri certare sagitta
Invitat, qui forte velint ; et praemia ponit :
Ingentique manu malum de nave Seresti
Erigit, et volucrem trajecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
Convenere viri : dejectamque aerea sortem
Accepit galea : et primus clamore secundo
Hyrtacidae ante omnis exit locus Hippocoontis ;
Quem modo navali Mnestheus certamine victor
Consequitur, viridi Mnestheus evinctus oliva.
Tertius Eurytion, tuus, o clarissime frater,
Pandare : qui quondam, jussus confundere foedus,
In medios telum torsisti primus Achivos.
Extremus, galeaque ima subsedit Acestes ;
Ausus et ipse manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro se quisque viri, et depromunt tela pharetris.
Primaque per caelum nervo stridente sagitta
Hyrtacidae juvenis volucris diverberat auras :
Et venit, adversique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Alite, et ingenti sonuerunt omnia plausu.
Post acer Mnestheus adducto constitit arcu,
Alta petens : pariterque oculos telumque tetendit.
At ipsam miserandus avem contingere ferro
Non valuit : nodos et vincula linea rupit,
Quis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jam dudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit,
Jam vacuo laetam caelo speculatus : et alis
Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in astris
AEtheriis, fixamque refert delapsa sagittam.
Amissa solus palma superabat Acestes :

Qui tamen aerias telum contendit in auras,
Oſtentans artemque pater, arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubitum objicitur magnoque futurum
Augurio monſtrum. docuit poſt exitus ingens:
Seraque tertifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavitque viam flammis, tenuiſque receſſit
Conſumpta in ventos: caelo ceu ſaepe refixa
Tranſcurrunt crinemque volantia ſidera ducunt.
Adtonitis haeſere animis, Superoſque precati
Trinacrii Teucrique viri: nec maximus omen
Abnuit AEneas, ſed laetum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume, pater: nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exſortem ducere honores.
Ipſius Anchiſae longaevi hoc munus habebis,
Cratera impreſſum ſignis; quem Thracius olim
Anchiſae genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre ſui dederat monumentum et pignus amoris.
Sic fatus cingit viridanti tempora lauro:
Et primum ante omnis victorem adpellat Aceſten.
Nec bonus Eurytion praelato invidit honori;
Quamvis ſolus avem caelo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater AEneas nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe comitemque impubis Iuli
Epytiden vocat, et fidam ſic fatur ad aurem:
Vade age, et, Aſcanio, ſi jam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſque inſtruxit equorum,
Ducat avo turmas, et ſeſe oſtendat in armis.
Dic, ait. ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, et campos jubet eſſe patentis.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frenatis lucent in equis: quos omnis euntis
Trinacriae mirata fremit Trojaeque juventus.
Omnibus in morem tonſa coma preſſa corona.
Cornea bina ferunt praefixo haſtilia ferro:

Pars levis humero pharetras. it pectore summo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tris equitum numero turmae, ternique vagantur
Ductores: pueri bis seni quemque secuti
Agmine partito fulgent, paribusque magistris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus; tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis; vestigia primi
Alba pedis, frontemque ostentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Atii duxere Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.
Extremus, formaque ante omnis pulcher Iulus
Sidonio est invectus equo: quem candida Dido
Esse sui dederat monumentum et pignus amoris.
Caetera Trinacriis pubes senioris Acestae
Fertur equis.
Excipiunt plausu pavidos, gaudentque ruentes
Dardanidae; veterumque agnoscunt ora parentum.
Postquam omnem laeti consessum oculosque suorum
Lustravere in equis; signum clamore paratis
Epytides longe dedit, insonuitque flagello.
Olli discurrere pares; atque agmina terni
Diductis solvere choris, rursusque vocati
Convertere vias, infestaque tela tulere.
Inde alios ineunt cursus aliosque recursus
Adversis spatiis; alternosque orbibus orbis
Impediunt, pugnaeque cient simulacra sub armis:
Et nunc terga fuga nudant; nunc spicula vertunt
Infensi: facta pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum caecis iter ancipitemque
Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi
Falleret indeprensus et inremeabilis error.
Haud alio Teucrum nati vestigia cursu
Impediunt, texuntque fugas et proelia ludo,
Delphinum similes: qui per maria humida nando
Carpathium Libycumque secant, luduntque per undas.

Hunc morem cursus, atque haec certamina primus
Ascanius, longam muris cum cingeret Albam,
Rettulit, et priscos docuit celebrare Latinos.
Quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes,
Albani docuere suos: hinc maxima porro
Accepit Roma, et patrium servavit honorem:
Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus sancto certamina patri.
Hinc primum Fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt sollemnia ludis,
Irim de caelo misit Saturnia Juno
Iliacam ad classem, ventosque adspirat eunti
Multa movens, necdum antiquum saturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli visa, cito decurrit tramite virgo.
Conspicit ingentem concursum, et litora lustrat:
Desertosque videt portus, classemque relictam.
At procul in sola secretae Troades acta
Amissum Anchisen flebant, cunctaeque profundum
Pontum aspectabant flentes. Heu tot vada fessis,
Et tantum superesse maris! vox omnibus una.
Urbem orant: taedet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
Conjicit, et faciemque deae vestemque reponit.
Fit Beroe, Tmarii conjux longaeva Doryclì;
Cui genus, et quondam nomen, natique fuissent:
Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert:
O miserae, quae non manus, inquit, Achaica bello
Traxerit ad letum patriae sub moenibus! O gens
Infelix, cui te exitio Fortuna reservat?
Septima post Trojae excidium jam vertitur aestas,
Cum freta, cum terras omnis, tot inhospita saxa
Sideraque emensae ferimur: dum per mare magnum
Italiam sequimur fugientem, et volvimur undis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes.
Quid prohibet muros jacere, et dare civibus urbem?
O patria, et rapti nequicquam ex hoste Penates;
Nullane jam Trojae dicentur moenia? nusquam

Hec-

Hectoreos amnis Xanthum et Simoenta videbo?
Quin agite, et mecum infaustas exurite puppes.
Nam mihi Cassandrae per somnum vatis imago
Ardentis dare visa faces: Hic quaerite Trojam,
Hic domus est, inquit, vobis: jam tempus agi res:
Nec tantis mora prodigiis. en quatuor arae
Neptuno. deus ipse faces animumque ministrat.
Haec memorans, prima infensum vi corripit ignem,
Sublataque procul dextra connixa corusca
Et jacit. adrectae mentes, stupefactaque corda
Iliadum. hic una e multis, quae maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroe vobis, non haec Rhoeteia, matres,
Est Dorycli conjux. divini signa decoris,
Ardentisque notate oculos; qui spiritus illi,
Qui vultus, vocisve sonus, vel gressus eunti.
Ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui
Aegram, indignantem, tali quod sola careret
Munere, nec meritos Anchisae inferret honores.
Haec effata.
At matres, primo ancipites, oculisque malignis
Ambiguae spectare rates, miserum inter amorem
Praesentis terrae, fatisque vocantia regna:
Cum dea se paribus per caelum sustulit alis,
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum vero adtonitae monstris, actaeque furore
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem:
Pars spoliant aras, frondem ac virgulta facesque
Conjiciunt. furit immissis Volcanus habenis
Transtra per et remos, et pictas abjete puppis.
Nuntius Anchisae ad tumulum cuneosque theatri
Incensas perfert navis Eumelus: et ipsi
Respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus et Ascanius, cursus ut laetus equestris
Ducebat; sic acer equo turbata petivit
Castra: nec exanimes possunt retinere magistri.
Quis furor iste novus? quo nunc, quo tenditis, inquit,
Heu miserae cives? non hostem, inimicaque castra

Argi-

Argivum, vestras spes uritis. en ego vester
Ascanius: galeam ante pedes projecit inanem,
Qua lude indutus belli simulacra ciebat.
Accelerat simul AEneas, simul agmina Teucrum.
Ast illae diversa metu per litora passim
Diffugiunt; silvasque, et sicubi concava furtim
Saxa, petunt. piget incepti, lucisque, suosque
Mutatae adgnoscunt, excussaque pectore Juno est.
Sed non idcirco flammae atque incendia vires
Indomitas posuere: udo sub robore vivit
Stuppa vomens tardum fumum, lentusque carinas
Est vapor, et toto descendit corpore pestis:
Nec vires heroum infusaque flumina prosunt.
Tum pius AEneas humeris abscindere vestem,
Auxilioque vocare deos, et tendere palmas:
Juppiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
Trojanos, si quid pietas antiqua labores
Respicit humanos; da flammam evadere classi
Nunc, pater, et tenuis Teucrum res eripe leto.
Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
Vix haec ediderat, cum effusis imbribus atra
Tempestas sine more furit, tonitruque tremiscunt
Ardua terrarum, et campi: ruit aethere toto
Turbidus imber aqua, densisque nigerrimus austris:
Inplenturque super puppes; semusta madescunt
Robora. restinctus donec vapor omnis, et omnes,
Quatuor amissis, servatae a peste carinae.
At pater AEneas, casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentis nunc illuc pectore curas
Mutabat versans; Siculisne resideret arvis
Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque insignem reddidit arte,
Haec responsa dabat, vel quae portenderet ira
Magna deum, vel quae fatorum posceret ordo.
Isque his AEnean solatus vocibus infit:
Nate dea, quo fata trahunt retrahuntque, sequamur:

Quid-

Quicquid erit: superanda omnis fortuna ferendo est.
Est tibi Dardanius divinae stirpis Acestes:
Hunc cape consiliis socium, et conjunge volentem:
Huic trade, amissis superant qui navibus, et quos
Pertaesum magni incepti rerumque tuarum est:
Longaevosque senes, ac fessas aequore matres,
Et quicquid tecum invalidum metuensque periculi est,
Delige, et his habeant terris, sine, moenia fessi:
Urbem adpellabunt permisso nomine Acestam.
Talibus incensus dictis senioris amici,
Tum vero in curas animum diducitur omnis:
Et nox atra polum bigis subvecta tenebat.
Visa dehinc caelo facies delabsa parentis
Anchisae, subito talis effundere voces:
Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care magis; nate Iliacis exercite fatis;
Imperio Jovis huc venio: qui classibus ignem
Depulit, et caelo tandem miseratus ab alto est.
Consiliis pare, quae nunc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectosque juvenes fortissima corda
Defer in Italiam. gens dura atque aspera cultu
Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
Infernas accede domos, et Averna per alta
Congressus pete, nate, meos. non me impia namque
Tartara habent, tristes umbrae: sed amoena piorum
Concilia Elysiumque colo. huc casta Sibylla
Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuum, et, quae dentur moenia, disces.
Jamque vale. torquet medios nox humida cursus:
Et me saevus equis Oriens adflavit anhelis.
Dixerat, et tenuis fugit, ceu fumus, in auras.
AEneas, Quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Haec memorans cinerem et sopitos suscitat ignis;
Pergameumque Larem et canae penetralia Vestae
Farre pio et plena supplex veneratur acerra.
Extemplo socios primumque arcessit Acesten,
Et Jovis imperium et cari praecepta parentis

Edocet,

Edocet, et quae nunc animo sententia consset.
Haud mora consiliis, nec jussa recusat Acestes.
Transcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnae laudis egentes.
Ipsi transtra novant, flammisque ambesa reponunt
Robora navigiis: aptant remosque rudentisque
Exigui numero, sed bello vivida virtus.
Interea AEneas urbem designat aratro,
Sortiturque domos: hoc Ilium, et haec loca Trojae
Esse jubet. gaudet regno Trojanus Acestes,
Indicitque forum, et patribus dat jura vocatis.
Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliae, tumuloque sacerdos
Ac lucus late sacer additur Anchisaeo.
Jamque dies epulata novem gens omnis, et aris
Factus honos; placidi straverunt aequora venti:
Creber et adspirans rursus vocat auster in altum.
Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Complexi inter se noctemque diemque morantur.
Ipsae jam matres, ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris facies et non tolerabile nomen,
Ire volunt, omnemque fugae perferre laborem.
Quos bonus AEneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lacrimans commendat Acestae.
Tris Eryci vitulos et Tempestatibus agnam
Caedere deinde jubet, solvique ex ordine funem.
Ipse, caput tonsae foliis evinctus olivae,
Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntis.
Certatim socii feriunt mare, et aequora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Adloquitur, talisque effundit pectore questus:
Junonis gravis ira nec exsaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnis:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Jovis imperio, fatisve infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum exedisse nefandis

Urbem

Urbem odiis satis est, nec poenam traxe per omnem
Reliquias: Trojae cineres atque ossa peremtae
Insequitur. caussas tanti sciat illa furoris.
Ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis,
Quam molem subito excierit. maria omnia caelo
Miscuit, AEoliis nequicquam freta procellis;
In regnis hoc ausa tuis.
Per scelus ecce etiam Trojanis matribus actis
Exussit foede puppis; et classe subegit
Amissa socios ignotae linquere terrae.
Quod supereſt; oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi: liceat Laurentem adtingere Thybrim;
Si concessa peto, si dant ea moenia Parcae.
Tum Saturnius haec domitor maris edidit alti:
Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis: merui quoque. saepe furores
Compressi et rabiem tantam caelique marisque.
Nec minor in terris (Xanthum Simoentaque testor)
AEneae mihi cura tui, cum Troia Achillen
Exanimata sequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret leto, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam atque evolvere posset
In mare se Xanthus: Pelidae tunc ego forti
Congressum AEnean, nec dis nec viribus aequis,
Nube cava rapui: cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perjurae moenia Trojae.
Nunc quoque mens eadem perstat mihi: pelle timorem.
Tutus, quos optas, portus accedet Averni.
Unus erit tantum, amissum quem gurgite quaeret:
Unum pro multis dabitur caput.
His ubi laeta deae permulsit pectora dictis;
Jungit equos auro genitor, spumantiaque addit
Frena feris, manibusque omnis effundit habenas.
Caeruleo per summa levis volat aequora curru.
Subsidunt undae, tumidumque sub axe tonanti
Sternitur aequor aquis: fugiunt vasto aethere nimbi.
Tum variae comitum facies; inmania cete,
Et senior Glauci chorus, Inousque Palaemon,

Trito-

Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.
Laeva tenent Thetis et Melite Panopeaque virgo,
Neſaee, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
Hic patris AEneae ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia perrentant mentem: jubet ocius omnis
Adtolli malos, intendi brachia velis.
Una omnes fecere pedem; pariterque ſiniſtros,
Nunc dexros ſolvere ſinus: una ardua torquent
Cornua, detorquentque. ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnis denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Jamque fere mediam caeli nox humida metam
Contigerat: placida laxabant membra quiete
Sub remis ſuſi per dura ſedilia nautae,
Cum levis aetheriis delabſus Somnus ab aſtris
Aera dimovit tenebroſum, et diſpulit umbras,
Te, Palinure, petens, tibi ſomnia triſtia portans
Inſonti; puppique deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis; funditque has ore loquelas:
Iaſide Palinure, ferunt ipſa aequora claſſem;
AEquatae ſpirant aurae: datur hora quieti.
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori.
Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.
Cui vix adtollens Palinurus lumina fatur:
Mene ſalis placidi vultum fluctuſque quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere monſtro?
AEnean credam quid enim fallacibus auſtris,
Et caeli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat, clavumque adfixus et haerens
Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat.
Ecce deus ramum Lethaeo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygia ſuper utraque quaſſat
Tempora; cunctantique natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus:
Et ſuper incumbens, cum puppis parte revolſa,
Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas
Praecipitem, ac ſocios nequicquam ſaepe vocantem,
Ipſe volans tenuis ſe ſuſtulit ales ad auras.

Cum

Currit iter tutum non secius aequore classis,
Promissisque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeo scopulos Sirenum advecta subibat,
Difficilis quondam multorumque ossibus albos,
Tum rauca assiduo longe sale saxa sonabant:
Cum pater amisso fluitantem errare magistro
Sensit, et ipse ratem nocturnis rexit in undis
Multa gemens, casuque animum concussus amici.
O nimium caelo et pelago confise sereno.
Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

AENEIDOS LIB. VI.

SIC fatur lacrimans, classique immittit habenas,
Et tandem Euboicis Cumarum adlabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
Ancora fundabat navis, et litora curvae
Praetexunt puppes. juvenum manus emicat ardens
Litus in Hesperium: quaerit pars semina flammae
Abstrusa in venis silicis: pars densa ferarum
Tecta rapit silvas, inventaque flumina monstrat.
At pius AEneas arces, quibus altus Apollo
Praesidet, horrendaeque procul secreta Sibyllae,
Antrum immane, petit: magnam cui mentem animumque
Delius inspirat vates, aperitque futura.
Jam subeunt Triviae lucos, atque aurea tecta.
Daedalus (ut fama est) fugiens Minoia regna,
Praepetibus pennis ausus se credere caelo,
Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
Chalcidicamque levis tandem superadstitit arcem.
Redditus his primum terris, tibi, Phoebe, sacravit
Remigium alarum, posuitque inmania templa.
In foribus letum Androgeo: tum pendere poenas
Cecropidae jussi (miserum) septena quotannis
Corpora natorum; stat ductis sortibus urna:
Contra elata mari respondet Cnossia tellus:

Hic

Hic crudelis amor tauri, suppostaque furto
Pasiphae, mixtumque genus, prolesque biformis
Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandae:
Hic labor ille domus, et inextricabilis error.
Magnum reginae sed enim miseratus amorem
Daedalus, ipse dolos tecti ambagesque resolvit,
Caeca regens filo vestigia. tu quoque magnam
Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare, haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro:
Bis patriae cecidere manus. quin protenus omnia
Perlegerent oculis, ni jam praemissus Achates
Adforet, atque una Phoebi Triviaeque sacerdos
Deiphobe Glauci, fatur quae talia regi:
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.
Nunc grege de intacto septem mactare juvencos
Praestiterit, totidem lectas de more bidentis.
Talibus adfata AEneam (nec sacra morantur
Jussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos.
Excisum Euboicae latus ingens rupis in antrum:
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum:
Unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllae.
Ventum erat ad limen, cum virgo, Poscere fata
Tempus, ait. deus ecce, deus. cui talia fanti
Ante fores subito non vultus, non color unus,
Non comtae mansere comae; sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: majorque videri,
Nec mortale sonans, adflata est numine quando
Jam propiore dei. Cessas in vota precesque,
Tros, ait, AEnea? cessas? neque enim ante dehiscent
Adtonitae magna ora domus. et talia fata
Conticuit. gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor, sunditque preces rex pectore ab imo:
Phoebe, gravis Trojae semper miserate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manusque
Corpus in AEacidae; magnas obeuntia terras
Tot maria intravi duce te, penitusque repostas
Massylum gentis, praetentaque Syrtibus arva.
Jam tandem Italiae fugientis prendimus oras.

Hac Trojana tenus fuerit Fortuna secuta.
Vos quoque Pergameae jam fas est parcere genti,
Dique Deaeque omnes, quibus obstitit Ilium, et ingens
Gloria Dardaniae. tuque o sanctissima vates
Praescia venturi, da (non indebita posco)
Regna meis fatis; Latio considere Teucros,
Errantisque deos, agitataque numina Trojae.
Tum Phoebo et Triviae solido de marmore templum
Instituam, festosque dies de nomine Phoebi.
Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
Hic ego namque tuas sortis, arcanaque fata
Dicta meae genti ponam, lectosque sacrabo
Alma viros. foliis tantum ne carmina manda;
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis
Ipsa canas oro. finem dedit ore loquendi.
At Phoebi nondum patiens, immanis in antro
Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse deum. tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.
Ostia jamque domus patuere ingentia centum
Sponte sua, vatisque ferunt responsa per auras.
O tandem magnis pelagi defuncte periclis:
Sed terrae graviora manent. in regna Lavini
Dardanidae venient: mitte hanc de pectore curam:
Sed non et venisse volent. bella, horrida bella,
Et Thybrim multo spumantem sanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra
Defuerint. alius Latio jam partus Achilles,
Natus et ipse dea. nec Teucris addita Juno
Usquam aberit: cum tu supplex in rebus egenis
Quas gentis Italum, aut quas non oraveris urbis!
Causa mali tanti conjux, iterum hospita Teucris;
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis: sed contra audentior ito,
Quam tua te Fortuna sinet. via prima salutis,
Quod minime reris, Graia pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumaea Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,

Obscu-

Obscuris vera involvens. ea frena furenti
Concutit, et stimulos sub pectore vertit Apollo.
Ut primum cessit furor, et rabida ora quierunt;
Incipit AEneas heros: Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave surgit.
Omnia praecepi, atque animo mecum ante peregi.
Unum oro: quando hic inferni janua regis
Dicitur; et tenebrosa palus Acheronte refuso:
Ire ad conspectum cari genitoris et ora
Contingat: doceas iter, et sacra ostia pandas.
Illum ego per flammas et mille sequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoste recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnis pelagique minas caelique ferebat
Invalidus, vires ultra sortemque senectae.
Quin, ut te supplex peterem, et tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. natique patrisque,
Alma, precor, miserere. potes namque omnia: nec te
Nequicquam lucis Hecate praefecit Avernis.
Si potuit Manis arcessere conjugis Orpheus,
Threicia fretus cithara fidibusque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties. quid Thesea, magnum
Quid memorem Alciden? et mi genus ab Jove summo.
Talibus orabat dictis, arasque tenebat.
Cum sic orsa loqui vates: Sate sanguine divom,
Tros Anchisiade, facilis descensus Averni.
Noctes atque dies patet atri janua Ditis:
Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est. pauci, quos aequus amavit
Juppiter, aut ardens evexit ad aethera virtus,
Dis geniti potuere. tenent media omnia silvae,
Cocytusque sinu labens circumvenit atro.
Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara; et insano juvat indulgere labori;
Accipe, quae peragenda prius. latet arbore opaca
Aureus et foliis et lento vimine ramus,

Junoni infernae dictus sacer. hunc tegit omnis
Lucus, et obscuris claudunt convallibus umbrae.
Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore foetus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit. primo avulso non deficit alter
Aureus; et simili frondescit virga metallo.
Ergo alte vestiga oculis, et rite repertum
Carpe manu. namque ipse volens facilisque sequetur,
Si te fata vocant: aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Praeterea jacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu nescis) totamque incestat funere classem;
Dum consulta petis, nostroque in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante suis, et conde sepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis
Aspicies. dixit, pressoque obmutuit ore.
AEneas maesto defixus lumina voltu
Ingreditur, linquens antrum; caecosque volutat
Eventus animo secum. cui fidus Achates
It comes, et paribus curis vestigia figit.
Multa inter sese vario sermone terebant:
Quem socium exanimem vates, quod corpus humandum
Diceret. atque illi Misenum in litore sicco,
Ut venere, vident indigna morte peremtum;
Misenum AEoliden: quo non praestantior alter
AEre ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas insignis obibat et hasta.
Postquam illum vita victor spoliavit Achilles,
Dardanio AEneae sese fortissimus heros
Addiderat socium, non inferiora secutus.
Sed tum, forte cava dum personat aequora concha,
Demens et cantu vocat in certamina divos,
AEmulus exceptum Triton (si credere dignum est)
Inter saxa virum spumosa inmerserat unda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant;

Prae-

Praecipue pius AEneas. tum jussa Sibyllae
(Haud mora) festinant flentes, aramque sepulcri
Congerere arboribus, caeloque educere certant.
Itur in antiquam silvam stabula alta ferarum:
Procumbunt piceae: sonat icta securibus ilex,
Fraxineaeque trabes, cuneis et fissile robur
Scinditur: advolvunt ingentis montibus ornos.
Nec non AEneas opera inter talia primus
Hortatur socios, paribusque accingitur armis.
Atque haec ipse suo tristi cum corde volutat,
Aspectans silvam inmensam, et sic voce precatur:
Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto. quando omnia vere
Heu nimium de te vates, Misene, locuta est.
Vix ea fatus erat, geminae cum forte columbae
Ipsa sub ora viri caelo venere volantes,
Et viridi sedere solo. tum maximus heros
Maternas agnoscit avis, laetusque precatur:
Este duces o, si qua via est, cursumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum. tuque o dubiis ne defice rebus,
Diva parens. sic effatus vestigia pressit;
Observans quae signa ferant, quo tendere pergant.
Pascentes illae tantum prodire volando,
Quantum acie possent oculi servare sequentum.
Inde, ubi venere ad fauces grave olentis Averni,
Tollunt se celeres; liquidumque per aera labsae
Sedibus optatis gemina super arbore sidunt:
Discolor unde auri per ramos aura refulsit.
Quale solet silvis brumali frigore viscum
Fronde virere nova, quod non sua seminat arbos,
Et croceo foetu teretis circumdare truncos.
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice: sic leni crepitabant bractea vento.
Corripit AEneas extemplo, aviduque refringit
Cunctantem, et vatis portat sub tecta Sibyllae.
Nec minus interea Misenum in litore Teucri
Flebant, et cineri ingrato suprema ferebant.

Princi-

Principio pinguem taedis et robore secto
Ingentem struxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, et feralis ante cupressos
Constituunt, decorantque super fulgentibus armis.
Pars calidos latices et aena undantia flammis
Expediunt, corpusque lavant frigentis et unguunt.
Fit gemitus. tum membra toro defleta reponunt,
Purpureasque super vestis velamina nota
Conjiciunt. pars ingenti subiere feretro
Triste ministerium, et subjectam more parentum
Aversi tenuere facem. congesta cremantur
Turea dona, dapes, fuso crateres olivo.
Postquam collapsi cineres, et flamma quievit;
Reliquias vino et bibulam lavere favillam:
Ossaque lecta cado texit Corynaeus aeno.
Idem ter socios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi et ramo felicis olivae:
Lustravitque viros, dixitque novissima verba.
At pius AEneas ingenti mole sepulcrum
Imponit, suaque arma viro, remumque, tubamque,
Monte sub aerio: qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, aeternumque tenet per saecula nomen.
His actis propere exsequitur praecepta Sibyllae.
Spelunca alta fuit, vastoque inmanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris:
Quam super haud ullae poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad convexa ferebat:
[Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum.]
Quattuor hic primum nigrantis terga juvencos
Constituit, frontique invergit vina sacerdos;
Et, summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, caeloque Ereboque potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt pateris. ipse atri velleris agnam
AEneas matri Eumenidum magnaeque sorori
Ense ferit, sterilemque tibi, Proserpina, vaccam.

Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras;
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue super oleum infundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi sub limina solis et ortus,
Sub pedibus mugire solum, et juga coepta moveri
Silvarum, visaeque canes ululare per umbram,
Adventante dea. Procul o, procul este, profani,
Conclamat vates, totoque absistite luco:
Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus, AEnea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro se immisit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem passibus aequat.
O, quibus imperium est animarum, umbraeque silentes,
Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte tacentia late,
Sit mihi fas audita loqui: sit numine vestro
Pandere res alta terra et caligine mersas.
Ibant obscuri sola sub nocte per umbram,
Perque domos Ditis vacuas, et inania regna.
Quale per incertam lunam sub luce maligna
Est iter in silvis: ubi caelum condidit umbra
Juppiter, et rebus nox abstulit atra colorem.
Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci
Luctus et ultrices posuere cubilia Curae:
Pallentesque habitant Morbi, tristisque Senectus,
Et Metus, et malesuada Fames, ac turpis Egestas,
Terribiles visu formae; Letumque, Laborque:
Tum consanguineus Leti Sopor, et mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverso in limine Bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, et Discordia demens,
Vipreum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annosaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens: quam sedem Somnia volgo
Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus haerent.
Multaque praeterea variarum monstra ferarum
Centauri in foribus stabulant Scyllaeque biformes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernae
Horrendum stridens, flammisque armata Chimaera:
Gorgones, Harpyiaeque et forma tricorporis umbrae.

Conti

Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
Aeneas, strictamque aciem venientibus offert,
Et ni docta comes tenuis sine corpore vitas
Admoneat volitare cava sub imagine formae,
Inruat, et frustra ferro diverberet umbras.
Hic via, Tartarei quae fert Acherontis ad undas:
Turbidus hic caeno vastaque voragine gurges
Aestuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas et flumina servat
Terribili squalore Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet: stant lumina flammae:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat,
Et ferruginea subvectat corpora cymba,
Jam senior: sed cruda deo viridisque senectus.
Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat,
Matres atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri innuptaeque puellae,
Impositique rogis juvenes ante ora parentum.
Quam multa in silvis autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quam multae glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, et terris immittit apricis.
Stabant orantes primi transmittere cursum,
Tendebantque manus ripae ulterioris amore.
Navita sed tristis nunc hos nunc accipit illos:
Ast alios longe submotos arcet arena.
Aeneas (miratus enim motusque tumultu)
Dic, ait, o virgo, quid vult concursus ad amnem?
Quidve petunt animae? vel quo discrimine ripas
Hae linquunt, illae remis vada livida verrunt;
Olli sic breviter fata est longaeva sacerdos:
Anchisa generate, deum certissima proles,
Cocyti stagna alta vides, Stygiamque paludem,
Di cujus jurare timent et fallere numen.
Haec omnis, quam cernis inops inhumataque turba est:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, sepulti.
Nec ripas datur horrendas et rauca fluenta

Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt:
Centum errant annos, volitantque haec litora circum.
Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.
Constitit Anchisi fatus, et vestigia pressit;
Multa putans, sortemque animo miseratus iniquam.
Cernit ibi maestos et mortis honore carentes
Leucaspim et Lycine ductorem classis Orontem:
Quos, simul a Troja ventosa per aequora vectos,
Obruit auster, aqua involvens navemque virosque.
Ecce gubernator sese Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper cursu, dum sidera servat,
Exciderat puppi, mediis effusus in undis.
Hunc ubi vix multa maestum cognovit in umbra;
Sic prior adloquitur: Quis te, Palinure, deorum
Eripuit nobis, medioque sub aequore mersit?
Dic age. namque mihi, fallax haud ante repertus,
Hoc uno responso animum delusit Apollo.
Qui fore te ponto incolumem, finisque canebat
Venturum Ausonios. en haec promissa fides est?
Ille autem: Neque te Phoebi cortina fefellit,
Dux Anchisiade, nec me deus aequore mersit.
Namque gubernaclum multa vi forte revolsum,
Cui datus haerebam custos, cursusque regebam,
Praecipitans traxi mecum. maria aspera juro,
Non ullam pro me tantum cepisse timorem,
Quam tua ne, spoliata armis, excussa magistro,
Deficeret tantis navis surgentibus undis.
Tris notus hibernas immensa per aequora noctis
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Prospexi Italiam summa sublimis ab unda.
Paullatim adnabam terrae: jam tuta tenebam;
Ni gens crudelis madida cum veste gravatum,
Prensantemque uncis manibus capita aspera montis
Ferro invasisset, praedamque ignara putasset.
Nunc me fluctus habet, versantque in litore venti.
Quod te per caeli jocundum lumen, et auras,
Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli;
Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram

Injice, namque potes; portusque require Velinos.
Aut tu, si qua via est, si quam tibi diva creatrix
Ostendit, (neque enim credo sine numine divom
Flumina tanta paras Stygiamque innare paludem)
Da dextram misero, et tecum me tolle per undas;
Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.
Talia fatus erat, coepit cum talia vates;
Unde haec, o Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque severum
Eumenidum aspicies, ripamve injussus abibis?
Desine fata deum flecti sperare precando.
Sed cape dicta memor, duri solatia casus.
Nam tua finitimi, longe lateque per urbes
Prodigiis acti caelestibus, ossa piabunt;
Et statuent tumulum, et tumulo sollemnia mittent,
AEternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curae emotae, pulsusque parumper
Corde dolor tristi: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant:
Navita quos jam inde ut Stygia prospexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripae,
Sic prior adgreditur dictis, atque increpat ultro:
Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias: jam istinc et comprime gressum.
Umbrarum hic locus est, Somni Noctisque soporae:
Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
Nec vero Alciden me sum laetatus euntem
Accepisse lacu, nec Thesea Pirithoumque:
Dis quamquam geniti, atque invicti viribus essent,
Tartareum ille manu custodem in vincla petivit;
Ipsius a solio regis traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quae contra breviter fata est Amphrysia vates:
Nullae hic insidiae tales; absiste moveri:
Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
AEternum latrans exsanguis terreat umbras:
Casta licet patrui servet Proserpina limen.
Troius AEneas, pietate insignis et armis,

Ad genitorem imas Erebi descendit ad umbras.
Si te nulli movet tantae pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum qui veste latebat)
Agnoscis. tumida ex ira tum corda residunt.
Nec plura his. ille admirans venerabile donum
Fatalis virgae, longo post tempore visum,
Caeruleam advertit puppim, ripaeque propinquat.
Inde alias animas, quae per juga longa sedebant,
Deturbat, laxatque foros: simul accipit alveo
Ingentem AEneam. gemuit sub pondere cymba
Sutilis, et multam accepit rimosa paludem.
Tandem trans fluvium incolumis vatemque virumque
Informi limo glaucaque exponit in ulva.
Cerberus haec ingens latratu regna trifauci
Personat, adverso recubans immanis in antro.
Cui vates, horrere videns jam colla colubris,
Melle soporatam et medicatis frugibus offam
Objicit. ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit objectam, atque immania terga resolvit
Fusus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat AEneas aditum custode sepulto,
Evaditque celer ripam inremeabilis undae.
Continuo audiae voces, vagitus et ingens,
Infantumque animae flentes in limine primo:
quos dulcis vitae exsortis, et ab ubere raptos,
Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo,
Hos juxta falso damnati crimine mortis.
Nec vero hae sine sorte datae, sine judice, sedes.
Quaesitor Minos urnam movet: ille silentum
Consilium vocat, vitasque et crimina discit.
Proxima deinde tenent maesti loca, qui sibi letum
Insontes peperere manu, lucemque perosi
Projecere animas. quam vellent aethere in alto
Nunc et pauperiem et duros perferre labores!
Fas obstat, tristique palus inamabilis unda
Alligat, et novies Styx interfusa coercet.
Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
Lugentes campi. sic illos nomine dicunt.

Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, et myrtea circum
Silva tegit. curae non ipsa in morte relinquunt.
His Phaedram Procrimque locis, maestamque Eryphylem
Crudelis nati monstrantem volnera cernit,
Evadnenque, et Pasiphaen: his Laodamia
It comes, et juvenis quondam, nunc femina, Caeneus,
Rursus et in veterem fato revoluta figuram.
Inter quas Phoenissa recens a volnere Dido
Errabat silva in magna: quam Troius heros,
Ut primum juxta stetit, agnovitque per umbras
Obscuram, qualem primo qui surgere mense
Aut videt aut vidisse putat per nubila lunam,
Demisit lacrimas, dulcique adfatus amore est:
Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
Venerat exstinctam, ferroque extrema secutam?
Funeris heu tibi causa fui? per sidera juro,
Per superos, et si qua fides tellure sub ima est,
Invitus, regina, tuo de litore cessi.
Sed me jussi deum, quae nunc has ire per umbras,
Per loca senta situ cogunt noctemque profundam,
Imperiis egere suis: nec credere quivi
Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.
Siste gradum, teque aspectu ne subtrahe nostro.
Quem fugis? extremum fato quod te adloquor, hoc est.
Talibus AEneas ardentem et torva tuentem
Lenibat dictis animum, lacrimasque ciebat.
Illa solo fixos oculos aversa tenebat:
Nec magis incepto vultum sermone movetur,
Quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.
Tandem corripuit sese, atque inimica refugit
In nemus umbriferum: conjunx ubi pristinus illi
Respondet curis, aequatque Sichaeus amorem.
Nec minus AEneas, casu percussus iniquo,
Prosequitur lacrimans longe, et miseratur euntem.
Inde datum molitur iter. jamque arva tenebant
Ultima, quae bello clari secreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclutus armis

Parthenopaeus, et Adrasti pallentis imago.
Hic multum fleti ad superos, belloque caduci
Dardanidae, quos ille omnes longo ordine cernens
Ingemuit, Glaucumque, Medontaque, Thersilochumque,
Tris Antenoridas, Cererique sacrum Polyboeten,
Idaeumque, etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumstant animae dextra laevaque frequentes.
Nec vidisse semel satis est: juvat usque morari,
Et conferre gradum, et veniendi discere causas.
At Danaum proceres, Agamemnoniaeque phalanges,
Ut videre virum, fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu. pars vertere tergi,
Ceu quondam petiere ratis: pars tollere vocem
Exiguam. inceptus clamor frustratur hiantis.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum vidit, et lacerum crudeliter ora,
Ora manusque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, et truncas inhonesto volnere nares.
Vix adeo agnovit pavitantem, et dira tegentem
Supplicia; et notis compellat vocibus ultro:
Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucri,
Quis tam crudelis optavit sumere poenas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama suprema
Nocte tulit, fessum vasta te caede Pelasgum
Procubuisse super confusae stragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhoeteo in litore inanem
Constitui, et magna Manis ter voce vocavi.
Nomen et arma locum servant. te amice, nequivi
Conspicere, et patria decedens ponere terra.
Atque hic Priamides: Nihil o tibi, amice, relictum:
Omnia Deiphobo solvisti, et funeris umbris.
Sed me fata mea et scelus exitiale Lacaenae
His mersere malis: illa haec monumenta reliquit.
Namque, ut supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti; et nimium meminisse necesse est:
Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, et armatum peditem gravis adtulit alvo:
Illa chorum simulans, evantis Orgia circum

Duce

Decebat Phrygias: flammam media ipsa tenebat
Ingentem, et summa Danaos ex arce vocabat.
Tum me, confectum curis somnoque gravatum
Infelix habuit thalamus, pressitque jacentem
Dulcis et alta quies, placidaeque simillima morti.
Egregia interea conjunx arma omnia tectis
Amovet, et fidum capiti subduxerat ensem:
Intra tecta vocat Menelaum, et limina pandit.
Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum sic posse malorum.
Quid moror? inrumpunt thalamo. comes additus una
Hortator scelerum AEolides. di, talia Graiis
Instaurate; pio si poenas ore reposco.
Sed te qui vivom casus, age fare vicissim,
Attulerint. pelagine venis erroribus actus,
An monitu divum? an quae te Fortuna fatigat,
Ut nullis sine sole domos loca turbida adires?
Haec vice sermonum roseis Aurora quadrigis
Jam medium aetherio cursu trajecerat axem:
Et forsan omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breviterque adfata Sibylla est:
Nox ruit, AEnea; nos flendo ducimus horas.
Hic locus est, partis ubi se via findit in ambas:
Dextera, quae Ditis magni sub moenia tendit:
Hac iter Elysium nobis: at laeva malorum
Exercet poenas, et ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contra: Ne saevi, magna sacerdos:
Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i, nostrum; melioribus utere fatis.
Tantum effatus, et in verbo vestigia torsit.
Respicit AEneas subito, et sub rupe sinistra
Moenia lata videt, triplici circumdata muro:
Quae rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.
Porta adversa ingens, solidoque adamante columnae:
Vi, ut nulla virum, non ipsi exscindere ferro
Coelicolae valeant. stat ferrea turris ad auras:
Tisiphoneque sedens, palla succincta cruenta,

Vestibulum exsomnis servat noctesque diesque.
Hinc exaudiri gemitus, et saeva sonare
Verbera: tum stridor ferri, tractaeque catenae.
Constitit AEneas, strepitumque exterritus hausit:
Quae scelerum facies? o virgo, effare: quibusve
Urguentur poenis? qui tantus plangor ad auras?
Tum vates sic orsa loqui: Dux inclute Teucrum,
Nulli fas casto sceleratum insistere limen:
Sed me, cum lucis Hecate praefecit Avernis,
Ipsa Deum poenas docuit, perque omnia duxit.
Gnosius haec Rhadamanthus habet durissima regna,
Castigatque auditque dolos; subigitque fateri,
Quae quis apud superos, furto laetatus inani,
Distulit in seram commissa piacula mortem.
Continuo sontes ultrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans, torvosque sinistra
Intentans anguis, vocat agmina saeva sororum.
Tum demum horrisono stridentes cardine sacrae
Panduntur portae. cernis, custodia qualis
Vestibulo sedeat? facies quae limina servet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Saevior intus habet sedem. tum Tartarus ipse
Bis patet in praeceps tantum, tenditque sub umbras,
Quantus ad aetherium caeli suspectus Olympum.
Hic genus antiquum terrae, Titania pubes,
Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
Hic et Aloidas geminos immania vidi
Corpora: qui manibus magnum rescindere caelum
Adgressi, superisque Jovem detrudere regnis.
Vidi et crudelis dantem Salmonea poenas,
Dum flammas Jovis et sonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis, et lampada quassans,
Per Grajum populos, mediaeque per Elidis Urbem
Ibat ovans, divumque sibi poscebat honorem,
Demens! qui nimbos, et non imitabile fulmen
AEre et cornipedum pulsu simularat equorum.
At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit (non ille faces, nec fumea taedis

Lumi

Lumina) praecipitemque immani turbine adegit.
Nec non et Tityon, Terrae omniparentis alumnum,595
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur, rostroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tondens, fecundaque poenis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis. 600
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque?
Quos super atra silex jamjam labsura, cadentique
Imminet adsimilis: lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulaque ante ora paratae
Regifico luxu. Furiarum maxima juxta 605
Accubat, et manibus prohibet contingere mensas:
Exsurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatusve parens, et fraus innexa clienti;
Aut qui divitiis soli incubuere repertis. 610
Nec partem posuere suis, quae maxima turba est;
Quique ob adulterium caesi, quique arma secuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Inclusi poenam exspectant. ne quaere doceri
Quam poenam, aut quae forma viros, fortunave mersit.
Saxum ingens volvunt alii, radiisque rotarum
Districti pendent: sedet, aeternumque sedebit,
Infelix Theseus; Phlegyasque miserrimus omnis
Admonet, et magna testatur voce per umbras:
Discite justitiam moniti, et non temnere divos. 620
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Imposuit: fixit leges pretio atque refixit.
Hic thalamum invasit natae vetitosque hymenaeos.
Ausi omnes immane nefas, ausoque potiti.
Non, mihi si linguae centum sint, oraque centum, 625
Ferrea vox, omnis scelerum comprendere formas,
Omnia poenarum percurrere nomina possim.
Haec ubi dicta dedit Phoebi longaeva sacerdos:
Sed jam age carpe viam, et susceptum perfice munus:
Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis 630
Moenia conspicio, atque adverso fornice portas.

Haec ubi nos praecepta jubent deponere dona.
Dixerat, et pariter, gressi per opaca viarum,
Continuunt spatium medium, foribusque propinquant.
Occupat AEneas aditum, corpusque recenti
Spargit aqua, ramumque adverso in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere divae,
Devenere locos laetos, et amoena virecta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
Largior hic campos aether et lumine vestit
Purpureo; solemque suum, sua sidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palaestris;
Contendunt ludo, et fulva luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt.
Nec non Threicius longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
Jamque eadem digitis, jam pectine pulsat eburno.
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroes, nati melioribus annis,
Hunique, Assaracusque, et Trojae Dardanus auctor.
Arma procul, currusque virum miratur inanes.
Stant terra defixae hastae, passimque soluti
Per campum pascuntur equi. quae gratia currum
Armorumque fuit vivis, quae cura nitentis
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
Conspicit, ecce, alios dextra laevaque per herbam
Vescentis. laetumque choro Paeana canentis,
Inter odoratum lauri nemus: unde superne
Plurimus Eridani per silvam volvitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando volnera passi,
Quique sacerdotes casti, dum vita manebat,
Quique pii vates, et Phoebo digna locuti,
Inventas aut qui vitam excoluere per artis,
Quique sui memores alios fecere merendo:
Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfusos sic est adfata Sibylla;
Musaeum ante omnis: medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris exstantem suspicit altis:
Dicite, felices animae, tuque, optime vates;

Quae

Quae regio Anchiſen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, et magnos Erebi tranavimus amnis.
Atque hunc reſponſum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus. lucis habitamus opacis,
Ripàrumque toros, et prata recentia rivis
Incolimus. ſed vos, ſi fert ita corde voluntas,
Hoc ſuperate jugum; et facili jam tramite ſiſtam.
Dixit, et ante tulit greſſum, campoque nitentis
Delapſi oſtentat: dehinc ſumma cacumina linquunt.
At pater Anchiſes penitus convalle virenti
Inclusas animas, ſuperumque ad lumen ituras,
Lustrabat ſtudio recolens, omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum, carosque nepotes,
Fataque, Fortunaſque virum, moresque, manuſque.
Isque ubi tendentem adverſum per gramina vidit
Aeneam, alacris palmas utraſque tetendit:
Effuſique genis lacrimae; et vox excidit ore:
Venſti tandem, tuque ſpectata parenti
Vincis iter durum pietas? datur ora tueri,
Fili, tua; et notas audire et reddere voces?
Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum,
Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras, et quanta per aequora vectum
Accipio! quantis jactatum, nate, periclis!
Quam metui, ne quid Libyae tibi regna nocerent!
Illa autem: Tua me, genitor, tua triſtis imago,
Saepius occurrens, haec limina tendere adegit.
Stant ſale Tyrrheno claſſes: da jungere dextram,
Da, genitor; teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
Sic memorans largo fletu ſimul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Interea videt Aeneas in valle reducta
Seclusum nemus, et virgulta ſonantia ſilvis,
Lethaeumque, domos placidas qui praenatat, amnem.
Hunc circum innumerae gentes, populique volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes aeſtate ſerena

Flori-

Floribus insidunt variis, et candida circum
Lilia funduntur: strepit omnis murmure campus.
Horrescit visu subito, causasque requirit
Inscius Aeneas, quae sint ea flumina porro,
Quive viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchises: Animae, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethaei ad fluminis undam
Securos latices et longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi atque ostendere coram,
Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
Quo magis Italia mecum laetere reperta.
O pater, anne aliquas ad caelum hinc ire putandum est
Sublimis animas, iterumque ad tarda reverti
Corpora? quae lucis miseris tam dira cupido?
Dicam equidem; nec te suspensum, nate, tenebo:
Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.
Principio caelum ac terras, camposque liquentis,
Lucentemque globum lunae, Titaniaque astra
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumque genus, vitaeque volantum,
Et quae marmorea fert monstra sub aequore pontus.
Igneus est ollis vigor, et caelestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque: dolent, gaudentque: neque auras
Dispiciunt clausae tenebris et carcere caeco.
Quin et supremo cum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
Corporeae excedunt pestes: penitusque necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
Ergo exercentur poenis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. aliae panduntur inanis
Suspensae ad ventos: aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.
Quisque suos patimur Manis: exinde per amplum
Mittimur Elysium, et pauci laeta arva tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe

Concre-

Concretam exemit labem, purumque reliquit
Aetherium sensum, atque aurai simplicis ignem.
Has omnis, ubi mille rotam volvere per annos,
Lethaeum ad fluvium deus evocat agmine magno:
Scilicet immemores supera ut convexa revisant,
Rursus et incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchises: natumque unaque Sibyllam
Conventus trahit in medios, turbamque sonantem:
Et tumulum capit, unde omnis longo ordine posset
Adversos legere, et venientum discere voltus.
Nunc age, Dardaniam prolem, quae deinde sequatur
Gloria, qui maneant Itali de gente nepotes,
Illustris animas, nostrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, et te tua fata docebo.
Ille, (vides) pura juvenis qui nititur hasta,
Proxima sorte tenet lucis loca; primus ad auras
Aetherias Italo commixtus sanguine surget
Silvius Albanum nomen, tua postuma proles:
Quem tibi longaevo serum Lavinia conjux
Educet silvis regem, regumque parentem:
Unde genus Longa nostrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Trojanae gloria gentis,
Et Capys, et Numitor, et qui te nomine reddet
Silvius AEneas, pariter pietate vel armis
Egregius, si umquam regnandam acceperit Albam.
Qui juvenes quantas ostentant, aspice, vires!
Atque umbrata gerunt civili tempora quercu.
Hi tibi Nomentum, et Gabias, urbemque Fidenam.
Hi Collatinas imponent montibus arces,
[Laude pudicitiae celebres, addentque superbos]
Pometios, Castrumque Inui, Bolamque Coramque.
Haec tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terrae.
Quin et avo comitem sese Mavortius addet
Romulus: Assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educet. viden' ut geminae stant vertice cristae,
Et pater ipse suo superum jam signat honore?
En hujus, nate, auspiciis illa inclita Roma
Imperium terris, animos aequabit Olympo,

Septem-

Septemque una sibi muro circumdabit arces,
Felix prole virum. qualis Berecyntia mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbis,
Laeta deum partu, centum complexa nepotes,
Omnis caelicolas, omnis supera alta tenentis.
Huc geminas nunc flecte acies: hanc aspice gentem,
Romanosque tuos. hic Caesar, et omnis Iuli
Progenies, magnum caeli ventura sub axem.
Hic, vir, hic est, tibi quem promitti saepius audis,
Augustus Caesar, Divi genus: aurea condet
Saecula qui rursus Latio, regnata per arva
Saturno quondam, super et Garamantas et Indos
Proferet imperium. jacet extra sidera tellus,
Extra anni solisque vias, ubi caelifer Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
Hujus in adventum jam nunc et Caspia regna
Responsis horrent divum, et Maeotia tellus,
Et septem gemini turbant trepida ostia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obivit;
Fixerit aeripedem cervam licet, aut Erymanthi
Pacarit nemora, et Lernam tremefecerit arcu.
Nec, qui pampineis victor juga flexit habenis,
Liber, agens celso Nysae de vertice tigris.
Et dubitamus adhuc virtute extendere vires?
Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
Quis procul ille autem ramis insignis olivae
Sacra ferens? nosco crinis incanaque menta
Regis Romani; primam qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis et paupere terra
Missus in imperium magnum. cui deinde subibit,
Otia qui rumpet patriae, residesque movebit
Tullus in arma viros, et jam desueta triumphis
Agmina. quem juxta sequitur jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.
Vis et Tarquinios reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascisque videre receptos?
Consulis imperium hic primus saevasque securis
Accipiet: natosque pater, nova bella moventis,

Ad poenam pulchra pro libertate vocabit
Infelix. utcumque ferent ea facta minores;
Vincet amor patriae, laudumque immensa cupido.
Quin Decios, Drusosque procul, saevumque securi
Aspice Torquatum, et referentem signa Camillum.
Illae autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animae nunc et dum nocte premuntur,
Heu quantum inter se bellum, si lumina vitae
Attigerint, quantas acies stragemque ciebunt?
Aggeribus socer Alpinis atque arce Monoeci
Descendens, gener adversis instructus Eois.
Ne, pueri, ne tanta animis assuescite bella:
Neu patriae validas in viscera vertite vires.
Tuque prior, tu parce; genus qui ducis Olympo:
Projice tela manu, sanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, caesis insignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas,
Ipsumque AEaciden, genus armipotentis Achilli;
Ultus avos Trojae, templa et temerata Minervae.
Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Cosse, relinquat?
Quis Gracchi genus, aut geminos duo fulmina belli
Scipiadas cladem Libyae, parvoque potentem
Fabricium? vel te sulco, Serrane, serentem?
Quo fessum rapitis, Fabii? tu Maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando restituis rem.
Excudent alii spirantia mollius aera:
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus:
Orabunt causas melius, caelique meatus
Describent radio, et surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hae tibi erunt artes) pacique imponere morem,
Parcere subjectis, et debellare superbos.
Sic pater Anchises, atque haec mirantibus addit:
Aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros supereminet omnis!
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistet eques: sternet Poenos, Gallumque rebellem,

Tertia-

Terniaque arma patri suspendet capta Quirino.
Atque hic AEneas: una namque ire videbat
Egregium forma juvenem et fulgentibus armis,
Sed frons laeta parum, et dejecto lumina vultu:
Quis, pater, ille, virum qui sic comitatur euntem?
Filius, anne aliquis magna de stirpe nepotum?
Qui strepitus circa comitum! quantum instar in ipso!
Sed nox atra caput tristi circumvolat umbra.
Tum pater Anchises, lacrimis ingressus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quaere tuorum:
Ostendent terris hunc tantum fata, nec ultra
Esse sinent. nimium vobis Romana propago
Visa potens, superi, propria haec si dona fuissent.
Quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quae, Tiberine, videbis
Funera, cum tumulum praeterlabere recentem!
Nec puer Ilaca quisquam de gente Latinos
In tantum spe tollet avos: nec Romula quondam
Ullo se tantum tellus jactabit alumno.
Heu pietas, heu prisca fides, invictaque bello
Dextera! non illi se quisquam impune tulisset
Obvius armato, seu cum pedes iret in hostem,
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu, miserande puer! si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis:
Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis, et fungar inani
Munere. . sic tota passim regione vagantur
Aeris in campis latis, atque omnia lustrant.
Quae postquam Anchises natum per singula duxit,
Incenditque animum famae venientis amore:
Exin bella viro memorat, quae deinde gerenda,
Laurentisque docet populos, urbemque Latini,
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
Sunt geminae Somni portae: quarum altera fertur
Cornea; qua veris facilis datur exitus umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falsa ad caelum mittunt insomnia Manes,

His ubi tum natum Anchiſes unaque Sibyllam
Proſequitur dictis, portaque emittit eburna.
Ille viam ſecat ad navis, ſociosque revisit.
Tum ſe ad Cajetae recto fert littore portum.
Ancora de prora jacitur: ſtant littore puppes.

AENEIDOS Lib. VII.

TU quoque littoribus noſtris, AEneia nutrix,
Aeternum moriens famam, Caieta, dediſti.
Et nunc ſervat honos ſedem tuus, oſſaque nomen
Heſperia in magna (ſi qua eſt ea gloria) ſignant.
At pius exſequiis AEneas rite ſolutis,
Poſtquam compoſito tumuli, poſtquam alta quierunt
AEquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Adspirant aurae in noctem, nec candida cursus
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine pontus.
Proxima Circaeae raduntur littora terrae:
Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectiſque ſuperbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenuis percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus iraeque leonum
Vincla recuſantum, et ſera ſub nocte rudentum:
Setigerique ſues, atque in praeſepibus urſi
Saevire, ac formae magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie dea ſaeva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
Quae ne monſtra pii paterentur talia Troes
Delati in portus, neu littora dira ſubirent;
Neptunus ventis impleverat vela ſecundis:
Atque fugam dedit, et praeter vada fervida vexit.
Jamque rubeſcebat radiis mare, et aethere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis:
Cum venti poſuere, omniſque repente reſedit

Flatus,

Flatus, et in lento luctantur marmore tonsae.
Atque hic AEneas ingentem ex aequore lucum
Prospicit. hunc inter fluvio Tiberinus amoeno,
Vorticibus rapidis et multa flavus arena,
In mare prorumpit. variae circumque supraque
Assuetae ripis volucres et fluminis alveo
AEthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter sociis, terraeque advertere proras
Imperat, et laetus fluvio succedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quae tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
Cum primum Ausoniis exercitus adpulit oris,
Expediam, et primae revocabo exordia pugnae.
Tu vatem, tu, diva, mone. dicam horrida bella:
Dicam acies, actosque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam
Hesperiam. major rerum mihi nascitur ordo:
Majus opus moveo. Rex arva Latinus et urbis
Jam senior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno et nympha genitum Laurente Marica
Accipimus. Fauno Picus pater: ilsque parentem
Te, Saturne, refert: tu sanguinis ultimus auctor.
Filius huic fato divum, prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est.
Sola domum et tantas servabat filia sedes;
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno e Latio totaque petebant
Ausonia: petit ante alios pulcherrimus omnis
Turnus, avis atavisque potens: quem regia conjunx
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta deum terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio in penetralibus altis
Sacra comam, multosque metu servata per annos:
Quam pater inventam, primas cum conderet arces,
Ipse ferebatur Phoebo sacrasse Latinus,
Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.
Hujus apes summum densae, (mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans aethera vectae,

Obs

Obsedêre apicem; et pedibus per mutua nexis
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo vates: Externum cernimus, inquit,
Adventare virum, et partis petere agmen eâsdem
Partibus ex isdem, et summa dominarier arce.
Praeterea, castis adolet dum altaria taedis,
Et juxta genitorem adstat Lavinia virgo,
Visa (nefas) longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regalisque accensa comas, accensa coronam
Insignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Volcanum spargere tectis.
Id vero horrendum ac visu mirabile ferri.
Namque fore inclutam famâ fatisque canebant
Ipsam, sed populo magnum portendere bellum.
Ast ex sollicitus monstris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucosque sub alta
Consulit Albunea: nemorum quae maxima sacro
Fonte sonat, saevamque exhalat opaca mephitim.
Hinc Italae gentes, omnisque OEnotria tellus
In dubiis responsa petunt. huc dona sacerdos
Cum tulit, et caesarum ovium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit;
Multa modis simulacra vidit volitantia miris:
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Colloquio, atque imis Acherontа adfatur Avernis.
Hic et tum pater ipse petens responsa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentis,
Atque harum effultus tergo stratisque jacebat
Velleribus. subita ex alto vox reddita luco est:
Ne pete connubiis natam sociare Latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
Externi veniunt generi, qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferent, quorumque ab stirpe nepotes
Omnia sub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
Aspicit oceanum, vertique regique videbunt.
Haec responsa patris Fauni, monitusque silenti
Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus:

Sed

Flatus, et in lento luctantur marmore tonsae.
Atque hic AEneas ingentem ex aequore lucum
Prospicit. hunc inter fluvio Tiberinus amoeno,
Vorticibus rapidis et multa flavus arena,
In mare prorumpit. variae circumque supraque
Adsuetae ripis volucres et fluminis alveo
AEthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter sociis, terraeque advertere proras
Imperat, et laetus fluvio succedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quae tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
Cum primum Ausoniis exercitus adpulit oris,
Expediam, et primae revocabo exordia pugnae.
Tu vatem, tu, diva, mone. dicam horrida bella:
Dicam acies, actosque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam
Hesperiam. major rerum mihi nascitur ordo:
Majus opus moveo. Rex arva Latinus et urbis
Jam senior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno et nympha genitum Laurente Marica
Accipimus. Fauno Picus pater: isque parentem
Te, Saturne, refert: tu sanguinis ultimus auctor.
Filius huic fato divum, prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est.
Sola domum et tantas servabat filia sedes;
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno e Latio totaque petebant
Ausonia: petit ante alios pulcherrimus omnis
Turnus, avis atavisque potens: quem regia conjunx
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta deum terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio in penetralibus altis
Sacra comam, multosque metu servata per annos:
Quam pater inventam, primas cum conderet arces,
Ipse ferebatur Phoebo sacrasse Latinus,
Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.
Hujus apes summum densae, (mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans aethera vectae,

Obſedêre apicem; et pedibus per mutua nexis
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo vates: Externum cernimus, inquit,
Adventare virum, et partis petere agmen eaſdem
Partibus ex iſdem, et ſumma dominarier arce.
Praeterea, caſtis adolet dum altaria taedis,
Et juxta genitorem adſtat Lavinia virgo,
Vidi (nefas) longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regaliſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Volcanum ſpargere tectis.
Id vero horrendum ac viſu mirabile ferri.
Namque fore inluſtrem fama fatiſque canebant
Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum.
At rex ſollicitus monſtris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucoſque ſub alta
Conſulit Albunea: nemorum quae maxima ſacro
Fonte ſonat, ſaevamque exhalat opaca mephitim.
Hinc Italae gentes, omniſque OEnotria tellus
In dubiis reſponſa petunt. huc dona ſacerdos
Cum tulit, et caeſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petivit;
Multa modis ſimulacra vidit volitantia miris:
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Colloquio, atque imis Acherontа adfatur Avernis.
Hic et tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentis,
Atque harum effultus tergo ſtratiſque jacebat
Vellieribus. ſubita ex alto vox reddita luco eſt:
Ne pete connubiis natam ſociare Latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
Externi veniunt generi, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferent, quorumque ab ſtirpe nepotes
Omnia ſub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
Aſpicit oceanum, vertique regique videbunt.
Haec reſponſa patris Fauni, monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus:

Sed

Sed circum late volitans jam Fama per urbis
Ausonias tulerat; cum Laomedontia pubes
Graminea ripae religavit ab aggere classem.
AEneas, primique duces, et pulcher Iulus,
Corpora sub ramis deponunt arboris altae:
Instituuntque dapes, et adorea liba per herbam
Subjiciunt epulis, (sic Juppiter ille monebat)
Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
Consumtis hic forte alii, ut vertere morsus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu malisque audacibus orbem
Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris;
Heus! etiam mensas consumimus? inquit Iulus.
Nec plura adludens. ea vox audita laborum
Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.
Continuo, Salve fatis mihi debita Tellus,
Vosque, ait, O fidi Trojae salvete Penates.
Hic domus, haec patria est. genitor mihi talia, (nam que
Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
Cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
Accisis coget dapibus consumere mensis;
Tum sperare domos defessus, ibique memento
Prima locare manu molirique aggere tecta.
Haec erat illa fames; haec nos suprema manebat
Exitiis positura modum.
Quare agite, et, primo laeti cum lumine solis,
Quae loca, quive habeant homines, ubi moenia gentis
Vestigemus, et a portu diversa petamus.
Nunc pateras libate Jovi, precibusque vocate
Anchisen genitorem, et vina reponite mensis.
Sic deinde effatus frondenti tempora ramo
Implicat, et Geniumque loci primamque deorum
Tellurem, Nymphasque, et adhuc ignota precatur
Flumina: tum Noctem, noctisque orientia signa,
Idaeumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
Invocat, et duplicis Caelique Erebique parentes.

Hic pater omnipotens ter cælo clarus ab alto
Intonuit: radiisque ardentem lucis et auro
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
Diditur hic subito Trojana per agmina rumor,
Advenisse diem, quo debita mœnia condant.
Certatim instaurant epulis, atque omine magno
Crateras læti statuunt, et vina coronant.
Postera cum prima lustrabat lampade terras
Orta dies; urbem, et fines, et litora gentis
Diversi explorant: hæc fontis stagna Numici,
Hunc Thybrim fluvium, hic fortis habitare Latinos.
Tum satus Anchisa delectos ordine ab omni
Centum oratores augusta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donaque ferre viro, pacemque exposcere Teucris.
Haud mora: festinant jussi, rapidisque feruntur
Passibus. ipse humili designat mœnia fossa,
Moliturque locum; primasque in litore sedes,
Castrorum in morem, pinnis atque aggere cingit.
Jamque iter emensi, turres ac tecta Latinorum
Adiua cernebant juvenes, muroque subibant.
Ante urbem pueri, et primævo flore juventus,
Exercentur equis, domitantque in pulvere currus:
Aut acris tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursuque ictuque lacessunt.
Cum prævectus equo longævi regis ad auris
Nuntius ingentis ignota in veste reportat
Advenisse viros. ille intra tecta vocari
Imperat, et solio medius consedit avito.
Regia augustum, ingens, centum sublime columnis,
Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
Horrendum silvis et religione parentum.
Hic sceptra accipere, et primos adtollere fascis
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
Hæc sacris sedes epulis: hic ariete cæso
Perpetuis soliti patres considere mensis.
Stant etiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua e cedro; Italusque, paterque Sabinus

Viti-

Vitisator, curvam servans sub imagine falcem,
Saturnusque senex, Janique bifrontis imago,
Vestibulo adstabant: aliique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando volnera passi.
Multaque praeterea sacris in postibus arma,
Captivi pendent currus, curvaeque secures,
Et cristae capitum, et portarum ingentia claustra,
Spiculaque, clipeique, ereptaque rostra carinis.
Ipse Quirinali lituo parvaque sedebat
Succinctus trabea, laevaque ancile gerebat
Picus equum domitor: quem capta cupidine conjunx,
Aurea percussum virga, versumque venenis,
Fecit avem Circe, sparsitque coloribus alas.
Tali intus templo divom patriaque Latinus
Sede sedens Teucros ad se se in tecta vocavit:
Atque hace ingressis placido prior edidit ore:
Dicite Dardanidae, (neque enim nescimus et urbem
Et genus, auditique advertitis aequore cursum)
Quid petitis? quae causa rates, aut cujus egentes
Litus ad Ausonium tot per vada caerula vexit?
Sive errore viae, seu tempestatibus acti,
(Qualia multa mari nautae patiuntur in alto)
Flaminis intrastis ripas, portuque sedetis;
Ne fugite hospitium, neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus aequam,
Sponte sua veterisque dei se more tenentem.
Atque equidem memini (fama est obscurior annis)
Auruncos ita ferre senes, his ortus ut agris
Dardanus Idaeas Phrygiae penetrarit ad urbis,
Threiciamque Samum, quae nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Corythi Tyrrhena ab sede profectum
Aurea nunc solio stellantis regia caeli
Accipit; et numero divorum altaribus addit.
Dixerat. et dicta Ilioneus sic voce secutus:
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra subegit hiems vestris succedere terris,
Nec sidus regione viae litusve sefellit.
Consilio hanc omnes animisque volentibus urbem

Adi

dferimur pulsi regnis, quae maxima quondam
Extremo veniens Sol adspiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis: Jove Dardana pubes
Gaudet avo. rex ipse Jovis de gente suprema
Troius AEneas tua nos ad limina misit.
Quanta per Idaeos saevis effusa Mycenis
Tempestas ierit campos; quibus actus uterque
Europae atque Asiae fatis concurrerit orbis;
Audiit, et si quem tellus extrema refuso
Submovet oceano, et si quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
Diluvio ex illo tot vasta per aequora vecti
Dis sedem exiguam patriis litusque rogamus
Innocuum, et cunctis undamque auramque patentem.
Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
Fama levis, tantique abolescet gratia facti:
Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per AEneae juro, dextramque potentem,
Sive fide, seu quis bello est expertus et armis;
Multi nos populi, multae (ne temne, quod ultro
Adfatimur manibus vittas ac verba precantia)
Sibi petiere sibi, et voluere adjungere gentes.
Sed nos fata deum vestras exquirere terras
Imperiis egere suis. hinc Dardanus ortus
Hic repetit, jussisque ingentibus urguet Apollo
Tyrrhenum ad Thybrim, et fontis vada sacra Numici.
Dat tibi praeterea Fortunae parva priores
Munera, reliquias Troja ex ardente receptas.
Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:
Sic Priami gestamen erat, cum jura vocatis
Ferre dabat populis; sceptrumque, sacerque tiaras,
Iliadumque labor vestes.
His Ilionei dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora, soloque immobilis haeret
Intos volvens oculos. nec purpura regem
Picta movet, nec sceptra movent Priameia tantum,
Quantum in connubio natae thalamoque moratur:
Veteris Fauni volvit sub pectore sortem.

Hunc illum fatis externa ab sede profectum
Portendi generum, paribusque in regna vocari
Auspiciis: huic progeniem virtute futuram
Egregiam, et totum quae viribus occupet orbem.
Tandem laetus ait: Di nostra incepta secundent,
Auguriumque suum. dabitur, Trojane, quod optas.
Munera nec sperno. non vobis rege Latino
Divitis uber agri Trojaeve opulentia deerit,
Ipse modo AEneas (nostri si tanta cupido est,
Si jungi hospitio properat, sociusve vocari)
Adveniat; vultus neve exhorrescat amicos:
Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Est mihi nata, viro gentis quam jungere nostrae,
Non patrio ex adyto sortes, non plurima caelo
Monstra sinunt; generos externis adfore ab oris,
Hoc Latio restare canunt, qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant. hunc illum poscere fata
Ex reor, et (si quid veri mens augurat) opto.
Haec effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant ter centum nitidi in praesepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Instratos ostro alipedes pictisque tapetis.
Aurea pectoribus demissa monilia pendent;
Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum
Absenti AEneae currum geminosque jugalis,
Semine ab aetherio, spirantis naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos daedala Circe
Subposita de matre nothos furata creavit.
Talibus AEneadae donis dictisque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis
Saeva Iovis conjunx, auraque invecta tenebat:
Et laetum AEnean, classemque ex aethere longo
Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno,
Moliri jam tecta videt, jam fidere terrae:
Deseruisse rates, steterit acri fixa dolore.
Tum quassans caput, haec effundit pectore dicta:

eu ſtirpem inviſam, et fatis contraria noſtris
ta Phrygum! num Sigeis occumbere campis,
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
roja viros? medias acies, mediosque per ignes
Invenere viam? at (credo) mea numina tandem
ſſa jacent, odiis aut exſaturata quievi.
in etiam patria excuſſos infeſta per undas
uſa ſequi, et profugis toto me obponere ponto.
bſumtne in Teucros vires caelique mariſque.
uid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
rofuit? optato conduntur Thybridis alveo,
ecuri pelagi atque mei. Mars perdere gentem
manem Lapithum valuit: conceſſit in iras
ſe deum antiquam genitor Calydona Dianae:
uod ſcelus aut Lapithas tantum, aut Calydona merentem?
t ego magna Jovis conjunx nil linquere inauſum
ae potui infelix, quae memet in omnia verti,
incor ab AEnea: quod ſi mea numina non ſunt
agna fatis; dubitem haud equidem implorare quod uſquam eſt.
ſtere ſi neque ſuperos, Acheronta movebo.
n dabitur regnis (eſto) prohibere Latinis,
que inmota manet fatis Lavinia conjunx.
trahere, atque moras tantis licet addere rebus:
licet amborum populos exſcindere regum.
gener atque ſocer coeant mercede ſuorum.
guine Trojano et Rutulo dotabere, virgo:
Bellona manet te pronuba. nec face tantum
Veis praegnans ignis enixa jugalis:
n idem Veneri partus ſuus, et Paris alter,
neſtaque iterum recidiva in Pergama taedae.
e ubi dicta dedit, terras horrenda petivit.
ſtificam Alecto Dirarum ab ſede ſororum
rniſque ciet tenebris: cui triſtia bella,
que, inſidiaeque, et crimina noxia cordi.
t et ipſe pater Pluton, odere ſorores
rareae monſtrum: tot ſeſe vertit in ora,

Tam saevae facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo sata Nocte, laborem,
Hanc operam, ne noster honos infractave cedat
Fama loco: neu connubiis ambire Latinum
AEneadae possint, Italosve obsidere finis.
Tu potes unanimos armare in proelia fratres,
Atque odiis versare domos: tu verbera tectis
Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes, fecundum concute pectus,
Disjice compositam pacem, sere crimina belli:
Arma velit, poscatque simul rapiatque juventus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, et Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatae:
Quam super adventu Teucrum Turnique hymenaeis
Foemineae ardentem curaeque iraeque coquebant.
Huic dea caeruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque sinum praecordia ad intima subdit:
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
Ille inter vestis et levia pectora labsus
Volvitur adtactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inspirans animam. fit torquile collo
Aurum ingens coluber, fit longae taeniae vittae,
Innectitque comas, et membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo sublabsa veneno
Feminei sensus, atque ossibus implicat ignem;
Necdum animus toto percepit pectore flammam,
Mollius, et solito matrum de more, locuta est;
Multa super nata lacrymans Phrygiisque hymenaeis:
Exulibusne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miseret nataeque tuique?
Nec matris misereri, quam primo aquilone relinquet
Fetus, ab alta petens abducta virgine praeda?
At non sic Phrygius penetrat Lacedaemona pastor,
Ledaeamque Helenam Trojanas vexit ad urbis.
Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et consanguineo toties data dextera Turno?

gener externa petitur de gente Latinis,
que ſeder, Faunique premunt te juſſa parentis;
nnem equidem ſceptris terram quae libera noſtris
Diſſidet externam reor, et ſic dicere divos.
Turno, ſi prima domus repetatur origo,
ctius Acriſiuſque patres mediaeque Mycenae.
is ubi nequicquam dictis experta, Latinum
ontra ſtare vider, penituſque in viſcera labſum
erpentis furiale malum totamque pererrat;
um vero infelix, ingentibus excita monſtris,
mentem ſine more furit lymphata per urbem:
ci quondam torto volitans ſub verbere turbo,
uem pueri magno in gyro vacua atria circum
intenti ludo exercent: ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia ſupra
pparoſque manus, mirata volubile buxum:
dit animos plagae. non curſu ſegnior illo
er medias urbis agitur populoſque feroces.
in etiam in ſilvas, ſimulato numine Bacchi,
ajus adorta nefas, majoremque orſa furorem,
olat, et natam frondoſis montibus abdit;
e thalamum eripiat Teucris, taedaſque moretur:
ec Bacche, fremens, ſolum te virgine dignum
ociferans: etenim mollis tibi ſumere thyrſos,
e luſtrare choros, ſacrum tibi paſcere crinem.
ama volat: Furiiſque accenſas pectore matres
n omnis ſimul ardor agit, nova quaerere tecta.
ertere domos: ventis dant colla comaſque.
t ſilvae tremulis ululatibus aethera conplent,
ampineaſque gerunt incinctae pellibus haſtas.
ſe inter medias flagrantem fervida pinum
ſtinet, ac natae Turnique canit hymenaeos,
ampineam torquens aciem: torvomque repente
lamat: Io matres, audite ubi quaeque, Latinae.
qua piis animis manet infelicis Amatae
ntia, ſi juris materni cura remordet;
olite crinalis vittas, capite orgia mecum.
um inter ſilvas, inter deſerta ferarum,

Reginam Alecto stimulis agit undique Bacchi.
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliumque omnemque domum vertisse Latini;
Protenus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
Actisioneis Danae fundasse colonis,
Praecipiti delua noto. locus Ardea quondam
Dictus avis: et nunc magnum manet Ardea nomen.
Sed Fortuna fuit. tectis hic Turnus in altis
Jam mediam nigra carpebat nocte quietem,
Alecto torvam faciem et furialia membra
Exuit: in voltus sese transformat anilis,
Et frontem obscoenam rugis arat. induit albos
Cum vitta crinis: tum ramum innectit olivae.
Fit Chalybe Junonis anus templique sacerdos;
Et juveni ante oculos his se cum vocibus offert:
Turne, tot incassum fusos patiere labores,
Et tua Dardanidis tranferibi sceptra colonis?
Rex tibi conjugium, et quaesitas sanguine dotes
Abnegat, externusque in regnum quaeritur heres.
I nunc, ingratis offer te, inrise, periclis:
Tyrrhenas, i, sterne acies: rege pace Latinos.
Haec adeo tibi me, placida cum nocte jaceres,
Ipsa palam fari omnipotens Saturnia jussit.
Quare age, et armari pubem portisque moveri
Laetus in arma para; et Phrygios, qui flumine pulchro
Consedere, duces, pictaque exue carinas.
Caelestum vis magna jubet. rex ipse Latinus,
Ni dare conjugium et dicto parere fatetur,
Sentiat, et tandem Turnum experiatur in armis.
Hic juvenis vatem inridens, sic ora vicissim
Ore refert: Classis invectas Thybridis alveo
Non (ut rere) meas effugit nuntius auris.
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Inmemor est nostri.
Sed te victa situ verique effoeta senectus,
O mater, curis nequicquam exercet, et arma
Regum inter falsa vatem formidine ludit.

Cu

Cura tibi, divum effigies et templa tueri:
Bella viri pacemque gerant, quis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exa sit in iras.
At juveni oranti subitus tremor occupat artus:
Defixere oculi: tot Erinnys sibilat hydris,
Tantaque se facies aperit: tum flammea torquens
Lumina cunctantem et quaerentem dicere plura
Reppulit, et geminos erexit crinibus angues,
Verberaque insonuit, rabidoque haec addidit ore:
En ego victa situ, quam veri effoeta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit,
(Respice ad haec) adsum Dirarum ab sede sororum:
Bella manu letumque gero.
Sic effata facem juveni conjecit, et atro
Lumine fumantis fixit sub pectore taedas.
Olli somnum ingens rumpit pavor: ossaque et artus
Perfudit toto proruptus corpore sudor.
Arma amens fremit; arma toro tectisque requirit.
Saevit amor ferri, et scelerata insania belli:
Ira super, magno veluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aeni,
Exsultantque aestu latices; furit intus aquai
Fumidus atque alte spumis exuberat amnis:
Nec jam se capit unda; volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem poliuta pace Latinum
Indicit primis juvenum, et jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
Se satis ambobus Teucrisque venire Latinisque.
Haec ubi dicta dedit, divosque in vota vocavit;
Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formae movet atque juventae;
Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis se concitat alis;
Arte nova speculata locum, quo litore pulcher
Insidiis cursuque feras agitabat Iulus.
Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, et noto naris contingit odore,

Ut cervum ardentes agerent: quae prima laborum
Causa fuit, belloque animos accendit agrestis.
Cervus erat forma praestanti et cornibus ingens,
Tyrrhidae pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrhusque pater, cui regia parent
Armenta, et lati custodia credita campi.
Adsuetum imperiis soror omni Silvia cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis,
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille, manum patiens, mensaeque adsuetus herili
Errabat silvis; rursusque ad limina nota
Ipse domum sera quamvis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidae venantis Iuli
Conmovere canes: fluvio cum forte secundo
Deflueret, ripaque aestus viridante levaret,
Ipse etiam, eximiae laudis successus amore,
Ascanius curvo direxit spicula cornu:
Nec dextrae erranti deus afuit; actaque multo
Perque uterum sonitu perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Successitque gemens stabulis, questuque cruentus
Atque inploranti similis tectum omne replebat.
Silvia prima soror, palmis percussa lacertos,
Auxilium vocat, et duros conclamat agrestis.
Olli (pestis enim tacitis latet aspera silvis)
Improvisi adsunt: hic torre armatus obusto,
Stipite hic gravidi nodis. quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. vocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta spirans immane securi.
At saeva e speculis tempus dea nacta nocendi
Arduа tecta petit stabuli; et de culmine summo
Pastorale canit signum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem: qua protenus omne
Contremuit nemus, et silvae intonuere profundae.
Audiit et Triviae longe lacus, audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fontesque Velini:
Et trepidae matres pressere ad pectora natos.

Tu

Tum vero ad vocem celeres, qua buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolae: nec non et Troia pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Dirigere acies. non jam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur sudibusve praeustis;
Sed ferro ancipiti decernunt, aeraque late
Horrescit strictis seges ensibus, aeraque fulgent
Sole lacessita, et lucem sub nubila jactant:
Fluctus uti primo coepit cum albescere vento,
Paullatim sese tollit mare, et altius undis
Erigit, inde imo consurgit ad aethera fundo.
Hic juvenis primam ante aciem stridente sagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almo
Sternitur. haesit enim sub gutture volnus, et udae
Voci iter tenuemque inclusit sanguine vitam.
Corpora multa virum circa, seniorque Galaesus,
Dum pacis medium se offert: justissimus unus
Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, et terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos aequo dum Marte geruntur,
Promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
Imbuit, et primae commisit funera pugnae,
Deserit Hesperiam, et caeli convexa per auras
Monet victrix adfatur voce superba:
En perfecta tibi bello discordia tristi.
Dic in amicitiam coeant, et foedera jungant:
Quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros,
Hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus urbis,
Accendamque animos insani Martis amore:
Undique ut auxilio veniant. spargam arma per agros.
Tum contra Juno: Terrorum et fraudis abunde est.
Stat belli caussae: pugnatur cominus armis.
Hanc fors prima dedit, sanguis novus imbuit arma,
Talia connubia et talis celebrent hymenaeos
Progenium Veneris genus et rex ipse Latinus:

Te super aetherias errare licentius auras,
Haud pater ille velit summi regnator Olympi.
Cede locis. Ego, si qua super Fortuna laborum est,
Ipsa regam. Talis dederat Saturnia voces.
Illa autem adiollit stridentis anguibus alas,
Cocytique petit sedem, supera ardua linquens.
Est locus Italiae medio sub montibus altis
Nobilis, et fama multis memoratus in oris,
Amsancti valles. densis hunc frondibus atrum
Urguet utrimque latus nemoris, medioque fragosus
Dat sonitum saxis et torto vertice torrens.
Hic specus horrendum saevi spiracula Ditis
Monstratur, ruptoque ingens Acheronte vorago
Pestiferas aperit faucis: quis condita Erinnys
Invisum numen terras caelumque levabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum, ruit omnis in urbem
Pastorum ex acie numerus, caesosque reportant
Almonem pueri foedatique ora Galaesi:
Implorantque deos, obtestanturque Latinum.
Turnus adest, medioque in crimine caedis et igni
Terrorem ingeminat: Teucros in regna vocari,
Stirpem admisceri Phrygiam; se limine pelli.
Tum quorum adtonitae Baccho nemora avia matres
Insultant thiasis, (neque enim leve nomen Amatae)
Undique conlecti coeunt, Martemque fatigant.
Illicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata deum perverso numine poscunt.
Certatim regis circumstant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, resistit:
Ut pelagi rupes, magno veniente frigore,
Quae sese, multis circum latrantibus undis,
Mole tenet: scopuli nequiquam et spumea circum
Saxa fremunt, laterique inlisa resunditur alga.
Verum ubi nulla datur caecum exsuperare potestas
Consilium, et saevae nutu Junonis eunt res;
Multa deos auramque pater testatus inanis,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella.

Ipsi has sacrilego pendetis sanguine poenas,
O Miseri! te, Turne, nefas, te triste manebit
Supplicium; votisque deos veneraberis sero.
Jam mihi parta quies, omnique in limine portus:
Junxere felici sponsor. nec plura locutus
Ipse se tectis, rerumque reliquit habenas.
Hos erat Hesperio in Latio, quem protenus urbes
Barbarae coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima movent in praelia Martem,
Sive Getis inferre manu lacrimabile bellum,
Hyrcanisve Arabisve parant, seu tendere ad Indos,
Auroramque sequi, Parthosque repostere signa.
Sunt geminae belli portae (sic nomine dicunt)
Religione sacrae, et saevi formidine Martis:
Centum aerei claudunt vectes aeternaque ferri
Robora: nec custos absistit limine Janus.
Hic, ubi certa sedet patribus sententia pugnae,
Ipse Quirinali trabea cinctuque Gabino
Insignis reserat stridentia limina consul:
Ipse vocat pugnas: sequitur tum cetera pubes:
Aeraque adflatu consonant cornua rauco.
Huic et tum Aeneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, tristisque recludere portas.
Abhorruit tactu pater, aversusque refugit
Foeda ministeria, et caecis se condidit umbris.
Tum regina deum caelo delapsa morantis
Ipsa manu portas, et cardine verso
Belligeratos rupit Saturnia postes.
Ignescit inexcita Ausonia, atque immobilis ante.
Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis
Puluerulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Hi levis clipeos, et spicula lucida tergunt
Arma pingui, subigunt que in cote secures:
Signaque ferre juvat, sonitusque audire tubarum.
Octo adeo magnae positis incudibus urbes
Ferrum novant, Atina potens, Tiburque superbum,
Ardea, Crustumerique, et turrigerae Antemnae.
Cassidibus tuta cavant capitum, flectuntque salignas

Umbonum cratis: alii thoracas aenos,
Aut levis ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc et falcis honos, huc omnis aratri
Cessit amor: recoquunt patrios fornacibus ensis.
Classica jamque sonant: it bello tessera signum.
Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementis
Ad juga cogit equos, clipeumque, auroque trilicem
Loricam induitur; fideque accingitur ense.
Pandite nunc Helicona, deae, cantusque movete,
Qui bello exciti reges, quae quemque secutae
Complerint campos acies; quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis.
Et meministis enim, divae, et memorare potestis:
Ad nos vix tenuis famae perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
Contemtor divum Mezentius, agminaque armat.
Filius huic juxta Lausus, quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lausus equum domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequicquam ex urbe secutos
Mille viros; dignus, patriis qui factior esset
Imperiis, et cui pater haud Mezentius esset.
Post hos insignem palma per gramina currum
Victoresque ostentat equos satus Hercule pulchro
Pulcher Aventinus: clipeoque insigne paternum
Centum angues, cinctamque gerit serpentibus Hydram
Collis Aventini silva quem Rhea sacerdos
Furtivum partu sub luminis edidit oras,
Mixta deo mulier, postquam Laurentia victor,
Geryone exstincto, Tirynthius adigit arva,
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Hiberas.
Pila manu, sacvosque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone verutque Sabello
Ipse pedes tegumen torquens immane leonis,
Terribili impexum seta cum dentibus albis.
Indutus capiti, sic regia tecta subibat
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.
Tum gemini fratres Tiburtia moenia linquunt,

Fra

Patris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillumque, acerque Coras, Argiva juventus;
Et primam ante aciem densa inter tela feruntur.
Ceu duo nubigenae cum vertice montis ab alto
Descendunt Centauri; Homolen Otarymque nivalem
Linquentes cursu rapido: dat euntibus ingens
Ida locum, et magno cedunt virgulta fragore,
Hic Praenestinae fundator defuit urbis,
Volcano genitum pecora inter agrestia regem,
Inventumque focis omnis quem credidit aetas,
Caeculus. hunc legio late comitatur agrestis:
Quique altum Praeneste viri, quique arva Gabinae
Gabronis, gelidumque Anienem, et roscida rivis
Hernica saxa colunt: quos dives Anagnia pascis,
Quos, Amasene pater. non illis omnibus arma,
Nec clipei currusve sonant. pars maxima glandes
Liventis plumbi spargit: pars spicula gestat
Bina manu, fulvoque lupi de pelle galeros
Capiti habent: vestigia nuda sinistri
Instituere pedis; crudus tegit altera pero.
Messapus equum domitor Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,
Assuetum quondam populas defluctaque bello
Agmina in arma vocat subito, ferrumque retractat.
Falcemnine acies, atquosque Faliscos,
Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
Cimini cum monte lacum, lucosque Capenos.
Hi aequati numero, regemque canebant:
Ut quondam nivei liquida inter nubila cycni,
Cum sese e pastu referunt, et longa canoros
Dant per colla modos, sonat amnis et Asia longe
Pulsa palus.
Nec quisquam aerata acies ex agmine tanto
Emicuit posse: aethram sed gurgite ab alto
Quaeri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce, Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar,
Multa manu: a quo diffunditur et tribus et gens

For

Per Larium, postquam in partem data Roma Sabinis,
Una ingens Amiterna cohors, priscique Quirites,
Ereti manus omnis, oliviferaeque Mutuscae:
Qui Nomentum urbem, qui Rosea rura Velini,
Qui Tetricae horrentis rupes, montemque Severum,
Casperiamque colunt, Foruloscque, et flumen Himellae,
Qui Tiberim Fabarimque bibunt, quos frigida misit
Nursia, et Hortinae classes, populique Latini:
Quosque secans infaustum interluit Allia nomen:
Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Saevus ubi Orion hibernis conditur undis,
Vel cum sole novo densae torrentur aristae
Aut Hermi campo aut Lyciae flaventibus arvis:
Scuta sonant, pulsuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius, Trojani nominis hostis,
Curru jungit Halesus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Massica qui rastris, et quos de collibus altis
Aurunci misere patres, Sidicinaque juxta
Aequora, quique Cales linquunt, amnisque vadosi
Accola Volturni, pariterque Saticulus asper,
Oscorumque manus. teretes sunt aclydes illis
Tela: sed haec lento mos est aptare flagello.
Laevas cetra tegit: falcati comminus enses.
Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
Oebale: quem genetasse Telon Sebethide nympha
Fertur, Teleboum Capreas cum regna teneret
Jam senior: patriis sed non et filius arvis
Contentus, late jam tum ditione premebat
Sarrastis populos, et quae rigat aequora Sarnus,
Quique Rufras Batulumque tenent, atque arva Celennae,
Et quos maliferae despectant moenia Abellae:
Teutonico ritu soliti torquere cateias:
Tegmina quis capitum raptus de subere cortex:
Aeratacque micant peltae, micat aereus ensis.
Et te montosae misere in proelia Nersae,
Ufens, insignem fama et felicibus armis:
Horrida praecipue cui gens, adsuetaque multo

Venus

Ventu nemorum, duris Aequicula glebis
Armati terram exercent, semperque recentis
Convectare juvat praedas, et vivere rapto.
Quin et Marrubia venit de gente sacerdos,
Fronde super galeam et felici comtus oliva,
Archippi regis missu, fortissimus Umbro:
Vipereo generi et graviter spirantibus hydris
Spargere qui somnos cantuque manuque solebat.
Mulcebatque iras, et morsus arte levabat.
Sed non Dardaniae medicari cuspidis ictum
Evaluit; neque eum juvere in volnera cantus
Summiteri, et Marsis quaesitae montibus herbae.
Te nemus Anguitiae, vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.
Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius: insignem quem mater Aricia misit,
Eductum Egeriae lucis, Hymettia circum
Litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianae.
Namque ferunt fama Hippolytum, postquam arte novercae
Occiderit, patriasque explerit sanguine poenas
Turbatis distractus equis, ad sidera rursus
Aetheria et superas caeli venisse sub auras,
Paeoniis revocatum herbis et amore Dianae.
Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina surgere vitae,
Ipse repertorem medicinae talis et artis
Fulmine Phoebigenam Stygias detrusit in undas.
At Trivia Hippolytum secretis alma recondit
Sedibus, et nymphae Egeriae nemorique relegat;
Solus ubi in silvis Italis ignobilis aevum
Exigeret, versoque ubi nomine Virbius esset.
Unde etiam templo Triviae lucique sacratis
Frenipedes arcentur equi; quod litore currum
Et juvenem monstris pavidi effudere marinis.
Illius ardentis haud scius aequore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ecce inter primos praestanti corpore Turnus

Vertit-

Vertitur arma tenens, et toto vertice supra est.
Cui triplici crinita juba galea alta Chimaeram
Sustinet, AEtnaeos efflantem fraucibus ignis.
Tum magis illa fremens, et tristibus effera flammis,
Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnae.
At levem clipeum sublatis cornibus Io
Auro insignibat, jam factis obsita, jam bos,
Argumentum ingens, et custos virginis Argus:
Caelataque amnem fundens pater Inachus urna.
Insequitur nimbus peditum, clipeataque totis
Agmina densantur campis, Argivaque pubes,
Auruncaeque manus, Rutuli, veteresque Sicani,
Et Sacranae acies, et picti scuti Labici:
Qui saltus, Tiberine, tuos, sacrumque Numici
Litus arant, Rutulosque exercent vomere colles,
Circaeumque jugum; quis Juppiter Anxurus arvis
Praesidet, et viridi gaudens Feronia luco:
Qua Saturae jacet atra palus, gelidusque per imas
Quaerit iter vallis, atque in mare conditur Ufens.
Hos super advenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et florentis aere catervas,
Bellatrix. non illa colo calathisve Minervae
Femineas adtecta manus, sed proelia virgo
Dura pati, cursuque pedum praevertere ventos:
Illa vel intactae segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu laesisset aristas;
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumenti,
Ferret iter, celeris nec tingueret aequore plantas.
Illam omnis tectis agrisque effusa juventus,
Turbaque miratur matrum, et prospectat euntem
Attonitis inhians animis: ut regius ostro
Velet honos levis humeros, ut fibula crinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipsa pharetram,
Et pastoralem praefixa cuspide myrtum.

AENEIDOS Lib. VIII.

UT belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, et rauco strepuerunt cornua cantu,
Utque acris concussit equos, utque impulit arma;
Extemplo turbati animi: simul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, saevitque juventus
Fervida. ductores primi Messapus et Ufens,
Contemtorque deum Mezentius, undique cogunt
Auxilia, et latos vastant cultoribus agros.
Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, et Latio consistere Teucros,
Advectum AEnean classi, victosque Penatis
Inferre, et fatis regem se dicere posci,
Docear, multisque viro se adjungere gentis
Fortunam, et late Latio increbescere nomen.
Quid struat his coeptis, quem, si Fortuna sequatur,
Ventum pugnae cupiat, manifestius ipsi,
Quam Turno regi, aut regi adparere Latino.
Talia per Latium: quae Laomedontius heros
Omnia videns magno curarum fluctuat aestu;
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partesque rapit varias, perque omnia versat.
Sicut aquae tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercussum, aut radiantis imagine lunae,
Omnia pervolitat late loca, jamque sub auras
Erigitur, summique ferit laquearia tecti.
Nox erat; et terras animalia fessa per omnis
Alitum pecudumque genus sopor altus habebat:
Cum pater in ripa gelidique sub aetheris axe
Aeneas tristi turbatus pectora bello
Procubuit, seramque dedit per membra quietem.
Ipse deus placidi Tiberinus amoeno
Pulcras inter senior se attollere frondis
Visus, cum tenuis glauco velabat amictu.

Carba-

Carbasus, et crinis umbrosa tegebat arundo.
Tum sic adfari, et curas his demere dictis:
O sate gente deum, Trojanam ex hostibus urbem
Qui revehis nobis, aeternaque Pergama servas,
Exspectate solo Laurenti arvisque Latinis;
Hic tibi certa domus, certi (ne absiste) Penates:
Neu belli terrere minis. tumor omnis et irae
Concessere deum.
Jamque tibi, ne vana putes haec fingere somnum,
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum foetus enixa, jacebit;
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati.
[Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum:]
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. nunc qua ratione, quod instat,
Expedias victor, paucis (adverte) docebo.
Arcades his oris, genus a Pallante profectum,
Qui regem Evandrum comites, qui signa secuti,
Delegere locum, et posuere in montibus urbem
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
Hi bellum assidue ducunt cum gente Latina:
Hos castris adhibe socios, et foedere junge.
Ipse ego te ripis et recto flumine ducam,
Adversum remis superes subvectus ut amnem.
Surge age, nate dea; primisque cadentibus astris
Junoni fer rite preces, iramque minasque
Supplicibus supera votis. mihi victor honorem
Persolves. ego sum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, et pinguia culta secantem,
Caeruleus Thybris, caelo gratissimus amnis,
Hic mihi magna domus celsis caput urbibus exit.
Dixit, deinde lacu fluvius se condidit alto,
Ima petens. nox AEneam somnusque reliquit.
Surgit, et, aetherii spectans orientia solis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Sustulit, ac talis effundit ad aethera voces:
Nymphae, Laurentes nymphae, genus amnibus unde

Tu

Tuque, o Thybri tuo genitor cum flumine sancto,
Accipite AEnean, et tandem arcete periclis.
Quo te cumque lacus miserantem incommoda nostra
Fonte tenet, quocumque solo pulcherrimus exis;
Semper honore meo, semper celebrabere donis,
Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.
Adsis o tantum, et propius tua numina firmes,
Sic memorat. geminasque legit de classe biremis,
Remigioque aptat; socios simul instruit armis.
Ecce autem subitum atque oculis mirabile monstrum,
Candidi per silvam cum foetu concolor albo
Procubuit, viridique in litore conspicitur sus:
Quam pius AEneas tibi enim, tibi, maxima Juno,
Mactat sacra ferens, et cum grege sistit ad aram.
Thybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem
Leniit, et tacita refluens ita substitit unda,
Mitis ut in morem stagni placidaque paludis
Cerneret aequor aquis, remo ut luctamen abesset.
Ergo iter inceptum celerant rumore secundo:
Labitur uncta vadis abies: mirantur et undae,
Miratur nemus insuetum fulgentia longe
Scuta virum fluvio pictasque innare carinas.
Illi remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos superant flexus, variisque teguntur
Arboribus, viridisque secant placido aequore silvas.
Jam medium caeli conscenderat igneus orbem,
Cum muros arcemque procul, ac rara domorum
Tecta vident; quae nunc Romana potentia caelo
Aequavit: tum res inopes Euandrus habebat.
Ocius advertunt proras, urbique propinquant.
Forte die sollemnem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadae magno divisque ferebat
Ante urbem in luco. Pallas huic filius una,
Cuncta omnes juvenum primi, pauperque senatus
Ara dabant; tepidusque cruor fumabat ad aras.
Ut celsas videre rates, atque inter opacum
Labi nemus, et tacitis incumbere remis;
Arrectae visu subito, cunctique relictis

Consur-

Consurgunt mensis. audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse;
Et procul e tumulo: Juvenes, quae causa subegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit,
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?
Tum pater AEneas puppi sic fatur ab alta,
Pacifieraque manu ramum praetendit olivae:
Trojugenas ac tela vides inimica Latinis;
Quos illi bello profugos egere superbo.
Euandrum petimus, ferte haec, et dicite lectos
Dardaniae venisse duces, socia arma rogantis.
Obstupuit tanto percussus nomine Pallas:
Egredere o, quicumque es, ait; coramque parentem
Adloquere, ac nostris succede penatibus hospes.
Excepitque manu, dextramque amplexus inhaesit.
Progressi subeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum regem AEneas dictis adfatur amicis:
Oprume Grajugenum, cui me Fortuna precari,
Et vitta comtos voluit praetendere ramos;
Non equidem extimui, Danaum quod ductor et Arcas,
Quodque ab stirpe fores geminis conjunctus Atridis.
Sed mea me virtus et sancta oracula divom,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Conjunxere tibi, et fatis egere volentem.
Dardanus Iliacae primus pater urbis et auctor,
Electra (ut Graji perhibent) Atlantide cretus,
Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, aetherios humero qui sustinet orbis.
Vobis Mercurius pater est, quem candida Maja
Cyllenae gelido conceptum vertice fudit.
At Majam, auditis si quicquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat, caeli qui sidera tollit.
Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
His fretus, non legatos, neque prima per artem
Tentamenta, tui peppigi: me me ipse, meumque
Objeci caput, et supplex ad limina veni.
Gens eadem, quae te, crudeli Daunia bello
Insequitur; nos si pellant, nihil abfore credunt,

quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant:
Et mare, quod supra, teneant, quodque adluit infra.
Accipe daque fidem. sunt nobis fortia bello
Pectora, sunt animi, et rebus spectata juventus.
Dixerat AEneas. ille os oculosque loquentis
Jam dudum, et totum lustrabat lumine corpus,
Tum sic pauca refert: Ut te, fortissime Teucrum,
Accipio adgnoscoque libens! ut verba parentis
Et vocem Anchisae magni vultumque recordor!
Nam memini Hesionae visentem regna sororis
Laomedontiadem Priamum, et Salamina petentem,
Protenus Arcadiae gelidos invisere fines.
Tum mihi prima genas vestibat flore Juventas;
Mirabarque duces Teucros, mirabar et ipsum
Laomedontiadem: sed cunctis altior ibat
Inclusos. mihi mens juvenali ardebat amore
Compellare virum, et dextrae conjungere dextram.
Accessi, et cupidus Phenei sub moenia duxi.
Ille mihi insignem pharetram Lydique sagittas
Discedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
Geminque bina, meus quae nunc habet, aurea, Pallas.
Ergo et, quam petitis, juncta est mihi foedere dextra:
Postlux cum primum terris se crastina reddet,
Auxilio laetos dimittam, opibusque juvabo.
Interea sacra haec, quando huc venistis amici,
Omen, quae differre nefas, celebrate faventes
Hospitium, et jam nunc sociorum adsuescite mensis.
Nec ubi dicta, dapes jubet et sublata reponi
Gramina, gramineoque viros locat ipse sedili:
Praecipuumque toro et villosi pelle leonis
Sistit AEneam, solioque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim araeque sacerdos
Infera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris
Dona laboratae Cereris, Bacchumque ministrant.
Hinc AEneas simul et Trojana juventus
Pecui tergo bovis, et lustralibus exta.
Quam exempta fames, et amor compressus edendi,
Evandrus ait: Non haec sollemnia nobis,

Ha

Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
Vana superstitio veterumque ignara deorum
Imposuit. saevis, hospes Trojane, periclis
Servati facimus, meritosque novamus honores.
Jam primum saxis suspensam hanc aspice rupem:
Disjectae procul ut moles, desertaque montis
Stat domus, et scopuli ingentem traxere ruinam.
Hic spelunca fuit, vasto submota recessu,
Semihominis Caci facies quam dira tenebat
Solis inaccessam radiis: semperque recenti
Caede tepebat humus; foribusque adfixa superbis
Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Volcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignis magna se mole ferebat.
Adtulit et nobis aliquando optantibus aetas
Auxilium adventumque dei. nam maximus ultor,
Tergemini nece Geryonae spoliisque superbus
Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
Ingentes: vallemque boves amnemque tenebant.
At furiis Caci mens effera, ne quid inausum
Aut intractatum scelerisve dolive fuisset,
Quatuor a stabulis praestanti corpore tauros
Avertit, totidem forma superante juvencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
Cauda in speluncam tractos, versisque viarum
Indiciis raptos saxo occultabat opaco.
Quaerenti nulla ad speluncam signa ferebant.
Interea, cum jam stabulis saturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet,
Discessu mugire boves, atque omne querelis
Impleri nemus, et colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vastoque sub antro
Mugiit, et Caci spem custodita fefellit.
Hic vero Alcidae furiis exarserat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodisque gravatum
Robur; et aerii cursu petit ardua montis.
Tum primum nostri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis. fugit ilicet ocior euro,

Spel

peluncamque petit: pedibus timor addidit alas.
Ut sese inclusit, ruptisque immane catenis
Dejecit saxum, ferro quod et arte paterna
Fundebat, fultosque emuniit objice postes;
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Accessum lustrans hue ora ferebat et illuc,
Dentibus infrendens. ter totum fervidus ira
Lustrat Aventini montem: ter saxea tentat
Limina nequicquam: ter fessus valle resedit.
Stabat acuta silex, praecisis undique saxis
Speluncae dorso insurgens, altissima visu;
Volucrum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, ut prona jugo laevum incumbebat ad amnem,
Dexter in adversum nitens concussit, et imis
Avulsam solvit radicibus: inde repente
Impulit. impulsu quo maximus insonat aether:
Dissultant ripae, refluitque exterritus amnis.
Et specus, et Caci detecta adparuit ingens
Regia, et umbrosae penitus patuere cavernae:
Non secus, ac si quis penitus vi terra dehiscens
Infernas reseret sedes, et regna recludat
Pallida, dis invisa; superque immane barathrum
Cernatur, trepidentque immisso lumine Manes.
Ergo insperata deprensum in luce repente,
Inclusumque cavo saxo, atque insueta rudentem
Desuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, et ramis vastisque molaribus instat.
Ille autem (neque enim fuga jam super ulla pericli)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Evomit, involvitque domum caligine caeca,
Prospectum eripiens oculis; glomeratque sub antro
Fumifera noctem commixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem
Praecipiti injecit saltu, qua plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens specus aestuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus, et angit inhaerens
Pressos oculos et siccum sanguine guttur.

Pandi-

Panditur extemplo foribus domus atra revolsis:
Abstractaeque boves abjurataeque rapinae
Caelo ostenduntur, pedibusque informe cadaver
Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
Terribilis oculos, vultum, villosaque saetis
Pectora semiferi, atque exstinctos faucibus ignis.
Ex illo celebratus honos, laetique minores
Servavere diem, primusque Potitius auctor,
Et domus Herculei custos Pinaria sacri
Hanc aram luco statuit, quae Maxima semper
Dicetur nobis, et erit quae maxima semper.
Quare agite, o juvenes, tantarum in munere laudum
Cingite fronde comas, et pocula porgite dextris,
Communemque vocate deum, et date vina volentes.
Dixerat: Herculea bicolor cum populus umbra
Velavitque comas, foliisque innexa pependit:
Et sacer implevit dextram scyphus: ocius omnes
In mensam laeti libant, divosque precantur.
Devexo interea propior fit vesper Olympo:
Jamque sacerdotes primusque Potitius ibant
Pellibus in morem cincti, flammasque ferebant.
Instaurant epulas, et mensae grata secundae
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum,
Populeis adsunt evincti tempora ramis;
Hic juvenum chorus, ille senum; qui carmine laudes
Herculeas et facta ferant: ut prima novercae
Monstra manu, geminosque premens eliserit anguis;
Ut bello egregias idem disjecerit urbis
Trojamque OEchaliamque: ut duros mille labores
Rege sub Eurystheo, fatis Junonis iniquae,
Pertulerit. tu nubigenas, invicte, bimembris
Hyleumque Pholumque manu, tu Cressia mactas
Prodigia, et vastum Nemea sub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci
Ossa super recubans antro semesa cruento:
Nec te ullae facies, non certuit ipse Typhoeus
Arduus, arma tenens: non te rationis egentem

ernaeus turba capitum circumfletit anguis.
ive, vera Jovis proles, decus addite divis:
t nos et tua dexter adi pede sacra secundo.
alia carminibus celebrant: super omnia Caci
pelucam adjiciunt, spirantemque ignibus ipsum.
onsonat omne nemus strepitu, collesque resultant.
cta se cuncti divinis rebus ad urbem
rfectis referunt. ibat rex obsitus aevo,
comitem AEneam juxta natumque tenebat
grediens, variosque viam sermone levabat.
rtem, facilisque oculos fert omnia circum
Aeneas, capiturque locis; et singula laetus
quirit que auditque virum monumenta priorum.
um rex Evandrus Romanae conditor arcis:
ec nemora indigenae Fauni Nymphaeque tenebant,
eque virum truncis et duro robore nata:
uis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tauros,
conponere opes norant, aut parcere parto:
rami, atque asper victu venatus alebat.
mus ab aethereo venit Saturnus Olympo
ma Jovis fugiens, et regnis exsul ademtis.
genus indocile ac dispersum montibus altis
posuit, legesque dedit, Latiumque vocari
luit, his quoniam latuisset tutus in oris.
ec quae perhibent, illo sub rege fuerunt
ecula: sic placida populos in pace regebat.
ior donec paullatim ac decolor aetas,
celli rabies, et amor successit habendi.
manus Ausonia et gentes venere Sicanae;
ius et nomen posuit Saturnia tellus.
reges, asperque immani corpore Thybris;
quo post Itali fluvium cognomine Thybrim
mus: amisit verum vetus Albula nomen.
pulsum patria, pelagique extrema sequentem
mi omnipotens et ineluctabile fatum
posuere locis: matrisque egere tremenda
ntis nymphae monita, et deus auctor Apollo.
ea dicta: dehinc progressus monstrat et aram.

Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant nymphae priscum Carmentis honores
Vatis fatidicae: cecinit quae prima futuros
AEneadas magnos, et nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Asylum
Rettulit, et gelida monstrat sub rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycaei.
Nec non et sacri monstrat nemus Argileti,
Testaturque locum, et letum docet hospitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem, et Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.
Jam tum religio pavidos terrebat agrestis
Dira loci: jam tum silvam saxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem
(Quis deus, incertum est) habitat deus: Arcades ipsi
Credunt se vidisse Jovem, cum saepe nigrantem
AEgida concuteret dextra, nimbosque cieret.
Haec duo praeterea disjectis oppida muris,
Reliquias veterumque vides monumenta virorum.
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit arcem:
Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis ad tecta subibant
Pauperis Euandri, passimque armenta videbant
Romanoque foro et lautis mugire Carinis.
Ut ventum ad sedes, Haec, inquit, limina victor
Alcides subiit; haec illum regia cepit.
Aude, hospes, contemnere opes: et te quoque dign
Finge deo; rebusque veni non asper egenis.
Dixit, et angusti subter fastigia tecti
Ingentem AEnean duxit, stratisque locavit
Effultum foliis et pelle Libystidis ursae.
Nox ruit, et fuscis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequiquam exterrita mater
Laurentumque minis et duro mota tumultu,
Volcanum adloquitur, thalamoque haec conjugis au
Incipit, et dictis divinum adspirat amorem:
Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
Debita, casurasque inimicis ignibus arces;

lon ullum auxilium miſeris, non arma rogavi
rtis opiſque tuae: nec te, cariſſime conjunx,
ncaſſumve tuos volui exercere labores:
amvis et Priami deberem plurima natis,
d durum AEneae fleviſſem ſaepe laborem.
lunc Jovis imperiis Rutulorum conſtitit oris.
go eadem ſupplex venio, et ſanctum mihi numen
rma rogo genetrix nato. te filia Nerei,
e potuit lacrimis Tithonia flectere conjunx.
dpice, qui cocant populi, quae moenia clauſis
ctum acuant portis in me excidiumque meorum.
ixerat: et niveis hinc atque hinc diva lacertis
nctantem amplexu molli fovet. ille repente
ccepit ſolitam flammam: notuſque medullas
ravit calor, et labefacta per oſſa cucurrit.
lon ſecus atque olim, tonitru cum rupta coruſco
nea rima micans percurrit lumine nimbos.
nſit laeta dolis et formae conſcia conjunx.
um pater aeterno fatur devinctus amore:
id cauſſas petis ex alto? fiducia ceſſit
o tibi, diva, mei? ſimilis ſi cura fuiſſet.
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.
e puer omnipotens Trojam, nec fata vetabant
re, denique alios Priamum ſuperesſe per annos.
nunc ſi bellare paras, atque haec tibi mens eſt;
iquid in arte mea poſſum promittere curae,
d fieri ferro, liquidove poteſt electro,
ntum ignes animaeque valent; abſiſte precando
ribus indubitare tuis. ea verba locutus
catos dedit amplexus, placidumque petivit
n gris infuſus gremio per membra ſoporem.
s, ubi prima quies medio jam noctis abactae
riculo expulerat ſomnum, cum femina primum,
tolerare colo vitam tenuique Minerva
poſitum, cinerem et ſopitos ſuſcitat ignis,
ſem addens operi; famulaſque ad lumina longo
rcet penſo, caſtum ut ſervare cubile
jugis, et poſſit parvos educere natos.

Haud secus ignipotens, nec tempore segnior illo
Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit.
Insula Sicanium juxta latus AEoliamque
Erigitur Liparen fumantibus ardua saxis:
Quam subter specus et Cyclopum exesa caminis
Antra AEtnaea tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, strideuntque cavernis
Stricturae Chalybum, et fornacibus ignis anhelat;
Volcani domus, et Volcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens caelo descendit ab alto.
Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontesque, Steropesque, et nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat; toto genitor quae plurima caelo
Dejicit in terras: pars imperfecta manebat.
Tris imbris torti radios, tris nubis aquosae
Addiderant; rutuli tris ignis et alitis austri.
Fulgores nunc terrificos, sonitumque metumque
Miscebant operi, flammisque sequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotaque volucris
Instabant; quibus ille viros, quibus excitat urbis:
AEgidaque horriferam turbatae Palladis arma
Certatim squamis serpentum auroque polibant,
Connexosque anguis, ipsamque in pectore divae
Gorgona desecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, coeptosque auferte labores,
AEtnaei Cyclopes; et huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro. nunc viribus usus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra.
Praecipitate moras. nec plura effatus: at illi
Ocius incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti. fluit aes rivis, aurique metallum;
Vulnificusque chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clipeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum: septenosque orbibus orbis
Impediunt. alii ventosis follibus auras
Accipiunt redduntque: alii stridentia tingunt
AEra lacu. gemit impositis incudibus antrum.

Ali inter sese multa vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe massam.
Haec pater AEolidis properat dum Lemnius oris,
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini volucrum sub culmina cantus.
Consurgit senior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
Tum lateri atque humeris Tegeaeum subligat ensem,
Demissa ab laeva pantherae terga retorquens.
Nec non et gemini custodes limine ab alto
Procedunt, gressumque canes comitantur herilem.
Hospitis AEneae sedem et secreta petebat
Sermonum memor et promissi muneris heros.
Nec minus AEneas se matutinus agebat.
Filius huic Pallas, illi comes ibat Achates.
Congressi jungunt dextras, mediisque residunt
AEdibus, et licito tandem sermone fruuntur.
Rex prior haec:
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite numquam
Res equidem Trojae victas aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguae vires. hinc Tusco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, et murum circumsonat armis.
Sed tibi ego ingentis populos opulentaque regnis
Jungere castra paro: quam sors inopina salutem
Offerat. fatis huc te poscentibus adfers.
Haud procul hinc saxo incolitur fundata vetusto
Urbis Agyllinae sedes: ubi Lydia quondam
Gens, bello praeclara, jugis insedit Etruscis.
Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
Imperio et saevis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas caedes; quid facta tyranni
Effera? di capiti ipsius generique reservent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus atque oribus ora,
Tormenti genus; et sanie taboque fluentis
Complexu in misero longa sic morte necabat.
Hesli tandem cives infanda furentem

Armati circumsistunt ipsumque domumque:
Obtruncant socios, ignem ad fastigia jactant.
Ille inter caedes Rutulorum elabsus in agros
Confugere, et Turni defendier hospitis armis.
Ergo omnis furiis surrexit Etruria justis:
Regem ad supplicium praesenti Marte reposcunt.
His ego te, AEnea, ductorem millibus addam.
Toto namque fremunt condensae litore puppes,
Signaque ferre jubent: retinet longaevus haruspex
Fata canens, O Maeoniae delecta juventus,
Flos veterum virtusque virum, quos justus in hostem
Fert dolor, et merita accendit Mezentius ira;
Nulli fas Italo tantam subjungere gentem:
Externos optate duces. tum Etrusca resedit
Hoc acies campo monitis exterrita divom.
Ipse oratores ad me regnique coronam
Cum sceptro misit, mandatque insignia Tarchon,
Succedam castris, Tyrrhenaque regna capessam.
Sed mihi tarda gelu saeclisque effoeta senectus
Invidet imperium, seraeque ad fortia vires.
Natum exhortarer, ni mixtus matre Sabina
Hinc partem patriae traheret. tu, cujus et annis
Et generi fatum indulget, quem numina poscunt.
Ingredere, o Teucrum atque Italum fortissime ductor.
Hunc tibi praeterea spes et solatia nostri
Pallanta adjungam. sub te tolerare magistro
Militiam et grave Martis opus, tua cernere facta
Adsuescat, primis et te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum robora pubis
Lecta dabo; totidemque suo tibi nomine Pallas.
Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant
AEneas Anchisiades et fidus Achates,
Multaque dura suo tristi cum corde putabant;
Ni signum caelo Cytherea dedisset aperto.
Namque improviso vibratus ab aethere fulgor
Cum sonitu venit, et ruere omnia visa repente,
Tyrrhenusque tubae mugire per aethera clangor.
Suspiciunt: iterum atque iterum fragor increpat ingens.

Arma inter nubem caeli in regione serena
Per sudum rutilare vident, et pulsa tonare.
Obstupuere animis alii; sed Troius heros
Agnovit sonitum, et divae promissa parentis.
Tum memorat: Ne vero, hospes, ne quaere profecto,
Quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo.
Hoc signum cecinit missuram diva creatrix,
Si bellum ingrueret, Volcaniaque arma per auras
Lauram auxilio.
Heu, quantae miseris caedes Laurentibus instant?
Quas poenas mihi, Turne, dabis! quam multa sub undas
Scuta virum, galeasque, et fortia corpora volves,
Thybri pater! poscant acies, et foedera rumpant.
Haec ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto;
Et primum Herculeis sopitas ignibus aras
Excitat, hesternumque Larem, parvosque Penatis
Lactus adit. mactant lectas de more bidentis
Euandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Post hinc ad naves graditur, sociosque revisit:
Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
Praestantis virtute legit: pars cetera prona
Fertur aqua, segnisque secundo defluit amni,
Nuntia ventura Ascanio rerumque patrisque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exsortem AEneae; quem fulva leonis
Pelli obit totum, praefulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam subito volgata per urbem,
Ocius ire equites Tyrrheni ad limina regis.
Jam metu duplicant matres, propiusque periclo
Timor, et major Martis jam adparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis
Haeret inexpletum lacrimans, ac talia fatur:
O mihi praeteritos referat si Juppiter annos!
Qualis eram, cum primam aciem Praeneste sub ipsa
Stravi, scutorumque incendi victor acervos;
Et regem hac Heri um dextra sub Tartara misi:
Nascenti cui tris animas Feronia mater
Horrendum dictu) dederat, terna arma movenda;

Ter leto sternendus erat: cui tunc tamen omnis
Abstulit haec animas dextra, et totidem exuit armis.
Non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam,
Nate, tuo: neque finitimo Mezentius umquam
Huic capiti insultans, tot ferro saeva dedisset
Funera, tam multis viduasset civibus urbem.
At vos, o superi, et divom tu maxume rector
Juppiter, Arcadii quaeso miserescite regis,
Et patrias audite preces. si numina vestra
Incolumen Pallanta mihi, si fata reservant,
Si visurus eum vivo, et venturus in unum;
Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris;
Nunc o, nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
Dum curae ambiguae, dum spes incerta futuri,
Dum te, care puer, mea sera et sola voluptas,
Complexu teneo: gravior ne nuntius auris
Volneret. haec genitor digressu dicta supremo
Fundebat: famuli conlabsum in tecta ferebant.
Jamque adeo exierat portis equitatus apertis:
AEneas inter primos et fidus Achates:
Inde alii Trojae proceres. ipse agmine Pallas
In medio chlamyde et pictis conspectus in armis.
Qualis, ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignis,
Extulit os sacrum caelo, tenebrasque resolvit.
Stant pavidae in muris matres, oculisque sequuntur
Pulveream nubem, et fulgentis aere catervas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt. it clamor, et agmine facto
Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.
Est ingens gelidum lucus prope Caeritis amnem,
Religione patrum late sacer: undique colles
Inclusere cavi, et nigra nemus abiete cingunt.
Silvano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
Arvorum pecorisque deo lucumque diemque,
Qui primi finis aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant

Castra locis, celseque omnis de colle videri
Jam poterat legio, et latis tendebat in arvis.
Hue pater AEneas, et bello lecta juventus
Succedunt, sellique et equos et corpora curant.
At Venus aetherios inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumque in valle reducta
Ut procul egelido secretum flumine vidit,
Talibus adfata est dictis, seque obtulit ultro:
En perfecta mei promissa conjugis arte
Munera: ne mox aut Laurentis, nate, superbos,
Aut acrem dubites in proelia poscere Turnum.
Dixit, et amplexus nati Cytherea petivit:
Arma sub adversa posuit radiantia quercu.
Ille deae donis et tanto laetus honore
Expleri nequit, atque oculos per singula volvit,
Miraturque, interque manus et brachia versat
Terribilem cristis galeam flammasque vomentem,
Fatiferumque ensem, loricam ex aere rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis, cum caerula nubes
Solis inardescit radiis, longeque refulget.
Tum levis ocreas electro auroque recocto,
Hastamque et clipei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus venturique insscius aevi
Fecerat ignipotens: illic genus omne futurae
Stirpis ab Ascanio, pugnataque in ordine bella.
Fecerat et viridi foetam Mavortis in antro
Procubuisse lupam: geminos huic ubera circum
Ludere pendentis pueros, et lambere matrem
Impavidos: illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, et corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, et raptas sine more Sabinas
Insessu caveae, magnis Circensibus actis,
Subiderat, subitoque novum consurgere bellum
Romulidis, Tarioque seni, Curibusque severis.
Post idem inter se posito certamine reges
Armati Jovis ante aram, paterasque tenentes
Stabant, et caesa jungebant foedera porca.

Haud procul inde, citae Mettium in diversa quadrigae
Distulerant, (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabatque viri mendacis viscera Tullus
Per silvam; et sparsi rorabant sanguine vepres.
Nec non Tarquinium ejectum Porsenna jubebat
Accipere, ingentique urbem obsidione premebat:
AEneadae in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti similem, similemque minanti
Aspiceres; pontem auderet quia vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis.
In summo custos Tarpeiae Manlius arcis
Stabat pro templo, et Capitolia celsa tenebat,
Romuleoque recens horrebat regia culmo.
Atque hic auratis volitans argenteus anser
Porticibus Gallos in limine adesse canebat:
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant
Defensi tenebris et dono noctis opacae.
Aurea caesaries ollis, atque aurea vestis.
Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur. duo quisque Alpina coruscant
Gaesa manu, scutis protecti corpora longis.
Hic exsultantis Salios, nudosque Lupercos,
Lanigerosque apices, et labsa ancilia caelo
Extuderat: castae ducebant sacra per urbem
Pilentis matres in mollibus: hinc procul addit
Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis;
Et scelerum poenas, et te, Catilina, minaci
Pendentem scopulo, Furiarumque ora trementem.
Secretosque pios: his dantem jura Catonem.
Haec inter tumidi late maris ibat imago
Aurea; sed fluctu spumabant caerula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
AEquora verrebant caudis, aestumque secabant.
In medio classis aeratas Actia bella
Cernere erat: totumque instructo Marte videres
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Augustus agens Italos in proelia Caesar
Cum Patribus Populoque, penatibus et magnis dis,

Stans celsa in puppi: geminas cui tempora flammas
Laeta vomunt, patriumque aperitur vertice sidus.
Parte alia ventis et dis Agrippa secundis
Arduus agmen agens: cui belli insigne superbum
Tempora navali fulgent rostrata corona.
Hinc ope barbarica variisque Antonius armis
Victor ab Auroræ populis et litore rubro
AEgyptum, viresque Orientis, et ultima secum
Bastra vehit; sequiturque (nefas) AEgyptia conjunx.
Una omnes ruere, ac totum spumare reductis
Convolsum remis rostrisque tridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revolsas
Cycladas, aut montis concurrere montibus altos.
Tanta mole viri turritis puppibus instant.
Stuppea flamma manu, telique volatile ferrum
Spargitur. arva nova Neptunia cæde rubescunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina sistro:
Necdum etiam geminos a tergo respicit anguis.
Omnigenumque deum monstra et latrator Anubis,
Contra Neptunum et Venerem, contraque Minervam
Tela tenent. saevit medio in certamine Mavors
Cœlatus ferro, tristesque ex aethere Dirae;
Et scissa gaudens vadit Discordia palla:
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius haec cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore AEgyptus et Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, et laxos jam jamque inmittere funis.
Illum inter caedes pallentem morte futura
Fecerat ignipotens undis et Iapyge ferri:
Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentemque sinus et tota veste vocantem
Caeruleum in gremium latebrosque flumina victos.
Ingens Caesar, triplici invectus Romana triumpho
Moenia, dis Italis votum immortale sacrabat
Maxima tercentum totam delubra per urbem.
Lætitia ludisque viae plausuque fremebant:

Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæsi stravere juvenci.
Ipse, sedens niveo candentis limine Phœbi,
Dona recognoscit populorum, aptatque superbis
Postibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam vestis et armis.
Hic Nomadum genus, et discinctos Mulciber Afros,
Hic Lelegas, Carasque, sagittiferosque Gelonos
Finxerat. Euphrates ibat jam mollior undis,
Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis;
Indomitique Dahæ, et pontem indignatus Araxes.
Talia, per clipeum Volcani, dona parentis
Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet;
Attollens humero famamque et fata nepotum.

AENEIDOS Lib. IX.

ATQUE ea diversa penitus dum parte geritur,
Irim de cælo misit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. luco tum forte parentis
Pilumni Turnus sacrata valle sedebat.
Ad quem sic rosco Thaumantias ore locuta est:
Turne, quod optanti divum promittere nemo
Auderet, volvenda dies en attulit ultro.
AEneas, urbe et sociis et classe relicta,
Sceptra Palatini sedemque petivit Euandri.
Nec satis: extremas Corythi penetravit ad urbes:
Lydorumque manum collectos armat agrestis.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere curru
Rumpe moras omnis, et turbata adripe castra.
Dixit, et in cælum paribus se sustulit alis;
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Adgnovit juvenis, duplicisque ad sidera palmas

Sustulit, et tali fugientem est voce secutus:
Iri, decus caeli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde haec tam clara repente
Tempestas? medium video discedere caelum,
Palantisque polo stellas. sequor omina tanta,
Quisquis in arma vocas. et sic effatus ad undam
Procestit, summoque hausit de gurgite lymphas,
Multa deos orans; oneravitque aethera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equum, dives pictai vestis et auri.
Messapus primas acies, postrema coercent
Tyrrhidae juvenes; medio dux agmine Turnus.
[Vertitur arma tenens, et toto vertice supra est.]
Ceu septem surgens sedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Cum refluit campis, et jam se condidit alveo.
Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere campis.
Primus ab adversa conclamat mole Caicus:
Quis globus, o cives, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, et scandite muros.
Hostis adest, eia. ingenti clamore per omnis
Condunt se Teucri portas, et moenia complent.
Namque ita discedens praeceperat optimus armis
Aeneas: si qua interea Fortuna fuisset,
Non struere auderent aciem, neu credere campo:
Castra modo, et tutos servarent aggere muros.
Ergo, etsi conferre manum pudor iraque monstrat,
Objiciunt portas tamen, et praecepta facessunt,
Armatique cavis exspectant turribus hostem.
Turnus, ut ante volans tardum praecesserat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, et urbi
Improvisus adest: maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra.
Quis erit mecum, juvenes, qui primus in hostem?
Ecce ait. et jaculum adtorquens emittit in auras
Principium pugnae, et campo se arduus infert.
Clamore excipiunt socii, fremituque sequuntur

Horri

Horrisono: Teucrum mirantur inertia corda;
Non aequo dare se campo, non obvia ferre
Arma viros, sed castra fovere. huc turbidus atque huc
Lustrat equo muros, aditumque per avia quaerit.
Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili,
Cum fremit ad caulas, ventos perpessus et imbris,
Nocte super media; tuti sub matribus agni
Balatum exercent: ille asper et inprobus ira
Saevit in absentis: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, et siccae sanguine fauces.
Haud aliter Rutulo, muros et castra tuenti,
Ignescunt irae: duris dolor ossibus ardet:
Qua tentet ratione aditus, et qua via clausos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in aequor.
Classem, quae lateri castrorum adjuncta latebat,
Aggeribus saptam circum et fluvialibus undis,
Invadit: sociosque incendia poscit ovantis:
Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum vero incumbunt; urguet praesentia Turni:
Atque omnis facibus pubes adcingitur atris.
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Taeda, et commixtam Volcanus ad astra favillam.
Quis deus, o Musae, tam saeva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite. prisca fides facto, sed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
AEneas classem, et pelagi petere alta parabat;
Ipsa deum fertur genetrix Berecynthia magnum
Vocibus his adfata Jovem: Da, nate, petenti,
Quod tua cara parens domito te poscit Olympo.
Pinea silva mihi multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant,
Nigranti picea trabibusque obscurus acernis:
Has ego Dardanio juveni, cum classis egeret,
Laeta dedi: nunc solicitum timor anxius angit.
Solve metus, atque hoc precibus sine posse parentem
Nec cursu quassatae ullo, neu turbine venti
Vincantur. prosit nostris in montibus ortas.

Fil

Filius huic contra, torquet qui sidera mundi:
O genetrix, quo fata vocas? aut quid petis istis?
Mortaline manu factae inmortale carinae
Fas habeant? certusque incerta pericula lustret
AEneas? cui tanta deo permissa potestas?
Immo, ubi defunctae finem portusque tenebunt
Ausonios, olim quaecunque evaserit undis,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva,
Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
AEqueris esse deas: qualis Nereia Doto,
Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per picem torrentis atraque voragine ripas
Adnuit, et totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promissa dies, et tempora Parcae
Debita complerant, cum Turni injuria matrem
Admonuit ratibus sacris depellere taedas.
Hic primum nova lux oculis effulsit, et ingens
Visus ab Aurora caelum transcurrere nimbus,
Idaeique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, et Troum Rutulorumque agmina complet:
Ne trepidate meas, Teucri, defendere navis,
Neve armate manus: maria ante exurere Turno,
Quam sacras dabitur pinus. vos ite solutae,
Ite, deae pelagi; genetrix jubet. et sua quaeque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demersis aequora rostris
Ima petunt. hinc virgineae (mirabile monstrum)
[Quot prius aeratae steterant ad litora prorae]
Reddunt se totidem facies, pontoque feruntur.
Obstupuere animi Rutulis: conterritus ipse
Turbatis Messapus equis: cunctatur et amnis
Rauca sonans, revocatque pedem Tiberinus ab alto.
Sed non audaci Turno fiducia cessit:
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Trojanos haec monstra petunt: his Juppiter ipse
Auxilium solitum eripuit: non tela, nec ignes
Exspectant Rutulos. ergo maria invia Teucris,

Nec

Nec spes ulla fugae: rerum pars altera ademta est:
Terra autem in nostris manibus: tot millia gentes
Arma ferunt Itulae, nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges prae se jactant, responsa deorum.
Sat fatis Venerique datum, tetigere quod arva
Fertilis Ausoniae Troes. sunt et mea contra
Fata mihi, ferro sceleratam exscindere gentem
Conjuge praerepta: nec solos tangit Atridas
Iste dolor, solisque licet capere arma Mycenis.
Sed periisse semel satis est. peccare fuisset
Ante satis: penitus modo non genus omne perosos
Foemineum: quibus haec medii fiducia valli,
Fossarumque morae, leti discrimina parva,
Dant animos. at non viderunt moenia Trojae
Neptuni fabricata manu considere in ignis?
Sed vos, o lecti, ferro qui scindere vallum
Adparat, et mecum invadit tropidantia castra?
Non armis mihi Volcani, non mille carinis
Est opus in Teucros. addant se protenus omnes
Etrusci socios: tenebras et inertia furta
Palladii, caesis summae custodibus arcis,
Ne timeant; nec equi caeca condemur in alvo.
Luce palam certum est igni circumdare muros.
Haud sibi cum Danais rem faxo et pube Pelasga
Esse putent, decumum quos distulit Hector in annum.
Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
Quod superest, laeti bene gestis corpora rebus
Procurate, viri, et pugnam sperate parari.
Interea vigilum excubiis obsidere portas
Cura datur Messapo, et moenia cingere flammis.
Bis septem, Rutulo muros qui milite servent,
Delecti: ast illos centeni quemque sequuntur
Purpurei cristis juvenes auroque corusci:
Discurrunt, variantque vices, fusique per herbam
Indulgent vino, et vertunt crateras nenos.
Conlucent ignes: noctem custodia ducit
Insomnem ludo.
Haec super e vallo prospectant Troes, et armis

Alta tenent, nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontisque et propugnacula jungunt: 170
Tela gerunt. instant Mnestheus acerque Serestus:
Quos pater AEneas, si quando aversa vocarent,
Rectores juvenum et rerum dedit esse magistros.
Omnis per muros legio, sortita periclum,
Excubat, excerceque vices, quod cuique tuendum est. 175
Nisus erat portae custos, acerrimus armis,
Hyrtacides: comitem AEneae quem miserat Ida
Venatrix, jaculo celerem levibusque sagittis:
Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit AEneadum, Trojana neque induit arma; 180
Ora puer prima signans intonsa juventa.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tum quoque communi portam statione tenebant.
Nisus ait, Dine hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an sua cuique deus sit dira cupido? 185
Aut pugnam, aut aliquid jam dudum invadere magnum
Mens agitat mihi; nec placida contenta quiete est.
Ecnis, quae Rutulos habeat fiducia rerum.
Lumina rara micant: somno vinoque sepulti
Procubuere: silent late loca. percipe porro, 190
Quid dubitem, et quae nunc animo sententia surgat.
Aeneam arciri omnes populusque patresque
Exposcunt, mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi, quae posco, promittunt, (nam mihi facti
Fama sat est) tumulo videor reperire sub ilio 195
Posse viam ad muros et moenia Pallantea.
Obstupuit magno laudum perculsus amore
Euryalus; simul his ardentem adfatur amicum:
Hene igitur socium summis adjungere rebus,
Nise, fugis? solum te in tanta pericula mittam? 200
Non ita me genitor bellis adsuetus Opheltes
Dolicum terrorem inter Trojaeque labores
Natum erudiit: nec tecum talia gessi,
Magnanimum AEneam et fata extrema secutus.
Hic, est animus lucis contemtor, et istum 205
Vita bene credat emi, quo tendis, honorem.

Nisus

Nisus ad haec: Equidem de te nil tale verebar:
Nec fas: non. ita me referat tibi magnus ovantem
Juppiter, aut quicumque oculis haec aspicit aequis.
Sed si quis, quae multa vides discrimine tali,
Si quis in adversum rapiat casusve deusve,
Te superesse velim: tua vita dignior aetas.
Sit, qui me raptum pugna, pretiove redemtum
Mandet humo solita: aut, si qua id Fortuna vetabit,
Absenti ferat inferias, decoretque sepulcro:
Neu matri miserae tanti sim causa doloris:
Quae te sola, puer, multis e matribus ausa
Persequitur, magni nec moenia curat Acestae.
Ille autem: Causas nequicquam nectis inanis,
Nec mea jam mutata loco sententia sedit.
Adcelceremus, ait. vigiles simul excitat. illi
Succedunt, servantque vices: statione relicta
Ipse comes Niso graditur, regemque requirunt.
Cetera per terras omnis animalia somno
Laxabant curas, et corda oblita laborum.
Ductores Teucrum primi delecta juventus
Consilium summis regni de rebus habebant,
Quid facerent, quisve AEneae jam nuntius esset:
Stent longis adnixi hastis, et scuta tenentes,
Castrorum et campi medio. tum Nisus et una
Euryalus confestim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumque morae fore. primus Iulus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere jussit.
Tum sic Hyrtacides: Audite omentibus aequis,
AEneadae: neve haec nostris spectentur ab annis,
Quae ferimus. Rutuli somno vinoque soluti
Conticuere. locum insidiis conspeximus ipsi,
Qui patet in bivio portae, quae proxima ponto.
Interrupti ignes, arcque ad sidera fumus
Erigitur. si Fortuna permittitis uti;
Quaesitum AEnean ad moenia Pallantea,
Mox hic cum spoliis, ingenti caede peracta,
Adfore cernetis: nec nos via fallit euntis.
Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem

Venatu assiduo, et totum cognovimus amnem.
Hic annis gravis atque animi maturus Alcides:
Di patrii, quorum semper sub numine Troja est,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum talis animos juvenum, et tam certa tulistis
Pectora. sic memorans, humeros dextrasque tenebat
Amborum, et voltum lacrimis atque ora rigabat:
Quae vobis, quae digna, viri, pro laudibus istis,
Praemia posse rear solvi? pulcherrima primum
Di moresque dabunt vestri: tum cetera reddet
Actutum pius AEneas, atque integer aevi
Ascanius, meriti tanti non inmemor umquam.
Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
Excipit Ascanius, per magnos, Nise, Penatis,
Assaracique Larem, et canae penetralia Vestae,
Obtestor: quaecumque mihi fortuna fidesque est,
In vestris pono gremiis. revocate parentem:
Reddite conspectum. nihil illo triste recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
Pocula; devicta genitor quae cepit Arisba:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, sceptrisque potiri
Contigerit victori, et praedae ducere sortem:
Vidisti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus: ipsum illum clipeum cristasque rubentis
Excipiam sorti, jam nunc tua praemia, Nise.
Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
Te vero, mea quem spatiis propioribus aetas
Sequitur, venerande puer, jam pectore toto
Accipio, et comitem casus complectar in omnis.
Bella mihi sine te quaeretur gloria rebus:
Seu pacem, seu bella geram; tibi maxima rerum
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit: tantum Fortuna secunda,

Haud

Haud adversa cadat. sed te super omnia dona
Unum oro: genetrix Priami de gente vetusta
Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non moenia regis Acestae.
Hanc ego nunc ignaram hujus quodcumque pericli
Inque salutatam linquo; nox et tua testis
Dextera quod nequeam lacrimas perferre parentis.
At tu, oro, solare inopem, et succurre relictae.
Hanc fine me spem ferre tui: audentior ibo
In casus omnis. percussa mente dederunt
Dardanidae lacrimas: ante omnis pulcher Iulus:
Atque animum patriae strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur:
Sponde digna tuis ingentibus omnia coeptis.
Namque erit ista mihi genetrix, nomenque Creusae
Solum defuerit; nec partum gratia talem
Parva manet; casus factum quicumque sequuntur.
Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat:
Quae tibi pollicitor reduci rebusque secundis,
Haec eadem matrique tuae generique manebunt.
Sic ait inlacrimans: humero simul exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Cnossius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niso Mnestheus pellem horrentisque leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Aletes.
Procenus armati incedunt: quos omnis euntis
Primorum manus ad portas juvenumque senumque
Prosequitur votis. nec non et pulcher Iulus,
Ante annos animumque gerens curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: sed auras
Omnia discerpunt, et nubibus inrita donant.
Egressi superant fossas, noctisque per umbram
Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio. passim somno vinoque per herbam
Corpo a fusa vident, adrectos littore currus,
Inter lora rotasque viros; simul arma jacere,
Vina simul. prior Hyrtacides sic ore locutus:
Euryale, audendum dextra. nunc ipsa vocat res.

Hac iter est. tu, ne qua manus se adtollere nobis
A tergo possit, custodi, et consule longe.
Haec ego vasta dabo, et lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit; simul ense superbum
Rhamnetem adgreditur; qui forte tapetibus altis 325
Extructus toto proflabat pectore somnum;
Rex idem, et regi Turno gratissimus augur:
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Tris juxta famulos temere inter tela jacentis,
Armigerumque Rhemi premit, aurigamque sub ipsis 330
Nactus equis; ferroque secat pendentia colla.
Tum caput ipsi aufert domino, truncumque reliquit
Sanguine singultantem: atro tepefacta cruore
Terra torique madent. nec non Lamyrumque Lamumque,
Et juvenem Sarranum, illa qui plurima nocte 335
Luserat insignis facie, multoque jacebat
Membra deo victus: felix, si protenus illum
Aequasset nocti ludum, in lucemque tulisset.
Impastus ceu plena leo per ovilia turbans
Sunder enim vesana fames) manditque trahitque 340
Molle pecus, mutumque metu: fremit ore cruento.
Haec minor Euryali caedes. incensus et ipse
Furit, ac multam in medio sine nomine plebem
Fadumque Herbesumque subit Rhoetumque Abarimque
Ignaros; Rhoetum vigilantem, et cuncta videntem: 345
Ad magnum metuens se post cratera tegebat:
Ecce in adversio totum cui comminus ensem
Condidit adsurgenti, et multa morte recepit.
Sanguineam vomit ille animam; et cum sanguine mixta
Vina refert moriens. hic furto fervidus instat. 350
Atque ad Messapi socios tendebat, ubi ignem
Fecere extremum, et religatos rite videbat
Stare gramen equos: breviter cum talia Nisus,
Cepit enim nimia caede atque cupidine ferri)
Desistamus, ait: nam lux inimica propinquat. 355
Poenarum exhaustum satis est: via facta per hostes.
Lata virum solido argento perfecta relinquunt

Arma-

Armaque crateraſque ſimul, pulchroſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, et aurea bullis
Cingula, Tiburti Remulo ditiſſimus olim
Quae mittit dona, hoſpitio cum jungeret abſens,
Caedicus: ille ſuo moriens dat habere nepoti.
Poſt mortem bello Rutuli pugnamque potiti.
Haec rapit, atque humeris nequicquam fortibus aptat;
Tum galeam Meſſapi habilem criſtiſque decoram
Induit. excedunt caſtris, et tuta capeſſunt.
Interea praemiſſi equites ex urbe Latina,
Cetera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, et Turno regi reſponſa ferebant,
Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
Jamque propinquabant caſtris, muroſque ſubibant.
Cum procul hos laevo flectentes limite cernunt:
Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
Prodidit inmemorem, radiiſque adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſum, conclamat ab agmine Volſcens
State, viri, quae cauſa viae? quive eſtis in armis?
Quove tenetis iter? Nihil illi tendere contra:
Sed celerare fugam in ſilvas, et fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota
Hinc atque hinc, omnemque abitum cuſtode coronant.
Silva fuit, late dumis atque ilice nigra
Horrida, quam denſi complerant undique ſentes:
Rara per occultos lucebat ſemita callis.
Euryalum tenebrae ramorum oneroſaque praeda
Impediunt, fallique timor regione viarum.
Niſus abit: jamque inprudens evaſerat hoſtis,
Atque lacus; qui poſt Albae de nomine dicti
Albani: tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſteti, et fruſtra abſentem reſpexit amicum:
Euryale, infelix qua te regione reliqui?
Quave ſequar? rurſus perplexum iter omne revolvens
Fallacis ſilvae, ſimul et veſtigia retro
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat:
Audit equos, audit ſtrepitus et ſigna ſequentum.
Nec longum in medio tempus; cum clamor ad aur

Pervenit, ac videt Euryalum: quem jam manus omnis
Fraude loci et noctis, subito turbante tumultu,
Oppressum rapit, et conantem plurima frustra.
Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an sese mediis moriturus in ensēs
Ferrat, et pulchram properet per volnera mortem?
Cretius adducto torquens hastile lacerto,
Suspiciens altam Lunam, et sic voce precatur:
Tu, dea, tu praesens nostro succurre labori,
Astrorum decus et nemorum Latonia custos;
Si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, si qua ipse meis venatibus auxi,
Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi;
Hunc sine me turbare globum, et rege tela per auras.
Dixerat: et toto connixus corpore ferrum
Conjicit. hasta volans noctis diverberat umbras,
Et venit adversi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fisso transit praecordia ligno.
Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, et longis singultibus Ilia pulsat.
Diversi circumspiciunt. hoc acrior idem
Ecce aliud summa telum librabat ab aure;
Dum trepidant. iit hasta Tago per tempus utrumque
Micans, trajectoque haesit tepefacta cerebro.
Furit atrox Volscens, nec teli conspicit usquam
Auctorem, nec quo se ardens immittere possit.
Tum tamen interea calido mihi sanguine poenas
Solves amborum, inquit: simul ense recluso
Ruit in Euryalum. tum vero exterritus amens
Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
Me, me, (adsum qui feci) in me convertite ferrum
O Rutuli. mea fraus omnis: nihil iste nec ausus,
Nec potuit: coelum hoc et conscia sidera testor.
Hunc infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus
Transabiit costas, et candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus leto, pulchroque per artus

It cruor, inque humeros cervix conlabsa recumbit.
Purpureus veluti cum flos succisus aratro
Languescit moriens; lassove papavera collo
Demisere caput, pluvia cum forte gravantur.
At Nisus ruit in medios, solumque per omnis
Volscentem petit: in solo Volscente moratur.
Quem circum glomerati hostes hinc cominus atque hinc
Proturbant. instat non secius, ac rotat ensem
Fulmineum; donec Rutuli clamantis in ore
Condidit adverso, et moriens animam abstulit hosti.
Tum super exanimem sese projecit amicum
Confossus, placidaque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt,
Nulla dies umquam memori vos eximet aevo:
Dum domus AEneae Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
Victores praeda Rutuli spoliisque potiti
Volscentem exanimum flentes in castra ferebant.
Nec minor in castris luctus, Rhamnete reperto
Exsangui, et primis una tot caede peremtis,
Serranoque Numaque. ingens concursus ad ipsa
Corpora, seminecesque viros, tepidaque recentem
Caede locum, et plenos spumanti sanguine rivos.
Agnoscunt spolia inter se galeamque nitentem
Messapi, et multo phaleras sudore receptas.
Et jam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Jam sole infuso, jam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,
Suscitat, acratasque acies in proelia cogit
Quisque suos, variisque acuunt rumoribus iras.
Quin ipsa adfectis (visu miserabile) in hastis
Praefigunt capita, et multo clamore sequuntur,
Euryali et Nisi.
AEneadae duri murorum in parte sinistra
Oppositere aciem, (nam dextera cingitur amni)
Ingentisque tenent fossas, et turribus altis
Stant maesti: simul ora virum praecisa movebant,

Nota nimis miseris, atroque fluentia tabo.
Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuntia Fama ruit, matrisque adlabitur auris
Euryali. at subitus miserae calor ossa reliquit. 475
Excussi manibus radii, revolutaque pensa.
Evolat infelix, et femineo ululatu,
Rumpa comam, muros amens atque agmina cursu
Prima petit. non illa virum, non illa pericli
Telorumque memor: caelum dehinc questibus implet: 480
Hunc ego te, Euryale, aspicio? tune illa senectae
Sera meae requies potuisti linquere solam,
Crudelis? nec te, sub tanta pericula missum,
Adfui extremum miserae data copia matri?
Heu, terra ignota canibus data praeda Latinis 485
Alitibusque jaces! nec te tua funera mater
Produxi, presive oculos, aut vulnera lavi,
Veste tegens; tibi quam noctes festina diesque
Urebam, et telas curas solabar anilis.
Quo sequar? aut quae nunc artus avolsaque membra 490
Et tanus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
Hoc, refers? hoc sum terraque marique secuta?
Oppetite me, si qua est pietas; in me omnia tela
Conjicite, o Rutuli. me primam absumite ferro.
Aut tu, magne pater divom, miserere, tuoque 495
Infirmum hoc detrude caput sub Tartara telo:
Non aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hac fletu concussi animi, maestusque per omnis
Ibat tumultus: torpent infractae ad proelia vires.
Ille impendentem lactus Idaeus et Actor, 500
Ascani monitu et multum lacrimantis Iuli,
Obtegunt, interque manus sub tecta reponunt.
Jam terribilem sonitum procul aere canoro
Increpuit. sequitur clamor, caelumque remugit.
Testudine acta pariter testudine Volsci, 505
Fossas implere parant, ac vellere vallum.
Quaerunt pars aditum, et scalis adscendere muros;
Sparsa est acies, interluceque corona
Nusquam spissa viris. telorum effundere contra

Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Adsueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infesto volvebant pondere, si qua
Possent tectam aciem perrumpere: cum tamen omnis
Ferre libet subter densa testudine casus.
Nec jam sufficiunt. nam, qua globus imminet ingens,
Immanem Teucri molem volvuntque ruuntque:
Quae stravit Rutulos late, armorumque resolvit
Tegmina. nec curant caeco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
Missilibus certant:
Parte alia horrendus visu quassabat Etruscam
Pinum, et fumiferos infert Mezentius ignis.
Ac Messapus equum domitor Neptunia proles
Rescindit vallum, et scalas in moenia poscit.
Vos o Calliope, precor adspirate canenti;
Quas ibi tunc ferro strages, quae funera Turnus
Ediderit; quem qui que virum demiserit Orco:
Et mecum ingentis oras evolvite belli.
Et meministis enim, divae, et memorare potestis.
Turris erat vasto suspectu et pontibus altis,
Opportuna loco: summis quam viribus omnes
Expugnare Itali, summaque evertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere saxis,
Perque cavas densi tela intorquere fenestras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam adfixit lateri; quae plurima vento
Corripuit tabulas, et postibus haesit adesis.
Turbati trepidare intus, frustraque malorum
Velle fugam. dum se glomerant, retroque residunt
In partem, quae peste caret, tum pondere turris
Procubuit subito, et caelum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole secuta,
Confixique suis telis, et pectora duro
Transfossi ligno veniunt. vix unus Helenor,
Et Lycus elapsi: quorum primaevus Helenor,
Maeonio regi quem serva Lacymnia furtim
Sustulerat, vetitisque ad Trojam miserat armis,

Enſe levis nudo, parmaque inglorius alba.
Iſque ubi ſe Turni media inter millia vidit;
Hinc acies, atque hinc acies adſtare Latinas:
Ut fera, quae denſa venantum ſepta corona
Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Injicit, et ſaltu ſupra venabula fertur:
Haud aliter juvenis medios moriturus in hoſtis
Irruit; et, qua tela videt denſiſſima, tendit.
At pedibus longe melior Lycus inter et hoſtis,
Inter et arma, fuga muros tenet, altaque certat
Prendere teſta manu, ſociumque adtingere dextras,
Quem Turnus, pariter curſu teloque ſecutus,
Increpat his victor: Noſtraſne evadere, demens,
Speraſti te poſſe manus? ſimul adripit ipſum
Stridentem, et magna muri cum parte revellit:
Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cygnum,
Suſtulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Aut ſacrum aut matri multis balatibus agnum
Martius a ſtabulis rapuit lupus. undique clamor
Tollitur. invadunt, et foſſas aggere complent.
Ardentis taedas alii ad faſtigia jactant.
Aeneus ſaxo atque ingenti fragmine montis
Arietem, portae ſubeuntem, ignemque ferentem;
Amathiona Liger, Corynaeum ſternit Aſylas:
Hic aculo bonus, hic longe fallente ſagitta.
Strymonius Caeneus, victorem Caenea Turnus:
Daretus Itym, Clonimumque, Dioxippum, Promolumque,
Et Sagarim, et ſummis ſtantem pro turribus Idan:
Privernum Capys. hunc primo levis haſta Temilli
Perſtrinxerat: ille manum projecto tegmine demens
Advolvus tulit. ergo alis adlapſa ſagitta,
Sinuoſa infixa eſt lateri manus, abditque intus
Fatalia animae letali volnere rumpit.
Fulgebat in egregiis Arcentis filius armis;
Pictus acu chlamydem, et ferrugine clarus Hibera,
Et facie: genitor quem miſerat Arcens,
Ad ſum Martis luco. Symaethia circum
Flumina: pinguis ubi et placabilis ara Palici.

Strident em fundam, positis Mezentius hastis,
Ipse ter adducta circum caput egit habena;
Et media adversi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendisse sagittam
Dicitur, ante feras solitus terrere fugaces,
Ascanius, fortemque manu fudisse Numanum,
Cui Remulo cognomen erat; Turnique minorem
Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumidusque novo praecordia regno
Ibat, et ingentem sese clamore ferebat:
Non pudet obsidione iterum valloque teneri,
Bis capti Phryges, et morti protendere muros?
En, qui nostra sibi bello connubia poscunt!
Quis deus Italiam, quae vos dementia adegit?
Non hic Atridae, nec fandi fictor Ulixes.
Durum ab stirpe genus, natos ad flumina primum
Deferimus, saevoque gelu duramus et undis:
Venatu invigilant pueri, silvasque fatigant:
Flectere ludus equos, et spicula tendere cornu.
At patiens operum parvoque adsueta juventus
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne aevum ferro teritur, versaque juvencum
Terga fatigamus hasta: nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galea premimus; semperque recentis
Comportare juvat praedas, et vivere rapto.
Vobis picta croco et fulgenti murice vestis,
Desidiae cordi; juvat indulgere choreis:
Et tunicae manicas, et habent redimicula mitrae.
O vere Phrygiae, neque enim Phryges, ite per alta
Dindyma; ubi adsuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vos buxusque vocant Berecyntia matris
Idaeae. sinite arma viris, et cedite ferro.
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Ascanius; nervoque adversus equino
Intendit telum, diversaque brachia ducens

C

nstitit, ante Jovem supplex per vota precatus:
ger omniporens, audacibus adnue coeptis.
e tibi ad tua templa feram sollemnia dona,
ituram ante aras aurata fronte juvencum
dentem, pariterque caput cum matre ferentem;
cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.
iis, et caeli genitor de parte serena
nuit laevum: sonat una satifer arcus.
git horrendum stridens adducta fugitta:
que caput Remuli venit, et cava tempora ferro
git. I, verbis virtutem illude superbis.
capi Phryges haec Rutulis responsa remittunt.
tantum Ascanius. Teucri clamore sequuntur,
idique fremunt, animosque ad sidera tollunt.
ntia tum forte pharetra crinibus Apollo
per Ausonias acies urbemque videbat
sedens; atque his victorem adfatur Iulum:
se nova virtute, puer. sic itur ad astra;
genite, et geniture deos. jure omnia bella
e sub Assaraci fato ventura resident:
te Troja capit. simul haec effatus, ab alto
mine se mittit, spirantis dimovet auras,
niamque petit. formam tum vertitur oris
quom in Buten. hic Dardanio Anchisae
ger ante fuit, fidusque ad limina custos
m comitem Ascanio pater addidit. ibat Apollo
ia longaevo similis, vocemque colоremque,
niis albus, et saeva sonoribus arma:
e his ardentem dictis adfatur Iulum:
tis, AEneide, telis inpune Numanum
ti se tuis, primam hanc tibi magnus Apollo
dit laudem, et paribus non invidet armis.
a parce, puer, bello. sic orsus Apollo
tis medio adspectus sermone reliquit,
ocul in tenuem ex oculis evanuit auram.
overe deum proceres divinaque tela
nidae, pharetramque fuga sensere sonantem.
avidum pugnae, dictis ac numine Phoebi,

Ascanium prohibent: ipsi in certamina rursus
Succedunt, animisque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris:
Intendunt acris arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne solum telis: tum scuta cavaeque
Dant sonitum flictu galeae: pugna aspera surgit.
Quantus ab occasu veniens pluvialibus Haedis
Verberet imber humum: quam multa grandine nimbi
In vada praecipitant; cum Juppiter horridus austris
Torquet aquosam hiemem, et caelo cava nubila rumpit.
Pandarus et Bitias Idaco Alcanore creti,
Quos Jovis eduxit luco silvestris Hiera
Abietibus juvenes patriis et montibus aequos,
Portam, quae ducis imperio commissa, recludunt
Freti armis, ultroque invitant moenibus hostem.
Ipsi intus dextra ac laeva pro turribus adstant
Armati ferro, et cristis capiti alta corusci:
Quales aeriae liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Athesim seu propter amoenum,
Consurgunt geminae quercus, intonsaque caelo
Attollunt capita, et sublimi vertice nutant.
Intrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentis.
Continuo Quercens, et pulcher Aquicolus armis,
Et praeceps animi Tmarus, et Mavortius Haemon,
Agminibus totis aut versi terga dedere,
Aut ipso portae posuere in limine vitam.
Tum magis increscunt animis discordibus irae,
Et jam conlecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum, et procurrere longius audent.
Ductori Turno, diversa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuntius, hostem
Fervere caede nova, et portas praebere patentis.
Deserit inceptum, atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratresque superbos:
Et primum Antiphaten, is enim se primus agebat,
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
Conjecto sternit jaculo. volat Itala cornus
Aera per tenerum, stomachoque infixa sub altum

ſus abit: reddit ſpecus atri vulneris undam
umantem, et fixo ferrum in pulmone tepeſcit.
m Meropem atque Erymantha manu, tum ſternit Aphidnum:
m Bitian ardentem oculis, animiſque frementem,
on jaculo: neque enim jaculo vitam ille dediſſet:
d magnum ſtridens contorta phalarica venit,
lmi nis acta modo: quam nec duo taurea terga,
c duplici ſquama lorica fidelis et auro
rinuit: conlabſa ruunt immania membra.
r tellus gemitum, et clipeum ſuperintonat ingens.
lis in Euboico Baiarum litore quondam
ea pila cadit; magnis quam molibus ante
ſtructam ponto jaciunt: ſic illa ruinam
ni trahit, penitusque vadis inliſa recumbit.
ſcent ſe maria, et nigrae ad olluntur arenae.
m ſonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
rime Jovis imperiis inpoſita Typhaeo.
Mars armiporens animum vireſque Latinis
ſidit, et ſtimulos acris ſub pectora vertit:
ſique fugam Teucris, atrumque timorem.
deque conveniunt: quoniam data copia pugnae,
lumque animos deus incidit.
drus, ut fuſo germanum corpore cernit,
quo ſit Fortuna loco, qui caſus agat res,
m vi multa converſo cardine torquet
ixus latis humeris, multoſque ſuorum
ibus excluſos duro in certamine linquit:
llios ſecum includit recipitque ruentis
tes: qui Rutulum in medio non agmine regem
it inrumpentem, ultroque incluſerit urbi:
nem veluti pecora inter inertia tigrim.
inuo nova lux oculis obfulſit, et arma
endum ſonuere; tremunt in vertice criſtae
ulmine, clipeoque micantia fulmina mittunt.
nſcunt faciem inviſam atque inmania membra
ri ſubito AEneadae. tum Pandarus ingens
cat, et mortis fraternae fervidus ira

Effatur: Non haec dotalis regia Amatae,
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
Olli subridens fedato pectore Turnus:
Incipe, si qua animo virtus, et consere dextram:
Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. ille rudem nodis et cortice crudo
Intorquet summis adnixus viribus hastam.
Excepere aurae vulnus; (Saturnia Juno
Detorsit veniens) portaque infigitur hasta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera versit,
Effugies: neque enim is teli nec vulneris auctor.
Sic ait, et fulgens alte consurgit in ensem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, impubesque inmani vulnere malas.
Fit sonus: ingenti concussa est pondere tellus.
Conlapsos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus aequis
Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.
Diffugiunt versi trepida formidine Troes.
Et si continuo victorem ea cura subisset,
Rumpere clausstra manu sociosque inmittere portis;
Ultimus ille dies bello gentique fuisset.
Sed furor ardentem caedisque insana cupido
Egit in adversos.
Principio Phalerim, et succiso poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergus. Juno vires animumque ministrat.
Addit Halym comitem, et confixa Phegea parma;
Ignaros deinde in muris Martemque cientis
Alcandrumque Haliumque Noemonaque Prytanimque
Lyncea tendentem contra, sociosque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat: huic uno dejectum comminus ictu
Cum galea longe jacuit caput. inde ferarum
Vastatorem Amycum, quo non felicior alter
Unguere tela manu, ferrumque armare veneno:
Et Clytium AEoliden, et amicum Crethea Musis;

Cre

Tritonia Musarum comitem, qui carmina semper
Et citharae cordi, numerosque intendere nervis:
Semper equos, atque arma virum, pugnasque canebat.
Eadem ductores, audita caede suorum,
Convenium Teucri, Mnestheus acerque Seresius,
Illicique vident socios, hostemque receptum. 780
Et Mnestheus: Quo deinde fugam, quo tenditis? inquit.
Quos alios muros, quae jam ultra moenia habetis?
Unus homo, et vestris, o cives, undique septus
Aggeribus tantas strages impune per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miserit Orco? 785
Non infelicis patriae veterumque deorum,
Et magni AEneae segnes miseretque puderque?
Talibus accensi firmantur, et agmine denso
Constituunt. Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluvium petere, ac partem, quae cingitur amni. 790
Huius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum: ceu saevum turba leonem
Cum telis premit infensis: at territus ille
Asper, acerba tuens, retro redit: et neque terga
Dare aut virtus patitur: nec tendere contra 795
Ille quidem hoc cupiens, potis est per tela virosque.
Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
Improperata refert, et mens exaestuat ira.
Tum quoque jam bis tum medios invaserat hostes:
Nam fusa fuga per muros agmina vertit. 800
Omnis e castris propere coit omnis in unum:
Nec contra vires audet Saturnia Juno
Sufficere, aeriam caelo nam Juppiter Irim
Demisit, germanae haud mollia jussa ferentem;
Ni Turnus cedat Teucrorum moenibus altis. 805
Ergo nec clypeo juvenis subsistere tantum,
Nec dextra valet: injectis sic undique telis
Obruitur. strepit assiduo cava tempora circum
Tincta galea, et saxis solida aera fatiscunt;
Discussaque jubae capiti: nec sufficit umbo 810
Ictibus: ingeminant hastis et Troes et ipse
Fulmineus Mnestheus. tum toto corpore sudor

Liquitur, et piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit: fessos quatit acer anhelitus artus.
Tum demum praeceps salu se omnibus armis
In fluvium dedit. ille suo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis;
Et laetum sociis abluta caede remisit.

AENEIDOS LIB. X.

PANDITUR interea domus omnipotentis Olym
Conciliumque vocat divum pater atque hom
rex
Sideream in sedem: terras unde arduus om
Castraque Dardanidum aspectat, populosque Latinos
Considunt tectis bipatentibus. incipit ipse:
Caelicolae magni, quia nam sententia vobis
Versa retro, tantumque animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
Quae contra vetitum discordia? quis metus aut hos
Aut hos arma sequi, ferrumque lacessere suasit?
Adveniet justum pugnae (ne arcessite) tempus,
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpes immittet apertas:
Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.
Nunc finite; et placitum laeti conponite foedus.
Juppiter haec paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.
O pater, o hominum divumque aeterna potestas;
(Namque aliud quid sit, quod jam inplorare queam
Cernis ut insultent Rutuli; Turnusque feratur
Per medios insignis equis, tumiduque secundo
Marte ruat? non clausa tegunt jam moenia Teucros:
Quin intra portas atque ipsis proelia miscent
Aggeribus moerorum, et inundant sanguine fossae.
AEneas ignarus abest. numquamne levari

ditione fines? muris iterum inminet hostis
rgentis Trojae: nec non exercitus alter:
que iterum in Teucros AEtolis surgit ab Arpis
dices. equidem (credo) mea volnera restant:
tua progenies mortalia demoror arma.
sine pace tua atque invito numine Troes
ilium petiere; luant peccata: neque illos
teris auxilio. sin tot responsa secuti,
ae Superi Manesque dabant; cur nunc tua quisquam
vere jussa potest? aut cur nova condere fata?
id repetam exustas Erycino in litore classis?
d tempestatum regem, ventosque furentis
olia excitos? aut actam nubibus Irim?
ne etiam Manis (haec intentata manebat
s rerum) movet, et superis inmissa repente
clio, medias Italum bacchata per urbis.
i super imperio moveor: speravimus ista,
m Fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
nulla est regio, Teucris quam det tua conjunx
; per eversae, genitor, fumantia Trojae
ticia obtestor: liceat demittere ab armis
olumem Ascanium, liceat superesse nepotem.
neas sine ignotis jactetur in undis;
quamcumque viam dederit Fortuna, sequatur.
ne tegere, et dirae valeam subducere pugnae.
Amathus, est cela mihi Paphus atque Cythera,
haeque domus positis inglorius armis
igat hic aevum. magna ditione jubeto
thago premat Ausoniam. nihil urbibus inde
abit Tyriis. quid pestem evadere belli
i, et Argolicos medium fugisse per ignis?
que maris vastaeque exhausta pericula terrae,
n Latium Teucri recidivaque Pergama quaerunt?
n satius cineres patriae insedisse supremos,
ae solum, quo Troja fuit? Xanthum et Simoenta
de ero miseris? iterumque revolvere casus
pater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno
furore gravi: Quid me alta silentia cogis

Rumpere, et obductum verbis vulgare dolorem?
AEnean hominum quisquam divumque subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam fatis periit auctoribus: esto:
Cassandrae impulsus Furiis. num linquere castra
Hortati sumus, aut vitam committere ventis?
Num puero summam belli, num credere muros?
Tyrrhenamque fidem aut gentis agitare quietas?
Quis deus in fraudem, quae dura potentia nostri
Egit? ubi hic Juno, demissive nubibus Iris?
Indignum est, Italos Trojam circumdare flammis
Nascentem, et patria Turnum consistere terra:
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater.
Quid face Trojanos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atque avertere praedas?
Quid soceros legere, et gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, praefigere puppibus arma?
Tu potes AEneam manibus subducere Grajum,
Proque viro nebulam et ventos obtendere inanes:
Et potes in totidem classem convertere nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra juvisse, nefandum est.
AEneas ignarus abest: ignarus et absit.
Est Paphus Idaliumque tibi, sunt alta Cythera.
Quid gravidam bellis urbem et corda aspera tentas?
Nosne tibi fluxas Phrygiae res vertere fundo
Conamur? nos? an miseros qui Troas Achivis
Objecit? quae causa fuit consurgere in arma
Europamque Asiamque, et foedera solvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi, fovive Cupidine bella?
Tunc decuit metuisse tuis: nunc sera quereles
Haud justis adsurgis, et irrita jurgia jactas.
Talibus orabat Juno, cunctique fremebant
Caelicolae adsensu vario. ceu flamina prima,
Cum deprensa fremunt silvis, et caeca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui prima potestas,
Infit. eo dicente deum domus alta silescit;

t tremefacta solo tellus; silet arduus aether:
Tum Zephyri posuere: premit placida aequora pontus.
Accipe ergo, animis atque haec mea figite dicta.
Quandoquidem Ausonios conjungi foedere Teucris
Haud licitum; nec vestra capit discordia finem:
Quae cuique est Fortuna hodie, quam quisque secat spem,
Troes Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo:
Sea facis Italum castra obsidione tenentur,
Hic errore malo Trojae monitisque siniſtris.
Nec Rutulos solvo. sua cuique exorsa laborem
Fortunamque ferent. rex Juppiter omnibus idem.
Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
Et pice torrentis atraque voragine ripas
Adnuit, et totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi. solio tum Juppiter aureo
Surgit, caelicolae medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Ignari caede viros, et moenia cingere flammis.
Aeneadum vallis obsessa tenetur: nec spes ulla fugae. miseri stant turribus altis
Atque aequicquam, et rara muros cinxere corona.
Hos Imbrasides, Hicetaoniusque Thymoetes,
Assaracique duo, et senior cum Castore Thybris,
Prima acies. hos germani Sarpedonis ambo
Et Clarus et Themon Lycia comitantur ab ala.
Ecce ingens toto connixus corpore saxum,
Quod partem exiguam montis, Lyrnesius Acmon,
Haud Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
Jaculis, illi certant defendere fixis,
Ferrique ignem, nervoque aptare sagittas.
Ipse inter medios, Veneris justissima cura,
Ascanius caput ecce puer detectus honestum:
Qualis gemma micat, fulvum quae dividit aurum,
Aut collo decus aut capiti: vel quale per artem
Inclusum buxo aut Oricia terebintho
Lucet ebur: fusos cervix cui lactea crinis
Circumit, et molli subnectens circulus auro.

Te-

Te quoque magnanimae viderunt, Ismare, gentes
Volnera dirigere, et calamos armare veneno,
Maeonia generose domo: ubi pinguia culta
Exercentque viri, Pactolusque irrigat auro.
Adfuit et Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
Aggere moerorum sublimem gloria tollit;
Et Capys: hinc nomen Campanae ducitur urbi.
Illi inter sese duri certamina belli
Contulerant: media AEneas freta nocte secabat.
Namque ut ab Evandro castris ingressus Etruscis
Regem adit, et regi memorat nomenque genusque;
Quidve petat, quidve ipse ferat, Mezentius arma
Quae sibi concilier, violentaque pectora Turni,
Edocet: humanis quae sit fiducia rebus
Admoner, inmiscetque preces. haud fit mora: Tarchon
Jungit opes, foedusque ferit: tum libera fati
Classem conscendit jussis gens Lydia divum,
Externo commissa duci. AEneia puppis
Prima tenet, rostro Phrygios subjuncta leones:
Inminet Ida super, profugis gratissima Teucris.
Hic magnus sedet AEneas, secumque volutat
Eventus belli varios: Palasque siniſtro
Adfixus lateri jam quaerit sidera, opacae
Noctis iter, jam quae passus terraque marique.
Pandite nunc Helicona, deae, cantusque movete;
Qua manus interea Tuscis comitetur ab oris
AEnean, armetque rates, pelagoque vehatur.
Massicus aerata princeps secat aequora tigri:
Sub quo mille manus juvenum, qui moenia Clusi,
Quique urbem liquere Cosas: quis tela sagittae,
Corytique leves humeris, et letifer arcus.
Una torvus Abas. Huic totum insignibus armis
Agmen et auratro fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: ast Ilva trecentos
Insula, inexhaustis Chalybum generosa metallis.
Tertius, ille hominum divumque interpres Asylas,
Cui pecudum fibrae, caeli cui sidera parent.

t linguae volucrum, et praefigi fulminis ignes,
Mille rapit denſos acie atque horrentibus hastis.
ios pirene jubent Alpheae ab origine Piſae,
Vibs Etruſca ſolo. ſequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens, et verſicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt, (mens omnibus una ſequendi)
Qui Caerete domo, qui ſunt Minionis in arvis.
Et Pyrgi veteres, intempeſtaeque Graviſcae.
Non ego te, Ligurum ductor fortiſſime bello,
Hanſieſim, Cinyra, et paucis comitate Cupavo,
Cujus olorinae ſurgunt de vertice pennae:
Crimen amor veſtrum, formaeque inſigne paternae.
Nimque ferunt, luctu Cycnum Phaethontis amati,
Populeis inter frondis umbramque ſororum
Dum canit, et moeſtum Muſa ſolatur amorem,
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam;
Linquentem terras et ſidera voce ſequentem.
Filius, aequalis comitatus claſſe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: Ille
Aſſit aquae, ſaxumque undis inmane minatur
Caerulus, et longa ſulcat maria alta carina.
Ipſe etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicae Mantus et Tuſci filius amnis:
Qui muros matriſque dedit tibi, Mantua, nomen;
Mantua dives avis. ſed non genus omnibus unum.
Gens i li triplex, populi ſub gente quaterni:
Ipſi caput populis: Tuſco de ſanguine vires.
Binc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infeſta ducebat in aequora pinu.
Gravis Auleſtes, centenaque arbore fluctum
Verberat adſurgens: ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit inmanis Triton, et caerula concha
Terrens freta: cui lanarum tenus hiſpida nanti
Frons hominem praefert, in priſtim deſinit alvus;
Spumea ſemifero ſub peſtore murmurat unda.
Delecti proceres ter denis navibus ibant
Auxilio Trojae, et campos ſalis aere ſecabant.

Jamque

Jamque dies coelo conceſſerat: almaque curru
Noctivago Phoebe medium pulſabat Olympum:
AEneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe ſedens clavumque regit veliſque miniſtrat,
Atque illi medio in ſpatio chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum: Nymphae (quas alma Cybebe
Numen habere maris, Nymphaſque e navibus eſſe
Juſſerat) innabant pariter, fluctuſque ſecabant,
Quot prius aeratae ſteterant ad litora prorae.
Adgnoſcunt longe regem, luſtrantque choreis.
Quarum quae fandi doctiſſima, Cymodocea
Pone ſequens dextra puppim tenet, ipſaque dorſo
Eminet, ac laeva tacitis ſubremigat undis.
Tum ſic ignarum adloquitur: Vigilaſne, deum gens,
AEnea? vigila, et veliis inmitte rudentes.
Nos ſumus Idaeae ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi nymphae, claſſis tua. perfidus ut nos
Praecipites ferro Rutulus flammaque premebat;
Rupimus invitae tua vincula, teque per aequor
Quaerimus. hanc genetrix faciem miſerata refecit.
Et dedit eſſe deas, aevumque agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro foſſiſque tenetur
Tela inter media atque horrentis Marte Latinos.
Jam loca juſſa tenent forti permixtus Etruſco
Arcas eques. medias illis opponere turmas,
Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge age, et Aurora ſocios veniente vocari
Primus in arma jube, et clipeum cape: quem dedit
Invictum ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux, mea ſi non inrita dicta putaris,
Ingentes Rutulae ſpectabit caedis acervos.
Dixerat: et dextra diſcedens impulit altum,
Haud ignara modi, puppim. fugit illa per undas
Ocior et jaculo et ventos aequante ſagitta.
Inde aliae celerant curſus. ſtupet inficius ipſe
Tros Anchiſiades: animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera aſpectans convexa precatur:
Alma parens Idaea deum, cui Dindyma cordi,

turrigeraque urbes, bijugique ad frena leones;
Tu mihi nunc pugnae princeps, tu rite propinques
augurium, Phrygibusque adsis pede, diva, secundo.
Tantum effatus: et interea revoluta ruebat
Iatura jam luce dies, noctemque fugarat.
Principio sociis edicit, signa sequantur,
atque animos aptent armis, pugnaeque parent se.
atque in conspectu Teucros habet, et sua castra,
ris celsa in puppi: clipeum cum deinde sinistra
sculit ardentem, clamorem ad sidera tollunt
ardanidae e muris. spes addita fulcit iras.
ela manu jaciunt: quales sub nubibus atris
ymphalie dant signa grues, atque aera tranant
m sonitu, fugiuntque notos clamore secundo.
Mnestheus rogi ducibusque ea mira videri
ajoris; donec versas ad litora puppes
jiciunt, totumque adlabi classibus aequor.
et apex capiti, crissique a vertice flamma
adiunt, et vastos umbo vomit aureus ignes:
a secus, ac liquida si quando nocte cometae
ruinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
ilium morbosque ferens mortalibus aegris
itur, et laevo contristat lumine coelum.
d tamen audaci Turno fiducia cessit
ra praeripere, et venientis pellere terra.
t animos tollit dictis, atque increpat ultro:]
d vobis optatis, adest, pertringere dextra:
ribus Mars ipse, viri. nunc conjugis esto
que suae tectique memor: nunc magna referto
e patrum, laudes. ultro occurramus ad undam,
i tepidi, egressisque labant vestigia prima.
ores Fortuna juvat.
s ait, et secum versat, quos ducere contra,
quibus obsessos possit concredere muros.
ra AEneas socios de puppibus altis
ibus exponit: multi servare recursus
uentis pelagi, et brevibus se credere saltu:
smos alii. speculatus litora Tarchon,

Qua

Qua vada non spirant, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffensum crescenti adlabitur aestu;
Advertit subito proras, socioque precatur:
Nunc, o lecta manus, validis incumbite remis;
Tollite, ferte rates; inimicam findite rostris
Hanc terram, sulcumque sibi premat ipsa carina.
Frangere nec tali puppim statione recuso;
Adrepta tellure semel. quae talia postquam
Effatus Tarchon, socii consurgere tonsis,
Spumantisque rates arvis inferre Latinis:
Donec rostra tenent siccum, et sedere carinae
Omnes innocuae. sed non puppis tua, Tarchon.
Namque infelicta vadis dorso dum pendet iniquo,
Anceps sustentata diu, fluctusque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis:
Fragmina remorum quos et fluitantia transtra
Impediunt, retrahitque pedem simul unda relabens.
Nec Turnum segnis retinet mora: sed rapit acer
Totam aciem in Teucros, et contra in litore sistit.
Signa canunt. primus turmas invasit agrestes
AEneas, omen pugnae; stravitque Latinos,
Occiso Therone, virum qui maximus ultro
AEneam petit. huic gladio perque aerea scuta,
Per tunicam squalentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lichan ferit, exsectum jam matre peremta,
Et tibi, Phoebe, sacrum; casus evadere ferri
Quod licuit parvo. nec longe Cissea durum,
Immanemque Gyan, sternentes agmina clava,
Dejecit leto: nihil illos Herculis arma,
Nec validae juvere manus, genitorque Melampus,
Alcidae comes, usque gravis cum terra labores
Praebuit. ecce Pharo, voces dum jactat inertis,
Intorquens jaculum clamanti sistit in ore.
Tu quoque, flaventem primo lanugine malas
Dum sequeris Clytium infelix nova gaudia, Cydon;
Dardanio stratus dextra, secure amorum,
Qui juvenum tibi semper erant, miserande, jaceres:
Ni fratrum stipata cohors foret obvia Phorci

rogenies ſeptem numero, ſeptenaque tela
Conjecerunt. partim galea clipeoque reſultant
mnia; deflexit partim ſtringentia corpus
lma Venus. fidum AEneas adfatur Achaten:
ggere tela mihi, (non ullum dextera fruſtra
orſerit in Rutulos) fleterunt quae in corpore Grajum
lacis campis. tum magnam conripit haſtam,
a jecit. illa volans clipei tranſverberat aera
aemonis, et thoraca ſimul cum pectore rumpit.
uic fratri ſubit Alcanor, fratremque ruentem
ſtentat dextra: trajecto miſſa laceito
rotinus haſta fugit, ſervatque cruenta tenorem:
exteraque ex humero nervis moribunda pependit.
um Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Lncan petiit: ſed non et figere contra
d licitum, magnique femur perſtrinxit Achatae.
ic Curibus, fidens primaevo corpore, Clauſus
dvenit, et rigida Dryopen ferit eminus haſta,
b mentum graviter preſſa, pariterque loquentis
xem animamque rapit trajecto gutture: at illo
onte ferit terram, et craſſum vomit ore cruorem.
is quoque Th eicles Boreae de gente ſuprema,
tis, quos Idas pater, et patria Iſmara mittit,
varios ſternit caſus. adcurrit Halaeſus
rumeteque manus: ſubit et Neptunia proles,
gnis Meſſapus equis: expellere tendunt
ic hi, nunc illi: certatur limine in ipſo
ſtinae. magno diſcordes aethere venti
celia ceu tollunt, animis et viribus aequis.
n ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedunt:
rerpe pugna diu: ſtant obnixi omnia contra.
ud aliter Trojanae acies aciesque Latinae
ncurrunt: haeret pede pes, denſuſque viro vir.
parte ex alia, qua faxa rotantia late
olverat torrens, arbuſtaque diruta ripis,
ades, inſtietos acies inferre pedeſtris,
vidit Pallas Latio dare terga ſequaci,
eta quis natura loci dimittere quando

Suaſit

Sustit equos; unum quod rebus restat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:
Quo fugitis, socii? per vos et fortia facta,
Per ducis Evandri nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriae quae nunc subit aemula laudi,
Fidite ne pedibus. ferro rumpenda per hostis
Est via, qua globus ille virum densissimus urguet:
Hic vos et Pallanta ducem patria alta reposcit.
Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoste;
Mortales: totidem nobis animaque manusque.
Ecce, maris magna claudit nos obice pontus:
Deest jam terra fugae. pelagus Trojamne petemus?
Haec ait, et medius densos prorumpit in hostis.
Obvius huic primum, satis adductus iniquis,
Fit Lagus: hunc, magno vellit dum pondere saxum,
Inorto figit telo, discrimina costis
Per medium qua spina dedit: hastamque receptat
Ossibus haerentem. quem non super occupat Hisbo,
Ille quidem hoc speraus: nam Pallas ante ruentem,
Dum furit incautum crudeli morte sodalis,
Excipit, atque ensem tumido in pulmone recondit.
Hinc Sthenelum petit, et Rhoeti de gente vetusta
Anchemolum, thalamos ausum incestare novercae.
Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis,
Daucia Laride, Thymberque, simillima proles,
Indiscreti suis, gratusque parentibus error.
At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas;
Nam tibi Thymbre, caput Evandrius abstulit ensis:
Te decisa suum, Laride, dextera quaerit;
Semanimesque micant digiti, ferrumque retractant.
Arcadas accensos monitu, et praedura tuentes
Facta viri, mixtus dolor et pudor armat in hostis.
Tum Pallas, bijugis fugientem Rhoetea praeter
Trajicit. hoc spatium, tantumque morae fuit Ilo:
Ilo namque procul validam dederat hastam;
Quam medius Rhoeteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren: curruque volutus
Caedit semanimis Rutulorum calcibus avus.

velat optato, ventis aestate coortis,
pesti immittit silvis incendia pastor:
ruptus subito mediis, extenditur una
vida per latos acies Volcania campos:
fidens victor flammas despectat ovantis.
ul alter socium virtus coit omnis in unum:
que juvat, Palla. sed bellis acer Halesus
dit in adversos, seque in sua conligit arma.
rmidat Ladona, Pheretaque Demodocumque:
umnio dextram fulgenti deripit ense
tum in jugulum: fixo ferit ora Thoantis,
ique dispersit cerebro permixta cruento.
ia caesens silvis genitor eclarat Halesum;
senior leto canentia lumina solvit.
ere manum Parcae, telique sacrarunt
rdi, quem sic Pallas petit ante precatus:
nunc, Thybri pater, ferro, quod missile libro,
unam atque viam duri per pectus Halesi.
arma exuviasque viri tua quercus habebit.
ec illa deus, dum texit Imaona Halesus,
ullo infelix telo dat pectus inermum.
ma caede vici tanta perterrita Lausus,
iugens belli, finit agmina: primus Abarem
fictum interimit, pugnae noduinque moramque.
ruitur Arcadiae proles; sternuntur Etrusci;
o Grajis inperdita corpora, Teucri.
ma concurrunt ducibusque et viribus aequis.
mi addensent acies: nec turba moveri
manusque sinit. hinc Pallas instat et urguet,
contra Lausus, (nec multum discrepat aetas)
egii formae; sed quis fortuna negarat
uriam reditus. ipsos concurrere passus
tamen inter se magni regnator Olympi:
illos sua fata manent majore sub hoste.
ra soror alma monet succurrere Lauso
um; qui volucri curru medium secat agmen.
ilit ficios; Tempus desistere pugnae;
ego in Pallanta ferar; soli mihi Pallas

Debe

Debetur: cuperem ipse parens spectator adesset.
Haec ait; et socii cessérunt aequore jusso.
At Rutulum abscessu juvenis, tum jussa superba
Miratus, stupet in Turno, corpusque per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia visu.
Talibus et dictis it contra dicta tyranni:
Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut leto insigni. sorti pater aequus utrique est.
Talle minas. fatus medium procedit in aequor.
Frigidus Arcadibus coit in praecordia sanguis.
Desiluit Turnus bijugis: pedes adparat ire
Comminus. utque leo, specula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem in proelia taurum,
Advolat. haud alia et Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum missae fore credidit hastae,
Ire prior Pallas, si qua fors adjuvet ausum
Viribus imparibus; magnumque ita ad aethera fatur:
Per patris hospitium, et mensas, quas advena adiisti,
Te precor, Alcide, coeptis ingentibus adsis:
Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque sub imo
Corde premit gemitum, lacrimasque effudit inanes.
Tum genitor natum dictis adfatur amicis:
Stat sua cuique dies. breve et inreparabile tempus
Omnibus est vitae: sed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojae sub moenibus altis
Tot nati cecidere deum: quin occidit una
Sarpedon mea progenies. et jam sua Turnum
Fata vocant, metaque dati pervenit ad aevi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus hastam,
Vaginaque cava fulgentem deripit ensem.
Illa volans, humeri surgunt qua tegmina summa,
Incidit, atque viam clipei molita per oras,
Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro praefixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:

Aspice, num mage sit nostrum penetrabile telum.
Dixerat; at clipeum, tot ferri terga tot aeris,
Quam pellis toties obeat circumdata tauri,
Per tranti cuspis medium transverberat ictu,
Loricaeque moras et pectus perforat ingens. 485
Ille rapit calidum frustra de volnere telum:
Una eademque via sanguis animusque sequuntur.
Concidit in vulnus: sonitum super arma dedere:
Extrema hostilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus super adsistens, 490
Arcades, haec, inquit, memores mea dicta referte
Evandro. qualem meruit, Pallanta remitto.
Quisquis honos tumuli, quicquid solamen humandi est,
Dabitur. haud illi stabunt AEneia parvo
Hospitia. et laevo pressit pede, talia fatus, 495
Animam, rapiens immania pondera baltei,
Impressumque nefas: una sub nocte iugali
Caesa manus iuvenum foede, thalamique cruenti:
Quae Clonus Eurytides multo caelaverat auro:
Quos nunc Turnus ovat spolio gaudetque potitus. 500
O nescia mens hominum fati sortisque futurae,
Et servare modum rebus sublata secundis.
Venit tempus erit, magno cum optaverit emtum
Intactum Pallanta, et cum spolia ista diemque
Oderit. at socii multo gemitu lacrimisque 505
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor atque decus magnum rediture parenti;
Haec te prima dies bello dedit, haec eadem aufert:
Vidimus tamen ingentis Rutulorum linquis acervos.
Nec iam fama mali tanti, sed certior auctor 510
Nuntiat Aeneae, tenui discrimine leti
Fidos: tempus versis succurrere Teucris.
Vertite quaeque metit gladio, latumque per agmen
Vadite limitem agit ferro; te, Turne, superbum
Caede nova quaerens. Pallas, Evandre, in ipsis 515
Hospitia sunt oculis: mensae, quas advena primas
Tetigit adiit, dextraeque datae. Sulmone creatos
Quattuor hic iuvenes; totidem, quos educat Ufens,

Viven-

Viventis rapit, inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat sanguine flammas.
Inde Mago procul infensam contenderat hastam;
Ille astu subit: at tremebunda supervolat hasta.
Et genua amplectens effatur talia supplex:
Per patrios manis, per spes surgentis Iuli,
Te precor hinc animam serves natoque patrique.
Est domus alta: jacent penitus defossa talenta
Caelati argenti: sunt auri pondera facti
Infectique mihi. non hic victoria Teucrum
Vertitur; aut anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat. AEneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quae multa talenta,
Natis parce tuis. belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, jam tum Pallante peremto.
Hoc patris Anchisae manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus galeam laeva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus adpicat ensem.
Nec procul Haemonides, Phoebi Triviaeque sacerdos
Infula cui sacra redimibat tempora vitta,
Totus conlucens veste atque insignibus armis.
Quem congressus agit campo, labsumque superstans
Immolat, ingentique umbra tegit. arma Cerestus
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, tropaeum.
Instaurant acies, Volcani stirpe creatus
Caeculus, et veniens Marsorum montibus Umbro.
Dardanides contra furit: Anxuris ense sinistram,
Et totum clipei ferro dejecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimque adfore verbo
Crediderat, caeloque animum fortasse ferebat;
Canitiemque sibi et longos promiserat annos.
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
Silvicolae Fauno Dryope quem Nympha crearat,
Obvius ardenti sese obtulit. ille reducta
Loricam clipeique ingens onus inpedit hasta.
Tum caput orantis nequicquam et multa parantis
Dicere deturbat terrae; truncumque tepentem
Provolvens, super haec inimico pectore fatur:

nunc, meruende, jace. non te optima mater
det humi, patriove onerabit membra sepulcro:
ibus linquere feris: aut gurgite mersum
ra ferat, pisces que impasti volnera lambent.
nus Anticum et Lucan, prima agmina Turni,
equitur, fortemque Numan, fulvumque Camertem,
magnio Volscente satum; ditissimus agri
Fal. Ausonidum, et tacitis regnavit Amyclis,
con qualis, centum cui brachia dicunt
ena que manus, quinquaginta oribus ignem
oribus que arsisse, Jovis cum fulmina contra
paribus streperet clypeis, tot stringeret ensis.
ero AEneas desaevit in aequore victor,
mel intepuit mucro. quin ecce Niphaei
iuges in equos adversique pectora rendit:
e illi longe gradientem et dira frementem
dere, metu versi retroque ruentes
mantque ducem rapiuntque ad litora currus.
a bijugis infert se Lucagus albis
tidios, fraterque Liger: sed frater habenis
t equos: strictum rotat acer Lucagus ensem.
mittit AEneas tanto fervore furentes:
, adversique ingens adparuit hasta.
Liger:
Diomedis equos, nec currum cernis Achilli,
Phrygiae campos: nunc belli finis et aevi
abitur terris. vesano talia fare
volant Ligeri: sed non et Troius heros
parat contra: jaculum nam torquet in hostes,
ut pronus pendens in verbera telo
mit bijugos: projecto dum pede laevo
se pugnae, subit oras hasta per imas
us clipei: tum laevum perforat inguen.
us curru moribundus volvitur arvis.
ius AEneas dictis adlatur amaris:
, nulla tuos currus fuga segnis equorum
, aut vanae verere ex hostibus umbrae.
, saliens jugа deseris. haec ita fatus

Viventis rapit, inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat sanguine flammas.
Inde Mago procul infensam contenderat hastam;
Ille astu subit: at tremebunda supervolat hasta.
Et genua amplectens effatur talia supplex:
Per patrios manis, per spes surgentis Iuli,
Te precor hanc animam serves natoque patrique.
Est domus alta: jacent penitus defossa talenta
Cœlati argenti: sunt auri pondera fasti
Infectique mihi. non hic victoria Teucrum
Vertitur; aut anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat. AEneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quae multa talenta,
Natis parce tuis. belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, jam tum Pallante peremto.
Hoc patris Anchisae manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus galeam laeva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus adplicat ensem.
Nec procul Haemonides, Phoebi Triviaeque sacerdos
Infula cui sacra redimibat tempora vitta,
Totus conlucens veste atque insignibus armis.
Quem congressus agit campo, labsumque superstans
Immolat, ingentique umbra tegit. arma Cerestus
Laeta referre humeris, tibi, rex Gradive, tropaeum.
Instaurant acies, Volcani stirpe creatus
Caeculus, et veniens Marsorum montibus Umbro.
Dardanides contra furit: Anxuris ense siniistram,
Et totum clipei ferro dejecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimque adfore verbo
Crediderat, caeloque animum fortasse ferebat;
Canitiemque sibi et longos promiserat annos.
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
Silvicolae Fauno Dryope quem Nympha crearat,
Obvius ardenti sese obtulit. ille reducta
Loricam clipeique ingens onus inpedit hasta.
Tum caput orantis nequicquam et multa parantis
Dicere deturbat terrae; truncumque tepentem
Provolvens, super haec inimico pectore fatur:

nunc, metuende, jace. non te optima mater
dit humi, patriove onerabit membra sepulcro:
ibus linquere feris: aut gurgite mersum
ti feret, piscesque inpasti volnera lambent.
nus Anticum et Lucan, prima agmina Turni,
cutur, fortemque Numan, fulvumque Camertem,
magnio Volscente satum; dirissimus agri
Aurunidum, et tacitis regnavit Amyclis,
on qualis, centum cui brachia dicunt
enisque manus, quinquaginta oribus ignem
ribusque arsisse, Jovis cum fulmina contra
patribus streperet clypeis, tot stringeret ensis.
ero AEneas desaevit in aequore victor,
rsol intrepuit mucro. quin ecce Niphaei
ingues in equos adversaque pectora tendit:
e illi longe gradientem et dira frementem
dere, metu versi retroque ruentes
quitque ducem rapiuntque ad litora currus.
a bijugis infert se Lucagus albis
tidies, fraterque Liger: sed frater habenis
equos: strictum rotat acer Lucagus ensem.
mittit AEneas tanto fervore furentes:
adversaque ingens adparuit hasta.

Liger:

Diomedis equos, nec currum cernis Achillei,
vgiae campos: nunc belli finis et aevi
batur terris. vesano talia late
volant Ligeri: sed non et Troius heros
parat contra: jaculum nam torquet in hostes,
ut pronus pendens in verbera telo
nunc bijugos: projecto dum pede laevo
e cuspidis, subit oras hasta per imas
us clipei: tum laevum perforat inguen.
ur curru moribundus volvitur arvis.
ius AEneas dictis adfatur amaris:
nulla tuos currus fuga segnis equorum
aut vanae vertere ex hostibus umbrae.
e saliens juga deseris. haec ita fatus

Adripuit bijugos. frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delabsus eodem.
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Trojane, sine hanc animam, et miserere precan
Pluribus oranti AEneas; Haud talia dudum
Dicta dabas. morere, et fratrem ne desere frater.
Tum latebras animae pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquae vel turbinis atri
More furens. tandem erumpunt, et castra relinquu
Ascanius puer, et nequicquam obsessa juventus.
Junonem interea compellat Juppiter ultro:
O germana mihi atque eadem gratissima conjunx,
Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Trojanas sustentat opes: non vivida bello
Dextra viris, animusque ferox, patiensque periculi.
Cui Juno submissa: Quid, o pulcherrime conjunx,
Sollicitas aegram, et tua tristia dicta timentem?
Si mihi, quae quondam fuerat, quamque esse decebat
Vis in amore foret; non hoc mihi namque negares,
Omnipotens; quin et pugnae subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem servare parenti.
Nunc pereat, Teucrisque pio det sanguine poenas.
Ille tamen nostra deducit origine nomen.
Pilumnusque illi quartus pater: et tua larga
Saepe manu multisque oneravit limina donis.
Cui rex aetherii breviter sic fatur Olympi:
Si mora praesentis leti tempusque caduco
Oratur juveni, meque hoc ita ponere sentis;
Tolle fuga Turnum, atque instantibus eripe fatis.
Hactenus indulsisse vacat. sin altior istis
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri
Mutarive putas bellum; spes pascis inanis.
Et Juno adlacrumans: Quid si, quod voce gravaris,
Mente dares? atque haec Turno rata vita maneret.
Nunc manet insontem gravis exitus: aut ego veri
Vana feror. quod ut o potius formidine falsa
Ludar, et in melius tua, qui potes, orsa reflectas!

c ubi dicta dedit, caelo se protenus alto
it, agens hiemem nimbo succincta per auras:
amque aciem, et Laurentia castra petivit.
n dea nube cava tenuem sine viribus umbram
ciem AEneae (visu mirabile monstrum)
ûmiis ornat telis; clipeumque jubasque
ini adfimulat capitis: dat inania verba;
ine mente sonum, gressusque effingit euntis.
ic obita quales fama est volitare figuras,
quae sopitos deludunt somnia sensus.
primas hera ante acies exsultat imago,
arque virum telis, et voce lacessit.
a cui Turnus, stridentemque eminus hastam
icit: illa dato vertit vestigia tergo.
vero AEnean aversum ut cedere Turnus
idit, atque animo spem turbidus hausit inanem:
ugis, AEnea? thalamos ne defere pactos:
abitur dextra tellus quaesita per undas.
voliferans sequitur, strictumque coruscat
onem: nec ferre videt sua gaudia ventos.
ratis celsi conjuncta crepidine saxi
ns stabat scalis, et ponte patato;
x Clusinis advectus Osinius oris.
ase trepida AEneae fugientis imago
it in latebras: nec Turnus segnior instat:
que moras, et pontis transilit altos.
rum attigerat; rumpit Saturnia funem,
mque rapit revulsa per aequora navem.
urem AEneas absentem in proelia poscit:
multa virum dimittit corpora morti.
revis haud ultra latebras jam quaerit imago,
lime volans nubi se immiscuit atrae:
tum medio interea fert aequore turbo.
ignarus rerum, ingressusque salutis,
lices cum voce manus ad sidera tendit:
ens genitor, tantone me crimine dignum
, et talis voluisti expendere poenas?

Quo feror? unde abii? quae me fuga, quemve re-
cet?
Laurentisne iterum muros aut castra videbo?
Quid manus illa virum, qui me meaque arma secuti,
Quosne (nefas) omnis infanda in morte reliqui?
Et nunc palantis video, gemitumque cadentum
Accipio. quid ago? aut quae jam satis ima dehiscat
Terra mihi? vos o potius miserescite, venti.
In rupes, in saxa (volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem, saevisque vadis immittite Syrtes:
Quo neque me Rutuli nec conscia fama sequatur.
Haec memorans, animo nunc huc nunc fluctuat illuc.
An sese mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, et crudum per costas exigat ensem:
Fluctibus an jaciat mediis, et litora nando
Curva petat, Teucrumque iterum se reddat in arma.
Ter conatus utramque viam: ter maxima Juno
Continuit; juvenemque animi miserata repressit.
Labitur alta secans fluctuque aestuque secundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
At Jovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnae, Teucrosque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenaeque acies, atque omnibus uni
Uni odiisque viro telisque frequentibus instant.
Ille (velut rupes, vastum quae prodit in aequor,
Obvia ventorum furiis expostaque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert caelique marisque
Ipsa inmota manens) prolem Dolichaonis Hebrum
Sternit humi, cum quo Latagum Palmumque
cem:
Sed Latagum saxo; atque ingenti fragmine montis
Occupat os faciemque adversam: poplite Palmum
Succiso volvi segnem sinit; armaque Lauso
Donat habere humeris, et vertice figere cristas.
Nec non Eurathen Phrygium, Paridisque Mimanta
AEqualem comitemque: una quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit, et face praegnans
Cisseis regina Parim creat: urbe paterna

rabat: ignarum Laurens habet ora Mimanta.
e velut ille canum morsu de montibus altis
ldus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
defendit, multosque palus Laurentia, silva
ellus arundinea, postquam inter retia ventum est, 710
ssistit, infremuitque ferox, et inhorruit armos,
ec cuiquam irasci propiusve accedere virtus:
d saxi, rutilisque procul clamoribus instant.
ud aliter, justae quibus est Mezentius irae,
on ulli est animus stricto concurrere ferro: 715
illibus longe, et vasto clamore lacessunt.
e autem impavidus partes cunctatur in omnes,
ntibus infrendens, et tergo decutit hastas.
ingens arcuquis Corythi de finibus Acron,
ulus homo; infectos profugus linquens hymenaeos:
ne ubi mi centem longe media agmina vidit,
purpureum pennis et pactae conjugis ostro:
ustus stabula alta leo ceu saepe peragrans,
det enim vesana fames, si forte fugacem
nspexit capream, aut surgentem in cornua cervum; 725
ber hians inmane, comasque adrexit, et haeret
tribus super incumbens: lavit inproba teter
e cruor:
tuit in densos alacer Mezentius hostes.
nitur infelix Acron, et calcibus aram 730
dit humum exspirans, infractaque tela cruentat.
ue idem fugientem haud est dignatus Orodem
nere, nec jacta caecum dare cuspide volnus:
ius adversoque occurrit, seseque viro vir
tulit, haud furto melior, sed fortibus armis. 735
m super abjectum posito pede nixus et hasta:
s belli haud temnenda, viri, jacet altus Orodes.
clamant socii laetum Paeana secuti:
autem exspirans: Non me, quicumque es, inulto,
or, nec longum laetabere: te quoque fata 740
spectant paria, atque eadem mox arva tenebis,
quem subridens mixta Mezentius ita;

Nunc morere. aſt de me divum pater atque hominum
rex
Viderit. hoc dicens eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos et ferreus urguet
Somnus; in aeternam clauduntur lumina noctem.
Caedicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen.
Parthenium que Rapo, et praedurum viribus Orſen:
Meſſapus Cloniumque Lycaoniumque Ericeten;
Illum infrenis equi labſu tellure jacentem,
Hunc peditem pedes. et Lycius procefferat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitae
Deiicit: Authroniumi Salius, Saliumque Nealces,
Infignis jaculo et longe fallente ſagitta.
Jam gravis aequabat luctus et mutua Mavors
Funera: caedebant pariter pariterque ruebant
Victores victique: neque his fuga nota, neque illis.
Di Jovis in tectis iram miſerantur inanem
Amborum, et tantos mortalibus eſſe labores,
Hinc Venus, hinc contra ſpectant Saturnia Juno:
Pallida Tiſiphone media inter millia ſaevit.
At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo: quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Strata viam ſcindens, humero ſuperemine undas;
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, et caput inter nubila condit:
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra AEneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. manet imperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, et mole ſua ſtat:
Atque oculis ſpatium emenſus, quantum ſatis haſtae
Dextra mihi deus, et telum quod miſſile libro,
Nunc adſint: voveo praedonis corpore raptis
Indutum ſpoliis ipſum te, Lauſe, tropaeum
AEneae. dixit. ſtridentemque eminus haſtam
Injicit: illa volans clypeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Antorem latus inter et ilia figit:
Herculis Antorem comitem, qui miſſus ab Argis

eferat Euandro, atque Itala conſederat urbe.
nitur infelix alieno volnere, caelumque
ſpicit, et dulcis moriens reminiſcitur Argos.
m pius AEneas haſtam jacit: illa per orbem
re cavum triplici, per linea terga, tribuſque
anſiit intextum tauris opus, imaque ſedit
uine, ſed vires haud pertulit. ocius enſem
neas, viſo Tyrrheni ſanguine laetus,
pit a femine, et trepidanti fervidus inſtat.
emuit cari graviter genitoris amore,
vidit, Laufus; lacrimaeque per ora volutae.
mortis durae caſum, tuaque optima facta,
qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas)
n equidem nec te, juvenis memorande, ſilebo.
pedem referens, et inutilis, inque ligatus
ebat, clipeoque inimicum haſtile trahebat.
rumpit juvenis, ſeſeque inmiſcuit armis:
que adſurgentis dextra plagamque ferentis
nene ſubiit mucronem, ipſumque morando
inuit. ſocii magno clamore ſequuntur;
n genitor nati parma protectus abiret:
aque conjiciunt, proturbantque eminus hoſtem
ilibus. furit AEneas, tectuſque tener ſe.
velut, effuſa ſi quando grandine nimbi
cipitant, omnis campis diffugit arator,
is et agricola, et tuta latet arce viator
amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
n pluit; in terris ut poſſint, ſole reducto,
ccere diem: ſic obrutus undique telis
neas nubem belli, dum detoner, omnem
ner, et Laufum increpitat, Laufoque minatur.
moriture ruis, majoraque viribus audes?
t te incautum pietas tua. nec minus ille
ltat demens. ſaevae jamque altius irae
anio ſurgunt ductori, extremaque Laufo
e fila legunt: validum namque exigit enſem
nedium AEneas juvenem, totumque recondit.

Transiit et parmam mucro levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro:
Implevitque sinus sanguis: tum vita per auras
Concessit maesta ad manis, corpusque reliquit.
At vero ut vultum vidit morientis et ora,
Ora modis Anchisiades pallentia miris,
Ingemuit miserans graviter, dextramque tetendit:
Et mentem patriae strinxit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
Quid pius AEneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus laetatus, habe tua: teque parentum
Manibus et cineri, si qua est ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem;
AEneae magni dextra cadis. increpat ultro
Cunctantis socios, et terra sublevat ipsum,
Sanguine turpantem comtos de more capillos.
Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
Vulnera siccabat lymphis, corpusque levabat
Arboris adclinis trunco. procul aerea ramis
Dependet galea, et prato gravia arma quiescunt.
Stant lecti circum juvenes: ipse aeger, anhelans
Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam:
Multa super Lauso rogitat, multumque remittit,
Qui revocent, maestique ferant mandata parentis.
At Lausum socii exanimem super arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Adgnovit longe gemitum praesaga mali mens.
Canitiem multo deformat pulvere, et ambas
Ad caelum tendit palmas, et corpore inhaeret.
Tamane me tenuit vivendi, nate, voluptas,
Ut pro me hostili paterer succedere dextrae,
Quem genui? tuane haec genitor per vulnera servor,
Morte tua vivens? heu, nunc misero mihi demum
Exsilium infelix! nunc alte, vulnus adactum!
Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulsus ob invidiam solio sceptrisque paternis.
Debueram patriae poenas, odiisque meorum:

Omnis per mortes animam sontem ipse dedissem.
Nunc vivo; neque adhuc homines lucemque reliquo:
Sed linquam. simul hoc dicens adtollit in aegrum
Femur; et, quamquam vis alto volnere tardat,
Quod dejectus, equum duci jubet. hoc decus illi,
Hoc solamen erat; bellis hoc victor abibat
Omnibus. adloquitur maestentem, et talibus infit:
Phoebe, diu (res si qua diu mortalibus ulla est)
Fiximus. aut hodie victor spolia illa cruenta
Capiet AEneas referes, Lausique dolorum
Victor eris mecum: aut, aperit si nulla viam vis,
Succumbes pariter. neque enim, fortissime, credo
Ista aliena pati, et dominos dignabere Teucros.
Dixit, et exceptus tergo consueta locavit
Membra, manusque ambas jaculis oneravit acutis;
Aere caput fulgens, cristaque hirsutus equina.
Ense cursum in medios rapidus dedit. aestuat ingens
Pectore in corde pudor, mixtoque infania luctu,
Et Furiis agitatus amor, et conscia virtus:]
Atque hic AEneam magna ter voce vocavit.
AEneas adgnovit enim, laetusque precatur:
Sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo,
Ad pugnam conferre manum.
Dictum effatus, ec infesta subit obvius hasta.
Ille autem: Quid me erepto, saevissime, nato
Terres? haec via sola fuit, qua perdere posses.
Non mortem horremus, nec divum parcimus ulli.
Desine. jam venio moriturus, et haec tibi porto
Dona prius. dixit, telumque intorsit in hostem:
Inde aliud super atque aliud figitque volatque
Orbibus: gyro: sed sustinet aureus umbo.
Bis circum adstantem laevos equitavit in orbis,
Ac manu jaciens: ter secum Troius heros
Cornipedem aerato circumfert tegmine silvam.
Sed ubi tot traxisse moras, tot spicula caedes
Adcrescere, et urguetur pugna congressus iniqua;

Multa moveas animo jam tandem erumpit, et inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.
Tollit ſe adrectum quadrupes, et calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt caelum Troeſque Latinique.
Advolat AEneas, vaginaque eripit enſem,
Et ſuper haec: Ubi nunc Mezentius acer, et illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, ut auras
Suſpiciens hauſit caelum, mentemque recepit:
Hoſtis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in caede nefas. nec ſic ad proelia veni,
Nec tecum meus haec pepigit mihi foedera Lauſus.
Unum hoc, per, ſi qua eſt victis venia hoſtibus, oro
Corpus humo patiare tegi. ſcio acerba meorum
Circumſtare odia: hunc (oro) defende furorem:
Et me conſortem nati concede ſepulcro.
Haec loquitur, jugulogue haud inſcius accipit enſem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

AENEIDOS Lib. XI.

OCEANUM interea surgens Aurora reliquit.
AEneas, quamquam et sociis dare tempus humandis
Praecipitant curae, turbataque funere mens est,
i deum primo victor solvebat Eoo.
entem quercum decisis undique ramis
ustitit tumulo, fulgentiaque induit arma,
genti ducis exuvias; tibi, magne, tropaeum,
ipotens: aptat torantis sanguine cristas,
que trunca viri, et bis sex thoraca petitum
ssumque locis: clypeumque ex aere sinistrae
ligat, atque ensem collo suspendit eburnum.
m socios, namque omnis eum stipata tegebat
ox ducum, sic incipiens hortatur ovantis:
xima res effecta, viri. timor omnis abesto.
od superest; haec sunt spolia, et de rege superbo
mitiae: manibusque meis Mezentius hic est.
nc iter ad regem nobis murosque Latinos.
na parate animis, et spe praesumite bellum:
qua mora ignaros, ubi primum vellere signa
nuerint Superi, pubemque educere castris,
oliar; segnesque metu sententia tardet.
ta socios inhumataque corpora terrae
ndemus: qui solus honos Acheronte sub imo est.
ite, egregias animas, quae sanguine nobis
ae patriam peperere suo, decorate supremis
neribus: maestamque Evandri primus ad urbem
tatur Pallas, quem non virtutis egentem
stulit atra dies, et funere mersit acerbo.
dit inhaerimans, recipitque ad limina gressum:
pus ubi exanimi positum Pallantis Acoetes
ibat senior: qui Parrhasio Euandro
ger ante fuit; sed non felicibus aeque
ni comes auspiciis caro datus ibat alumno.

Circum omnis famulumque manus Trojanaque turba.
Et moestum Iliades crinem de more solutae.
Ut vero AEneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, moestoque inmugit regia luctu.
Ipse caput nivei fulcum Pallantis et ora
Ut vidit, levique patens in pectore vulnus
Cuspidis Ausoniae, lacrimis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miserande puer, cum laeta venirem,
Invidit Fortuna mihi, ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non haec Euandro de te promissa parenti
Discedens dederam: cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuensque moneret
Acris esse viros, cum dura proelia gente.
Et nunc ille quidem spe multum captus inani
Fors et vota facit, cumulatque altaria donis.
Nos juvenem exanimum, et nil jam coelestibus ullis
Debentem, vano maesti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi nostri reditus, exspectatique triumphi:
Haec mea magna fides. at non, Euandre, pudendis
Volneribus pulsum aspicies: nec sospite dirum
Optabis nato funus pater. hei mihi, quantum
Praesidium Ausonia, et quantum tu perdis, Iule!
Haec ubi deflevit, tolli miserabile corpus
Imperat, et toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
Intersintque patris lacrimis; solatia luctus
Exigua ingentis, misero sed debita patri.
Haud segnes alii crates et molle feretrum
Arbuteis texunt virgis, et vimine querno,
Exstructoque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic juvenem agresti sublimem stramine ponunt:
Qualem virgineo demessum pollice florem
Seu mollis violae, seu languentis hyacinthi:
Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit:
Non jam mater alit tellus, viresque ministrat.

unc geminas vestis auroque ostroque rigentis
xtulit AEneas: quas illi laeta laborum
ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
ecerat, et tenui telas discreverat auro.
arum unam juveni supremum maestus honorem
duit, arsurasque comas obnubit amictu:
ultaque praeterea Laurentis praemia pugnae
gerat, et longo praedam jubet ordine duci.
dit equos et tela, quibus spoliaverat hostem.
ixerat et post terga manus, quos mitteret umbris
ferias, caeso sparsuros sanguine flammam:
duroque jubet truncos hostilibus armis
os ferre duces, inimicaque nomina figi.
ucitur infelix aevo confectus Acoetes,
ctora nunc foedans pugnis, nunc unguibus ora:
ruitur et toto projectus corpore terrae.
unt et Rutulo perfusos sanguine currus.
ost bellator equus positis insignibus AEthon
lacrimans, guttisque humectat grandibus ora.
lum alii galeamque ferunt: nam cetera Turnus
tor habet. tum maesta phalanx Teucrique sequuntur
rrhenique duces, et versis Arcades armis.
liquam omnis longe comitum processerat ordo;
bstitit AEneas, gemituque haec addidit alto:
os ullas hinc ad lacrimas eadem horrida belli
n vocant. salve aeternum mihi, maxume Palla,
aeternumque vale. nec plura effatus ad altos
niebat muros, gressumque in castra ferebat.
que oratores aderant ex urbe Latina,
ani ramis oleae, veniamque rogantes:
rpora, per campos ferro quae fusa jacebant,
ueret, ac tumulo fineret succedere terrae:
ullum cum victis certamen et aethere cassis:
ceret hospitibus quondam socerisque vocatis.
os bonus AEneas, haud aspernanda precantis,
sequitur venia, et verbis haec insuper addit:
enam vos tanto Fortuna indigna, Latini,

Impli-

Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacem me exanimis et Martis sorte peremtis
Oratis? equidem et vivis concedere vellem.
Nec veni, nisi fata locum sedemque dediſſent;
Nec bellum cum gente gero: rex noſtra reliquit
Hoſpitia, et Turni potius se credidit armis.
AEquius huic Turnum fuerat se opponere morti.
Si bellum finire manu, si pellere Teucros
Adparat; his mecum decuit concurrere telis:
Vixet, cui vitam deus aut sua dextra dediſſet.
Nunc ite, et miſeris ſubponite civibus ignem.
Dixerat AEneas. olli obſtupuere ſilentes;
Converſique oculos inter se atque ora tenebant.
Tum ſenior ſemperque odiis et crimine Drances
Infenſus juveni Turno ſic ore viciſſim
Orſa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Trojane, quibus caelo te laudibus aequem?
Juſtitiaene prius mirer belline laborum?
Nos vero haec patriam grati referemus ad urbem:
Et te, ſi qua viam dederit Fortuna, Latino
Jungemus regi. quaerat ſibi foedera Turnus.
Quin et fatalis murorum adtollere moles,
Saxaque ſubvectare humeris Trojana juvabit.
Dixerat haec, unoque omnes eadem ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies, et pace ſequeſtra
Per ſilvas Teucri, mixtique inpune Latini,
Errayere jugis. ferro ſonat icta bipenni
Fraxinus: evertunt actas ad ſidera pinus:
Robora nec cuneis, et olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et jam Fama volans, tanti praenuntia luctus,
Euandrum Euandrique domos et moenia complet,
Quae modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, et de more vetuſto
Funereas rapuere faces. lucet via longo
Ordine flammarum, et late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia jungunt
Agmina. quae poſtquam matres ſuccedere teſta

ſiderunt, maeſtam incendunt clamoribus urbem.
t non Euandrum potis eſt vis ulla tenere:
ed venit in medios. feretro Pallanta repoſto
rocubuit ſuper, atque haeret lacrimanſque gemenſque,
t via vix tandem voci laxata dolore eſt:
on haec, o Palla, dederas promiſſa parenti,
autius ut ſaevo velles te credere Marti.
aud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
t praedulce decus primo certamine poſſet.
imitiae juvenis miſerae, bellique propinqui
ura rudimenta, et nulli exaudita deorum
ota preceſque meae! tuque, o ſanctiſſima conjunx,
lix morte tua, neque in hunc ſervata dolorem!
ontra ego vivendo vici mea fata, ſuperſtes
ſtarem ut genitor. Troum ſocia arma ſecutum
ruerent Rutuli telis: animam ipſe dediſſem,
que haec pompa domum me, non Pallanta, referret.
ec vos arguerim Teucri, nec foedera, nec, quas
nximus hoſpitio, dextras: ſors iſta ſenectae
bita erat noſtrae. quod ſi inmatura manebat
ors natum, caeſis Volſcorum millibus ante,
centem in Latium Teucros cecidiſſe juvabit.
in ego non alio digner te funere, Palla,
am pius AEneas, et quam magni Phryges, et quam
rrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis.
gna tropaea ferunt, quos dat tua dextera leto.
quoque nunc ſtares inmanis truncus in arvis,
t par aetas, et idem ſi robur ab annis,
ene. ſed infelix Teucros quid demoror armis?
ite, et haec memores regi mandata referte:
d vitam moror inviſam, Pallante peremto,
tera cauſſa tua eſt; Turnum natoque patrique
m debere vides meritis. vacat hic tibi ſolus
unaeque locus. non vitae gaudia quaero,
fas: ſed nato manis perferre ſub imos.
ora interea miſeris mortalibus almam
uleras lucem, referens opera atque labores.
pater AEneas, jam curvo in litore Tarchon

Conſti-

Conſtituere pyras. huc corpora quiſque ſuorum
More tulere patrum: ſubjectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine caelum.
Ter circum accenſos, cincti fulgentibus armis,
Decurrere rogos: ter maeſtum funeris ignem
Luſtravere in equis, ululatuſque ore dedere.
Spargitur et tellus lacrumis, ſparguntur et arma.
It caelo clamorque virum clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis derepta Latinis
Conjiciunt igni; galeas, enſiſque decoros,
Frenaque, ferventiſque rotas; pars munera nota,
Ipſorum clipeos, et non felicia tela.
Multa boum circa maſtantur corpora morti;
Setigeroſque ſues; raptaſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum litore toto
Ardentis ſpectant ſocios, ſemuſtaque ſervant
Buſta; neque avelli poſſunt; nox humida donec
Invertit caelum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minus et miſeri diverſa in parte Latini
Innumeras ſtruxere pyras, et corpora partim
Multa virum terrae infodiunt, avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
Cetera, confuſaeque ingentem caedis acervum,
Nec numero nec honore cremant; tunc undique vaſt
Certatim crebris conlucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam caelo dimoverat umbram:
Maerentes altum cinerem et confuſa ruebant
Oſſa focis, tepidoque onerabant aggere terrae.
Jam vero in tectis praedivitis urbe Latini
Praecipuus fragor, et longi pars maxima luctus.
Hic matres, miſeraeque nurus, hic cara ſororum
Pectora maerentum, puerique parentibus orbi,
Dirum execrantur bellum, Turnique hymenaeos;
Ipſum armis, ipſumque jubent decernere ferro;
Qui regnum Italiae, et primos ſibi poſcat honores.
Ingravat haec ſaevus Drances, ſolumque vocari
Teſtatur, ſolum poſci in certamina Turnum.
Multa ſimul contra variis ſententia dictis

o Turno, et magnum reginae nomen obumbrat;
ulta virum meritis sustentat fama tropaeis.
os inter motus, medio in flagrante tumultu,
re super maesti magna Diomedis ab urbe
gati responsa ferunt: nihil omnibus actum
morum impensis operum: nil dona, neque aurum,
e magnas valuisse preces: alia arma Latinis
uerenda, aut pacem Trojano ab rege petendum.
fecit ingenti luctu rex ipse Latinus.
ilem AEneam manifesto numine ferri,
monet ira deum, tumulique ante ora recentes.
go concilium magnum, primosque suorum
perio accitos, alta intra limina cogit.
convenere, fluuntque ad regia plenis
tis viis. sedet in mediis et maximus aevo
primus sceptris, haud laeta fronte, Latinus.
que hic legatos AEtola ex urbe remissos,
e referant, fari jubet, et responsa reposcit
ine cuncta suo. tum facta silentia linguis,
Venulus dicto parens ita farier infit:
imus, o cives, Diomedem Argivaque castra;
ne iter emensi casus superavimus omnis;
nimusque manum, qua concidit Ilia tellus.
rbem Argyripam, patriae cognomine gentis,
er Gargani condebat Iapygis arvis.
quum introgressi, et coram data copia fandi;
era praeferimus, nomen patriamque docemus;
bellum intulerint, quae causa adduxerit Arpos.
tis ille haec placido sic reddidit ore:
fortunatae gentes, Saturnia regna,
qui Ausonii, quae vos Fortuna quietos
itat, sinderque ignota lacessere bella?
umque Iliacos ferro violavimus agros,
o ea, quae muris bellando exhausta sub altis,
Simois premat ille viros) infanda per orbem
plicia, et scelerum poenas expendimus omnis,
Priamo miseranda manus, scit tristis Minervae
, et Euboicae cautes, ultorque Capharcus.

Militia

Militia ex illa diversum ad litus adacti,
Atrides Protei Menelaus aduſque columnas
Exulat; AEtnaeos vidit Cyclopas Ulixes.
Regna Neoptolemi referam, verſoſque Penatis
Idomenei? Libycone habitantis litore Locros?
Ipſe Mycenaeus magnorum ductor Achivum
Conjugis infandae prima inter limina dextra
Oppetiit: devictam Aſiam ſubſedit adulter.
Invidiſſe deos, patriis ut redditus aris
Conjugium optatum et pulchram Calydona viderem?
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur:
Et ſocii admiſſis petierunt aethera pennis:
Fluminibuſque vagantur aves, (heu dira meorum
Supplicia!) et ſcopulos lacrimoſis vocibus inplent.
Haec adeo ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
Tempore, cum ferro caeleſtia corpora demens
Adpetii, et Veneris violavi volnere dextram.
Ne vero, ne me ad talis inpellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
Pergama: nec veterum memini laetorve malorum.
Munera, quae patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad AEneam. ſteterimus tela aſpera contra,
Contulimuſque manus. experto credite, quantus
In clipeum adſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
Si duo praeterea talis Idea tuliſſet
Terra viros; ultro Inachias veniſſet ad urbis
Dardanus, et verſis lugeret Graecia fatis.
Quicquid apud durae ceſſatum eſt moenia Trojae,
Hectoris AEneaeque manu victoria Grajum
Haeſit, et in decumum veſtigia rettulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes praeſtantibus armis:
Hic pietate prior. coeant in foedera dextrae,
Qua datur: aſt, armis concurrant arma, cavete.
Et reſponſa ſimul quae ſint, rex optume, regis
Audiſti, et quae ſit magno ſententia bello.
Vix ea legati: variuſque per ora cucurrit
Auſonidum turbata fremor. ceu, ſaxa morantur
Cum rapidos amnis, fit clauſo gurgite murmur,

Vicl

inaeque fremunt ripae crepitantibus undis.
primum placati animi, et trepida ora quierunt;
aetatus divos solio rex infit ab alto:
te equidem summa de re statuisse, Latini,
vellem, et fuerat melius; non tempore tali
gere concilium, cum muros adsidet hostis.
lum importunum, cives, cum gente deorum
ictisque viris gerimus; quos nulla fatigant
tia, nec victi possunt absistere ferro.
si quam adsciris Aetolum habuistis in armis,
te; spes sibi quisque. sed haec, quam angusta, vide-
tis.
ra qua rerum jacerent perculsa ruina,
oculos interque manus sint omnia vestras.
quemquam incusso. potuit quae plurima virtus
fuit. toto certatum est corpore regni.
e adeo, quae sit dubiae sententia menti,
edium, & paucis (animos adlabere) docebo.
antiquus ager, Tusco mihi proximus amni,
is in occasum, finis super usque Sicanos,
nec Rutulique serunt, & vomere duros
cent collis, atque horum asperrima pascunt.
omnis regio, et celsi plaga pinea montis
amicitiae Teucrorum: et foederis aequas
mus leges, sociosque in regna vocemus:
dant, si tantus amor, et moenia condant.
dos finis aliamque capessere gentem
animus, possumusque solo decedere nostro:
enas Italo texamus robore navis,
plures complere valent: jacet omnis ad undam
ries: ipsi numerumque modumque carinis
piant: nos aera, manus, navalia demus.
ora, qui dicta ferant, et foedera firment,
um oratores prima de gente Latines
ant, pacisque manu praetendere ramos;
ena portantis aurique chori que talenta
ium regni trabeamque insignia nostri.
uite in medium, et rebus succurrite fessis.

Tum

Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliqua invidia stimulisque agitabat amaris,
Largus opum, et lingua melior, sed frigida bello
Dextera, consiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens (genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, et his onerat dictis, atque aggerat iras:
Rem nulli obscuram, nostrae nec vocis egentem,
Consulis, o bone rex. cunctis se scire fatentur,
Quid Fortuna ferat populi; sed dicere mussant.
Det libertatem fandi, flatusque remittat,
Cujus ob auspicium infaustum moresque sinistros
(Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
Conticuisse urbem luctu: dum Troia tentat
Castra fugae fidens, et caelum territat armis.
Unum etiam donis istis, quae plurima mitti
Dardanidis dicique jubes, unum, optime regum,
Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
Quin natam egregio genero dignisque hymenaeis
Des pater, et pacem hanc aeterno foedere jungas.
Quod si tantus habet mentis et pectora terror;
Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso:
Cedat jus proprium regi, patriaeque remittat,
Quid miseros toties in aperta pericula civis
Projicis, o Latio caput horum et caussa malorum?
Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
Turne; simul pacis solum inviolabile pignus.
Primus ego (invisum quem tu tibi fingis, et esse
Nil moror) en supplex venio. miserere tuorum;
Pone animos, et pulsus abi. sat funera fusi
Vidimus, ingentis et desolavimus agros.
Aut, si fama movet, si tantum pectore robur
Concipis, et si adeo dotalis regia cordi est;
Aude, atque adversum fidens fer pectus in hostem.
Scilicet, ut Turno contingat regia conjunx,
Nos animae viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis. et jam tu, si qua tibi vis,

si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
qui vocat.
Talibus exarsit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
arga quidem, Drance, semper, tibi copia fandi,
dem cum bella manus poscunt, patribusque vocatis
imus ades: sed non replenda est curia verbis,
quae tuto tibi magna volant, dum distinet hostem
gger moerorum, nec inundant sanguine fossae.
roinde tona eloquio, solitum tibi: meque timoris,
gue tu, Drance, quando tot stragis acervos
ucrorum tua dextra dedit, passimque tropaeis
signis agros. possit quid vivida virtus,
periare licet: nec longe scilicet hostes
rerendi nobis: circumstant undique muros.
us in adversos? quid cessas? an tibi Mavors
ntosa in lingua, pedibusque fugacibus istis
mper erit?
sus ego? aut quisquam merito, foedissime, pulsum
guet, Iliaco tumidum qui crescere Thybrim
nguine, et Evandri totam cum stirpe videbit
ocubuisse domum, atque exutos Arcadas armis?
ud ita me experti Bitias et Pandarus ingens,
quos mille die victor sub Tartara misi,
lusus muris hostilique aggere septus.
lla salus bello. capiti cane talia demens
danio, rebusque tuis. proinde omnia magno
cessa turbare metu, atque extollere vires
tis bis victae: contra premere arma Latini.
c et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiscunt,
c et Tydides, et Larissaeus Achilles:
is et Hadriacas retro fugit Aufidus undas.
cum se pavidum contra mea jurgia fingit,
ficis scelus, et formidine crimen acerbat.
quam animam talem dextra hac (absiste moveri)
res: habitet tecum, et sit pectore in isto.
c ad te, et tua magna, pater, consulta revertor.

Si

Si nullam noſtris ultra ſpem ponis in armis;
Si tam deſerti ſumus, et ſemel agmine verſo
Funditus occidimus, neque habet Fortuna regreſſum:
Oremus pacem, et dextras tendamus inertis.
Quamquam o, ſi ſolitae quicquam virtutis adeſſet,
Ille mihi ante alios fortunatuſque laborum
Egregiuſque animi, qui, ne quid tale videret,
Procubuit moriens, et humum ſemel ore momordit.
Sin et opes nobis, et adhuc intacta juventus,
Auxilioque urbes Italae populique ſuperſunt;
Sin et Trojanis cum multo gloria venit
Sanguine; ſunt illis ſua funera, parque per omnis
Tempeſtas; cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variique labor mutabilis aevi
Rettulit in melius: multos alterna reviſens
Luſit, et in ſolido rurſus Fortuna locavit.
Non erit auxilio nobis AEtolus et Arpi.
At Meſſapus erit, felixque Tolumnius, et quos
Tot populi miſere duces, nec tarda ſequetur
Gloria delectos Lario et Laurentibus agris.
Eſt et Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et florentis aere catervas.
Quod ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt,
Idque placet, tantumque bonis communibus obſto:
Non adeo has exoſa manus Victoria fugit,
Ut tantâ quicquam pro ſpe tentare recuſem.
Ibo animis contra: vel magnum praeſtet Achillem,
Factaque Volcani manibus paria induat arma
Ille licet. vobis animam hanc ſoceroque Latino
Turnus ego, haud ulli veterum virtute ſecundus,
Devovi. ſoluni AEneas vocat, et, vocet oro.
Nec Drances potius, ſive eſt haec ira deorum,
Morte luat: ſive eſt virtus et gloria, tollat.
Illi haec inter ſe dubiis de rebus agebant
Certantes: caſtra AEneas aciemque movebat.
Nuntius ingenti per regia cita tumultu
Ecce ruit, magnisque urbem terroribus implet:

Instructos acie Tiberino a flumine Teucros
Tyrrhenumque manum totis descendere campis.
Extemplo turbati animi, concussaque volgi
Pectora, et adrectae stimulis haud mollibus irae.
Arma manu trepidi poscunt: fremit arma juventus.
Flent maesti mussantque patres. hic undique clamor
Diffensi vario magnus se tollit in auras.
Haud secus, atque alto in luco cum forte catervae
Consedere avium, piscosove amne Padusae
Sant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
Immo, ait, o cives, adrepto tempore, Turnus,
Quorsum concilium, et pacem laudare sedentes:
Ad arma in regna ruant. nec plura locutus
Corripuit sese, et celsis citus extulit altis.
Ite, Voluse, armari Volscorum edice maniplis:
Duc, ait, et Rutulos. equitem Messapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turresque capessant:
Cetera, qua jusso, mecum manus inferat arma.
Fit in muros tota discurritur urbe.
Concilium ipse pater et magna incepta Latinus
Deserit, ac tristi turbatus tempore differt:
Ultraque se incusat, qui non acceperit ultro
Dardanium AEneam, generumque adsciverit urbi.
Fossa fodiunt alii portas, aut saxa fudesque
Devectant: bello dat signum rauca cruentum
Buccina. tum muros varia cinxere corona
Matronae puerique: vocat labor ultimus omnis.
Ibant non ad templum summasque ad Palladis arces
Vehitur magna matrum regina caterva,
Dona ferens; juxtaque comes Lavinia virgo,
Causa mali tanti, oculos dejecta decoros.
Accedunt matres, et templum thure vaporant;
Et maestas alto fundunt de limine voces:
Armipotens praeses belli, Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii praedonis, et ipsum
Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis.
Ardetur ipse furens certatim in proelia Turnus.

Jamque

Jamque adeo Rutulum thoraca indutus aenis
Horrebat squamis, surasque incluserat auro,
Tempora nudus adhuc; laterique adcinxerat ensem
Fulgebatque alta decurrens aureus arce:
Exultatque animis, et spe jam praecipit hostem.
Qualis, ubi abruptis fugit praesepia vinclis,
Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
Aut ille in pastus armentaque tendit equarum,
Aut adsuetus aquae perfundi flumine noto
Emicat, arrectisque fremit cervicibus alte
Luxurians; luduntque jubae per colla, per armos.
Obvia cui, Volscorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
Desiluit. quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis. tum talia fatur:
Turne, sui merito si qua est fiducia forti,
Audeo et AEneadum promitto occurrere turmae,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me sine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros subsiste, et moenia serva.
Turnus ad haec, oculos horrenda in virgine fixus:
O decus Italiae virgo, quas dicere grates,
Quasve referre parem? sed nunc, est omnia quando
Iste animus supra, mecum partire laborem.
AEneas, ut fama fidem missique reponunt
Exploratores, equitum levia inprobus arma
Praemisit, quaterent campos: ipse arduus montis
Per deserta jugo superans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite silvae,
Ut bivias armato obsidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem conlatis excipe signis:
Tecum acer Messapus erit, turmaeque Latinae,
Tiburnique manus: ducis et tu concipe curam.
Sic ait, et paribus Messapum in proelia dictis
Hortatur, sociosque duces; et pergit in hostem.
Est curvo anfractu vallis, accommoda fraudi
Armorumque dolis: quam densis frondibus atrum
Urguet utrimque latus; tenuis quo semita ducit,

Angu-

ngustaeque ferunt fauces adituſque maligni.
ine ſuper in ſpeculis ſummoque in vertice montis
ſſi es ignota jacet, tutique receptus;
u dextra laevaque velis occurrere pugnae,
re inſtare jugis, et grandia volvere ſaxa.
e juvenis nota fertur regione viarum:
ſi utique locum, et ſilvis inſedit iniquis.
ucem interea ſuperis in ſedibus Opim,
am ex virginibus ſociis ſacraque caterva
pellabat, et has triſti Latonia voces
abat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
irgo, et noſtris nequicquam cingitur armis,
i mihi ante alias. neque enim novus iſte Dianae
it amor, ſubitaque animum dulcedine movit,
us ob invidiam regno virteſque ſuperbas
rno antiqua Metabus cum excederet urbe,
ntem, fugiens media inter proelia belli,
ſit, exſilio comitem, matriſque vocavit
ne Caſmillae, mutata parte, Camillam.
ſtru prae ſe portans, juga longa petebat
um nemorum: tela undique saeva premebant,
umfuſo volitabant milite Voſci.
fugae medio ſummis Amaſenus abundans
bat ripis; tantus ſe nubibus imber
at. ille, innare parans, infantis amore
tur, caroque oneri timet. omnia ſecum
ti ſubito vix haec ſententia ſedit.
immane, manu valida quod forte gerebat
r, ſolidum nodis et robore coſto;
nctam, libro et ſilveſtri ſubere clauſam,
t, atque habilem mediae circumligat haſtae:
dextra ingenti librans ita ad aethera fatur:
tibi hanc, nemorum cultrix Latonia virgo,
ter famulam voveo: tua prima per auras
nens ſupplex hoſtem fugit. accipe, teſtor,
iam, quae nunc dubiis commititur auris.
et adducto contorum haſtile lacerto
t: ſonuere undae. rapidum ſuper amnem

Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.
At Metabus, magna propius jam urguente caterva,
Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor
Gramineo donum Triviae de cespite vellit.
Non illum tectis ullae, non moenibus urbes
Accepere, neque ipse manus feritate dedisset:
Pastorum et solis exegit montibus aevum.
Hic natam, in dumis interque horrentia lustra,
Armentalis equae mammis et lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans vestigia plantis
Institerat, jaculo palmas oneravit acuto:
Spiculaque ex humero parvae suspendit et arcum.
Pro crinali auro, pro longae regmine pallae,
Tigridis exuviae per dorsum a vertice pendent.
Tela manu jam tum tenera puerilia torsit,
Et fundam tereti circum caput egit habena:
Graymoniamque gruem, aut album dejecit olorem.
Multae illum frustra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum: sola contenta Diana
Aeternum telorum et virginitatis amorem
Intemerata colit. vellem haud correpta fuisset
Militia tali, conata lacessere Teucros:
Cara mihi comitumque foret nunc una mearum.
Verum age, quandoquidem fatis urgentur acerbis,
Labere, Nympha, polo, finisque invise Latinos,
Tristis ubi infausto committitur omine pugna.
Haec cape, et ultricem pharetra deprome sagittam:
Hac quicumque sacrum violarit vulnere corpus,
Tros Italusve, mihi pariter det sanguine poenas.
Post ego nube cava miserandae corpus et arma
Inspoliata feram tumulo, patriaeque reponam.
Dixit: at illa levis caeli demissa per auras
Insonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Trojana propinquat,
Etruscique duces, equitumque exercitus omnis;
Compositi numero in turmas. fremit aequore toto
Insultans sonipes, et pressis pugnat habenis

ge obverſus et huc: tum late ferreus haſtis
ertet ager, campique armis ſublimibus ardent.
re non Meſſapus contra, celereſque Latini,
cum fratre Coras, et virginis ala Camillae,
erſi campo adparent: haſtaſque reductis
tendunt longe dextris, et ſpicula vibrant:
remituſque virum fremituſque ardeſcit equorum,
mque inter jactum teli progreſſus uterque
literat: ſubito erumpunt clamore, frementiſque
hortantur equos: fundunt ſimul undique tela
bia nivis ritu, caelumque obtexitur umbra.
minuo adverſis Tyrrhenus et acer Aconteus
aſixi incurrunt haſtis, primique ruinam
ſonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum
ta pectoribus rumpunt. excuſſus Aconteus,
minis in morem aut tormento ponderis acti,
ſpicitat longe, et vitam diſpergit in auras.
emplo turbatae acies, verſique Latini
jiunt parmas, et equos ad moenia vertunt.
es agunt: princeps turmas inducit Asylas,
que propinquabant portis, rurſuſque Latini
rorem tollunt, et mollia colla reflectunt:
giunt, penituſque datis referuntur habenis.
ubi ubi alterno procurrens gurgite pontus
ſuit ad terras, ſcopuloſque ſuperjacit undam
ſpumeus, extremamque ſinu perfundit arenam:
e rapidus retro, atque aeſtu revoluta reſorbens
ſe fugit, lituſque vado labente relinquit.
Tuſci Rutulos egere ad moenia verſus:
rejecti armis reſpectant terga tegentes.
ra ſed poſtquam congreſſi in proelia totaſque
icuere inter ſe acies, legitque virum vir;
n vero et gemitus morientum, et ſanguine in alto
aque, corporaque, et permixti caede virorum
nimes volvuntur equi: pugna aſpera ſurgit.
Lochus Remuli, quando ipſum horrebat adire,
am intorſit equo, ferrumque ſub aure reliquit.
ſonipes ictu furit arduus, altaque jactat

Volneris impatiens a lecto pectore crura.
Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolan,
Ingentemque animis, ingentem corpore et armis
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
Caesaries, nudique humeri. nec volnera terrent:
Tantus in arma patet. latos huic hasta per armos
Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolore.
Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulchramque petunt per volnera mortem.
At medias inter caedes exsultat Amazon,
Unum exserta latus pugnae, pharetrata Camilla:
Et nunc lenta manu spargens hastilia densat,
Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.
Aureus ex humero sonat arcus, et arma Dianae.
Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
Spicula converso fugientia dirigit arcu.
At circum lectae comites, Latinaque virgo,
Tallaque, et aeratam quatiens Tarpeia securim,
Italides; quas ipsa decus sibi dia Camilla
Delegit, pacisque bonas bellique ministras.
Quales Threicia cum flumina Thermodontis
Pulsant, et pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hippolyten, seu cum se Martia curru
Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu
Feminea exsultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem postremum aspera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eunaeum Clytio primum patre: cujus apertum
Adversi longa transverberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, morienique suo se in volnere versat.
Tum Lirim Pagasumque super: quorum alter habenas
Suffosso revolutus equo dum conligit, alter
Dum subit, ac dextram labenti tendit inermem,
Praecipites pariterque ruunt. his addit Amastrum
Hippotaden: sequiturque incumbens eminus hasta
Tereaque Harpalycumque, et Demophoonta Chromque:

...ntoque emissa manu contorsit spicula virgo,
Tot Phrygii cecidere viri. procul Ornytus armis
...noris, et equo venator Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit: caput ingens oris hiatus,
...e malae texere lupi cum dentibus albis,
Agrestisque manus armat sparus. ipse catervis
Vertitur in mediis, et toto vertice supra est.
Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verso)
Trajicit, et super haec inimico pectore fatur:
Vivis te, Tyrrhene, feras agitare putasti?
Advenit qui vestra dies muliebribus armis
Verba redarguerit. nomen tamen haud leve patrum
Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillae.
Tum Orsilochum et Buten, duo maxima Teucrum
Corpora: sed Buten aversum cuspide fixit
Loricam galeamque inter, qua colla sedentis
Aperit, et laevo dependet parma lacerto:
Orsilochum fugiens, magnumque agitata per orbem
Eludit gyro interior, sequiturque sequentem. 695
Tum validam perque arma viro perque ossa securim,
Hunc exsurgens, oranti et multa precanti
Comminat: vultus calido rigat ora cerebro.
Constitit hunc, subitoque aspectu territus haesit
Daunicolae bellator filius Auni, 700
Auni Ligurum extremus; dum fallere fata sinebant.
Quae ubi se nullo jam cursu evadere pugnae
Sensit, neque instantem reginam avertere cernit;
Ancillo versare dolos ingressus et astu,
Dicit haec. Quid tam egregium, si femina forti 705
Fidis equo? dimitte fugam, et te comminus aequo
Mecum crede solo, pugnaeque adcinge pedestri:
Mox nosces, ventosa ferat cui gloria laudem.
Talia: at illa furens, acrique accensa dolore,
Dilecto equum comiti, paribusque resistit in armis, 710
Ipsa pedes nudo puraque interrita parma.
Advenit, viciisse dolo ratus, avolat ipse,
(Quid mora) conversisque fugax aufertur habenis,

Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligus, fruſtraque animis elate ſuperbis,
Nequicquam patrias tentaſti lubricus artis:
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Haec fatur virgo, et pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu, freniſque adverſa prehenſis
Congreditur, poenaſque inimico ex ſanguine ſumit.
Quam facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Comprenſamque tenet, pedibuſque eviſcerat uncis:
Tum cruor, et volſae labuntur ab aethere plumae.
At non haec nullis hominum ſator atque deorum
Obſervans oculis ſummo ſedet altus Olympo.
Tyrrhenum genitor Tarchonem in proelia ſaeva
Suſcitat, et ſtimulis haud mollibus injicit iras.
Ergo inter caedes cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans: reficitque in proelia pulſos.
Quis merus, o numquam delituri, o ſemper inertes
Tyrrheni, quae tanta animis ignavia venit?
Femina palantis agit, atque haec agmina vertit?
Quo ferrum, quidve haec gerimus tela inrita dextris?
At non in Venerem ſegnes noſturnaque bella;
Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Exſpectare dapes et plenae pocula menſae.
Hic amor, hoc ſtudium; dum ſacra ſecundus haruſpex
Nuntiet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.
Haec effatus, equum in mediōs moriturus et ipſe
Concitat, et Venulo adverſum ſe turbidus infert,
Dereptumque ab equo dextra conplectitur hoſtem,
Et gremium ante ſuum multa vi concitus auſert.
Tollitur in caelum clamor: cunctique Latini
Convertere oculos. volat igneus aequore Tarchon,
Arma virumque ferens: tum ſumma ipſius ab haſta
Defringit ferrum; et partis rimatur apertas,
Qua vulnus letale ferat: contra ille repugnans
Suſtinet a jugulo dextram, et vim viribus exit.
Utque volans alte raptum cum fulva draconem

Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus haesit:
Sucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis, et sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus urguet obunco
Luctantem rostro; simul aethera verberat alis.
Haud aliter praedam Tiburtum ex agmine Tarchon
Portat ovans. ducis exemplum eventumque secuti
Maeonidae incurrunt. tum fatis debitus Aruns
Velocem jaculo et multa prior arte Camillam
Circuit, et, quae sit Fortuna facillima, tentat.
Qua se cumque furens medio tulit agmine virgo,
Hic Aruns subit, et tacitus vestigia lustrat:
Qua victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat,
Hic juvenis furtim celeris devexit habenas.
Hos adit, hos adeo, omnemque pererrat
Undique circuitum; et certam quatit improbus hastam.
Forte sacer Cybelae Chloreus, olimque sacerdos,
Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum: quem pellis aenis
In plumam squamis auro conserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus et ostro,
Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu.
Aureus ex humeris sonat arcus, et aurea vati
Cassida: tum croceam chlamidemque sinusque crepantis
Eliaseos fulvo in nodum collegerat auro,
Picti acu tunicae et barbara regmina crurum.
Hunc virgo, sive ut templis praefigeret arma
Troia, captivo sive ut se ferret in auro,
Femineae unum ex omni certamine pugnae
Saeva sequebatur; totumque incauta per agmen
Femineum praedae et spoliorum ardebat amore:
Tandem ex insidiis cum tandem tempore capto
Concitat, et superos Aruns sic voce precatur:
Summe deum, sancti custos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Pascitur; et medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna;

Da, pater, hoc noſtris aboleri dedecus armis,
Omnipotens. non exuvias pulſæve tropæum
Virginis, aut ſpolia ulla peto. mihi cetera laudem
Facta ferent. hæc dira meo dum vulnere peſtis
Pulſa cadat, patrias remeabo inglorius urbes.
Audiit, et voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit: partem volucris diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubita turbatam morte Camillam,
Adnuit oranti: reducem ut patria alta videret,
Non dedit; inque notos vocem vertere procellæ.
Ergo, ut miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras,
Convertere animos acris, oculoſque tulere
Cuncti ad Reginam Volſci. nihil ipſa neque auras,
Nec ſonitus memor, aut venientis ab æthere teli,
Haſta ſub exſertam donec perlata papillam
Hæſit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
Suſcipiunt. fugit ante omnis exterritus Aruns
Lætitia mixtoque metu: nec jam amplius haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
At velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montis ſeſe avius abdidit altos,
Occiſo paſtore lupus magnove juvenco,
Conſcius audacis facti, caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero. ſilvaſque petivit.
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns;
Contentuſque fuga mediis ſe inmiſcuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro.
Labitur exſanguis: labuntur frigida leto
Lumina, purpureus quondata color ora reliquit.
Tum ſic exſpirans Accam ex æqualibus unam
Adloquitur; fida ante alias quæ ſola Camillæ,
Quicum partiri curas; atque hæc ita fatur:
Hactenus, Acca ſoror, potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, et tenebris nigreſcunt omnia circum.
Effuge, et hæc Turno mandata noviſſima perfer:
Succedat pugnæ, Trojanoſque arceat urbe.

Jam

Jamque vale. simul his dictis linquebat habenas,
Ad terrum non sponte fluens. tum frigida toto
Paulatim exsolvit se corpore, lentaque colla
Et captum leto posuit caput, arma relinquens:
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
Tum vero immensus surgens ferit aurea clamor
Sidera: dejecta crudescit pugna Camilla.
Incurrunt densi simul omnis copia Teucrum,
Tyrrhenumque duces, Evandrique Arcades alae.
At Triviae custos jam dudum in montibus Opis
Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas:
Utque procul medio juvenum in clamore furentum
Prospexit tristi multatam morte Camillam;
Ingemuitque, dedituque has imo pectore voces:
Heu nimium, virgo, nimium crudele luisti
Supplicium, Teucros conata lacessere bello!
Nec tibi desertae in dumis coluisse Dianam
Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras:
Non tamen indecorem tua te regina reliquit
Extrema jam in morte: neque hoc sine nomine letum
Per gentis erit; aut famam patieris inultae.
Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum:
Hic Dea se primum rapido pulcherrima nisu
Sistit, et Aruntem tumulo speculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem;
Cur, inquit, diversus abis? huc dirige gressum,
Huc perituræ veni: capias ut digna Camillae
Praemia. tune etiam telis moriere Dianae?
Fixit, et aurata volucrem Threissa sagittam
Depromsit pharetra, cornuque intensa tetendit,
Et duxit longe; donec curvata coirent
Inter se capita, et manibus jam tangeret aequis,
Ille ferri aciem, dextra nervoque papillam.
Extemplo teli stridorem aurasque sonantis
Accipit una Aruns, haesitque in corpore ferrum.

Illum exspirantem socii atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt:
Opis ad aetherium pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amissa, levis ala Camillae:
Turbati fugiunt Rutuli: fugit acer Atinas:
Disjectique duces desolatique manipli
Tuta petunt, et equis aversi ad moenia tendunt.
Nec quisquam instantis Teucros letumque ferentis
Sustentare valet telis, aut sistere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus:
Quadrupedumque putrem cursu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atra
Pulvis, et e speculis percussae pectora matres
Femineum clamorem ad caeli sidera tollunt.
Qui cursu portas primi inrupere patentis,
Hos inimica super mixto premit agmine turba:
Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso,
Moenibus in patriis, atque inter tuta domorum,
Confixi exspirant animas. pars claudere portas;
Nec sociis aperire viam, nec moenibus audent
Accipere orantis: orturque miserrima caedes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Exclusi ante oculos lacrimantumque ora parentum
Pars in praecipitis fossas, urgente ruina,
Volvitur: immissis pars caeca et concita frenis
Arietat in portas, et duros objice postes.
Ipsae de muris summo certamine matres
(Monstrat amor verus patriae) ut videre Camillam
Tela manu trepidae jaciunt; ac robore duro
Scipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
Praecipites, primaeque mori pro moenibus ardent.
Interea Turnum in silvis saevissimus implet
Nuntius, et juveni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam:
Ingruere infensos hostis, et Marte secundo
Omnia corripuisse: metum jam ad moenia ferri.
Ille furens (ut saeva Jovis sic numina poscunt)
Deserit obsessos collis, nemora aspera linquit.

Vix e conspectu exierat, campumque tenebat,
Cum puer AEneas, saltus ingressus apertos,
Exsuperatque jugum, silvaque evadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine, nec longis inter se passibus absunt.
Ac simul AEneas fumantis pulvere campos
Prospexit longe, Laurentinique agmina vidit;
Et levum AEnean agnovit Turnus in armis,
Adventumque pedum flatusque audivit equorum:
Continuoque ineant pugnas, et proelia tentent;
Nitentes fessos jam gurgite Phoebus Hibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat.
Considunt castris ante urbem, et moenia vallant.

AENEIDOS Lib. XII.

TURNUS ut infractos adverso Marte Latinos
Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,
Se signari oculis, ultro implacabilis ardet:
Adtollitque animos. Poenorum qualis in arvis
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo, gaudetque comantis
Excutiens cervice toros, fixumque latronis
Impavidus frangit telum, et fremit ore cruento.
Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
Tum sic adfatur regem, atque ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno: nihil est quod dicta retractent
Ignavi AEneadae; nec, quae pepigere, recusent.
Congredior. fer sacra, pater, et concipe foedus.
Aut hac Dardanium dextra sub Tartara mittam
Desertorem Asiae, (sedeant spectentque Latini)
Et solus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos: cedat Lavinia conjunx.
Olli sedato respondit corde Latinus:
O praestans animi juvenis, quantum ipse feroci
Virtute exsuperas, tanto me impensius aequum est
Consulere, atque omnis metuentem expendere casus.
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
Multa manu; nec non aurumque animusque Latino
Sunt aliae innubae Latio et Laurentibus agris;
Nec genus indecores. sine me haec haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis: simul hoc animo hauri.
Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat, idque omnes divique hominesque canebant.
Victus amore tui, cognato sanguine victus,
Conjugis et moestae lacrimis, vincla omnia rupi:
Promissam eripui genero: arma impia sumsi.
Ex illo qui me casus, quae, Turne, sequantur
Bella, vides; quantos primus patiare labores.

Bis magna victi pugna vix urbe tuemur
Spes Italas: recalent noſtro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes oſſibus albent.
Quo referor toties? quae mentem inſania mutat?
Si Turno exſtincto ſocios ſum adſcire paratus;
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid conſanguinei Rutuli, quid cetera dicet
Italia; ad mortem ſi te (Fors dicta refutet)
Prodiderim, natam et connubia noſtra petentem?
Reſpice res bello varias: miſerere parentis
Longaevi, quem nunc maeſtum patria Ardea longe
Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exſuperat magis aegreſcitque medendo.
Ut primum fari potuit, ſic inſtitit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
Deponas, letumque ſinas pro laude paciſci.
Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, et noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.
Longe illi dea mater erit, quae nube fugacem
Feminea tegit, et vanis ſeſe occulat umbris.
At regina, nova pugnae conterrita ſorte,
Flectat, et ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrimas, per ſi quis Amatae
Tangit honos animum: (ſpes tu nunc una, ſenectae
Tu requies miſerae: decus imperiumque Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit.)
Unam oro: deſiſte manum committere Teucris.
Qui te cumque manent iſto certamine caſus,
Me, Turne, manent. ſimul haec inviſa relinquam
Lumina, nec generum AEnean captiva videbo.
Excepit vocem lacrimis Lavinia matris,
Flagrantis perſuſa genas: cui plurimus ignem
Subiecit rubor, et calefacta per ora cucurrit.
Qualis ſanguineo veluti violaverit oſtro
Si quis ebur, aut mixta rubent ubi lilia multa
Alba roſa: talis virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus:

Ardet

Ardet in arma magis, pauciſque adfatur Amatam:
Ne, quaeſo, ne me lacrimis, neve omine tanto
Proſequere in duri certamina Martis euntem,
O Mater: neque enim Turno mora libera mortis.
Nuntius haec Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer: cum primum craſtina caelo
Puniceis invecta rotis Aurora rubebit,
Non Teucros agat in Rutulos; Teucrum arma quiet
cant,
Et Rutulum. noſtro dirimamus ſanguine bellum,
Illo quaeratur conjunx Lavinia campo.
Haec ubi dicta dedit, rapidusque in tecta receſſit,
Poſcit equos, gaudetque tuens ante ora frementis:
Pilumno quos ipſa decus dedit Orithyia:
Qui candore nives anteirent, curſibus auras:
Circumſtant properi aurigae, manibuſque laceſſunt
Pectora plauſu cavis, et colla comantia pectunt.
Ipſe dehinc auro ſqualentem albeque orichalco
Circumdat loricam humeris: ſimul aptat habendo
Enſemque clypeumque, et rubrae cornua criſtae:
Enſem quem Dauno igripotens deus ipſe parenti
Fecerat, et Stygia candentem tinxerat unda.
Exin, quae mediis ingenti adnixa columnae
AEdibus adſtabat, validam vi corripit haſtam,
Actoris Aurunci ſpolium: quaſſatque trementem,
Vociferans: Nunc, o numquam fruſtrata vocatus
Haſta meos, nunc tempus adeſt: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit. da ſternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revolſam
Semiviri Phrygis, et foedare in pulvere crinis
Vibratos calido ferro myrrhaque madentis.
His agitur Furiis. totoque ardentis ab ore
Scintillae adſiſtunt: oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cum prima in proelia taurus
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco; ventoſque laceſſit
Ictibus, et ſparſa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea maternis ſaevus in armis

AEneas

Æneas acuit Martem, et se suscitat ira,
Oblato gaudens conponi foedere bellum.
Tum socios maestique metum solatur Iuli,
Fata docens: regique jubet responsa Latino
Certa referre viros, et pacis dicere leges.
Postera vix summos spargebat lumine montis
Orta dies; cum primum alto se gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant;
Campum ad certamen magnae sub moenibus urbis
Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant:
In medioque focos, et dis communibus aras
Gramineas. alii fontemque ignemque ferebant
Velati lino, et verbena tempora vincti.
Procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
Agmina se fundunt portis. hinc Troius omnis,
Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis;
Haud secus instructi ferro, quam si aspera Martis
Pugna vocet. nec non mediis in millibus ipsi
Ductores auro volitant ostroque decori,
Et genus Assaraci Mnestheus, et fortis Asylas,
Et Messapus equom domitor, Neptunia proles.
Utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
Defigunt tellure hastas, et scuta reclinant.
Tum studio effusae matres, et volgus inermum,
Invalidique senes, turris et tecta domorum
Obsedere: alii portis sublimibus adstant.
At Iuno e tumulo, qui nunc Albanus habetur,
(Tum neque nomen erat, nec honos, aut gloria monti)
Prospiciens tumulo campum adspectabat, et ambas
Laurentum Troumque acies, urbemque Latini.
Extemplo Turni sic est adfata sororem
Diva deam, stagnis quae fluminibusque sonoris
Praesidet: hunc illi rex aetherii altus honorem
Iuppiter eripta pro virginitate sacravit:
Nympha decus fluviorum, animo gratissima nostro,
Scis ut te cunctis unam, quaecumque Latinae
Magnanimi Iovis ingratum ascendere cubile,
Perculerim, caelique lubens in parte locarim:

Disce tuum, ne me incuses, Juturna dolorem.
Quia visi est Fortuna pati, Parcaeque sinebant
Cedere res Lacio, Turnum et tua moenia texi:
Nunc juvenem inparibus video concurrere fatis:
Parcarumque dies et vis inimica propinquat.
Non pugnam aspicere hanc oculis, non foedera possum.
Tu pro germano si quid praesentius audes,
Perge: decet. forsan miseros meliora sequentur.
Vix ea, cum lacrimas oculis Juturna profundit,
Terque quaterque manu pectus percussit honestum.
Non lacrimis hoc tempus, ait Saturnia Juno:
Accelera, et fratrem (si quis modus) eripe morti
Aut tu bella cie, conceptumque excute foedus.
Auctor ego audendi. sic exhortata reliquit
Incertam, et tristi turbatam volnere mentis.
Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
Solis avi specimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Hinc pater AEneas Romanae stirpis origo,
Sidereo flagrans clipeo, et caelestibus armis,
Et juxta Ascanius magnae spes altera Romae)
Procedunt castris, puraque in veste sacerdos
Setigeri foetum suis, intonsumque bidentem
Adtulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad surgentem conversi lumina solem
Dant fruges manibus salsis, et tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
Tum pius AEneas stricto sic ense precatur:
Esto nunc Sol testis et haec mihi terra vocanti,
Quam propter tantos potui perferre labores,
Et pater omnipotens, et tu Saturnia Juno;
Jam melior, jam, diva, precor: tuque inclute Mavors,
Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques:
Fontisque fluviosque voco, quaeque aetheris alti
Religio, et quae caeruleo sunt numina ponto:
Cesserit Ausonio si fors victoria Turno;

Con-

Convenit Evandri victos discedere ad urbem.
Cedet Iulus agris: nec post arma ulla rebelles
AEneadae referent, ferrove haec regna lacessent.
Sin nostrum adnuerit nobis victoria Martem,
(Ut potius reor, et potius di numine firment)
Non ego nec Teucris Italos parere iubebo,
Nec mihi regna peto. paribus se legibus ambae
Invictae gentes aeterna in foedera mittant.
Sacra deosque dabo: socer arma Latinus habeto;
Imperium sollemne socer: mihi moenia Teucri
Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior AEneas: sequitur sic deinde Latinus
Suspiciens caelum, tenditque ad sidera dextram:
Hanc eadem, AEnea, terram, mare, sidera, juro,
Latonaque genus duplex, Janumque bifrontem,
Vimque deum infernam, et duri sacraria Ditis:
Audiat haec genitor, qui foedera fulmine sancit:
Tango aras; medios ignis et numina testor;
Nulla dies pacem hanc Italis nec foedera rumpet,
Quo res cumque cadent: nec me vis ulla volentem
Avertet; non si tellurem effundat in undas
Diluvio miscens, caelumque in Tartara solvat:
Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Numquam fronde levi fundet virgulta neque umbras,
Cum semel in silvis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitque comas et brachia ferro;
Olim arbos, nunc artificis manus aere decoro
Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.
Talibus inter se firmabant foedera dictis
Conspectu in medio procerum. tum rite sacratas
In flammam jugulant pecudes, et viscera vivis
Rapiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At vero Rutulis inpar ea pugna videri
Jamdudum et vario misceri pectora motu:
Tum magis, ut propius cernunt non viribus aequis.
Juvat incessu tacito progressus, et aram
Suppliciter venerans demisso lumine Turnus,
Roboreique genae, et juvenali in corpore pallor,

Quem

Quem simul ac Juturna soror crebescere vidit
Sermonem, et volgi variare labantia corda:
In medias acies, formam adsimulata Camerti,
Cui genus a proavis ingens, clarumque paternae
Nomen erat virtutis, et ipse acerrimus armis,
In medios dat sese acies, haud nescia rerum,
Rumoresque serit varios, ac talia fatur:
Non pudet, o Rutuli, pro cunctis talibus unam
Objectare animam? numerone an viribus aequi
Non sumus? en omnes et Troes et Arcades hi sunt,
Fatalisque manus infensa Etruria Turno.
Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
Ille quidem ad superos, quorum se devovet aris,
Succedet fama, vivusque per ora feretur:
Nos, patria amissa, dominis parere superbis
Cogemur, qui nunc lenis consedimus armis.
Talibus incensa est juvenum sententia dictis,
Jam magis atque magis; serpitque per agmina murmur.
Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini.
Qui sibi jam requiem pugnae rebusque salutem
Sperabant, nunc arma volunt, foedusque precantur
Infectum, et Turni sortem miserantur iniquam.
His aliud majus Juturna adjungit, et alto
Dat signum caelo: quo non praesentius ullum
Turbavit mentes Italas, monstroque fefellit.
Namque volans rubra fulvos Jovis ales in aethra
Litoreas agitabat aves, turbamque sonantem
Agminis aligeri; subito cum labsus ad undas
Cygnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Ad arma exere animos Itali, cunctaeque volucres
Convertunt clamore fugam, mirabile visu;
Aetheraque obscurant pennis, hostemque per auras
Facta nube premunt: donec vi victus et ipso
Pondere defecit, praedamque ex unguibus ales
Projecit fluvio, penitusque in nubila fugit.
Tum vero augurium Rutuli clamore salutant,
Expediuntque manus: primusque Tolumnius augur.

Hoc erat, hoc votis, inquit, quod saepe petivi.
Accipio agnoscoque deos: me, me duce ferrum
Corripite, o miseri, quos improbus advena bello
Terrat, invalidas ut avis; et litora vestra
Vi populat. petet ille fugam, penitusque profundo
Vela dabit. vos unanimi densete catervas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, et adversos telum contorsit in hostis
Procurrens: sonitum dat stridula cornus, et auras
Certa secat. simul hoc, simul ingens clamor et omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora constiterant contra, quos fida crearat
Una tot Arcadio conjunx Tyrrhena Gilippo;
Horum unum ad medium teritur qua suctis alvo
Balteus, et laterum junctura fibula mordet,
Egregium forma juvenem et fulgentibus armis,
Transfidigit costas, fulvaque effundit arena.
At fratres, animosa phalanx, accensique luctu,
Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum
Corripiunt, caecique ruunt. quos agmina contra
Procurrunt Laurentum. hinc densi rursus inundant
Troes, Agyllinique, et pictis Arcades armis.
Sic omnis amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida caelo
Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Tum craterasque focosque ferunt. fugit ipse Latinus,
Pulsos referens infecto foedere divos.
Quadrijugi agitant currus, aut corpora saltu
Subjiciunt in equos, et strictis ensibus adsunt.
Catillus acer, regisque insigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, avidus confundere foedus,
Adverso proterret equo: ruit ille recedens,
Et miser oppositis a tergo involvitur aris
Occipiti, inque humeros. at fervidus advolat hasta
Catillus, teloque orantem multa trabali
Desuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet: haec melior magnis data victima divis.

Concur-

Concurrunt Itali, spoliantque calentia membra.
Obvius ambustum torrem Corynaeus ab ara
Corripit, et venienti Ebuso plagamque ferenti
Occupat os flammis. olli ingens barba reluxit,
Nidoremque ambusta dedit, super ipse secutus
Caesariem laeva turbati corripit hostis,
Impressoque genu nitens terrae adplicat ipsum:
Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
Pastorem, primaque acie per tela ruentem,
Ense sequens nudo superinminet: ille securi
Adversi frontem mediam mentumque reducta
Disjicit, et sparso late rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos et ferreus urget
Somnus; in aeternam clauduntur lumina noctem.
At pius AEneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque suos clamore vocabat.
Quo ruitis? quaeve ista repens discordia surgit?
O cohibete iras? ictum jam foedus, et omnes
Compositae leges: mihi jus concurrere soli:
Me sinite, atque auferte metus. ego foedera sanxo
Firma manu: Turnam jam debent haec mihi sacra.
His inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro stridens alis adlapsa sagitta est,
Incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta;
Quis tantam Rutulis laudem casusne deusne
Adtulerit. pressa est insignis gloria facti:
Nec se se AEneae jactavit vulnere quisquam.
Turnus, ut AEneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatosque duces, subita spe fervidus ardet:
Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
Emicat in currum, et manibus molitur habenas.
Multa virum volitans dat fortia corpora leto:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentis
Bella movens immittit equos: illi aequore aperto
Ante notos zephyrumque volant. gemit ultima pulsu
Thra-

Thraca pedum, circumque atrae formidinis ora
Atque infidaeque dei comitatus aguntur.
Talis equos alacer media inter proelia Turnus
Fumantis sudore quatit, miserabile caesis
Hostibus insultans: spargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena. 340
Iamque neci Sthenelumque dedit, Thamirimque, Phoelumque,
Hunc congressus et hunc; illum eminus: eminus ambo
Imbrasidas Glaucum atque Laden, quos Imbrasus ipse
Nutrierat Lycia, paribusque ornaverat armis;
Vel confetre manum, vel equo praevertere ventos. 345
Parte alia media Eumedes in proelia fertur,
Clarus qui proles bello praeclara Dolonis;
Nomine avom referens, animo manibusque parentem:
Qui quondam, castra ut Danaum speculator adiret,
Ausus Pelidae pretium sibi poscere currus: 350
Quem Tydides alio pro talibus ausis
Abstulit praemio: nec equis adspirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus prospexit aperto,
Arrectis primo iaculo longum per inane secutus;
Desilit equo bijugis, et curru desilit, atque 355
Semianimi labsoque supervenit, et, pede collo
Oppresso, dextrae mucronem extorquet, et alto
Collegit tinguit jugulo; atque haec insuper addit:
Ecce tuos, et, quam bello, Trojane, petisti,
Expertam metire jacens: haec praemia, qui me 360
Ferro ausi tentare, ferunt: sic moenia condunt.
Hic comitem Asburen conjecta cuspide mittit:
Dercetaque, Sybarimque, Daretaque, Thersilocumque,
Et fernacis equi Thymoeten.
Sic velut Edoni Boreae cum spiritus alto 365
Sonuit AEgaeo, sequiturque ad litora fluctus,
Quam venti incubuere; fugam dant nubila caelo:
Quo Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt,
Conversaeque ruunt acies: fert impetus ipsum,
Cristatam adverso curru quatit aura volantem. 370
Quem tulit instantem Phegeus, animisque frementem:

Objecit-

Objecit sese ad currum, et spumantia frenis
Ora citatorum dextra detorsit equorum,
Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata retectum
Lancea consequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, et summum degustat vulnere corpus.
Ille tamen clipeo objecto conversus in hostem
Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat.
Cum rota praecipitem, et procursu concitus axis
Impulit, effuditque solo: Turnusque secutus,
Imam inter galeam summi thoracis et oras,
Abstulit ense caput, truncumque reliquit arenae.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea AEneas Mnestheus et fidus Achates,
Ascaniusque comes castris statuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuspide gressus.
Saevit, et infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quae proxima, posci:
Ense secent lato vulnus, telique latebram
Rescindant penitus, seseque in bella remittant.
Jamque aderat Phoebo ante alios dilectus Iapyx
Iasides: acri quondam cui captus amore
Ipse suas artis, sua munera laetus Apollo
Augurium citharamque dabat celerisque sagittas.
Ille, ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum usumque medendi
Maluit, et mutas agitare inglorius artis.
Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam
AEneas, magno juvenum et moerentis Iuli
Concursu, lacrimis immobilis. ille retorto
Paeonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medica Phoebique potentibus herbis
Nequicquam trepidat, nequicquam spicula dextra
Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam Fortuna regit: nihil auctor Apollo
Subvenit: et saevus campis magis ac magis horror
Crebescit, propiusque malum est. jam pulvere caeli
Stare vident: subeunt equites, et spicula castris
Densa cadunt mediis. it tristis ad aethera clamor

clarum juvenum, et duro sub Marte cadentum.
ic Venus, indigno nati concussa dolore,
Dictamnum genetrix Cretaea carpit ab Ida,
uberibus caulem foliis et flore comantem
purpureo: non illa feris incognita capris
rumina, cum tergo volucres haesere sagittae. 415
hoc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
tulit: hoc fusum labris splendentibus amnem
ficit, occulte medicans: spargitque salubris
mbrosiae succos, et odoriferam panaceam.
vit ea vulnus lympha longaevus Iapyx 420
norans; subitoque omnis de corpore fugit
ippe dolor: omnis sterit imo vulnere sanguis.
nque secuta manum, nullo cogente, sagitta
ciditque, atque novae rediere in pristina vires.
mi citi properate viro. quid statis? Iapyx 425
ite, mar, primusque animos accendit in hostem.
on haec humanis opibus, non arte magistra
veniunt. neque te, AEnea, mea dextera servat:
r agit deus, atque operi ad majora remittit.
e avidus pugnae suras incluserat auro 430
inc atque hinc, celeresque moras, hastamque coruscat.
ssuum habilis lateri clypeus loricaque tergo est,
hium tutis circum complectitur armis,
mque per galeam delibans oscula fatur:
ce, puer, virtutem ex me verumque laborem; 435
unam ex aliis. nunc te mea dextera bello
tum dabit, et magna inter praemia ducet.
ito, mox cum mixta adoleverit aetas,
memor, et te animo repetentem exempla tuorum
ver AEneas et avunculus excitet Hector. 440
bi dicta dedit, portis se extulit ingens,
mmane manu quatiens; simul agmine denso
usque Mnestheusque ruunt, omnisque relictis
fluit cuneis. tum caeco pulvere campus
ur, pulsuque pedum tremit excita tellus. 445
ab adverso veniens aggere Turnus,
Ausonii, gelidusque per ima cucurrit

Ossa tremor. prima ante omnis Juturna Latinos
Audiit adgnovitque sonum, et tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto,
Qualis ubi ad terras abrupto sidere nimbus
It mare per medium: miseris, heu, praescia longe
Horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, stragemque satis; ruet omnia late:
Ante volant, sonitumque ferunt ad litora venti.
Talis in adversos ductor Rhoeteius hostis
Agmen agit: densi cuneis se quisque coactis
Adglomerant. ferit ense gravem Thymbraeus Osirim,
Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemque Gyas. cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in adversos telum qui torserat hostis.
Tollitur in caelum clamor, versique vicissim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipse neque adversos dignatur sternere morti;
Nec pede congressos aequo, nec tela ferentis
Insequitur: solum densa in caligine Turnum
Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.
Hoc concussa metu mentem Juturna virago
Aurigam Turni media inter lora Metiscum
Excutit, et longe labsum temone relinquit.
Ipsa subit, manibusque undantis flectit habenas,
Cuncta gerens, vocemque et corpus et arma, Metisci.
Nigra velut magnas domini cum divitis aedes
Pervolat, et pennis alta atria lustrat hirundo,
Pabula parva legens, nidisque loquacibus escas;
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna sonat: similis medios Juturna per hostis
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Jamque hic germanum jamque hic ostentat ovantem
Nec conferre manum patitur: volat avia longe.
Haud minus AEneas tortos legit obvius orbis,
Vestigatque virum, et disjecta per agmina longa
Voce vocat. quoties oculos conjecit in hostem,
Alipedumque fugam cursu tentavit equorum;
Aversos toties currus Juturna retorsit.

cu. quid agat? vario nequicquam fluctuat aestu:
iversaeque vocant animum in contraria curae.
uic Messapus, uti laeva duo forte gerebat
enta levis cursu praefixa hastilia ferro,
orum unum certo contorquens dirigit ictu. 490
ubstitit AEneas, et se collegit in arma,
opite subsidens: apicem tamen incita summum
ulta tulit, summasque excussit vertice cristas.
um vero adsurgunt irae, insidiisque subactus,
Diversos ubi sensit equos currumque referri, 495
Multa Jovem et laesi testatus foederis aras,
am tandem invadit medios, et Marte secundo
Terribilis, saevam nullo discrimine caedem
uscitat; irarumque omnis effundit habenas.
uis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine caedes 500
Diversas, obitumque ducum, quos aequore toto
que vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,
xpedit? tanton' placuit concurrere motu,
uppiter, aeterna gentis in pace futuras?
Aeneas Rutulum Sucronem, (ea prima ruentis 505
ugna loco statuit Teucros) haud multa moratus,
ccipit in latus, et qua fata celerrima, crudum
ansfadigit costas et cratos pectoris ensem.
unus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem
ongressus pedes: hunc venientem cuspide longa, 510
unc mucrone ferit; curruque abscissa duorum
spendit capita, et rorantia sanguine portat.
Talon, Tanaimque neci, fortemque Cethegum,
s uno congressu, et maestum mittit Onyten,
en Echionium, matrisque genus Peridiae, 515
fratres Lycia missos et Apollinis agris,
juvenem exosum nequicquam bella Menoeten
a: piscosae cui circum flumina Lernae
fuerat, pauperque domus; nec nota potentum
nera: conductaque pater tellure serebat. 520
Velut inmissi diversis partibus ignes
m in silvam, et virgulta sonantia lauro;
ut decursu rapido de montibus altis

Dant ſonitum ſpumoſi amnes, et in aequora currunt;
Quiſque ſuum populatus iter: non ſegnius ambo
AEneas Turnuſque ruunt per proelia: nunc, nunc
Fluctuat ira intus: rumpuntur neſcia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic, atavos et avorum antiqua ſonantem
Nomina, per regeſque actum genus omne Latinos,
Praecipitem ſcopulo, atque ingentis turbine ſaxi
Excutit, effunditque ſolo. hunc lora et juga ſubter
Provolvere rotae: crebro ſuper ungula pulſu
Incita nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hyllo animiſque inmane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te, Graium fortiſſime Creteu,
Eripuit Turno: nec di texere Cupencum,
AEnea veniente, ſui. dedit obvia ferro
Pectora: nec miſero clypei mora profuit aereî.
Te quoque Laurentes viderunt, AEole, campi
Oppetere, et late terram conſternere tergo.
Occidis, Argivae quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum everſor Achilles.
Hic tibi mortis erant metae: domus alta ſub Ida;
Lyrneſſi domus alta, ſolo Laurente ſepulcrum.
Totae adeo converſae acies, omneſque Latini,
Omnes Dardanidae: Mneſtheus, acerque Sereſtus,
Et Meſſapus equum domitor, et fortis Aſylas,
Tuſcorumque phalanx, Euandrique Arcadis alae,
Pro ſe quiſque viri ſumma nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies: vaſto certamine tendunt.
Hic mentem AEneae genitrix pulcherrima miſit,
Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
Ocius, et ſubita turbaret clade Latinos.
Ille, ut veſtigans diverſa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit; aſpicit urbem
Inmunem tanti belli atque inpune quietam.
Continuo pugnae accendit majoris imago:
Mneſthea Sergeſtumque vocat fortemque Sereſtum

ictores, tumulumque capit: quo cetera Teucrum
incurrit legio: nec scuta aut spicula densi
eponunt. celso medius stans aggere fatur:
e qua meis esto dictis mora. Juppiter hac stat.
eu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
rbem hodie causam belli, regna ipsa Latini,
frenum accipere, et victi parere fatentur,
oram, et aequa solo fumantia culmina ponam.
ilicet exspectem, libeat dum proelia Turno
ostra pati; rursusque velit concurrere victus?
ne caput, o cives, haec belli summa nefandi.
rte faces propere, foedusque reposcite flammis.
erat: atque animis pariter certantibus omnes
unt cuneum; densaque ad muros mole feruntur.
hae improviso, subitusque adparuit ignis.
currunt alii ad portas, primosque trucidant:
rum alii torquent, et obumbrant aethera telis.
inter primos dextram sub moenia tendit
neas, magnaque incusat voce Latinum;
staturque deos iterum se ad proelia cogi:
jam Italos hostis, haec altera foedera rumpi.
oritur trepidos inter discordia civis:
bem alii referare jubent, et pandere portas
danidis; ipsumque trahunt in moenia regem.
a ferunt alii, et pergunt defendere muros.
usis ut cum latebroso in pumice pastor
igavit apes, fumoque implevit amaro;
intus trepidae rerum per cerea castra
urrunt, magnisque acuunt stridoribus iras.
volvitur ater odor tectis: tum murmure caeco
saxa sonant: vacuas it fumus ad auras.
dit haec fessis etiam fortuna Latinis,
totam luctu concussit funditus urbem.
na ut tectis venientem prospicit hostem,
lli muros, ignis ad tecta volare;
quam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
lix pugnae juvenem in certamine credit
inctum; et, subito mentem turbata dolore,

Se cauſſam clamat crimenque caputque malorum:
Multaque per mæſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis leti trabe neſtit ab alta.
Quam cladem miſeræ poſtquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flavos Lavinia crines,
Et roſeas laniata genas; tum cetera circum
Turba furit: reſonant latæ plangoribus ædes.
Hinc totam infelix volgatur fama per urbem:
Demittunt mentis: it ſciſſa veſte Latinus,
Conjugis adtonitus fatis urbiſque ruina,
Cinitiem inmundo perfuſam pulvere turpans:
[Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ante
Dardanium AEnean, generumque adſciverit ultro.]
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantis ſequitur paucos, jam ſegnior, atque
Jam minus atque minus ſucceſſu lætus equorum.
Adtulit hunc illi cæcis terroribus aura
Conmixtum clamorem, adrectaſque inpulit auris
Confuſæ ſonus urbis et inlætabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſve ruit tantus diverſa clamor ab urbe?
Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror ut converſa Metiſci
Aurigæ, currumque et equos et lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, ſequamur
Trojugenas, qua prima viam victoria pandit:
Sunt alii, qui recta manu defendere poſſint.
Ingruit AEneas Italis, et proelia miſcet:
Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior; pugnæ nec honore recedes.
Turnus ad hæc:
O ſoror, et dudum adgnovi, cum prima per artem
Fœdera turbaſti, teque hæc in bella dediſti:
Et nunc nequicquam fallis dea. ſed quis Olympo
Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miſeri letum ut crudele videres?

Nam quid ago? aut quae jam spondet Fortuna salutem?
Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
Murranum, quo non superat mihi carior alter,
Oppetere ingentem, atque ingenti volnere victum.
Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens
Aspiceret. Teucri potiuntur corpore et armis.
Exscindine domos (id rebus defuit unum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? et Turnum fugientem haec terra videbit?
Usque adeone mori miserum est? vos o mihi Manes
Este boni: quoniam superis aversa voluntas.
Sancta ad vos animam atque istius inscia culpae
Descendam, magnorum haud umquam indignus avorum.
Vix ea fatus erat; medios volat ecce per hostis
Vectus equo spumante Saces, adversa sagitta
Saucius ora, ruitque inplorans nomine Turnum:
Turne, in te suprema salus: miserere tuorum.
Fulminat AEneas armis, summasque minatur
Dejecturum arcis Italum, excidioque daturum:
Amque faces ad tecta volant. in te ora Latini,
In te oculos referunt: mussat rex ipse Latinus.
Quos generos vocet, aut quae sese ad foedera flectat.
Interea regina, tui fidissima, dextra
Decidit ipsa sua, lucemque extrema fugit.
Ibi pro portis Messapus et acer Atinas
Instaurant aciem. circum hos utrimque phalanges
Stant densae, strictisque seges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deserto in gramine versas.
Obstupuit varia confusus imagine rerum
Turnus, et obtutu tacito stetit. aestuat ingens
Uno in corde pudor, mixtoque insania luctu,
Et Furiis agitatus amor, et conscia virtus.
Ut primum discussae umbrae, et lux reddita menti,
Ardentis oculorum orbis ad moenia torsit
Turbidus, eque rotis magnam respexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus

Ad caelum undabat vortex, turrimque tenebat.
Turrim, compactis trabibus quam eduxerat ipse,
Subdideratque rotas, pontisque instraverat altos.
Jam jam fata, soror, superant; absiste morari:
Quo deus, et quo dura vocat Fortuna, sequamur.
Stat conferre manum AEneae: stat, quicquid acerbi est,
Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
Amplius. hunc, oro, sine me furere ante furorem.
Dixit, et e curru saltum dedit ocius arvis:
Perque hostis, per tela ruit: maestamque sororem
Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
Ac veluti montis saxum de vertice praeceps
Cum ruit avolsum vento, seu turbidus imber
Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas,
Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exsultatque solo; silvas, armenta, virosque
Involvens secum. disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros; ubi plurima fuso
Sanguine terra madet, stridunque hastilibus aurae.
Significatque manu, et magno simul incipit ore:
Parcite jam, Rutuli; et vos tela inhibete, Latini:
Quaecunque est Fortuna, mea est: me verius unum
Pro vobis foedus luere, et decernere ferro.
Discessere omnes medii, spatiumque dedere.
At pater AEneas, audito nomine Turni,
Deserit et muros, et summas deserit arces;
Praecipitatque moras omnis: opera omnia rumpit:
Laetitia exsultans, horrendumque intonat armis:
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse coruscis
Cum fremit ilicibus quantus, gauderque nivali
Vertice se adtollens pater Apenninus ad auras.
Jam vero et Rutuli certatim, et Troes, et omnes
Convertere oculos Itali; quique alta tenebant
Moenia, quique imos pulsabant ariete muros:
Armaque deposuere humeris. stupet ipse Latinus,
Ingentis, genitos diversis partibus orbis,
Inter se coisse viros, et cernere ferro.
Atque illi, ut vacuo patuerunt aequore campi,

Procur

Procursu rapido, conjectis eminus hastis,
Invadunt Martem clypeis atque aere sonoro.
Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
Congeminant. Fors et virtus miscentur in unum.
Ac velut, ingenti Sila summove Taburno
Cum duo conversis inimica in proelia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi cessere magistri:
Stat pecus omne metu mutum, mussantque juvencae,
Quis nemori imperitet, quem tota armenta sequantur:
Illi inter sese multa vi vulnera miscent,
Cornuaque obnixi infigunt, et sanguine largo
Colla armosque lavant: gemitu nemus omne remugit.
Haud aliter Tros AEneas et Daunius heros
Concurrunt clipeis. ingens fragor aethera complet.
Juppiter ipse duas aequato examine lances
Sustinet, et fata imponit diversa duorum;
Quem damnet labor, et quo vergat pondere letum.
Emicat hic, impune putans, et corpore toto
Alte sublatum consurgit Turnus in ensem,
Et ferit. exclamant Troes trepidique Latini,
Arrectaeque amborum acies. at perfidus ensis
Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu:
Si fuga subsidio subeat. fugit ocior Euro,
Et capulum ignotum dextramque aspexit inermem.
Fama est, praecipitem, cum prima in proelia junctos
Conscendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigae rapuisse Metisci:
Quae diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Sufficit. postquam arma dei ad Volcania ventum est,
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Dissiluit: fulva resplendent fragmina arena.
Ergo amens diversa fuga petit aequora Turnus:
Nunc huc, inde huc incertos implicat orbis.
Undique enim densa Teucri inclusere corona:
Atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia cingunt.
Nec minus AEneas, quamquam tardata sagitta
Interdum genua impediunt, cursumque recusant,
Insequitur, trepidique pedem pede fervidus urguet.

Incluſum veluti ſi quando flumine nactus
Cervum, aut puniceae ſeptum formidine pennae,
Venator, curſu canis et latratibus inſtat:
Ille autem, inſidiis et ripa territus alta,
Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber
Haeret hians, jam jamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis, morſuque elufus inani eſt.
Tum vero exoritur clamor: ripaeque lacuſque
Reſponſant circa, et caelum tonat omne tumultu.
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnis,
Nomine quemque vocans, notumque efflagitat enſem.
AEneas mortem contra praeſenſque minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat: terretque trementis,
Exciſurum urbem minitans, et ſaucius inſtat.
Quinque orbis explent curſu, totidemque retexunt
Huc illuc. neque enim levia aut ludicra petuntur
Praemia: ſed Turni de vita et ſanguine certant.
Forte ſacer Fauno foliis oleaſter amaris
Hic ſteterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant
Laurenti divo, et votas ſuſpendere veſtis.
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Sustulerant, puro ut poſſent concurrere campo.
Hic haſta AEneae ſtabat: huc impetus illam
Detulerat fixam, et lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides; teloque ſequi, quem prendere curſu
Non poterat. tum vero amens formidine Turnus,
Faune, precor, miſerere, inquit: tuque optima ferrum
Terra tene: colui veſtros ſi ſemper honores;
Quos contra AEneadae bello fecere profanos.
Dixit, opemque dei non caſſa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit diſcludere morſus
Roboris AEneas. dum nititur acer et inſtat,
Rurſus in aurigae faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratrique enſem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci nymphae indignata licere,

Acceſſit, telumque alta ab radice revellit.
Olli ſublimes armis, animiſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer et arduus haſta,
Adſiſtunt contra certamina Martis anheli.
Junonem interea rex omnipotentis Olympi
Adloquitur, fulva pugnas de nube tuentem:
Quae jam finis erit, conjunx? quid denique reſtat?
Indigetem AEneam ſcis ipſa, et ſcire fateris,
Deberi caelo, fatiſque ad ſidera tolli.
Quid struis? aut qua ſpe gelidis in nubibus haeres?
Mortalin' decuit violari vulnere divum?
Aut enſem (quid enim ſine te Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, et vim creſcere victis?
Deſine jam tandem, precibuſque inflectere noſtris:
Ne te tantus edat tacitam dolor: et mihi curae
Saepe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. terris agitare vel undis
Trojanos potuiſti: infandum accendere bellum,
Deformare domum, et luctu miſcere hymenaeos.
Ulterius tentare veto. Sic Juppiter orſus,
Sic dea ſubmiſſo contra Saturnia vultu;
Talia quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,
Juppiter; et Turnum et terras invita reliqui.
Nec tu me aeria ſolam nunc ſede videres
Digna indigna pati; ſed flammis cincta ſub ipſam
Stirem aciem, teheremque inimica in proelia Teucros.
Juturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri
Suaſi, et pro vita majora audere probavi;
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum:
Adjuro Stygii caput implacabile fontis:
Una ſuperſtitio ſuperis quae reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnaſque exoſa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum:
Cum jam connubiis pacem felicibus (eſto)
Component, cum jam leges et foedera jungent;
Ne veteris indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucroſque vocari;

Aut

Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtis.
Sit Latium: ſint Albani per ſaecula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago:
Occidit, occideritque ſinas cum nomine Troja.
Olli ſubridens hominum rerumque repertor:
Et germana Jovis, Saturnique altera proles,
Irarum tantos volvis ſub pectore fluctus?
Verum age, et inceptum fruſtra ſubmitte furorem.
Do, quod vis; et me victuſque volenſque remitto.
Sermonem Auſonii patrium moreſque tenebunt.
Utque eſt, nomen erit: conmixti corpore tanto
Subſident Teucri. morem ritusque ſacrorum
Adjiciam, faciamque omnis uno ore Latinos.
Hinc genus, Auſonio mixtum quod ſanguine ſurget,
Supra homines, ſupra ire deos pietate videbis:
Nec gens ulla tuos aeque celebrabit honores.
Adnuit his Juno, et mentem laetata retorſit.
Interea excedit caelo, nubemque reliquit.
His actis aliud genitor ſecum ipſe volutat:
Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminae peſtes, cognomine Dirae;
Quas et Tartaream Nox intempeſta Megaeram
Uno eodemque tulit partu, paribuſque revinxit
Serpentum ſpiris, ventoſaſque addidit alas.
Hae Jovis ad ſolium ſaevique in limine regis
Adparent, acuuntque metum mortalibus aegris,
Si quando letum horrificum morboſque deum rex
Molitur, meritas aut bello territat urbis.
Harum unam celerem demiſit ab aethere ſummo
Juppiter, inque omen Juturnae occurrere juſſit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non ſecus, ac nervo per nubem impulſa ſagitta;
Armatam ſaevi Parthus quam felle veneni,
Parthus ſive Cydon telum inmedicabile torſit;
Stridens et celeris incognita tranſilit umbras.
Talis ſe fata Nocte tulit, terraſque petivit.
Poſtquam acies videt Iliacas aeque agmina Turni,
Alitis in parvae ſubitam conlecta figuram,

Quae

Quae quondam in bustis aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit inportuna per umbras,
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ob ora
Ferque referque sonans, clypeumque everberat alis.
Illi membra novus solvit formidine torpor:
Arrectaeque horrore comae, et vox faucibus haesit.
At procul ut Dirae stridorem agnovit et alas,
Infelix crinis scindit Juturna solutos,
Unguibus ora soror foedans, et pectora pugnis:
Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?
Aut quid jam durae superat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' possum me opponere monstro?
Jam jam linquo acies. ne me terrete timentem
Obscoenae volucres: alarum verbera nosco,
Letalemque sonum. nec fallunt jussa superba
Magnanimi Jovis. haec pro virginitate reponit?
Quo vitam dedit aeternam? cur mortis ademta est
Conditio? possem tantos finire dolores
Nunc certe, et misero fratri comes ire per umbras.
Immortalis ego? aut quicquam mihi dulce meorum
Te sine, frater, erit? o quae satis alta dehiscat
Terra mihi, manisque deam demittat ad imos?
Tantum effata, caput glauco contexit amictu
Multa gemens, et se fluvio dea condidit alto.
AEneas instat contra, telumque coruscat
Ingens arboreum, et saevo sic pectore fatur:
Quae nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne, re-
tractas?
Non cursu, saevis certandum est comminus armis.
Verte omnis tete in facies; et contrahe, quicquid
Sive animis, sive arte vales: opta ardua pennis
Astra sequi, clausumque cava te condere terra.
Ille caput quassans, Non me tua fervida terrent
Dicta, ferox. di me terrent, et Juppiter hostis.
Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens;
Saxum antiquum, ingens, campo quod forte jacebat
Limes agro positus, litem ut discerneret arvis.
Vix illud lecti bis sex cervice subirent,

Qualia

Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hostem,
Altior insurgens, et cursu concitus heros.
Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
Tollentemve manu, saxumque inmane mouentem.
Genua labant: gelidus concrevit frigore sanguis.
Tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
Nec spatium evasit totum, nec pertulit ictum.
Ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit
Nocte quies, nequicquam avidos extendere cursus
Velle videmur, et in mediis conatibus aegri
Succidimus; non lingua valet, non corpore notae
Sufficiunt vires, nec vox aut verba sequuntur:
Sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
Successum dea dira negat. tum pectore sensus
Vertuntur varii. Rutulos aspectat et urbem,
Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit.
Nec quo se eripiat, nec qua vi tendat in hostem,
Nec currus usquam videt aurigamve sororem.
Cunctanti telum AEneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis; et corpore toto
Eminus intorquet. murali concita numquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus. volat atri turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens, orasque recludit
Loricae, et clipei extremos septemplicis orbis:
Per medium stridens transit femur. incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
Mons circum, et vocem late nemora alta remittunt.
Ille humilis supplexque oculos dextramque precantem
Protendens, Equidem merui, nec deprecor, inquit:
Utere sorte tua. miseri te si qua parentis
Tangere cura potest; oro, (fuit et tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectae.
Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis,
Redde meis. vicisti, et victum tendere palmas
Ausonii videre. tua est Lavinia conjux:

Uterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
AEneas, volvens oculos, dextramque repressit.
Et jam jamque magis cunctantem flectere sermo
Coeperat; infelix humero cum adparuit alto
Balteus, et notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
Ille, oculis postquam saevi monumenta doloris
Exuviasque hausit, furiis accensus et ira
Terribilis: Tune hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, et poenam scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit
Fervidus. at illi solvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

FINIS.

Walpole (Hr.) Earl of Orford

594